A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS NAGY ALAKJAI
9. füzet

Dr. Majerszky Klára



Dr. Sántha Kálmán

(1903-1956)

A debreceni orvosképzés nagy alakjai
9. füzet

Dr. Majerszky Klára

Dr. Sántha Kálmán

(1903-1956)

Debreceni Orvostudományi Egyetem
1995

Kiadja: A Debreceni Orvostudományi Egyetem Rektori Hivatala
Fedélterv, tipográfia: *Magulya László, DOTE Oktatásfejlesztési Központ*
Nyomdai munka: *PRINT Plusz B.T. Debrecen*
Példányszám: 500

Köszönetet mondok mindazoknak, akik munkám elkészítésében segítségemre voltak.

ELŐSZÓ

Nagy megtiszteltetésnek tekintem a felkérést, hogy Sántha Kálmán életrajzi kötetéhez előszót írhatok.

Megtisztelő, kegyeletes kötelességünknek érezzük, hogy az Egyetem, amelynek Sántha professzor legendás hírű, köztiszteletnek örvendő, nemzetközileg elismert idegsebész tanára volt, egy biográfiával állítson méltó emléket.

Az Ő egyéniségéhez, életművéhez méltó emléket csak akkor tudunk állítani, amikor elérkezik az az időszak, melyben feltárhatóvá és publikálhatóvá válnak azok az események, amelyek Sántha Kálmán akadémikus professzor tragikus sorsát meghatározták, és az életrajz megírását vállalja egy olyan személy, aki korrekt hitelességgel és személyes élményekkel gazdagítva képes felvázolni hősünk páratlanul sikeres és színes, drámaian szomorú életútját.

A Debreceni Orvostudományi Egyetem 75 éves jubileumi ünnepségei alkalmából Sántha Kálmánra - a méltatlanul, igazságtalanul meghurcolt megalázott, majd rehabilitált - prominens professzorunkra emlékezve érett meg az az elhatározás, hogy az életrajzi kötet megírására Dr.Sántháné dr.Majerszky Klára professzor asszonyt, hősünk özvegyét és munkatársát kérjük fel.

Szerencsésnek tartjuk magunkat, hogy a Professzor Asszony volt szives a feladatot vállalni, s időt, fáradságot nem kímélve, szeretetteljes ügybuzgalommal, kutatói alapossággal, példátlan lelkiismeretességgel és precizitással, idegsebészi gondossággal, feltétlen történelmi hitelességre törekedve a kötet szerkesztését nagy odaadással elvégezte.

Az Egyetem Tanácsa nevében ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki dr.Majerszky Klára professzor asszonynak azért a felelősségteljes munkáért, amelynek eredményeként egy teljes, lenyűgözően érdekes, olvasmányos életrajzzal, egyetemtörténeti, kortörténeti dokumentummal ajándékozta meg a Debreceni Orvostudományi Egyetemet, annak polgárait, Sántha professzor tanítványait és tisztelőit, s gazdagította a magyar történelem szomorú lapjait.

Mi, a korai utódok köszönjük, hogy megajándékozott bennünket Sántha Kálmánról alkotott tiszta, színes képpel, amilyennek szerettük, tiszteltük, amilyennek legszebb emlékeink között őrizzük felejthetetlen professzori, emberi alakját.

1995. Június

Dr.Gergely Lajos
rektor

Iustum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava iubentium
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida
Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinae.

Horatius

Mert mit használ az embernek,
ha az egész világot megnyeri is,
de az ő lelkében kárt vall?

Máté 16:26

BEVEZETÉS

Talán szokatlan, hogy a tanítvány, aki az elhunyt mester életét megírja - igyekszik megírni - egyben a felesége is. Lehet elfogulatlan, lehet tárgyilagos az ilyen mű?

Sántha Kálmán nagyon tárgyilagos ember volt, igyekszem én is az lenni. Számos emlékbeszédet tartottam már Róla, rádió interjúk készültek és több írásbeli interjú is megjelent, melyekben Róla beszélgettek velem: gondolom, remélem nem voltam elfogult sem személyiségét, tudását, sem a Vele történteket illetően. A tények, azok tények. A Sántha emlékplakettre halála után azt a mondását vésették a tanítványok: "Elméleteket csak tényekre szabad építenünk." Maradjunk emellett.

Sántha nevét véleményének sorozatos bátor kimondásáért az 50-es évek elején történt meghurcoltatása, a hírhedt úgynevezett "sztahanovista-ügy" tette szakmai körökön túl is ismertté széles körben azokban a szomorú, szorongásokkal teljes időkben.

De Sántha élete nem ennyiből állt. Gyermekkorától különleges, kimagasló, jó értelemben vett rendhagyó volt. Nemcsak észbeli magasrendűsége volt nyilvánvaló, hanem a magatartás, a karakterbeli példamutatás is jellemezte. Ez vonzotta bűvkörébe azokat a szerencséseket, akik tanítványai lehettek.

Ezért úgy gondolom, hogy három különálló részre osztom a kötetet. Az I. részben életéről, családjáról, pályájáról, professzorságáról, tudományos munkásságáról lesz szó haláláig. Sok Rá jellemző apróságot, történetet megemlítek, amelyek személyiségének ismeretéhez hozzátartoznak, s az eddigi "hivatalos" életrajzok keretein túlnőnek (ez lenne a "szubjektív" rész?). Az 1951-ben történt elmozdítását: a "Sántha-ügyet" csak érintem.

A II. rész címe viszont már egyenesen "A Sántha-ügy". Itt közreadom mindazt, amit sikerült levéltárakból, írásokból kibúvárkodni mostanában, és az 56-os rehabilitáció történetét is. Videant consules. A III. rész az "Post mortem". Hogyan él immár csaknem 40 éve Sántha emléke, példája közöttünk meg-megújuló előadások, közlemények, képzőművészeti alkotások formájában.

CSALÁDI HÁTTÉR

A Sántha-család felmenőit 1655-ig vezeti vissza név szerint, amikor három fivér: István, József és Pál III. Ferdinánd magyar királytól nemességet kapott Nyitra vármegyében. Hogy miért kapták, nem tudom, mert az armálist nem láttam. Páltól származó vonalon a XVIII. sz.-ban örkényi postamestert találunk (Mihály), ennek dédunokája szintén postamester a XIX. sz.-ban, ez utóbbi Sántha Kálmán dédapja: Lajos. Sántha nagyapja: Gusztáv Sátoraljaújhelyen volt adóhivatali ellenőr, ott született Sántha édesapja: Ernő 1874-ben. A család később Nagybecskerekre költözött Torontál megyébe, Ernő már ott járt iskolába és ott nősült meg, így született fia, Sántha Kálmán Nagybecskereken, mely akkor még Magyarországhoz tartozott 1903. július 12-én. Apja akkor pénzügyi fogalmazó volt, édesanyja Zaka Róza, a nagybecskereki gimnáziumi igazgató leánya. A nagyapa felvilágosult, liberális gondolkozású ember volt, amit az is bizonyít, hogy Róza leányát fiúgimnáziumban leérettségiztette.

A házasságból 7 gyermek született, hat Nagybecskereken, a hetedik már Rákospalotán. Mindet fel is nevelték. Kálmán a középső gyermek volt: egy leány és két ikerfiú volt idősebb nála, - két fiú és egy leány fiatalabb. A család 1908-ban felköltözött Rákospalotára, Zaka nagyapa - már nyugdíjban - velük jött. Sántha Ernő adóhivatalnokként dolgozott Budapesten, ahová naponta bejárt Palotáról. Végül miniszteri tanácsosként ment nyugdíjba. Kedvenc szórakozása - ma azt mondanánk hobbija - a fényképezés volt, mondhatni művészi szinten.

A vizuális ábrázolás tehetségét Kálmán fia örökölte tőle: remekül rajzolt. Tizenegy éves korában kedves gimnáziumi tanára: Rados Gyula névnapjára meglepő tehetséggel állatokkal rajzolt tele egy albumot, melyet a tanár úr 25 éven át megőrzött, és Sántha egyetemi tanári kinevezésekor (1939) gratulációival együtt visszaszármaztatta. Ma is őrizzük. Később felnőtt korában Sántha a több-dimenziós ábrázolás mestere volt, pl. az agytumor helyzetének érzékeltetésénél, műtéti rajzoknál. Ebben tanítványai közül talán csak Hullay József tudta őt megközelíteni.

Sántha 5 éves volt, mikor Rákospalotára költözött a család. Nagy jómódról szó sem volt, de a Sántha gyerekek vidáman éltek, a bicikli megvolt, sőt mikor nagyobbak lettek, valami ócska autó is került a fiúknak. A fényképek mutatják, hogy Sántha nem valami egyoldalú "könyvmolyként" nőtt fel, hanem testi ügyességekben is előljárt. Kedvenc mutatványa volt: hátrafelé ült a biciklin, és úgy karikázott előre. Testvérei közül legjobb pajtása közvetlen öccse: Szilárd volt, aki később Ludovikás lett, majd katonatiszt a Térképészeti Intézetben. Együtt jártak kirándulni, bogarászni, lepkézni a Lepence patak völgyében. Később sokat evezett Sántha a Dunán. Nagyon szerette és tisztelte-becsülte édesanyját, "a mamát", aki sokat dolgozott otthon, amíg a 7 gyermeket felnevelte.

A továbbiakat Sántha önéletrajzával folytassuk:

„Elemi és középiskolai tanulmányaimat az 1909-1921 években Rákospalotán végeztem, 1921-ben kitűnően érettségiztem. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karára 1921 szeptemberben iratkoztam be. Valamennyi orvosi szigorlatomat kitűnő jelzéssel tettem le és 1927 szeptemberében fejeztem be. Sub auspiciis gubernatoris avattak orvosdoktorrá 1929. május 28-án.

1927. március 1-én a Budapesti Elme és Idegkórtani Klinika Agyszövettani Osztály díjtalan gyakornoka, majd 1929. szeptember 1-től 1932. augusztus 31-ig tanársegédje lettem (Schaffer Károly prof. vezetése alatt). 1932. okt. 1-től 1936. aug. 31-ig felváltva vezettem a klinika férfi, ill. női osztályát, mint klinikai tanársegéd. 1935-36-ban a budapesti idegklinikán a tanszék üresedése idején (Schaffer prof. nyugdíjba vonulása folytán) az egyetemi előadások egy részét tartottam, egy hónapon át pedig vezettem a klinikát. 1936 őszén amerikai tanulmányútra (Rockefeller- ösztöndíj) mentem. 1937. szeptember 1-én a Debreceni Ideg- és Elmeklinikára kértem tanársegédi kinevezésemet. Amerikai tanulmányutamról visszatérve kezdtem meg tényleges szolgálatomat 1937. december 4-én Debrecenben. Ez időtől fogva egyetemi tanári kinevezésemig a klinika férfi osztályát és Agyszövettani Laboratóriumát vezettem. 1939. július 13-án egyetemi nyilvános rendkívüli tanárrá és a debreceni idegklinika igazgatójává, majd 1941-ben nyilvános rendes tanárrá neveztettem ki .

1923-24 tanévben mint III. éves orvostanhallgató a budapesti I. sz. Kórbonctani Intézet Arányi-féle pályaboncolásán I. díjat nyertem. Állami Belföldi Kutatóösztöndíjat élveztem az 1927-28 és 1928-29 években. 1931-ben a Budapesti Orvostudományi Kar a Korányi Frigyes-féle jutalomdíj odaítélése során munkásságomról dicsérettel emlékezett meg. 1931-ben a tanév egész tartamára szóló külföldi (bécsi) Kollegium Hungaricum ösztöndíjat kaptam, melyet azonban később költségvetés csökkentése folytán a kultuszminiszter hatályon kívül helyezett. 1932-34 tanévekben a Budapesti Orvosegyesület Elme- és Idegkórtani Szakosztályának titkára voltam. 1934. március 18-án magántanári képesítést nyertem a budapesti egyetem orvosi karán "Az endogen elme- és idegbetegségek klinikája és kórszövettana" című tárgykörből.

1936 nyarán több hetes tanulmányút során Wien-Leipzig-Berlin és Hamburg elme- és idegklinikáit és agykutató intézeteit látogattam meg. 1936 októbertől 1937 novemberig Rockefeller Ösztöndíjjal a kanadai Montreal Neurological Institut-ban Penfieldnél, valamint az Egyesült Államok több intézetében (Ann Arbor, Chicago, Baltimore, New York és New Haven a neuropathologiában, neurophysiologiában, neuroradiologiában és főként a neurochirurgiában képeztem magam (Bailey, Cushing etc.). 1937 novemberében Párizs néhány szakszempontból fontos intézetét látogattam meg. 1937 decemberétől 1951 nyaráig megszakítás nélkül Debrecenben működtem.

1928 óta 61 tudományos dolgozatom jelent meg magyar, német, amerikai és svájci szakfolyóiratokban. Munkáim közül négy a Magyar Tudományos Akadémián is bemutatásra került. 1933-ban a Bergmann-Staehelin-féle "Handbuch der Inneren Medizin" szerkesztőbizottsága a congenitalis és heredofamiliaris neuromuscularis megbetegedések néhány fejezetének megírására kért fel. 1935-ben a Bumke-Foerster-féle "Handbuch der Neurologie" szerkesztőbizottsága nevében Bumke professzor a "Spastische Spinalparalyse" és az "Amyotrophische Lateralsklerose" fejezetek megírását ajánlotta fel nekem, azonban végül is mindkettőt néhai Schaffer professzor írta meg. 1940-ben és 1944-ben az Orvosi Könyvkiadó Vállalat kiadásában megjelent Went-féle Általános Kórtan c. könyvben az Idegrendszer Kórtana c. fejezetet, az 1951-ben megjelent Magyar Sebészeti Tankönyvben pedig az Idegsebészet fejezetet írtam.

Tudományos munkásságom területe a neurológia több ágára kiterjed. Eleinte az idegrendszer ép és kórszövettana, főleg az örökléses és elfajulásos idegbetegségek kórszövettana állott munkásságom előterében. Később a klinikai kórbonctan, kísérletes idegélettan és klinikai neurológia. Utóbbi időben munkásságom túlnyomórészt idegsebészeti tárgyú volt. 12 évi debreceni tanárságom alatt a legnehezebb körülmények között is sikerült a klinika működését és különösen az idegsebészetet annyira fejleszteni, hogy minőségi munka és kiképzés tekintetében a debreceni idegklinika vezetésem alatt az ország elismerten első centruma volt.

1944 szeptemberében erélyesen szembeszálltam a debreceni egyetem kiürítési és elmenekítési rendeleteivel, valamint az általános menekülési lázzal. Néhány tanártársammal helyben maradva még az orosz bevonulás előtt átvettem az orvoskari ügyek intézését és a klinikai telep összes orvosi, üzemi és egyéb ügyes-bajos dolgainak intézését. Mint dékán és klinikai bizottsági elnök másfél éven át éppen a legnehezebb körülmények között vittem az ügyeket. Közben 1944 decemberében az Ideiglenes Magyar Nemzetgyűlés képviselőjévé és alelnökévé választottak, ez a tisztem 1945 őszén járt le. 1945 január-februárban még Buda ostroma idején az éppen felszabadult Pestre utaztam, mint a Kormány orvosegészségügyi megbízottja. Nem sokkal később a Nemzeti Segély elnökségét vállaltam el. 1945 júniusban a Szovjet Tudományos Akadémia 220 éves Jubileumi Ünnepségén az Akadémia meghívására mint Magyarország egyik képviselője vettem részt az öttagú küldöttségben, és 3 hétig tartózkodtam a Szovjetunióban. Hazatérve a Magyar Szovjet Művelődési Társaság debreceni csoportjának elnöke lettem. A Társaság negyedszer és utoljára 1948-ban választott meg elnökének.

1945 nyarán újraélesztettem az egy éve szünetelő Debreceni Orvosegyesületet, amelynek elnökségét 3 éven át vállaltam. 1945-1951-ig elnöke voltam a debreceni Szakorvosképesítő Vizsgabizottságnak, 1945-ben a Magyar Természettudományi Akadémia, 1946-ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lettem. A Kormány 1948-ban a Magyar Tudományos Tanács tagjává nevezett ki, tagságomról 1949 októberében lemondtam.

1949 márciusában orvostudományi (idegsebészeti) munkásságomért Kossuth Díj-at kaptam. Ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Tanács a "kiemelkedő tudományos munkásságot végző tudósok" közé sorolt. 1950-ben az újjáalakult Magyar Tudományos Akadémia is rendes tagjául választott.

1951. június 1-én a Magyar Tudományos Akadémia üres rágalom alapján tagjai sorából kizárt, majd ezt követően június 5-én az Egészségügyi Minisztérium ugyanerre az alaptalan rágalomra épített fegyelmi határozatával alacsonyabb munkakörbe, csökkentett fizetéssel áthelyezésre ítélt. Az Eü. Minisztérium felszólítására a balassagyarmati kórház üresedésben lévő elme- és idegosztályának főorvosi állását pályáztam meg. Új helyemet 1951. augusztus 9-én foglaltam el."

Eddig az "Önéletrajz". Illetve a végéhez pár sort még hozzáírt:

„1941-ben házasságot kötöttem dr.Majerszky Klárával, aki idegszakorvos, elmeszakorvos, okleveles műtősebész és 1951. szeptember 15-ig a debreceni idegklinika idegsebészeti osztályának adjunctusa volt. 1951. szeptember 12-én kapott értesítést, hogy 15-e után állását nem hosszabbították meg. Később legilletékesebb helyről tudtam meg, hogy még aljasabb rágalmak szerepeltek az ő esetében, mint az enyémben. 1954 március óta a balassagyarmati kórház férfi ideg- és elmeosztályának vezető főorvosa. Házasságomból 1943-ban fiam: Kálmán, 1944-ben leányom: Andrea született."

Sántha főként ifjabb korában szemérmes, pozitív érzelmeit nyíltan nem mutogató ember volt. Később saját gyermekeit sem "babusgatta", de nagyon szerette őket, és foglalkozott velük. A már egész korán ritka és meglepő észbeli képességeket mutató kisfiúnkról mondta nekem: "Te is okos gyerek voltál, én is. De kettőnknek együtt nem volt annyi eszünk, mint most Kálmánnak."

Kislányával kapcsolatban meglepő történet derült ki a "professzor apáról". 1950 őszén a kislány első ált. osztályba került. Egy órán a helyettesítő tanító néni (Révész Zsófi) azt mondta: "Mindenki mondjon egy verset, amit tud." Jelentkezett Sántha Kuksi is (még nem volt egészen 6 éves és kicsit még selypített is), és rákezdte skandálni: "Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban..." és fújta-fújta "Zalán Futás"-át a "párducos Árpádot" lezáró kérdőjelig. Mikor ez tudomásomra jutott később a tanító nénitől, csodálkozva kérdeztem: "Kuksikám, honnan tudod Te a Zalán Futás-át?" "Apu tanította" - felelte, mint a világ legtermészetesebb dolgát. - Szóval 1950 őszén - mikor pedig már igencsak gyülekeztek a felhők a feje felett szókimondása miatt, azonkívül igen sok elfoglaltsága volt: egyre szaporodó műtétek, tudományos feldolgozások, előadások - a prof. apuka időt szakított arra, hogy kisebbik gyermekének agyába kedvenc költője - mert Vörösmarty volt kedvenc költője - versét beplántálja. Méghozzá hexameterekben.

TUDOMÁNYOS PÁLYAFUTÁS

Sántha Kálmán már medikus korában bejárt a Budapesti Elme- és Idegkórtani Klinika Agyszövettani Osztályára dolgozni, és még az egyetem elvégzése előtt félévvel kinevezést nyert, mint díjtalan gyakornok 1927. március 1-én. Első tudományos munkája a hemiballismusról - mely alapvető dolgokat tisztázott - még doktorrá avatása előtt jelent meg német nyelven 1928-ban. A "sub auspiciis gubernatoris" azaz "kormányzógyűrűs" doktorráavatást kérvényezni kellett, és csak 2 év múlva került rá sor: 1929. május 28-án egy jogász doktorral együtt.

BESZÉLGETÉS A KÉT LEGJOBB EGYETEMI HALLGATÓVAL

Én nem voltam egyetlen bajtársi egyesület tagja, nem tütettem, sem nem verekedtem, csak tanultam, mondja a kormányzó gyűrűjével doktorrá avatott Sántha Kálmán

A díszes ünnepségen az egyetem aulájában, a sok közéleti reprezentáns, tudományos előkelőség között meghatottan állott a két fiú. A budapesti egyetem két „sub auspiciis gubernatoris" végzett hallgatója: *egy medikus meg egy jogász.* Illetve most már *orvos és törvényszéki jegyző.* Mikor a régi gyémántköves királyi gyűrű helyett felhúzták ujjukra a *vasgyűrűt,* lehajtották a fejüket, és az aula ünnepi levegőjében így hallgatták a dicsérő szavakat. Hogy *ők voltak a legjobbak,* hogy megérdemelten jutottak ehhez a ritka kitüntetéshez, amely azonban terhet is jelent; felelősséget azért, hogy leendő pályájukon, középiskolai és egyetemi tanulmányaiknak megfelelően fognak munkálkodni.

Azután hazament a két fiú, mindegyik a maga portájára és a ragyogó befejezésű egyetemi évek után elkezdték azt, amit hétköznapi munkának neveznek.

Így akadtam össze véletlenül az egyikkel, aki zsebében már húsz hónapja a diplomával, *az egyetemi elme- és ideggyógyászati klinikán dolgozik.*

Magánbeszélgetés a klinikán

Igazán nem úgy indult ez a beszélgetés, hogy valaha is újságba kerül. A klinika kis orvosi szobájában egy fehér vaságy, három polc könyv,

mintegy ezer preparált lepke, egy sárga emberi koponya s néhány kispolgári bútordarab között barátkozunk...

Hangsúlyozom, nincs semmi hivatalos jellege a diskurzusnak. Nem interjú és nem vita. Csak mikor két ember gyanútlanul beszélget és az egyik rájön,- hogy a *vele szemben ülő többet mond, mint ami elfér ebben a szűk kis orvosi szobában. Hogy mégis meg kell írni, amit mond ez a sub auspiciis gubernatoris felavatott fiatal orvos, aki a nyolc középiskolát és az egyetem tíz félévét végig mint kitűnő tanuló végezte...*

1921-ben iratkoztam be az orvosi karra- mondja *Sántha* doktor úr, a *Schaffer klinika jelenleg még díjtalan gyakornoka.*

Nagyon nehezen beszél. Minden szót, mondatot kiesztergályoz. Egy felesleges hangja nincs.

Komoly, érdekes férfiarc. Nagy fekete haj, merész homlok, a szemüveg alatt pedig állandóan kutató mélyen ülő fekete szem. *Huszonhatéves, de idősebbnek látszik.* A vékony összeszorított száj alig mosolyog.

Egy nagyon sokat és nehéz munkát végző ember. A szobatudós fiziognómiájával és lassú nehéz mozdulataival.

- Otthon a családban már kisgyerek koromban *én voltam a „szobatudós".* Mindig olvastam, gyűjtöttem, kutattam. Ezek a pillangók itt a falon *tizennégy-tizenötéves koromból valók. Akkor amatőr zoológus voltam és különösen lepkegyűjtéssel foglalkoztam.* Egyébként a zoológia iránti szerelmem ma sem múlt el. Csak persze már nem jut rá idő, hogy lepkét gyűjtsek.

A Schaffer klinikának van egy agyszövettani osztálya, itt dolgozik most Sántha Kálmán dr. Reggeltől estig egy laboratóriumban. Nincs és egyelőre nem is lehet magánpraxisa, tisztán teoretikus munkát végez.

Szeptemberre az agyszövettani laboratórium tanársegédje lesz, és ezzel egy régi álma teljesül.

Munka az egyetemen és a klinikán

- Eredetileg a klinikára készültem, hogy pszichiátriával és neurológiával foglalkozzam. De aztán annyira megszerettem ezt az elvont tudományos munkát, - az elme és idegkórtan anatómiáját,- hogy ittmaradtam az agyszövettani osztályon. Már innen jelent meg két munkám is az Archiv für Psychiatrie című német szaklapban.

Az egyik „Zur Klinik und Anatomie des Hemiballismus", a másik „Neuer Beitrag zur Histpathologie der Tay-Sachs-Schafferschen Krankheit". A harmadik most fog megjelenni.

Csak vasárnap jár ki az intézetből. Akkor hazamegy Rákospalotára, ahol a szülei élnek. Az apja miniszteri tanácsos, jelenleg az egyik kerületi adófelügyelőség vezetője.

- Számított rá, hogy sub auspiciis gubernatoris lesz ?

- Hát az ember nem úgy indul az iskolának, vagy az egyetemnek, hogy kitüntetéssel fog végezni... De miután tandíjmentes voltam, a középiskolát kitüntetéssel végeztem, az egyetemen minden kollokviumom megvolt, szigorlataimért pedig dicséretet kaptam,- hát elhatároztam, hogy megpályázom. Megkaptam, mert az orvosi karon nagyon ritka, aki kitüntetéssel végez. Így hát már az is előnyt jelentett a pályázatnál, hogy orvos vagyok.

Mindezt olyan halkan, szaggatottan és szerényen mondja, hogy nem is lehet lekottázni. Nem hangsúlyozza, hogy „nehezére esik magáról beszélnie", de minden szaván, a dolgok értékének letompításán érzik, hogy milyen nehéz ezeket elmondania.

- Na nem is olyan nagy dolog, ha az embert annyira érdekli valami, mint engem az exakt tudományok, speciálisan pedig az orvostudomány, és most az agyszövettan,- magyarázza.

- Hiszen azelőtt talán nem is volt különös érdem az egyetemen tanulni - szakítottam félbe.- *De Ön egy olyan gyülékony és fojtó levegőben végezte az egyetemi éveit, amikor a diákok idejének egy része utcai tüntetésekkel meg gyűlésezésekkel telt el.*

Felkapja a fejét. Kicsit meglepi mindez. Erre ő bizonyára nem is gondolt; hogy valóban *milyen atmoszférában jutott is ő el a sub auspiciis gubernatoris- ságig ?...*

Nem iratkozott be a bajtársi egyesületekbe és nem tüntetett, mert bosszantották a dolgok

- Én akkor is tanultam és dolgoztam. Semmiféle társadalmi mozgalomban nem vettem részt. Nincs társadalmi életem.

- Az nem lehet, mert tudtommal minden hallgatónak-

természetesen aki nem zsidó - be kell lépnie a bajtársi egyesületbe.

- Hát én nem léptem be. - eleinte, 1921-ben amikor még leghevesebbek voltak a mozgalmak, természetesen felszólítottak, hogy iratkozzam be. Nem iratkoztam be. Erre már úgy mondták, hogy kollega úr magyar, tehát be kell iratkoznia a bajtársi szövetségbe !

Mosolyog. Zavartan igazítja a szemüvegét. Aztán mégis kimondja:

Megmagyaráztam, hogy nem ettől függ valakinek a magyarsága...

- Na és ha mégis igazolásra került volna a sor ?

- Ugyan kérem ! - legyint a kezével - igazán nem fontos. De ha arról volna szó, III. Ferdinándig tudjuk visszavezetni a nemességünket.

- Egyetlen bajtársi egyesületnek sem volt a tagja és így végezte az egyetemet ?!

- Így. - *Én folyton tanultam ! Még a közelebbi barátaim is távoltartották magukat minden tüntetéstől, verekedéstől*

- Elvileg sem tartottam helyesnek ezeket az akciókat, nagyon bosszantott, mikor a verekedések, tüntetések voltak.

Én bejártam Schaffer tanár előadásaira, meg otthon olvastam. Azok akik esetleg engem is be akartak sorozni, rájöttek, hogy nem lehet. Később már bizonyos respektust szereztem magamnak.

Pedig nem tüntetett, nem igazoltatott, nem verekedett. Csak tanult. Dolgozott.

Gál Imre

/Esti Kurír 1929 június 2./

Az Esti Kurír mellékelt riportja jó képet fest a fiatal orvos személyiségéről, aki távol tartott magát az 1920-as évek szélsőséges "fajvédő" tüntetéseitől az egyetemen. Az embert nézte, nem a származást, noha a gének jelentőségével teljesen tisztában volt. Ő maga "természettudományos materialistá"-nak vallotta magát. A politika különösebben nem érdekelte (1944 őszén-telén is a "történelmi események" sodorták bele).

A már említett hemiballismus közleményben, melyet e tárgyban még egy követett, elsőként tisztázta a corpus Luys-i somatotopiás felépítettségét és egyes asszociációs pályáit. A fiatal neuropathologus neve egyszerre Európa-szerte ismert lett. A mikroglia mesodermális eredetét vizsgálataival bizonyította 1932-ben az addigi felfogással szemben. A Cajal-Smirnov-rostok fiziológiai szerepét, egyes agyi struktúrák szoros funkcionális kapcsolatát, a corpus geniculatum laterale rostelrendeződésének egyes vonatkozásait, a Tay-Sachs és Niemann-Pick-betegségek pontos elkülönítését, a Tay-Sachs-nál a ganglion-sejtek szelektív károsodásának elsődlegességét az ő kutatásaiból ismeri meg a tudomány. Schaffer Károly intézetében végzett munkásságának első 10 évében 35 tanulmánya jelent meg nemzetközileg jelentős folyóiratokban a neurohistopathologia széles tematikáját felölelve. Még nem volt 31 éves, amikor egyetemi magántanári képesítést nyert a budapesti egyetem orvosi karán (34. márc. 18.) "Az endogen elme- és idegbetegségek klinikája és kórszövettana" tárgykörből. Ez még a Schaffer-iskola témáinak betetőzése. Mint a Schaffer-iskola méltó folytatóját érte 1933-ban a felkérés a Handbuch der Inneren Medizin (Bergmann-Staehelin) számára néhány fejezet megírására, melyet meg is írt.

De ekkor figyelme már lassanként a mikroszkóptól a sebészi kés felé fordul, mivel 1932 okt. óta a laboratóriumból a klinikai osztályra kerül a betegek közé. Látja, hogy a neurológia modern fejlődési iránya a neurofiziologia és neurochirurgia, amint az nyugaton O.Foerster (Németország) és H.Cushing (USA) munkálkodása alapján kialakult. Rövidebb európai tanulmányutak után elnyeri a Rockefeller Foundation ösztöndíját az 1936-37 évre Kanadába.

MONTREAL

Sántha barátjával - sírig hű barátjával - Környey Istvánnal együtt kapott Rockefeller Ösztöndíjat, s együtt hajóztak ki az "Újvilág"-ba idegsebészeti tanulmányok céljából. Környey ifjú feleségével az USA-ba ment Ann Arbor-ba, míg Sántha Kanadába Montreal-ba a Neurological Institut-ba, mely 2 évvel azelőtt nyílt meg Penfield vezetése alatt (azóta sem volt Magyarországról más Rockefeller Fellow Montreal-ban, ezt az 1984 évi 50 éves jubileumon láttam kinn). Penfielddel Sántha a kinn töltött egy év alatt mondhatni barátságba került a tudományos kollaboráció mellett, pl. Penfield fényképét így dedikálta: "to K. Sántha from his friend W.Penfield". Karácsonyra Mrs.Penfield meghívta magukhoz Sánthát. Később is leveleztek. Penfield nekrológja Sántha halála után 1958-ban jelent meg az Arch. Neurol. and Psych.-ban. És végül: 1957 júliusban Brüsszelben a "First Congress of Neurological Sciences" során Penfield (és neje) állófogadást adott, melyre a kongresszus magyarországi résztvevői közül csak én voltam meghívva (természetesen mint Mrs.Sántha), pedig mindenki kinn volt, aki "számított" (demonstratíve kiengedett a minisztérium mindenkit a nemrég lezajlott forradalom miatt). Sántha nevéért mindenki nagyon kedves volt a fogadáson velem (a forradalom miatt meg szégyenkeztek, hogy cserben hagytak bennünket...). Nem is magam miatt örültem annyira ennek a meghívásnak, hanem Sántha prof. emléke miatt.

Ezután a szubjektív kitérő után szeretném tartósan idézni Vekerdi László remek Sántha tanulmányából a montreali tanulmányút értékelését, mert magam sem tudnám jobban megírni.

"Életrajzírói szerint 1936-37-es montreali tanulmányútja irányította új utakra tudományos érdeklődését s tevékenységét. Montreali éve alatt írt közleményei azonban inkább a már itthon elkezdett kutatómunka folytatását mutatják jobb s gazdagabb körülmények között. Sántha már itthon új, önálló utat tört magának, s Montrealban valószínűleg csak ehhez az új orientációhoz illő környezetet találta meg.

Annyi sok Schaffer-tanítványhoz hasonlóan Sántha is kiváló agyszövettani és klinikai neurológiai képzést kapott. Közlemények sora mutatja, milyen eredményesen tudta alkalmazni ő is agyanatómiai ismereteit bonyolult egyedi kóresetek kibogozására. Éppen ez volt - a kor többi nagy neurológiai iskolájához hasonlóan - a Schaffer-iskola egyik fő erőssége. Sántha kezdettől tényszerűen gondolkozott, s bár szükség esetén merészen támaszkodott elméletekre, az elméleteket mindig tényekre alapította. Nem magyarázni akarta az eseteit és észleleteit, hanem az összefüggéseket akarta megérteni, s meg akarta gyógyítani a beteget. E kettős igény: az észszerű, összefüggő tényekre alapított elméleté és a gyógyításé eleitől végig munkája legjellemzőbb vonása volt. S éppen e kettőnek magasrendű szintézisével találkozott Montrealban, Penfield intézetében.

Nem Montrealban vette észre Sántha az idegsebészet óriási fontosságát. Már 1935-ben a kéz-arcközpont bántalmára mutató tünetcsoportról szóló dolgozatában hangsúlyozta, hogy a tünetcsoportok "közül az agykérgiek a legfontosabbak, mert az agy felszínes részéhez lehet műtéttel legjobban hozzáférni". S ez a "hozzáférhetőség" ismét nem egyedül a gyógyítás lehetősége miatt volt neki fontos; Sántha - a Schaffer-iskola agykéreg s tehetség összefüggését vizsgáló kutatásaihoz csatlakozva - jól látta az agysebészet jelentőségét a magasabbrendű lelki működések megértése szempontjából is.

Az agykéreg működés szerinti térképezőit régóta izgatták a kéreg nagy "néma területei": azok a területek, ahová nem lehetett elsődleges vagy másodlagos agykérgi központokat lokalizálni. Ezeknek a területeknek a sérülését vagy eltávolítását nem követte szembetűnő, határozott működéskiesés és károsodás. Ilyen pl. a fali lebeny alsó, nagyobbik része, a halántéklebeny alsó-hátsó része és a homloklebeny csúcsi része. "Az alacsonyabbrendű agykérgi központokkal szemben - *írja Sántha* - ezeket a területeket jellemzi, hogy a két féltekében, tehát jobb és bal oldalon működés tekintetében nem egyenlő értékűek, hanem a jobbkezeseknél (átlag egyének) a bal oldali, balkezeseknél (az emberek 6-8 %-a) pedig a jobb oldali területek dominálnak. Ez a féloldali dominancia a jobbkezességgel (ill. egyáltalán a "kezűség"-gel) együtt a phylogenesis során egészen új jelenség, és tulajdonképpen csak az embernél állapítható meg teljes határozottsággal".

Már 1932-ben F.M. számológépművész agyvelejének vizsgálatáról szóló dolgozatában figyelmeztetett Sántha a féloldali dominancia jelenlétére és jelentőségére a magasabbrendű szellemi működésben, s ez a kérdés egész tudományos oevre-jének egyik nagy, talán legnagyobb problémája maradt. Azt is látta Sántha már 1932-ben, hogy - legalább is a számolótehetség esetében - ez a dominancia a memóriával függ össze: a fejszámológépművész "titka" az eredmények gyors és könnyen felidézhető tárolása a domináns félteke "memória-egységében". Napjainkban a computer-technológia meg a Penfield-iskola gazdag agysebészi-experimentális tapasztalatai alapján kezdik az agyfiziológusok és pszichológusok realizálni Sántha sejtésének a jelentőségét, azonban - mint annyiszor - az úttörő ismerete és említése nélkül.

Sántha Kálmán nem érkezett készületlenül a modern agyfiziológia és agysebészet Mekkájába, Wilder Penfield intézetébe. 1936 októberében kezdett dolgozni a híres intézetben, s az ottani alig egy esztendő alatt nem kevesebb, mint nyolc nagyobb tudományos dolgozatot készített el. Ez a szám maga is azt mutatja, hogy Sántha nem a szokásos értelemben "tanult" Penfield intézetében; az új környezet inkább "szellemi erősítőként" hatott, s elhárította a fiatal tudós belső fejlődése elől az akadályokat. Mert az kétségtelen, hogy Sántha Kálmán tehetsége Montrealban bontakozott ki teljes szépségében.

Elsősorban az agyfiziológia új experimentális módszereivel elért eredményeit kell említenünk. Fizikus kollegájával, André Cipriani-val a keringő vér hűtőhatásán alapuló szellemes precíziós módszert dolgozott ki az agykéreg s az egyes kéreg alatti magvak kapcsolatának tanulmányozására. Az egyes kérgi

területek elektromos izgatása ugyanis a velük összeköttetésben álló agytörzsi magvakban ingerületet, fokozott működést és így fokozott véráramlást okoz. Ez a fokozott véráramlás egy finom, adott hőfokra melegített hőmérőt jobban lehűt, mint a nem működő agyterületek kisebb véráramlása. A hőmérsékletkülönbség természetesen igen kicsi, s ez a kísérleti körülmények gondos stabilizálását követeli meg. Kellő gonddal dolgozva ez a módszer az addigi szövettani módszernél sokkal érzékenyebbnek bizonyult a kéreg és a kéregalatti magvak kölcsönös vonatkozásának felderítésére. Sántha és Cipriani eredményei szolgáltak később pillérként az agyműködés Penfield-féle "cortico-subcorticalis" elméletéhez. A másik nagy eredménye az volt a Sántha-Cipriani módszernek, hogy előbb majmokon, majd Penfielddel együtt agyműtét közben emberen sikerült igazolni, hogy epilepsziás roham alatt a roham kiváltásában szereplő agyterületekben fokozott véráramlás mérhető, itt az agysejtek működése lokálisan fokozódott. Ez a felfedezés végleg megdöntötte az epilepsziás roham - sok szerző által még évekkel később is makacsul védelmezett - érgörcs-elméletét.

Sántha tudományos oevre-je szempontjából a montreali tanulmányút legfontosabb eredménye a féloldali kérgi dominancia elvének vizsgálata volt az úgynevezett "keresztezett aphasia" segítségével. A Penfield-intézetben azidőtájt kezdték intenzíven tanulmányozni az aphasia (beszédzavar) problémáját. Akkoriban kezdték vizsgálni, mekkora kéregterületet foglalnak el pontosan s mennyire nélkülözhetők, ill. nélkülözhetetlenek Paul Broca (1824-1880) és Carl Wernicke (1848-1905) klasszikus beszédközpontjai. Megpróbálták tisztázni kölcsönös kapcsolatukat és subcorticalis vonatkozásaikat. A hosszú kutatás összefoglalása Penfield és Lamar Roberts könyve a beszéd agyi mechanizmusáról több mint két évtized múlva 1959-ben jelent meg. Ezt a könyvet joggal tekintik fordulópontnak az aphasia-kutatás történetében. A könyv A.R.Luria moszkvai professzor részben hasonló jellegű vizsgálataival együtt egy egészen új tudomány: a neurolingvisztika megalapozása. Azonban még Penfield és Roberts könyve is bizonytalan a féloldali dominancia kérdésében, s a keresztezett aphasiás esetek statisztikai értelmezését illetően. Figyelmeztetnünk kell erre, ha Sántha klasszikusan tiszta, világos keresztezett-aphasia vizsgálatait érdem szerint akarjuk értékelni.

Keresztezett aphasia alatt - írta Sántha Montrealból közölt dolgozatában, melynek megírására az ottani Neurológiai Társaság egyik ülésén bemutatott eset késztette - jobbkezes emberek baloldali, illetve balkezes emberek jobboldali hemiplegiájával együttjáró aphasiát értjük. A probléma a bal, ill. a jobb félteke totális vagy regionális magasabbértékűségének a kérdésével függ össze. Utóbbival anatómiai, phylo-ontogenetikai és physiológiai szempontból főleg Riese foglalkozott. Riese konklúziója lényegileg a következő: a bal- ill. jobb agyúság nem szükségképpen százszázalékos valami, azaz nem vonatkozik okvetlenül az egész agyféltekére. Lehetséges a féltekék részleges értékkülönbsége is, vagyis egyik hely a bal, másik hely a jobb féltekén mutathat nagyobbfokú differenciáltságot... A részleges magasabbértékűség elvét kellett

magamnak is feltételeznem, amikor a jobbkezes F.M. számolóművész agyvelején az alsó fali lebenyt a jobb félteként találtam túlfejlettnek. Ez a Riese-féle vetélkedés a két fél között elfogadható, mert a féltekék következetes asymmetriája phylogenetikailag igen újkeletű valami: Henschen szerint első nyomai csak a gorillánál jelentkeznek. A neocerebralis alakulatok pedig köztudomás szerint igen változékonyak. Mindezek ellenére ez az elmélet nem ad kellő megértést, és egy más terület: a családkutatás az, amely mélyebb bepillantást enged a dolgok velejébe."

1937-ben Sántha átlátogatott az USA-ba részben a két "nagy" idegsebészhez: P.Bailey és H.Cushing-hoz, részben Környeyékhez.

DEBRECEN

Mint az Önéletrajzban már láttuk, 1937 novemberi rövid párizsi tartózkodás után Sántha megérkezett Montrealból új munkahelyére a Debreceni Egyetem Ideg- és Elmeklinikájára. És itt ismét pár sor Vekerdi tanulmányából:

"Az első évtized munkásságát áttekintve a fiatal tudós páratlanul gyors és sikerekben gazdag, gyorsan felfelé ívelő pályáját látjuk, s ebben a pályában egyúttal a magyarországi neurológiai és agyszövettani munka sok évtizede és Schaffer Károly iskolaformáló ereje is jutalmát s célja beteljesülését remélhette. Sántha Kálmán igéretteljes pályakezdése társadalmi érték volt, egy kis nemzet nehéz, szívós, önzetlen munkájának az eredménye.

Természetes, hogy tanulmányútja után hazajött. Pedig nem nehéz kitalálni, hogy ha "kint marad", ma a szakma Penfield neve mellett emlegetné az övét. S így?"

Szóval hazajött. Mint annak idején Apáczai Csere János Erdélybe: vitte a fényt...

A liberális gondolkozású 34 éves fiatal orvostudós megérkezett a "modern" Kanadából "feudálkapitalista" hazájába, mely már akkor anakronizmus volt "Európához" képest. Miközben Sántha Kanadában volt, szeretett és tisztelt mestere, Schaffer Károly professzor nyugdíjba ment. Sántha nem akart Schaffer utódjával, Benedek Lászlóval együtt dolgozni, mert úgy érezte, hogy lényeges szakmai és emberi különbözőségek választják el őket egymástól. Ezt meg is írta még Montrealból Budapestre, és lemondott idegklinikai tanársegédi állásáról, - ezzel mindent kockára téve, de elveiből nem engedve. Mindig rendkívüli és rendhagyó volt, nem félt járatlan útra lépni.

Szerencsére 1937-ben Debrecenben az ideg-elme katedrát jó barátja: Somogyi István kapta meg, aki psychiater volt, s így Sántha 1937 decemberében egyenesen a debreceni egyetem idegklinikáján állt munkába, mint Somogyi prof. tanársegédje. Új szellem jelent meg vele a klinika-telep, sőt az egész egyetem területén nemcsak szűkebben vett szakmai, hanem az emberi viszonylatok területén is. Imponáló, de minden fölényeskedéstől, lekezeléstől mentes szaktudása, a munkában fáradhatatlan energiája, szerénysége, egyszerű közvetlen kedvessége hamar belopta magát környezete szívébe. A tárgyi akadályoktól nem csüggedve azonnal tervszerűen megkezdte az idegsebészeti munkálkodás kialakítását, valamint a neuropathologiai (agyszövettani) laboratórium megszervezését. Önálló idegsebészeti osztályról - persze - szó sem lehetett még akkor, az egy-emeletes épületben levő klinika négy osztályra oszlott: női ideg, női elme, ill. férfi ideg, férfi elme osztályokra. A preoperatív neuroradiológiai diagnosztikai eljárásokat - pneumoencephalographiát, ventriculographiát, myelographiát, ritkán arte-riographiát, melyet akkor még

feltárással, nem percutan végeztek - a több száz méterre levő sebészeti röntgenben kellett végezni, a műtéteket pedig a sebészeti klinikán.

És bármennyire is szivesen álltak sebészkollegái segítségére - mert fiatalos lendülete, szakmaszeretete, precíz, korszerű tudása mindenkit elbűvölt, magával ragadott - mégis nehézkesebb volt éveken át a munka, mintha az ember a saját gazdája.

Eleinte kiváló sebészkollegáival kooperált: Hüttl Tivadar professzor, Jáki Gyula, Bodnár Tibor végezték jelenlétében, később asszisztenciája mellett a műtéteket. Egyre inkább átvette az irányítást, "vezette a késüket", bevezette az általános sebészetben akkor még egyáltalán nem használt, de az idegsebészetben esetleg a beteg életét jelentő, szövetkímélő módszereket, mint törlés helyett szívást, fiziológiás oldattal való öblítést, a műtéti terület kiszáradástól való óvását, az elektrochirurgiát, az ezüst clipet, mint vérzéscsillapítást: manapság közhelyek, de akkor szokatlan, új, forradalmasító eljárásoknak tűntek éppúgy, mint az orrot befedő arc-maszk.

Mikor Somogyi István váratlan szívhalála következtében az idegklinika katedrája megürült, a debreceni professzori kar a 7 pályázó közül egyhangúan Sánthát jelölte az első helyen, így 1939 nyarától mint egyetemi tanár folytatta munkásságát. 36 éves korban klinikus professzori katedrát kapni: abban az időben ez feltűnő karriernek számított. Feljegyzésre érdemes, hogy mikor 1939 júliusban megérkezett a kinevező okirat, Sántha felpattant kerékpárjára - természetesen hátrafelé - és körbebiciklizte az idegklinika előtt levő nagy gruppot, (mely azóta megszűnt) a klinika tagjainak ámulatára.

Az ifjú professzor nagy szakmai ambícióval vette át a klinika vezetését, hogy a már megkezdett idegsebészkedés folytatása és tökéletesítése mellett kanadai élettani kísérleteit is folytatni fogja. Tulajdonképpen így kerültem én oda 1939 szeptemberében Went István élettan professzor ajánlására, akinek intézetében mint medikus dolgoztam, az utolsó évben éppen állatkísérletes pályatételen. De a nagy tervekbe beleszólt az éppen kitört II. világháború, - legalábbis az idegklinika állatkísérleti laboratóriumának megteremtését nem tette lehetővé. A fiatal orvosokat be-behívták katonának, kevesen voltunk. Magam 1941 őszén 3 hónapot a kolozsvári idegklinikán töltöttem idegsebészeti tanulmányok céljából Környey István mellett, de 1941 karácsonyán összeházasodtunk Sánthával, így visszatértem a debreceni klinikára. Az osztályon dolgoztam tovább, ami abban a "Horthy-világ"-ban elég szokatlan volt egy egyetemi tanár feleségétől.

A háború az országot, így Debrecent is közvetlenül csak 1944 őszén érte el. Addig Debrecenben olykor bombatámadások voltak, főleg a Nagyállomásnál, de a Klinika Telepen is. Ha légiriadó volt - legtöbbször késő este - lementünk az alagsori óvóhelyre, de nappal az orvosi munka, a gyógyítás tulajdonképpen zavartalanul folyt.

Megjegyzésre érdemes, hogy 1943 nyarán Sántha professzort besorozták katonának - mint "elmaradt korosztály" tagját (addig nem volt katona), és

katonai kiképzésben részesült, de tekintettel egyetemi tanári mivoltára: különleges kiképzésben. Ez abból állt, hogy minden reggel biciklin, bakaruhában bement a kaszárnyába, ahol egy katonatiszt elbeszélgetett vele négyszemközt a katonai tudnivalókról (még kávét is kaptak közben). Nagyon büszke volt (mint csendes antimilitarista, bár ezt akkor még nem tudták róla), hogy "csillag nélkül" szerelt le.

A klinika idegsebészeti profilja kialakulóban volt. Hány betegről derítette ki a "Prof." a "valódi" diagnózist, pl. a beteg, akit évek óta sclerosis multiplexként könyveltek el, és tolókocsiban tengette életét, gerincvelő-daganat miatt béna, és meg kell operálni! Vagy a nőbeteg, akit évek óta "hisztériás"-nak tartottak, és kiderült, hogy jobb temporális agydaganata van! Nagyon büszkék voltunk a professzorunkra, és nagyon sokat tanultunk Tőle: pl. a rtg. vizsgálatokat magunk végeztük a sebészeti klinika rtg. részlegében, és magunk értékeltük ki: mi voltunk a neuroradiológusok is. Ne feledjük, akkor még nem létezett sem CT, sem MRI. A képábrázolás a PEG, ventriculographia és angiographiában merült ki, valamint a myelographiában: hogy eldöntsük, operatív esetről van-e szó.

Bár Sántha fő célja az organikus neurológiai osztályra épülő modern idegsebészet és a pathológiai anyagot tudományosan feldolgozó agyszövettani laboratórium megteremtése és működtetése volt, nem hanyagolta el a psychiatriát sem. Akkoriban a per os brom-paraldehyd és chloralhydrat volt használatos az elmebetegek megnyugatására a Sevenal inj-n kívül, - az "aktív" kezelés pedig az insulin-kóma, valamint a hazánkfia Meduna László által feltalált Cardiazol iv.shock terápia. Amint Cerletti és Bini feltalálták az elektroshock kezelést, a klinika is hamar beszerzett készüléket. Az ES a beteg számára (a beteg elmondása szerint is) sokkal emberségesebb eljárás, mint a Cardiazol (azaz Tetracor) iv.shock (hol voltak még akkor a Largactil és társai!).

Említésre méltó Sántha bánásmódja az elmebetegekkel. "Embernek" tekintette őket, nem volt "letegezés", "fiamozás", ilyesmi. Mindenkit "úr"-nak szólított, és nekünk meg az ápolóknak is úgy kellett szólítani őket. Eszembe jut Gorkij: "...tisztelni kell az embert, nem megalázni...". Ő mindenkinek megadta a neki kijáró tiszteletet.

Az epilepszia egyik kedvenc témája volt (lásd Montreal), így mikor 1938-ban az USA-ban Putnam és Merrit bevezették korszakalkotó módon a hydantoinokat az epilepsia kezelésébe az addig használatos bróm és phenyl-aethylbarbiturat helyett, klinikánkon már 1940-ben gyógykísérleteket folytattunk vele, és 1941-ben már írásban publikáltuk is. - Laboratóriumi feldolgozásra került a sajnálatosan nagy tetanus-anyag és az igen értékes cerebrovascularis anyag is, ezek feldolgozása a háború után folytatódott.

Így érkeztünk el 1944 őszéhez. De mielőtt ezekre a jelentős eseményekre rátérnénk, beszéljünk arról, miben volt Sántha "szokatlan" - a szakmai vonalon, tehát a modern idegsebészet bevezetésén kívül - professzortársai között, miben volt "más". Szokatlan volt a vezető orvosi körökben Sántha sérthetetlensége a

"moloch", a pénz által. Nem hagyta magát "lefizetni", de még "megfizetni" sem. Az ilyen magatartás abszolút függetlenséget biztosít. Persze ehhez szükséges, hogy a munkaadó, mondjuk az állam, megfelelő fizetést biztosítson az embernek. Eszembe jut az a színdarab, melyet a 40-es évek elején a Madách Színházban láttunk együtt: Tímár József az ifjú tudós szerepében kijelenti: "A pénz megvetése magasabbrendű dolog, csak szükséges hozzá bizonyos anyagi háttér!" Ez nagyon tetszett Sánthának, sokat nevettünk rajta. Mint minden egyetemi tanár, köteles volt 1939-től magánrendelést tartani heti 2-3 délután, természetesen díjazásért. Ez ugyan nem tetszett neki, de megtette. Háború után 1945-től, mikor úgy tűnt, hogy ez a rendelet megszűnt, nem is tartott többé magánrendelést, - de adót sem volt hajlandó fizetni. Persze, a klinikára bekerült betegeket mind megvizsgálta alaposan, de szigorúan "ingyen és bérmentve". Ez sok beszéd tárgyát képezte akkoriban.

Egyébként ezt a szokását Balassagyarmaton is megtartotta Sántha: soha senkitől nem fogadott el pénzt vizsgálatért, gyógyításért.

A másik szokatlan magatartása volt 1939-ben a "címkórság" lenézése, kinevetése. Később, a háború után ez természetes volt, de a "Horthy-Magyarország"-on példátlan. Senki nem merte őt a klinikán "méltóságos úr"-nak szólítani, mert megtiltotta, - holott akkor ez bevett szokás volt. Puritán volt, közvetlen és "normális". No, és jó humorú. Tudta, hogy az ember értékét nem ezek az idejétmúlt, nevetséges címek adják.

Professzortársai közül talán Went Istvánnal volt legközelebbi viszonyban, mindketten "formerly Rockefeller Fellow"-k voltak, nőtlenek (legalább is 1942-ig), és a kórtan tankönyvet együtt írták. 1942-ben Went István professzorságának 10 éves jubileumán a hivatalos ünnepség után az Élettani-Kórtani Intézetben baráti vacsora volt, melyre csak Went tanítványai voltak hivatalosak, valamint Sántha és én. Senki más a professzorok közül. Ez is mutatja a közeli kapcsolatot.

Prof. Kettesy Aladár tudását igen nagyra becsülte Sántha, vele szakmailag nagyon jó viszonyban volt, de társadalmilag nem voltak különösebb kapcsolatban. Prof. Hüttl Tivadart Magyarország legintelligensebb sebészének tartotta Sántha, és sajnálta, hogy a háború után nem került vissza a debreceni tanszékre.

Egyébként Sánthának tanítványai voltak a barátai, jól mondta Róla egyik tanítványa, Horváth András: "A Prof. köztünk a legidősebb fiú." Félórákat elálldogált tanítványaival vizit után az emeleti lépcső tetején kulcsaival játszadozva, "a világ dolgait" megbeszélve.

A háború után a klinikán vidám Szilvesztereket rendeztünk (mindenki benn lakott), humoros műsorokkal, melyekben önmagunkat figuráztuk ki, - Ő mindenben vidáman velünk volt.

Sántha tudott haragos is lenni tanítványaival - velünk -, ha valami nem volt rendben a beteg körül vagy a kórrajzzal. De soha nem a kórteremben "tolta le"

az embert a beteg vagy az ápoló előtt, hanem a vizsgálóban. Soha nem alázta meg a tanítványait. És az összeszidás után fél nappal már valami egészen más ügyből kifolyólag hivatta a delikvenst, és úgy tárgyalt vele, mintha mi sem történt volna. Nem csoda, hogy nemcsak tudását bámulták tanítványai, hanem rajongtak emberi magatartásáért.

Csalódás is érte Sánthát tanítványai, méghozzá kedvenc tanítványai: a neuropathológiai laboratóriumban kiválóan tevékenykedő Tariska István és Győry Béla részéről 1943 nyarán. Úgy történt, hogy Sántha kiadott egy írásbeli rendeletet, miszerint a betegvizitnél az osztályvezető tanársegéd referál, a beosztott orvosok akkor beszélnek, ha a professzor kérdezi őket. Sántha ugyanis megbecsülte a Benedek-iskolából örökölt idősebb orvosokat (Széky, Bagothay), míg az "ifjú zsenik" semmibe vették őket, és vizitnél belebeszéltek kérés nélkül a referátumokba. Tariska István a portáról (a kapus füle hallatára) feltelefonált a Prof.-nak: "Én ezt nem írom alá, inkább elmegyek!" Mit mondhatott Sántha? "Mehetsz!" Mikor feljött elköszönni Tariska Budapestre menetele előtt, igen kínosan beszélgettünk hárman, s távozása után azt mondta nekem Sántha: „Látod, ilyenek ezek!" Nem haragudott, inkább szomorú volt. Persze 1945-ben Tariska már mint politikus kereste fel Sánthát, és zavartalan jó kapcsolatban voltak, mert a Prof. nem konzervált soha "negatív" érzelmeket.

Győry Bélára nézve azonban szerencsétlenebbül végződött a dolog. Őt felbíztatta Tariska, hogy szintén tagadja meg az aláírást. Sántha úgy akart segíteni Győryn, aki mellesleg sub auspiciis doktor volt és fiatalabb, mint Tariska - hogy a Kolozsvári Egyetem Idegklinikájára Környey prof.-hoz ajánlotta be. - 1944-ben Győryt ott Erdélyben hívták be katonának, és állítólag a tordai harcokban eltűnt, - legalábbis a háború vége óta nem tudtunk róla. Nagy kár volt érte, tehetséges fiú volt.

Valamit meg kell említeni, mielőtt a közvetlen háborús eseményekre rátérnénk.

A szégyenletes és fájdalmas zsidótörvények Sántha professzorságának első éveiben már éreztették hatásukat. De ő ezekkel nem törődve, odafogadta a klinika ambulanciájára bejáró orvosnak (ki nem neveztethette) dr.Blau Mártont, akinek házasságkötésünk alkalmával írt sorait most is őrzöm. Sajnos, őt később elvitték munkaszolgálatra, valahol a Don-kanyarból írt még Sánthának egy zöld tábori lapot. Sántha mindig az igazságtalanul üldözöttek mellé állt, nemcsak ezekben az években, hanem a háború után is. De jellemző, hogy abban a világban ezt senki nem merte felróni neki: akkoriban az egyetemi tanár "nagy úr" volt ahhoz, hogy ilyesmiért piszkálják, nem úgy, mint az 1948 utáni években.

„A második világháború fegyveres harcai 1944 szeptember 23-án érték el és változtatták csatatérré Magyarországot" - írja Kiss (F.) József Sántháról írt tanulmányában. Szeretném az ő szavaival folytatni. - *„A Vörös Hadsereg közeledésének hírére és a Debrecent ért sorozatos bombatámadások hatására a Tisza István Tudományegyetem rektori vezetése és tanári karának 80 %-a*

elmenekült Magyarországról. Sántha Kálmán kezdettől fogva az evakuálás ellen foglalt állást. 1944. szeptember 25-én, az egyetem harmadik kiürítési értekezletén a helybenmaradás kérdésében szavazást kért, de a jelenlevő egyetemi tanárok egyhangúlag leszavazták a javaslatát. 1944. október 3-án Hankiss János rektorhoz írt levelében az "egyetem szétzüllesztéséhez" vezető eljárásnak minősítette a professzorok részéről tapasztalható "patkányszerű menekülést", és lemondásra szólította fel az Egyetemi Tanács tagjait. A következő napon szóbeli tárgyalásokra került sor a rektor és Sántha között, azonban eredmény nélkül."

Megjegyzem, hogy Sántha szeptember 2l-én engem - ki VII. hónapos terhes voltam - felküldött 14 hónapos kisfiammal és egy gyermekgondozó leánnyal Pestre az Idegklinikára egy katonai teherautón, remélve, hogy a németek nem fogják kitenni Budapestet ostromnak (Az más dolog, hogy bizony kitették. A kislányom az ostrom alatt minden baj nélkül megszületett november 29-én.).

Kiss F. József szavaival folytatom: *"A Horthy-korszak célkitűzéseivel azonosuló, sőt a szélsőjobboldali nyilas ideológia vállalásáig eljutott egyetemi polgárok - közöttük Borsos-Nachtnébel Ödön, Csilléry András, Orsós János Imre orvosprofesszorok - teljes mértékben eleget tettek a kormánynak a veszélyeztetett területek teljes személyi és anyagi kiürítését előíró rendeletének. Németországba - Halle - távoztak....*

...A DOTE tanulmányi osztályán őrzött un. hallei iratok arról tanúskodnak, hogy itt 1945 tavaszáig Kibédi Varga Lajos kormánybiztos és Orsós Ferenc dékán irányításával megszervezték az Egyesített Egyetemet. Az Egyesített Egyetemen 142 végzős hallgatót avattak orvosdoktorrá. Az avatottak többsége eredetileg a Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi fakultásán folytatott tanulmányokat. Hallében 10 debreceni végzős hallgató kapott orvosi diplomát...

...A Debrecent elhagyó professzorok másik csoportja Budapestre távozott és a fővárosban is folytatta az oktatást. 1944 október-december folyamán 30 végzős hallgatót (ebből 23 orvostanhallgató volt) doktorrá is avattak...

...1944. október 19-én a szovjet csapatok bevonulásakor mindössze 10 egyetemi tanár tartózkodott Debrecenben. Az újrakezdéssel járó feladatok tehát a két bölcsész, egy jogász, négy orvos és három teológus professzor, valamint az egyetemen maradt tansegédszemélyzet vállaira nehezedtek. A legsokrétűbb problémákat az orvosi fakultáson kellett megoldani. A mintegy 900 beteg, 1000 főnyi személyzet, a klinikákat összekötő alagútrendszerben meghúzódó szintén 1000 ember, valamint a négy kar hallgatóinak mindennapi "zavartalan" ellátásáról kellett gondoskodni...

...A kar munkássága csaknem teljesen szünetelt - írja Sántha Kálmán - ebben az időben a kar 15 kinevezett tanszékes professzora közül 4, hat c.rk. tanárából 1, 52 magántanárából 6, s a 198-as létszámú tansegédszemélyzetből 52 maradt szolgálati helyén."

Kiss F. József további sorai: *"A december 7-én elkezdett előadásokat 53 hallgató látogatta. A klinika intézményeiben - az orvosi Vegytani Intézet kivételével - a háború nem okozott súlyos károkat. A súlyos közellátási problémák, az élelmiszer, szén, fűtőanyag hiánya, az akadozó víz- és villanyellátás, az orvosi műszerek hiánya, a gyógyszer, kötszer biztosítása azonban így is makacs kitartást és konok helytállást követelt az egyetemen maradóktól. Sántha Kálmán 1944. október 8-án a legkritikusabb időkben vette át a Halle-ba menekülő Csilléry Andrástól a dékáni tisztséget. Gondoskodott az igazgató nélkül maradt elméleti intézetek, klinikák ideiglenes vezetőinek megbízásáról (ő maga az Anatómiai, Kórbonctani, Törvényszéki Orvostani Intézetek és a Bőrklinika tevékenységének ideiglenes vezetését vállalta). A Kari Tanács segítségével átszervezte a tanév oktatási rendjét. Intézkedett a szigorlati bizottságok felállításáról. Átmeneti korlátozó intézkedésekkel sikerült enyhíteni a világítási és fűtési gondokat.*

Sántha Kálmán határozott, gyors és hatékony intézkedéseinek köszönhetően a háború utáni Magyarország első működő egyeteme a Debreceni Tudományegyetem volt."

Bár Sántha soha nem szerette a politikát, mégis akkor szinte természetes volt, hogy mint nagytekintélyű egytemi vezető, aki nem menekült el, ott maradt és tevékenykedett a klinika telepért, az emberekért, tagja lett az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, mint képviselő, sőt 1944. december 22-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés egyik alelnökévé választotta a Tiszántúlról behívott 230 képviselő (a másik alelnök dr.Juhász Nagy Sándor, elnök pedig dr.Zsedényi Béla lett).

Sántha bízott - mint mi mindnyájan - az ország többpártrendszeren alapuló demokratikus átalakulásában. Megalakult 1945 tavaszán a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete, mely debreceni csoportjának egyik kezdeményezője volt. További közéleti és orvosi - tudományos - egyesületi működését illetően az "Önéletrajz"-ban már olvashattuk a Moszkvai Tudományos Akadémia 220 éves jubileumára történt meghívását 1945 júniusában. A 146 meghívott külföldi tudós között 5 magyar volt: Szent-Györgyi Albert, Domanovszky Sándor, Marton Géza, Szekfű Gyula és Sántha Kálmán. Moszkvában többek között Sellye Jánossal is találkozott, aki Kanadát képviselte. Sántha pozitív emlékekkel tért haza a moszkvai útról.

A klinikán nagy lendülettel fogunk neki az orvosi és tudományos munka folytatásának. A "Sántha-iskola" tulajdonképpen a háború után fejlődött ki igazában. Lelkes fiatal tanítványok csatlakoztak a Prof.-hoz a már meglevők mellé. Sebészi vonalon Hullay József, Iván László, jómagam (én 45 januárban hazakerültem Budapestről 2 gyermekemmel együtt egy teherautón Vass Zoltán jóvoltából). Juhász Pál a klinikum mellett az EEG-vel foglalkozott, majd ezt Kajtor Ferenc vette át. A neuropathológián Haberland Katalin, Leel Össy Lóránd dolgozott. Sántha két idősebb - a háború előtt származásuk miatt mellőzött - kollegát felvett a klinika orvosai közé: Sándor Györgyöt és Gál Pált, akik a későbbi években - mikor a klinikán Sántha körül egyre jobban kiéleződött a helyzet - a „süllyedő hajó"-ról Budapestre mentek állásba, hasonlóképpen a

Juhász Pál-Ballay Judit házaspár, sőt Juhász magával vitte Horváth Andrást és Nikodémusz Józsefet is.

De egyelőre minden rendben volt, nagy ambícióval dolgozott mindenki, a klinika a legjobbnak kijáró munkaversenyeket nyert. Meg kell említeni két kiváló asszisztensnőt: Portörő Lajosné Mária a szerológiai laboratórium lelke volt, Tariska Jolán pedig a csodás szövettani metszeteket készítette.

Azonban vitathatatlanul az idegsebészet fejlődése volt a legfeltünőbb a klinika életében. Míg 1938-39-ben csak 18 idegsebészeti műtétet végeztek a Sebészeti Klinikán, hasonlóképpen 1940-ben is, 1941-ben ez a szám már 33-ra emelkedett, és lényeges változás, hogy most már Sántha az operatőr és sebészkollegái asszisztálnak. Mi - a fiatal tanítványok - legfeljebb mint érdeklődők jelenhettünk meg egyelőre a sebészeten. A műtétek száma egyre növekszik, 1943-ban már évi 41 (25 koponya és 8 gerinc). 1945-től ezek mellé a perifériás műtétek is besorakoznak. Lelkes, pezsgő, valóban "felszabadult" idegsebészeti tevékenység fejlődik ki, ha szabad mondanom "non stop", mert Sánthának és mindnyájunknak éjjele-nappala ezzel telt ki: a beteg, a diagnózis, a műtét, az utókezelés (ekkor már a betegeket kezdeti éveivel ellentétben Sántha visszavitette műtét után azonnal az idegklinikára tolókocsin, mert megtanultuk, hogy a legjobban sikerült műtét is fatálisan végződhet nem megfelelő utókezelés következtében) - felváltva ültünk a beteg mellett egy percre sem hagyva magára. Hősi idők voltak.

Ma ez mind rutin és természetes: az "őrző" begyakorolt egészségügyi személyzettel - hol volt ilyen akkor? A semmiből teremtettük meg, magunkat "gyakoroltuk be", és mindig velünk volt Ő. Sem Ő nem ismerte a fáradtságot, sem mi.

Megtanultuk tőle a pontos dokumentációt, a csodálatos precíz műtéti rajzokat, illusztrációkat, a térbevetítést, a röntgenképekkel együtt történő konstrukciós értelmezését pl. a tumor elhelyezkedésének, - együtt néztük vele a tumor szövettani képét, és együtt örültünk az egyre jobb és jobb eredményeknek. Akik vele éltünk és dolgoztunk 1951-ig megtanultuk, hogy mi az a magasabbrendű öröm, igen, boldogság, amit a szakma végzése adhat.

1947-ben évi 94 műtét, 1948-ban ugrásszerűen 179. Ekkor megemelkedik a gerincműtétek száma, mely addig mindig jóval kevesebb volt mint a koponyáké. Ennek oka a lumbalis porckorongsérv műtétek nagyarányú bevezetése volt. Én 1948-ban nyolc hónapot Angliában töltöttem idegsebészeti tapasztalatok szerzése céljából. Ebben az évben már kezdi a Prof. a műtétek egy részét átadni Ivánnak, Hullaynak. 1949-ben már évi 228 műtétünk volt, az első év, hogy a gerincműtétek száma több, mint a koponyaműtéteké (101:83). Perifériás műtét 44, ide számítottuk a sympathectomiákat is: ekkoriban kultiváltuk a ggl.stellatum műtéteket és a lumbalis sympathectomiákat.

1948 októberben Magyarországon járt Olivecrona, a világhírű svéd idegsebész (nem mi hívtuk meg, gondolom, hogy Zoltán Lászlóék Budapesten), aki eljött Debrecenbe Sánthához, előadást is tartott.

Még mindig a Sebészeti Klinikán operáltunk, de már épült a műtő az idegklinika épületében, és mellette az idegsebészeti osztály. Sántha Kossuth Díját, melyet 1949-ben az egyre növekvő politikai terrorral szemben táplált ellenérzései miatt csak hosszas kapacitálás után fogadott el, műszerekre költi, s boldogan várjuk a saját műtő megnyitását, - bár az önkény éveinek egyre feszültebb légkörében mindnyájan érezzük, hogy valami készülődik.

Az idegsebészeti "team"-hez - melyből Iván László Budapestre távozott a Honvéd Kórházba - két fiatal orvos csatlakozott: Faragó Lajos és Török Pál, és ne feledkezzünk meg a kiváló, hűséges főműtősnőről: dr.Kovács Gézáné Irénkéről sem.

1950-ben a műtétek száma tovább emelkedik, évi 264 (102 koponya, 104 gerinc, 58 perifériás). Az egész országból Sánthához jönnek a betegek, s remek eredményeivel erre rá is szolgál. Jól írja később magáról: "Külföldön a mikroszkóp tette ismertté a nevemet, idehaza a kés."

És nem tudhatjuk, hogy ez a példátlan szakmai siker és eredmények nem járultak-e hozzá szakmai irigyei részéről az ellene indított politikai rágalomhadjárathoz, melyhez - kétségtelen - hogy a lehetőséget ő maga megadta bátor véleménynyilvánításaival.

1950 végén elkészült a saját műtő. Az első két műtétet 1950. november 23-án végeztük benne.

De "Sántháék" csak 9 hónapig operálnak az "ígéret földjén". 292 műtét történt ezalatt az idő alatt. Sántha élete utolsó műtétjét 1951. augusztus 24-én végezte Debrecenben: lumbalis laminektomia discopathia miatt. Attól kezdve nem vett operálókést a kezébe.

De hát mi történt 1951-ben? A közismert és a magyar orvostörténelemben eddig példátlan "boszorkányperre" vonatkozó adatokat, közleményeket, hiteles jegyzőkönyveket a könyv második részében ismertetem, dolgozom fel. Ezt az első részt zárjuk le azzal, amit Sántha "Önéletrajz"-ában rideg pár sorban közöl: 1951 júniusban Magyar Tudományos Akadémiai tagságától és egyetemi katedrájától megfosztották, és büntetésből a balassagyarmati járási tanács kórház a ideg-elmeosztályának főorvosává nevezték ki, melyet ő haláláig becsülettel ellátott.

"A SÁNTHA ÜGY"

A "SÁNTHA ÜGY" nem 1951-ben kezdődött. Sánthát a Magyar Kommunista Párt debreceni vezetősége, sőt az országos vezetőség is 1945 óta megfigyelés alatt tartotta - mint ez a manapság már hozzáférhető levelezésekből, jegyzőkönyvekből kiderült. Példa erre, hogy mikor 1945-ben Sántha, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnöke nyilvánosan bírálta a magyar állampolgárok összeszedését és deportálását szovjet munkatáborokba, Révai József így ír Rákosinak Moszkvába: "Még a hozzánk közel álló elemek is (mint pl. Sántha alelnök, sőt maga Erdei is) megvadultak, és arról beszélnek, hogy ez ugyanaz, mint amit Hitler csinált a zsidókkal stb."

1948 novemberében a Hajdú megyei Pártbizottság így ír Sántháról: "róla személyleírást nem adunk", mert személye a Párt előtt ismert.

Egyébként természetesnek érzem, hogy "rajta tartották a szemüket", mert - bár magatartását illetően kétségtelenül demokratikus, "antifasiszta" múltja volt: nem volt soha tagja jobb oldali egyesületnek, nem menekült el Nyugatra, stb., de végeredményben Nyugaton a liberális Kanadában élt, mint ösztöndíjas, és nem biztos, hogy ez jó ajánlólevél volt egy későbbi sztálini típusú diktatúra számára. És az sem, hogy túlságosan bátor, önálló gondolkozású személyiség volt. Diktatúrában megalkuvó, "talpnyaló" emberekre van szükség mindenkor.

A felszabadulás után a debreceni egyetemen a klinikai Üzemi Bizottság és a klinikai Szakszervezet az egyetemi autonómia kereteinek szétfeszítésére irányuló támadásaikkal kiváltották Sántha ellenérzéseit (annál is inkább, mert a Párt részéről a hangadók azok a klinikai munkások voltak, akik pár évvel azelőtt még nyilaskereszteskent tevékenykedtek). Az ország és ezen belül az egyetem demokratikus megújulásának reménye egyre inkább a megvalósulhatatlanságok ködébe veszett. Az orvosi kar részéről sem talált egyetértésre, így 1946 februárban lemondott dékáni tisztségéről, melyet a legnehezebb időkben 1944 őszétől derekasan ellátott.

Az ország sztálini típusú balratolódása 1948 után egyre félreérthetetlenebb lett, - külpolitikailag pedig a "hidegháború" határozta meg a hazai jelszavakat és magatartást. Ilyen körülmények között tette meg Sántha az első nyílt kiállást (azt is mondhatnánk: "kihívást") a rendszer ellen: 1948 november végén írásban lemondott a Magyar Szabadságharcos Szövetség Debreceni Csoportjának megyei elnöki tisztségéről.

A lemondó levél szövege a következő:

"Jelentem az igen tisztelt Elnökségnek, hogy az elnökségi tagságomról lemondok, és kérem lemondásom szíves tudomásulvételét.

Indoklásom a következő.

Amikor az elnökségben felkérésre szerepet vállaltam, nem voltam kellőképpen tájékoztatva a Szövetség célkitűzéseiben. Csak a végső célról volt tudomásom, és ez a népek békéjének fokozottabb biztosításában volt megjelölve. Az első zavaró érzésem mindjárt az alakuló közgyűlésen támadt, ahol az egyik szónok a pacifizmus ellen beszélt, és a Szövetség harcos szellemét hirdette, szerintem militarista értelemben. Már akkor úgy éreztem, hogy elveim nem egyeznek a Szövetség szempontjaival, de nem akartam elhamarkodott lépést tenni, amit antidemokratikus elemek könnyen tüntetésnek vehettek volna. Az idők folyamán azonban végleg ellentétbe kerültem meggyőződésemmel, és lelkiismeretemmel. Az ellentét lényege az, hogy tántoríthatatlanul és feltétel nélkül pacifista vagyok ma is, amikor az mindennapos támadás tárgyát képezi a sajtóban. Nem hiszek abban, hogy a békét katonai felkészültséggel biztosítani lehet. A fegyverek egyes emberek életét elpusztíthatják vagy megmenthetik, de a békét nem szolgálják. A békét csupán a szellem emberei biztosíthatnák, ha tudásukat nem bocsátanák rendelkezésre gyilkos eszközök termelésében. Itt egyaránt gondolok fizikai és lelki gyilkoló eszközökre. A szellem képviselőinek ettől az összefogásától azonban messze vagyunk. Viszont más kiutat nem látok. Meggyőződésem, hogy hiába végső célunk a béke, ha felkészülünk a háborúra, a háborúnak jönnie kell. A háború csak úgy kerülhető el, ha nem készülünk fel rá. Ezért vagyok pacifista akkor is, ha azt egyesek ma helytelenül ítélik meg, gúnyolják, sőt bűnnek tekintik.

Ez az ellentét kényszerít arra, hogy az Elnökségben helyet foglaló személyek iránti igazán őszinte megbecsülésem és tiszteletem ellenére is lemondjak.

dr.Sántha Kálmán"

Nos, erre a zárt levélben elküldött lemondásra nyilvánosan válaszolt az SzhSz Debreceni Csoportjának Vezetősége a Tiszántúli Néplap 1948. november 28-i számában a következőképpen:

"A pacifista professzor úr lemondását elfogadjuk! Professzor Úr! Visszavonhatatlan pacifizmusára hivatkozva Ön lemondott a Szabadságharcos Szövetségben betöltött elnöki tisztségéről.

A pacifizmus kérdése nem a Szabadságharcos Szövetség és az ön ügye, ezért a kérdésről nyilvánosan kívánunk beszélni.

Mi az Ön pacifizmusával nem értünk egyet, ezért az eddigi szellemben tovább végezzük eddigi munkánkat. De, ezzel az ügy nincs elintézve. Az a kérdés, hogy kinek van igaza: Önnek vagy nekünk? Ezt nemcsak mi kérdezzük, hanem tudni akarja rá az igazi választ az a sok tízezer dolgozó, aki zászlónk

alatt sorakozott fel. Ha Önnek lenne igaza és a Szabadságharcos Szövetség működése egy újabb háború előkészítésének lenne része, vagy éppen eszköze, úgy nyilvánvaló, hogy a magyar nép széles rétege nem jöhetne velünk, nem támogathatná ezt a szövetséget. Ha viszont nekünk van igazunk, akkor a Professzor úr nemcsak a mi nézetünkkel áll szemben, de szemben áll a magyar és a többi népi demokrácia, a Szovjetunió, a szabadságukért küzdő görög és kínai népek millióinak meggyőződésével is. De szemben áll Ön, azt hisszük, az igazsággal is.

Lemondását azért hozzuk nyilvánosságra, hogy a magyar nép széles rétegének mód adódjék állást foglalni az ön pacifizmusa és a mi álláspontunk között. Állást foglalni, hogy önnel tart-e és ezzel erősíti az ellenséget, vagy velünk együtt védelmezi, őrzi függetlenségünket.

Mert a Szabadságharcos Szövetség a szó igazi értelmében békepárti, mint ahogy békepárti a magyar kormány is. Amikor szívvel-lélekkel a béke hívei vagyunk, a békéért küzdünk, ugyanakkor nyitott szemmel járunk. Látjuk, mi történik a világban és nem felejtettük el az elmúlt 25 esztendő szörnyűségeit, még kevésbé a második világháborút. Mi tudjuk azt, amit úgy látszik ön nem tud, hogy a világon vannak kizsákmányolt és kizsákmányoló osztályok, és hogy a mindenkori kizsákmányolók fegyverrel biztosítják a nép elnyomását, szipolyozását, saját uralmukat.

Amikor ön, Professzor Úr, a tudomány erejével kíván küzdeni a békéért, felhívjuk figyelmét a híres görög tudós esetére, aki a páncélba öltözött lándzsás római zsoldosoknak megjelenésükkor azt mondotta: "Ne zavarjátok köreimet". Ön tudja, hogy milyen sorsra jutott görög tudósunk.

A történelem folyamán számtalan nép esett áldozatul erősen felfegyverzett imperialista rablóknak. Mi végig éltük az elmúlt 25esztendőt, a felfegyverzett csendőrök sortüzeit a magyar népre, amikor az a tőle elrabolt javakból valamit visszakérni merészelt, láttuk mint menetelt száz és százezer békés polgár nyugatnak, hogyan pusztultak el milliók a gázkamrákban és emlékszünk még arra is, hogyan rontottak rá a német nehézbombázók Belgrád, Amsterdam, Varsó, aztán a szovjet városok békésen alvó lakosságára. Mi végigéltük azt a megaláztatást, amikor a burzsoázia felfegyverzett vérebei bilincsbe verve vallattak bennünket, és láttuk, hogy mily hősök voltak a fegyvertelen néppel szemben. De láttuk azt is, milyen gyávák és kicsinyek lettek, amikor a fegyver a nép kezébe került! Ezért akarjuk mi a magyar népet ellátni a szellem és a fizika minden fegyverével.

Professzor Úr! Mi nem akarjuk és nem fogjuk országunkat kiszolgáltatni sem az atombombás amerikai imperializmusnak, sem az általuk onnan szervezett külső és belső fasiszta csoportoknak. Mi ismerjük azt a jelszót: ha kutyával bánsz, bot legyen a kezedben. És ha Ön azt javasolja nekünk, hogy vérengző fenevadak között fegyvertelenül éljünk, köszönjük, de ezt a tanácsot nem fogadjuk el. Mi független Magyarországot akarunk, és jól tudjuk azt, hogy függetlenségünket csak akkor védhetjük meg, ha a világ szabadságszerető

népeivel szövetséget kötünk, és ellátjuk magunkat a szellem és fizika minden fegyverével. Kína, Görögország és más népek harca az imperialista rablók ellen tanulságul szolgál számunkra.

Mi tudjuk azt, hogy amíg a Föld bármely részén kapitalista bankárok, nagybirtokos urak uralkodnak, az emberiségnek addig az elnyomás, a kirablás ellen védekeznie kell. Amíg a tőkésnek pénze lesz, meg tudja venni az atomkutatókat, újságírókat, zsoldosokat tud felszerelni a gyáraiban gyártott fegyverekkel. Az Ön pacifizmusának vállalása azt jelentené, hogy a kapitalizmus dzsungelében áldozatra leső fenevadak között fegyvertelenül járnánk. Ha Önt követnénk, Professzor Úr, elvesztenénk függetlenségünket, szabadságunkat, és bátorítanánk a békéért küzdő emberiség ellenségeit, hogy a békét megbontsák. Az Ön állásfoglalása akarva, nem akarva az ellenséget szolgálja.

A mi szervezetünk a szabadság, a függetlenség, a demokrácia védvára és kemény ökle kell, hogy legyen. Nekünk keményszívű, bátor férfiakra, igaz hazafiakra van szükségünk, hogy hazánk függetlensége védelmében elől járjunk. Ezért az Ön lemondását elfogadjuk.

A SZABADSÁGHARCOS SZÖVETSÉG
DEBRECENI CSOPORTJÁNAK VEZETŐSÉGE"

Igen ám, de ezt a nyílt támadást az elvtársak nem egyeztették előzőleg a budapesti központtal, így történhetett, hogy Rákosi elvtárstól kaptak egy kis figyelmeztetést Horváth Mártonon keresztül, amint ezt a MDP Hajdú megyei Bizottságának levéltárában található válaszlevél másolata bizonyítja. Azt is bizonyítja a levél, hogy Debrecenben a pártvezetőségben már nagyon elegük volt Sántha "nonkonformizmusából", de "odafent" az országos pártvezetőség még nem látta elérkezettnek az időt. Hiszen a Rajk-per még előttük volt, annak a megrendezése még sok időt-energiát igényelt.

Érdemes ezt a debreceni levelet in extenso közölni, a helyzetre elég jól rávilágít.

A Magyar Dolgozók Pártja Hajdú megyei Bizottságának Tájékoztató levele az MDP Központi Szervező Bizottságához (1948 dec.2.):

„November 29-én Horváth Márton elvtárs felhívta a Tiszántúli Néplap szerkesztőjét és közölte vele, hogy Rákosi elvtárs érdeklődik a dr.Sántha Kálmánnal kapcsolatban megjelent újságcikkre vonatkozólag, valamint a Megyebizottság részére a Politikai Bizottság utasítását tolmácsolta arra vonatkozólag, hogy Sántha Kálmánnal kapcsolatban minden akciót szüntessünk meg.

Szükségesnek tartjuk, hogy a történteket elbírálás végett és további utasítások megtétele végett a Szervező Bizottsággal közöljük.

Sántha Kálmán személye a Szervező Bizottság előtt ismeretes, így róla személyleírást nem adunk. Sántha Kálmán az utóbbi időben többször levélben lemondott a Magyar Szovjet Művelődési Társaságban betöltött elnöki tisztségéről, amit különböző elvtársak részéről történt kérésre eddig visszavont.

Sántha Kálmán a Szabadságharcos Szövetségnek elnöki tisztségét is vállalta, párt nappal ezelőtt azonban levélben értesítette a Szabadságharcos Szövetséget, hogy tisztségéről elvi okokból lemond. Mi azt állapítottuk meg, hogy Sántha Kálmán lemondása olyan cselekmény, amelyet meg kell vitatni. Tudomásunk volt róla, hogy előzőleg a városi pártszervezet értelmiségi megbízottja hosszabb vitát folytatott Sántha Kálmánnal minden eredmény nélkül.

Sántha Kálmán lemondó levelét és a Szabadságharcos Szövetség aláírásával, de a városi pártszervezet végrehajtó bizottságának szövegezésében és a megyebizottság jóváhagyásával írt levelet a sajtóban leközöltük.

Horváth Márton elvtárssal történt beszélgetés után a városi pártszervezet titkára, valamint a Tiszántúli Néplap szerkesztője felkereste Sántha Kálmánt, átbeszéltük vele a történteket. Ő kijelentette: abszolút korrektnek tartja a sajtóban megjelent cikket, ő ugyanezt tenné a Szabadságharcos Szövetség helyén, de meggyőződése továbbra is az, amit levelében közöl, és az ellenkezőjéről őt meggyőzni nem lehet. Kijelentette többek között, hogy 11 éve tanulmányozza a marxizmust, ennek ellenére megmarad a gnoszticizmus alapján. nem hisz a fegyveres békében, és felvetette a kérdést, hogy a Magyar Szovjet Művelődési Társaságnál betöltött funkciója ezek után kétséges, arról le kíván mondani. Mi akkor a párt nevében azt az álláspontot fejtettük ki, hogy szerintünk helytelen az, hogy ő előbbi helytelen lépését egy újjal szaporítsa, szerintünk nyugodtan megmaradhat a nevezett szervezetben mint elnök. Ő azonban kitartott álláspontja mellett, és az utána következő napokban azt a Magyar Szovjet Művelődési Társaság Vezetőségi ülésén fel is vetette.

A Vezetőségi Ülésen többen ellene foglaltak állást, kritizálták téves és helytelen pacifizmusát. A Megyebizottság részéről jelen levő Radó elvtárs, valamint a szovjet konzul igyekeztek meggyőzni Sánthát, hogy nyugodtan megtarthatja eddig betöltött tisztségét, ő azonban kijelentette, hogy szerinte összeférhetetlen, hogy az ő ügyét az ő jelenlétében tárgyalják, mondva, hogy ez feszélyeztet egyeseket véleményük nyilvánításában, a konzul, valamint a megyebizottság határozott marasztalása ellenére azzal hagyta el a vezetőségi ülést, hogy bármennyire bizalmat szavazna neki az együttülő vezetőség, ő fenntartja magának azt a jogot, hogy sajátmaga határoz afelől, megtartja-e a tisztséget nevezett szervezetben.

A fentiekhez még az alábbit kívánjuk hozzáfűzni. Sántha Kálmán professzor felesége fél évig Londonban volt tanulmányúton állami költségen. Visszajövetele után megbízható hírek szerint azt a kijelentést tette, amennyiben nem lettek volna gyermekei Magyarországon, úgy többé nem jött volna vissza.

Sántha Kálmán a vele való beszélgetés alkalmával kijelentette, hogy ő már volt Amerikában, de nem szereti az amerikai tempót, és többek között ezért sem kell disszidálásától tartani."

Ezt történt 1948-ban. Hogy az elvtársak mennyire értékelték Sántha utóbbi kijelentésében a fanyar humort - ha egyáltalán érzékelték - azt nem tudom. Ami viszont a rólam szóló "megbízható hírt" illeti, sajnos nem lehet igaz, egyrészt nemcsak gyermekeim, hanem férjem, édesanyám és nagymamám volt Magyarországon, másrészt - nem tagadom - én még meggyőződéses és hithű "Ninocska" -ként voltam kinn Angliában. "A rózsaszínű szemüveg" csak hazatértem után 1949-ben "hullott le a szememről". Ezt prof. Jefferson 1957-ben a brüsszeli világkongresszuson barátsággal bár, de a fejemre olvasta W.Penfield jelenlétében.

1949-ben az országban a terrorhullám tovább növekedett, Sántha pedig tovább készítette maga ellen a "boszorkánypör" lehetőségét. De előzőleg még az történt, hogy 49 elején a párttisztogatás során kizártak a pártból (nem voltam jelen). Mikor elképedve közöltem a Prof.-al, hogy "Képzeld kizártak a pártból!" - rövid angol pipáját szájából kivéve azt mondta.: "Hálás leszel nekik még ezért!". És teljesen igaza volt. Nagyon rosszul esett, de szabad ember lettem.

Jött a Rajk-ügy. Debrecenben a cukrászdában fagylaltot nem lehetett úgy venni, hogy a hangszóróból (nem volt még TV) ne Rajk önvádló, öngyalázó szavai harsogtak volna. Sántha azt mondta nekem: *"Ilyen nincs. Ez pszichológiai képtelenség."* Elhittem neki, egyrészt Ő volt köztünk a legjobb neuropszihiáter, másrészt saját példámon láttam, hogy ha egy olyan kis politikai senki ellen, mint én, olyanokat lehet hazudni, akkor hogyne lehetne egy politikai rivális ellen. - 1956-ban Debrecenben a személyi dossziékat felbontották, és rólam állítólag ez volt írva: *"A Rajk-ügyet politikai színjátéknak tekinti."* - Erre büszke voltam, ezt Sánthának köszönhettem.

A Magyar Tudományos Tanács 1948-ban alakult meg, 49-ben kezdte működését. Elnöke Gerő Ernő, főtitkár Alexits György. Sánthát mindjárt az első tagok közé választották 1948-ban. A Sántha szempontjából jelentős ülés 1949. augusztus 26-án zajlott le Budapesten, amikor az orvos aktíva a tudományos kutató intézetekként kijelölendő intézményekkel, klinikákkal foglalkozott, elsősorban a professzorok személyével. Az ülést dr.Madár János, az Akadémia párttitkára vezette. Az Akadémiai Levéltárban rendelkezésre álló teljes jegyzőkönyv szerint malignus, elfogult, a tényeknek meg nem felelő véleményeket hangoztatott elsősorban Havas András és Csákány György.

Többek között Környey Istvánt (aki nem volt jelen, nem volt tag) "lefasisztázták", szemére hányták, hogy "...minden közleményét idegen nyelven jelenteti meg...", és hogy "...úgy távolították el a kolozsvári egyetemről, hogy a határig kisérték....".

Ezt a rosszindulatú és ostoba fogalmazást már Sántha sem tűrhette szó nélkül. A pécsi idegklinikáról, mint kijelölendő intézményről azt mondta:

"A pécsi idegklinikához szerintem semmiféle kérdés nem férhetne, mert Környey egészen elsőrangú ember és kitűnő munkaszervező is, akit mint szervezőt feltétlenül magam elé helyezek." Későbbiekben a "fasizmusról": *„Erről szó sincs. Egy csomó erdélyi deputációval kapcsolatban voltam az akkori időkben. Teljesen másképp indult meg Romániában, mint nálunk. Nálunk teljes őszinteséggel indult meg, és éppen ezért vagyok a lehető legjobb viszonyban az itteni rendszerrel minden ellenkezésem dacára. Romániában az egész dolog nagyrészt szemfényvesztés, és át van itatva román nacionalizmussal. Környey áldozata annak, hogy magyar. Ennek egész sorát láttam én akkor. Az nem volt egy olyan becsületesen felfogott dolog. Nagyon jól be tudták bújtatni a román nemzeti érdekeket. Miskolczy, akiről szintén azt mondták, hogy fasiszta, már 1943-ban a legnagyobb rokonszenvvel beszélt a Szovjetunióról. Miskolczy merev ember elvekben, de mindig hajlékony volt. Környey fasizmusából egy betű sem igaz. Őt Németországból kitették. Teljesen hamis vád volt az ő főnöke, Pette ellen, akit szintén fasizmussal vádoltak, és hozzám fordult, hogy mi véleményezzük őt. Én nyilatkoztam is, mert én megfordultam Pette osztályán, és én nagyon jól tudom, hogy ő hogyan vélekedett a fasiszta rendszerről. Őt egyébként teljesen rehabilitálták. Környey az én tudomásom szerint a románokkal szemben volt, mert a románok elég csúnyán elintézték. Ha nincs ott Miskolczy és Haynal, akkor nincs ott ma magyar egyetem. Ott volt egy nagyszerű orosz parancsnok, aki elkergette a románokat, amikor el akartak vinni az egyetemről mindent. Miskolczyt nehezen lehetne fasizmussal megvádolni. Környey nagybátyjának a neveltje, aki plébános volt, egy rendkívül művelt ember. Nem lennénk hűek az igazsághoz, ha az mondanánk, hogy klerikális. Ő éppen olyan materialista, mint én és mint valamennyien, akik itt ülünk együtt, de neki a keresztény egyház szerepéről más véleménye van, mint pl. nekem."*

Ez még hagyján lett volna, de ugyanezen az ülésen elhangzott Gegesi Kis Pál Gyermekklinikájával kapcsolatban az a szó, hogy "kozmopolita" (mármint Gegesi). Erre Sántha olyan kijelentéseket tett, amely felbolygatta az ülés hangulatát, főként Havas és Csákány révén. Egyesek próbáltak Sántha mellé állni pl. olyan kijelentésekkel, hogy talán nem is tudja, mit értenek ők "kozmopolitizmus" alatt (Szántó György, Petényi), meg kellene beszélni vele, de végül is Madár János párttitkár szükségesnek látta másnap írásban referálni Alexits főtitkárnak a történtekről

"Feljegyzés a Titkárság részére

1949. augusztus 26-án megtartott orvos aktíva foglalkozott a tudományos kutató intézetekként kijelölendő intézményekkel. Ennek kapcsán dr.Sántha Kálmán professzor a következő bejelentetés tette:

A magam klinikáját illetően ugyanaz a probléma, mint Gegesi Kiss klinikájával egyik oldalról. Én javíthatatlan kozmopolita vagyok. Én nem fogok megváltozni. Azt hiszem, rendesen dolgozom. Az az objektív álláspontom, hogy szakmámban csak Környey az, akivel összehasonlításba kerülhetek. Értékemmel tisztában vagyok. Ideológiai vonalon nem fogok tudni olyan mértékben alkalmazkodni, amit az eddigiekből látom, hogy elvárnak a kutató intézetek vezetőjétől. Ha ez döntő szempont, ha nem most, hanem egy év múlva, azt ma meg kell szívlelni. Én nem szenvedek ellenzékieskedésben. A szólásszabadsághoz ezen a vonalon is ragaszkodom, sőt kötelezőnek tartom magamra nézve. Nem vagyok azon az álláspontón, mint Petényi kartársam, hogy az emberek 95 %-a megváltozik opportunitásból. Én biztos vagyok abban, hogy ugyanígy fogok gondolkodni 1 év múlva, mert 15 éves korom óta így gondolkodom, azóta fejlődött ki bennem ez a világnézet. Engem nem vallási kérdések befolyásolnak, mert én materialista vagyok, természettudományi materialista, de az ideológia nemcsak ebből tevődik össze. Ebben a dologban úgy érzem, hogy szint kell valljak, és ha többet várnak el tőlem, mint az én szakmai munkám, akkor előre kénytelen vagyok bejelenteni, hogy nem fogok tudni annak megfelelni. Farizeusságra nem vagyok képes. Ha ezek sine qua non-t jelentenek, akkor én ezt kénytelen vagyok a T.T. tudomására hozni...

...Én világéletemben a béke veszélyének a hazafiasságot tartottam. Ez egy elháríthatatlan akadálya a békének. Amíg hazafiság van, az mindig valaki ellen irányul. Az én békekoncepciómhoz a kozmopolitizmus hozzátartozik. Ezen nagyon sokat gondolkodtam, noha nem vagyok politizáló ember, de 15 éves korom óta szociológiával is elég sokat foglalkoztam, és a kérdés nem olyan, amiben nekem az utolsó években kellett volna állást foglalnom. Én a világnézetemet istentelen kereszténységnek neveztem el, aminek két sarkalatos tétele van nálam: az adok-veszek elve (nem vagyok hajlandó úgy nivellálni, hogy elveszek, hanem úgy, hogy adok), és nem vagyok hajlandó az ellenséget is csak szeretettel kezelni..."

/Megjegyzem ez az utolsó mondat magyarul nagyon kitekert: úgy mondanánk értelemszerűen "az ellenséget is csak szeretettel vagyok hajlandó kezelni" (lásd még Jézus: "Szeressétek ellenségeiteket...")./

"...Én annak idején Molnár Erikkel voltam a legszorosabb kapcsolatban. Molnár akkor azt mondta, hogy kb.80 % köztünk a távolság. Egy felől biztosak lehetnek - mondtam

- hogy én soha nem csapok be senkit. Ami velem történik változás, azt én mindig világosságra fogom hozni. Én sajnálattal állapítom meg, hogy nem 80%, hanem annál kisebb közelségben vagyok. Abban biztosak lehetnek, hogy én disszidálni nem fogok, de olyan nehézségeket látok, amik biztossá teszik előttem, hogy közelebb nem jutunk. A T.T.-al szemben is természetes kötelességemnek tartom, hogy ez elmondjam. Én rám számíthat a T.T. és az ország kultúrpolitikája is, de azt szeretném, hogy ez a számítás pozitív és negatív irányban egyformán tiszta legyen. nem számíthat rám, mint ideológiai nevelőre. Az viszont, hogy én a hallgatóimat csak jóra fogom nevelni, az biztos...

...1945-ben kint voltam a Szovjetunióban. 17 címet vittem magammal, akikkel 1927 óta levelezésben voltam. Ez azt jelenti, hogy én nem zárkóztam el a szovjet tudomány elől, sőt nem is újkeletű a kapcsolatom a Szovjetunióval. Azóta, ami lehetőség van, természetesen megragadom azoknak az elveknek alapján, amit Petényi mondott. Az én kozmopolitizmusom az, hogy az ember mindent ragadjon meg, bárhonnan jön. Álláspontom egyébként, hogy az orosz magyar jóviszony sine qua non-ja a békének. Az oroszokat én nagyon megszerettem. Itt semmiféle probléma nincs részemről. Ha az intézetem nem lenne felvéve, mint tudományos kutató intézet, akkor is felajánlanám a T.T.-nek. Tudom, hogy aki tanulni akar, az nálam tanulhat a legtöbbet. Ideológiailag nem fogom fertőzni azokat, akik nálam tanulnak. A debreceni klinikán a reakció elleni küzdelmet azt hiszem, senki nem képviselte nálam erőteljesebben..."

Itt még Sántha Környeyvel kapcsolatos véleménynyilvánítását közli, amit én már fentebb leírtam, így nem ismétlem. A következőkkel zárja le a Feljegyzés-t:

"Ui. Tekintettel arra, hogy Sántha Kálmán a M.T.T. tagja, és, hogy kijelentése az orvosaktíván hangzott el, feltétlenül fontos, hogy amint Alexits elvtárs hazajön, a Főtitkárság a kérdést tárgyalja le, valószínűleg Sántha bevonásával. Erről az álláspontomról Sánthát már az aktíván értesítettem.

kmf.

dr.Madár János"

(Akadémiai Levéltár, 27/35)

Még két hét sem telik el, és dr.Madár János párttitkár újabb feljegyzést küld Alexits elvtárs részére

„F e l j e g y z é s
Alexits elvtárs részére

A legutóbbi orvos-aktíva ülés határozata alapján közöltem Alexits elvtárssal Sántha professzor magatartását és kijelentéseit. A mai napon értesítést kaptam Debrecenből Kellner elvtárstól, hogy Sántha Debrecenben defetista hangulatot teremt, és állítólag azt mondja az embereinek, hogy helyezkedjenek el, mert ő maga sem tudja, hogy meddig marad a helyén.

Tekintettel az ügy jelentőségérem kérem Alexits elvtársat, hogy a részleteknek velem történő megbeszélése után Sánthát hívja fel Pestre, és itt a kérdést tisztázza.
1949. szeptember 9.

dr.Madár János"

(Akadémiai Levéltár 34/35.)

Itt megjegyzem, hogy a fent említett "Kellner elvtárs" Kellner Béla professzor, a debreceni Kórbonctani Intézet igazgatója. Alexits továbbítja a Feljegyzést Gerő Ernőnek

„F e l j e g y z é s
Gerő elvtárs részére

Mellékelten küldöm Madár elvtársnak Sántha Kálmán viselkedésére vonatkozó két feljegyzését. Az én véleményem szerint mindkettőből az sül ki, hogy Sánthának fogalma sincs arról, mi a tartalmuk ezeknek a szavaknak, mint "kozmopolitizmus, hazafiság" stb. Sántha - szerintem - aktív soviniszta, van benne egy adag spontán materializmus és az, amit ő kozmopolitizmusnak nevez, zűrzavaros fantazmagória, valami olyan együttműködésről, amilyent valójában a proletár internacionalizmus tehet lehetővé.

Azt hiszem, hogy ha van egyáltalában "Sántha-ügy", akkor azt részben az egyes elvtársak merevsége idézte elő, olyan elvtársaké, akik nem ismerték fel annak a jelentőségét, hogy egy polgári tudós esetleg jószándékú, de zagyva politikai elképzeléseit milyen frazeológiába burkolja, és szavakon nyargalva elriasztották Sánthát arról, hogy a szavak mögött rejlő lényeget felismerhesse.

Mivel nagy veszélyt látok abban, hogy Sántha Debrecenben defetista hangulatot teremt, és esetleg teljesen elszakad tőlünk, azt javaslom, hogy hívjuk Sánthát Budapestre valamilyen tudományos kérdéssel kapcsolatos probléma ügyében, és itt vitázni jól tudó, nem mereven gondolkodó elvtársak foglalkozzanak Sánthával.

Budapest, 1949. szeptember 10."

(Akadémiai Levéltár 35)

Hogy történt-e ilyen beszélgetés, nem tudom, írásbeli nyoma nincs, talán az éppen zajló belpolitikai történések miatt elmaradt. Sántha Kálmán viszont október 4-én írásban lemondott a Magyar Tudományos Tanácsban viselt tagságáról

„A Magyar Tudományos Társaság
Elnökségének,

Budapest.

Igen tisztelt Elnökség!

Tisztelettel bejelentem az Elnökségnek, hogy tanácstagságomról ezennel lemondok és kérem az Elnökséget, hogy bejelentésemet tudomásul venni szíveskedjék.

Amikor ezt teszem, nem mulaszthatom el az alkalmat, hogy az illetékeseknek legőszintébb köszönetemet fejezzem ki azért az érdememen felüli bizalomért és megtiszteltetésért, amelyet a Tanács első tagjainak kiválogatásánál személyem iránt megmutattak.

Lemondásom indító oka az, hogy a dolgok fejlődése során meggyőződéssé érlelődött bennem, hogy ennek a bizalomnak nem tudok többé megfelelni és alapvető ideológiai ellentétek miatt a harmonikus együttműködést nem tudom remélni. Tudományos és kultúrpolitikánk irányát olyannak látom, amellyel nem tudok azonosulni. Változtatásra törekedni kilátástalanságra ítélt feladat volna, és nem is vindikálhatom magamnak. Nem tartanám helyes és becsületes dolognak, ha a Tanács munkáját ellentéteimmel még nehezíteném, viszont - úgy érzem - jogom van ahhoz, hogy belső meghasonlások ellen védekezzem. A legszigorúbban szakmai területen kívánnék dolgozni, ahol - azt hiszem - változatlanul hasznos munkát tudnék végezni.

Végül kérni szeretném az Elnökséget, hogy azt a fizetéspluszt, amely legkitűnőbb professzortársaim elé helyez és amelyet nem látok indokoltnak és megérdemeltnek, megszüntetni szíveskedjék.

Őszinte tisztelettel

dr.Sántha Kálmán"

(Akadémiai Levéltár, 3/2, Szb/183.)

Alexits akadémikus főtitkár elvtárs azonban még tovább érdeklődött Sántha felől, amint azt az Akadémiai Levéltár 3/5 sz. alatt őrzött irata mutatja.

F e l j e g y z é s

Alexits elvtárs
részére:

A debreceni patológus kongresszuson október 6-án Sánthától tanácsot kértem a szakosztálytitkárság munkatervének összeállítására vonatkozólag. Sántha közölte, hogy ő néhány nappal ezelőtt levélben bejelentette, hogy a Tanács tagságáról lemond. Ennek okául azt jelölte meg, hogy kb. féléve egyre fokozottabban érzi, hogy nem tud őszintén együttműködni a rendszerrel és becsületesebbnek tartja, hogy ilyen körülmények között ne szerepeljen egy olyan funkcióban, ahol esetleg olyat kellene mondania, amivel ő nem ért egyet.

Több kérdésemre kijelentette, hogy őszintén akar velem beszélni: rengeteg hibát talál az egész vonalon. Az orvos-aktíván a kozmopolitizmusáért ért támadást felháborítónak tartja. Ő igenis kozmopolita, de ebből nem következik az, hogy a Szovjetunió tudományát ne becsülné. Különösen felháborította az, hogy éppen őt éri ilyen támadás, aki amikor 1945-ben Moszkvába ment, 17 olyan címet vitt ki magával, akikkel ő a felszabadulás előtt is tudományos kapcsolatban volt.

Véleménye szerint ilyen támadást csak olyasvalaki indíthat, akinek fogalma sincs a tudományos munkáról. Aki valaha komolyan dolgozott tudományos munkán, az tudja, hogy "az ember habzsol minden értékes eredményt, akárhonnan jön is."

Kifogásolja a propaganda túltengését és a módszerét. Lemondott a debreceni Magyar Szovjet Társaság elnökségéről, mert szerinte a szovjet tudományt terjeszteni kell, de ezt nem olyan propagandisztikus eszközökkel kell csinálni, ahogy nálunk történik. Micsurin tanainak Magyarországon való elterjedésének fő akadálya az a mód, ahogy terjesztik. Értelmetlen dolog weismannizmusról beszélni, amikor Weismann egy régen túlhaladott álláspont, és értelmetlen dolog imperialista biológiáról beszélni, amikor a biológiának semmi köze az imperializmushoz nincs.

A Szovjetunió tudományát és kultúráját nagyra lehet értékelni akkor is, ha nem becsüljük le más népek kultúráját.

Értelmetlen dolognak tartja azt, amit most a szovjet festészettel csinálnak. Lényegében a szovjet festészet ugyanazt csinálja, amit Hitler festészete csinált.

Helytelennek tartja a propaganda különböző megnyilvánulásait is. Ő személyesen ismeri Rákosi elvtársat és igen nagyra tartja, ennek ellenére helyteleníti, hogy ha a nevét beszédben megemlítik, akkor erre a hallgatóság ütemes tapssal és kiáltozással válaszol. Ez gépiesen megy; ő ismeri a magyar értelmiséget, gépies dolgok kikényszerítésével lejáratjuk a dolgot. (A kongresszuson amikor Rákosi elvtárs nevét

említették és tapsoltak és éljeneztek, Sántha első sorban állt és nem tapsolt.)

Hivatkozott arra, hogy a volt debreceni konzullal, Hosevvel, akivel kölcsönösen nagyrabecsülték egymást, beszélt ezekről a dolgokról, és ő Sántha véleményét osztotta. Sajnos, az utód Sántha szerint egy használhatatlan, mogorva fickó.

Sánthának azt válaszoltam, hogy ügyének elintézésére én nem vagyon hivatva, az magasabb fórumok feladata, közölnöm kell vele azonban szubjektív magánvéleményemet, amely szerint a magyar tudományos életnek Sánthára szüksége van.

1949. október 10.

dr.Székács István"

(Akadémiai Levéltár 3/5)

1949-ből további "jelentéseket" nem találunk. A debreceni idegklinikán a gyógyító munka, a műtétek, a tudományos feldolgozások folynak tovább.

A "kemény lépésekre" való elhatározás "odafenn" 1950 végén született meg - szerintem - az egyetemi katonai oktatásügy kapcsán. Nem az "ügy" miatt, nem volt annak komoly jelentősége, hanem "*...mert meg kellett mutatni az értelmiségnek, hogy a nem-konformista viselkedés, akármilyen érdemei legyenek is valakinek, büntetést érdemel, légyen akármilyen magas állami vagy tudományos poszton az illető. Sántha nem azért volt alkalmas a "kiosztott" szerepre, mert valamit tett vagy mondott, hanem azért, mert saját véleményét mondta! Ezt pedig akkortájt nem vették jó néven. Ez volt a Sántha-ügy lényege!*" - írja Mérei F. Tibor Környey Istvánról írt könyvében 1994-ben.

Az történt, hogy 1950 őszén Debrecenben kari ülésen tárgyalták a katonai oktatás egyetemi bevezetését (amely egyébként a Horthy-korszakban rendszeres volt), és Sántha ez ellen tiltakozott, sőt rémült professzortársai között, akik természetesen egyhangulag megszavazták az oktatást - hiszen ez volt a "penzum" - követelte tiltakozásának jegyzőkönyvbe vételét.

Ennek következtében felhívták az Eü. Minisztériumba Orbán László elvtárshoz, aki a beszélgetés végén azt mondta neki: "Professzor Úr, most már nem is ellenfél többé, hanem ellenség!" Sántha ekkor felajánlotta (immár másodszor), hogy lemond tanszékéről, de ezt természetesen nem fogadták el. Erről később így ír Sántha egy feljegyzésében: "Ha akkor közlik velem, hogy nem dolgozhatom tovább a tanszéken, zokszó nélkül tudomásul vettem volna. Megértettem volna, hogy a mai hidegháborús légkörben a tolerancia nem lehet ugyanaz a gondolat- és szólásszabadság terén, mint egy polgári demokráciáé zavartalan békekörülmények között. De nem ez történt."

És elérkeztünk 1951-hez, a "sztahanovista-ügy" évéhez. Mielőtt a részletekre rátérnénk, foglalkozzunk azzal a kérdéssel, hogy honnan indult ki a Sántha egyetemről való eltávolításának kezdeményezése. Kiss F. József szerint: "Az 1950-es évek első felében készült helyi pártszervezeti jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy az eltávolítását Debrecenből kezdeményezték."

Kétségtelenül láttuk 1949 őszének taglalásakor, hogy Kellner Béla professzor elvtárs "jelentéseket" küldött Sántháról Budapestre Madár János akadémiai párttitkár elvtársnak, - szóval besúgó volt, no de valaki nem magától lesz besúgó, hanem megbízzák! És ha nyilvánvaló is, hogy az egyes adatokat "lentről", Debrecenből szállították Pestre a központba, a "startpisztolyt" Pesten sütötték el, hogy na most már elkezdődhet a dolog. Hiszen - emlékszünk - 1948 novemberben még leállította Rákosi a Tiszántúli Néplap cikkével kezdődő kampányt, akkor még nem jött el az idő. De 1951-re beérett. És lentről-fentről felelősek voltak érte.

Egyébként Kellner Bélának később valószínűleg lelkiismeretfurdalásai támadtak, ugyanis a holocaustból megmaradt nőrokonát Sántha operálta meg sikeresen acusticus tumor miatt (az egyik legveszélyesebb, nehezebb idegsebészeti műtét), Kellner összegörnyedve kuporgott a műtő előtt, - emlékszem. A beteg saját lábán távozott a varratszedés után. És 1951 nyarán Sántha eltávolítása után állítólag Kellner azt nyöszörögte a Kórbonctani Intézetben, hogy "nem ezt akartam, nem ezt akartam".

Úgy gondolom, hogy a debreceni orvosprofesszor kollegák egyáltalán nem örültek Sántha "nonkonformista" viselkedésének, szerintem két szempontból sem. Az egyik: akkoriban olyan idők jártak, hogy még meghallgatni is veszélyesnek érezték a "szentségtörő" vélekedéseket, hiszen nem lehetett tudni, hogy őket is nem azonosítják-e vele, - a másik: valahol tudatuk mélyén kimondatlanul szégyenkezés ült, tudták, hogy nekik is így kellene viselkedni, csak nem mertek, meg voltak félemlítve, mind mindenki a hazában.

Hogy a "startpisztoly eldördült" azt mindjárt 1951 januárban láthattuk, mert olyan durva, nyílt támadás történt Sántha ellen, mint az 1948 novemberi újságcikk (A pacifista professzor ú lemondását elfogadjuk) óta egyszer sem. Január 17-én termelési értekezlet volt az idegklinika tantermében a klinika dolgozói számára. Rusz Sándor elnökölt a klinika részéről és Juhász István nevű szigorló orvos tartott beszédet, aki a MDP klinikai I. alapszervezetének volt a titkára. A klinika összes dolgozói jelen voltak: ápolók, ápolónők, takarítók. A lépcsőzetes tanteremben a legfelső sorban ültem, mindenre nagyon jól emlékszem, mint egy filmre. Azt tudtuk, hogy a Pártnak nem nagyon tetszett, hogy a munkaversenyekben a vándorzászlót mindig az idegklinika dolgozói nyerték el, meg az sem, hogy orvosokat helyeztek a klinikánkra, hogy Sántháról jelentéseket adjanak, és közülük pl. Török Pál rövid idő alatt Sántha legnagyobb híve és rajongója lett. Arra figyeltem fel, hogy Juhász István hangos szavakkal szidja klinikánkat, és azzal fejezi be: "... mert ide küldünk káderekét, és akkor azok lefekszenek a professzor szakmai tekintélye előtt, - hát vegyék tudomásul, és ezt a fizikai dolgozók felé is mondom, a professzor szakmai tekintélye: ilyen nincs, ez nulla!"

Én már a mocskolódások elején felálltam, és indultam lefelé a padsorok szélénél. Próbáltak visszatartani, de én falfehéren mentem lefelé, és a szitok végére a legalsó padsorhoz értem. Óriásit csaptam rá és a hirtelen beállott csendben azt kiáltottam: „Ilyen beszédet nem vagyok hajlandó végighallgatni!

És akiben egy csepp gerinc van, az nem hallgatja végig!" Azzal kimentem és úgy vágtam be a tanterem ajtót, hogy csak úgy zengett. Senki nem jött ki utánam.

A folyosón a tanterem mellett volt a Prof. dolgozó szobájának az ajtaja, benyitottam, ő ott állt elegánsan, civilben, éppen jött valahonnan. Gondoltam: hogy le fog most ez engem tolni, hogy mit csináltál már megint! Mellére borultam, és sírva mondtam, mi történt. És ő azt mondta: *"Jól tetted."* Életem egyik legnagyobb elismerésének érzem most is.

A folytatás szinte hihetetlen. Sántha ugyanis pár nappal később átírt a dékánnak következőképpen (úgy látszik, már fogytán volt a türelme):

"Igen tisztelt Dékán Úr!

Az idegklinika legutóbbi termelési értekezletén (I.17.) részt vett Juhász István szigorló orvos is, aki a Kórbonctani Intézet tagja. Viselkedése példátlan volt. Az uszításnak, a munkafegyelem bomlasztásának és a közösségi erkölcs destruálásának a legalacsonyabb rendű módszerét vette igénybe. A történtek után kénytelen vagyon tiltakozni az ellen, hogy az Idegklinikára belépjen. Ha mégis megtenné, úgy ezt erőszakos behatolásnak fogom tekinteni. Kötelességemnek tartottam, hogy ezt Dékán úrral, mint elöljáróval közöljem, és egyben arra kérem, szíveskedjék hozzájárulni ahhoz, hogy nevezettet ideg- és elmegyógyászatból ne én, hanem a szigorlati helyettes tanár vizsgáztassa. Tudomásom szerint szigorlata hamarosan esedékes.

Soraim szíves tudomásulvételét kérve vagyok kiváló tisztelettel

dr.Sántha Kálmán"

A következő választ kapta.

„Igen tisztelt Professzor Úr!

Hivatkozással f. hó 22-én kelt levelére válaszolva kénytelen vagyok megállapítani, hogy az abban foglaltakat nem vehetem tudomásul, mert

1.Juhász István az Idegklinika termelési értekezletén nem mint szigorló orvos vett részt, hanem a Magyar Dolgozók Pártja Klinikai I. alapszervezetének titkáraként, tehát Professzor Úr nem Juhász István szigorló orvost, hanem a Magyar Dolgozók Pártját óhajtja a klinikáról kitiltani.

2.Juhász Istvánnak, mint szigorló orvosnak az összes klinikáinkon, így tehát az idegklinikán is, joga van a

kórházi gyakorlatok elvégzésére, különösen akkor, ha mint esetében Professzor Úr már a hónap elején történt jelentkezésekor kifogást ez ellen nem emelt.

3.Amennyiben Juhász István idegklinikai kórházi gyakorlata közben követett el olyan cselekményeket vagy tett olyan kijelentéseket, melyek hozzám, mint a szigorló orvosok fegyelmi hatóságához tartoznak, én kérem ennek konkrét és részletes formában való bejelentését, hogy a Kari Tanács útján a fegyelmi bizottság elé juttathassam.

4.A Kari Tanács által hozott fegyelmi ítéletig a fegyelmi eljárás alá vont hallgató, vagy szigorló orvos egyetemi gyakorlatainkban soha joghátrányban nem részesült, órákra járhatott, vizsgáit tehette, ennek következtében nem járulhatok hozzá ahhoz, hogy Professzor Úr egyéb gátló körülmény hiányában elzárkózzék a priori Juhász István leszigorlatoztatásától.

Debrecen, 1951. január 24.
Őszinte tisztelettel

dr.Kesztyűs Lóránd
e.i. dékán"

(H-B.m.L. DOTE iratai XXVI.7/3.18632/190/51.)

Így aztán a fiatalember megjelent szigorló társaival együtt, mikor kiírták szigorlatra, és Sántha leszigorlatoztatta, mintha egy lett volna a sok közül. Négyesre tudott, négyest kapott a párttitkár elvtárs, aki később karriert csinált Budapesten az egyik belklinikán.

Az a bizonyos inkriminált előadás, amelyen a "sztahanovista" szó elhangzott, 1951. február 14-én történt: tantermi előadás a IV. éves medikusoknak. Mi - tansegédszemélyzet - ott sem voltunk, dolgoztunk, operáltunk, beteget vizsgáltunk, volt elég dolgunk a klinikán. Nem is sejtettük, - de gondolom, maga Sántha prof. sem, - hogy „történelmi jelentőségű" előadás hangzott el, melyre rá lehetett építeni a konstrukciós pört példastatuálás, az értelmiség megfegyelmezése céljából.

Havas András, az OKI főigazgatóját, aki a háború után Moszkvából került Magyarországra, a MTA levelező tagja lett, már említettük az 1949. augusztus 26-i Magyar Tudományos Tanács ülés kapcsán, ahol Csákány György röntgenessel együtt kitűnt rosszindulatú magatartásával.

Nos, a nyilvános színjáték, a "boszorkányülés" megrendezésének egyik fő mozgatója volt, amint az alábbi iratokból kiderül

„Orvosi Osztály
F e l t e r j e s z t é s
az Elnökséghez

A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztálya 1951 március 3-iki osztályvezetőségi ülésének napirenden kívüli 3./ pontja: Havas főigazgató bejelenti, hogy

értesülése szerint a debreceni Idegklinikán Sántha professzor előadásában olyan kitételt használt, hogy a sztahanovisták között gyakrabban fordulnak elő bizonyos elmebetegségek. Kívánatosnak tartaná, ha az Akadémia erről a kérdésről nyilvánosan vitát rendezne, és Sántha professzor ott próbálja megvédeni álláspontját.

Az osztályvezetőség úgy határoz, hogy ebben az ügyben a legközelebbi ülésre Havas főigazgató konkrét formában fogja ismertetni Sántha professzor előadásának kitételeit.]

Budapest, 1951. március 15.

dr.Rajka ödön
osztálytitkár"

(Akadémiai Levéltár, 455-V/1951 161/F/R/1951.)

A következő osztályülésről Rajka Ödön újabb feljegyzést küld az Elnökségnek. Havas András ezen az ülésen már 4 debreceni IV. éves orvostanhallgató jelentését is felolvassa a szóban forgó egyetemi előadásról. Hogy ez utóbbiak "megrendelésre" készültek-e vagy spontán - ki tudja.

„Orvosi Osztály

F e l t e r j e s z t é s
az Elnökséghez

A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztálya 1951. március 16-i osztályvezetőségi ülésének napirenden kívüli c. pontja: Havas akadémikus a f. hó 3-iki osztályvezetőségi ülésen tett bejelentésével kapcsolatosan felolvassa négy debreceni orvostanhallgató levelét, akik arról számolnak be, hogy Sántha professzor előadásában a sztahanovistákról úgy nyilatkozott, hogy azok nagy testi megerőltetés és megfeszített versenyizgalmak következtében könnyebben kapnak elmebetegséget.

Ezzel kapcsolatosan az osztályvezetőség úgy határoz, hogy levélben felkéri Sántha professzort, hogy kijelentését statisztikai adatokkal támassza alá, és megkérdezi, hajlandó-e álláspontját nyilvános akadémiai vitában megvédeni.

Kérem erre vonatkozóan az Elnökség válaszát.
Budapest, 1951. március 23.

Rajka Ödön
osztálytitkár"

(Akadémiai Levéltár 183/F/R)

Több mint három hét múlva válaszol az Elnökség.

„Magyar Tudományos Akadémia
Elnöke

183-184/1951.-R/Szné

F e l j e g y z é s

Rajka elvtárs részére

Az elnökség határozata értelmében egyelőre sem Sántha Kálmán nyilatkozatai, sem Issekutz professzor kritikája ügyében semmilyen lépés nem kívánatos.
Budapest, 1951. április 16.

dr.Rusznyák István
elnök"

Az alábbiakban a négy medikusi levél, melyekről megjegyzem, hogy az Akadémiai Levéltárban írógépelt másolatok vannak, és neveik is géppel vannak írva, kézjegy nincs. Valószínűleg az eredeti példányok Havas elvtársnál maradtak.

1. Akadémiai Levéltár 3 2/a/

1951. II. 14. Szerda

„Az elmebetegségeket kiváltó tényezők közül fizikai és lelki tényezők szerepéről volt szó. (Itt felemlítette Sántha prof. a sztahanovisták példáját. Ezek szerinte hatalmas testi erőfeszítéssel (fizikai megterhelés) és a verseny-szellem következetes továbbvitelével bizonyos emocionalis (érzelmi inditéki) megfeszüléssel megteremti /-heti/ az elmebetegségi hajlamot. - Tehát a két tényező együttesen elmebetegség kiváló tényezője lehet, amely a sztahanovistáknál természetesen adva van, elméletileg (teoretikusan) helyes meglátás, azonban énszerintem kérdéses, hogy a Szovjetunió sztahanovistái között fordult-e elő a későbbiekben elmebetegség?
Sánthát nem érdekelte különben, hogy a sztahanovisták munkamódszereiket, termelékenységeiket hogyan érték el.
Megfeszített, szinte emberfeletti munkával - szerinte - az kiviláglott az előadásból.
Bővebbet: Sántha emóció elméletéről.

/Andosházi/
IV.é.oh."

/A DOTE Rektori Hivatalának 1950/51 évi IV. éves hallgatóinak névjegyzékében ilyen nevű hallgató nem szerepel./

2. Akadémiai Levéltár 4 2/b.

1951. II. 14.

„Elmegyógyászati előadás (dr.Sántha Kálmán)
Az elmebetegségekre hajlamosító és kiváltó tényezők:

A kiváltó tényezők kisebb jelentőségű, mint a hajlamosító, tényező, mert a hajlamosító tényezőnél az idegrendszernek, mint az optimális alkalmazkodás céljából alakult szervnek az alkalmazkodás hiánya már megvan.

Hajlamosító tényezők:
öröklés
életkor stb.
Kiváltó tényezők:
a./ somaticus (physicai) tényező
(láz, kimerülés, mérgezés, trauma stb.)
b./ Psychés (emocionalis) tényező

Itt példával él a prof. úr, többek között. sztahanovistáknál, akiknél physicai kimerülés is szerepelhet és ha ehhez járul a versennyel járó izgalom, az állandó emocionalis feszültség, aetiológiailag, mint kiváltó tényező szerepelhet.

A sztahanovistákra vonatkozó példa ez volt, de nem pontosan, hanem csak lényegében.

Fazekas László"

/A DOTE Rektori Hivatalának 1950/51 évi IV. éves hallgatóinak névjegyzékében ilyen nevű hallgató nem szerepel./

3. Akadémiai Levéltár 5 2/c.

„Sántha prof. múlt heti egyik előadásán a következőket mondta: (nem szó szerit, de lényegét így értelmeztem, annak ellenére, hogy tudományos előadás keretében adott elő)

A túlzott testi és szellemi munkát végzők előbb vagy utóbb megbolondulnak, így járnak pl. ...többek között a sztahanovisták is. helytelennek és ellenséges hangnak találom az ilyen hazug kinyilatkoztatást a sztahanovistákról, azokról, akik a termelés fokozásával, észszerű újításokkal növelik népünk gazdasági erejét és jólétét, s rohamléptekben viszik előre a szocializmus építését!

Kovács László
oh. IV."

4. Akadémiai Levéltár 6 2/d.

„Az elmebetegségeket kiváltó tényezőkről volt szó. Előzőleg a hajlamosító tényezőket tárgyalták.

A kiváltó tényezők között felsorolta a prof. a következőket (jegyzetelésem szerint): 1. láz, 2. kimerültség, 3. mérgezések, (endogén és exogén mérgezések egyaránt idesorolandók.) Külön szokták venni: 4. a chronicus mérgezéseket, 5. organikus megbetegedéseket és

végül 6. a trauma szerepel, mint elmebetegséget kiváltó tényező.

Az 1. tárgyalásánál megemlíti a prof. hogy legtöbbször elborultság alakjában jelentkezik a láz által kiváltott delírium. 2./ A kimerültség (testi) említésénél hangsúlyozta a prof., hogy még a testi kimerültség nem szokott kiváltó tényező lenni, mert marathoni futók pl. nem szoktak, vagy sarkutazók elmebetegséget kapni, - jóllehet voltak marathoni futók, akik a kimerültség miatt meghaltak.

Chronicus betegségeket írtak le (tbc. pl.) mint somaticus kimerülést aetiológiai okként. De ennél a megváltozott psyche jön inkább előtérbe. S végül a rivalizációval járó megváltozott lelkiállapot, - állandó szorongásérzés, a lemaradástól való félelem is lehet aetiológia, mint pl. sztahanovistáknál manifestálódó - elmebetegség, ahol nem annyira a testi kimerültség, mint éppen a psichikus tényező dominál. (Hiszen a marathoni futók példájából látjuk, a testi kimerültség és elmebetegség összefügg.)

Szabó Endre"

Ebben a sorsdöntő tavaszban - melyről Sántha nem tudhatta, hogy ez "sorsdöntő", - milyen szép, részletes és becsületes jelentést küldött a debreceni orvoskari dékánnak az oktatás ügyében.

18-1034/1950-51.

Jelentés

a "Pártkongresszus határozatainak alkalmazása az oktatásban" tárgyában.

Igen tisztelt Dékán Úr!

1034/1950-51. oksz. átiratára jelentésemet az alábbiakban foglalom össze:

1. Az MDP II. Kongresszusának beszámolói és határozatai a heti újságórákon kerültek ismertetésre és megbeszélésre.
2. Két hetenként tartott irodalmi referátumainkon egyre több szovjet orvostudományi közleményt ismertetünk. Nemcsak a Dokumentációs Központ fordításait használjuk fel, hanem önálló fordítások is szerepelnek (Kajtor, Madarász).
3. A marxizmus-leninizmus szemináriumára a tansegédszemélyzet körében tanulókör alakult.
4. A klinika gyógyitó tevékenységében mindig szem előtt tartottuk a megelőzés elvét, valamint a szociális gondozás elvét, és tőlünk telhetőleg iparkodunk betegeink sorsát elbocsátásuk után is tovább követni, környezetüket megismerni, azon a szükségnek megfelelően és lehetőségeink határán belül javítani. Elme- és idegklinikáról lévén szó, különösképpen igyekeztem

tanárságom kezdete óta orvosaimat arra a complex szemléletre nevelni, hogy ne csak a betegséget ismerjék fel és gyógyítsák, hanem mindig a beteg embert lássák maguk előtt, és azt is mindenkor a maga egyéni élet- és munkakörülményei között, a maga sajátos családi és társadalmi környezetében.

5. Ugyanakkor szintén tanárságom kezdte óta az észszerű kezelésre iparkodtam orvosaimat nevelni, és csak olyan gyógyszert, ill. kezelési eljárást alkalmazunk, amelyről biztosan tudjuk, vagy legalább is komolyan valószínűsítjük, hogy hatásos, vagy pedig alapos elméleti meggondolásra támaszkodik. A racionális gyógyítás és takarékosság tehát a klinikának régi törekvése.

6. Igazgatóságom óta száműztem a klinikáról a szanatóriumi stílus minden maradványát.

7. Egyetemi előadásaimat elejétől foga (1939.óta) a tiszta természettudományos materializmus alapján tartom. Az orvosi lélektanban mindig a physiológiai lélektant tekintettem alapnak. Gondosan ügyeltem arra, hogy a szakma haladásával állandó lépést tartsak, és a legújabb ismereteket is átadjam a hallgatóimnak. Előadásaimban a gyakorlat igényeit szem előtt tartva nem feledkeztem meg arról sem, hogy az egyetemi tanárnak szakmája tanításán felül nemes kötelessége hallgatóit szakmai gondolkodásra is szoktatni, és orvosi emberségre nevelni nem utolsó sorban saját példájával is. Ugyancsak mindig igyekeztem a hallgatóság érdeklődését felhívni egyes betegségek nemzetgazdasági és szociális jelentőségére. Ezzel kapcsolatban a megelőzés kérdése is minduntalan előkerül.

8. A hallgatókkal való egyéni gyakorlati foglalkozás csak a legutolsó egy-két hónapban kezdődhetett meg, miután sikerült kiharcolnom azt, hogy a délutáni betegvizit (hetenként egyszer) az Ideg-Elmeklinikán is rendszeresíttetett. Egyébként a 84 hallgatóból 60-65 jár rendszeresen előadásokra, 20-25 mutat komoly érdeklődést, és 10-12 emelkedik ki közülük.

9. A szigorlókkal való elméleti és gyakorlati foglalkozás a múlt év eleje óta, és különösen az utolsó időben egyre rendszeresebb, aminek hatása a szigorlatokon is érvényesül.

10. A tansegédszemélyzet számára rendszeresen fejlesztjük a szakmai továbbképzés alkalmait (irodalmi referálások mellett klinikai pathológiai referálások kéthetenként és agyszövettani kurzus hetenként, amelyek befejezésével radiológiai és serológiai kurzus van tervbevéve). Az ápoló személyzet részére továbbképző kurzust indítottunk el.

Debrecen, 1951. V.

dr.Sántha Kálmán
egyetemi ny.r. tanár"

(H-B.m. L. DOTE iratai, XXVI.7/b)

Hogy mi történt Budapesten Rusznyák MTA elnök 51. április 16-i átirata (melyben még "semmi lépés nem kívánatos" -t jelez a Sántha-ügyben), és Madár párttitkár elvtárs 1951. május 31-én kelt, Veres elvtárshoz címzett részletes "forgatókönyvé"-ben említett május 26-i osztályvezetőségi ülés között, nem tudjuk. Tény, hogy a dolog az eltelt hat hét alatt perfektuálódott: a Sántha-ügyet a "boszorkánypört" meg kell rendezni.

„F e l j e g y z é s

Veres elvtárs részére

az Orvosi Osztály rendkívüli nyilvános osztályülése ügyében.

Március hó elején az orvosi osztályvezetőség ülésén Havas elvtárs ismertette, hogy a debreceni orvoskari dékánon keresztül több medikus jelentést tett az Egészségügyi Minisztériumnak Sántha Kálmán február 14-én tartott előadásáról. Ez az előadás az elmebetegségekre hajlamosító és elmebetegségeket kiváltó tényezőkről szólt, és a kiváltó tényezők tárgyalásánál több példa között a sztahanovistákat is megemlítette, mint akiknél a versennyel járó izgalom és feszült lelkiállapot kóroktanilag kiváltó tényezőként szerepelhet. A bejelentések általában eléggé eltérőek, de egységesen jelzik a medikusok felháborodását a Sántha által felhozott példa felett.

Az osztályvezetőség úgy határozott, hogy Sántha professzort felhívja egyik legközelebbi ülésére, hogy magyarázatot kérjen tőle. Az elnökség ezt az akciót akkor nem találta időszerűnek.

Az ügy folytatásaképpen a május 26-i osztályvezetőségi ülésre érkezett meg az Elnökség leirata, amelyben felszólítja az orvosi Osztály vezetőségét, hogy idézze meg Sántha Kálmánt, és szólítsa fel sürgősen arra, hogy nyilvános vita keretében terjessze elő azokat a bizonyítékokat, amelyekre állítását alapozza. Az Elnökség kérte a vitaülés egy héten belüli megrendezését.

Az osztályvezetőség Rusznyák elnök elvtárs jelenlétében úgy határozott, hogy június hó 1-én délután 1/2 6 órakor nyilvános osztályülést szervez, amelyre meghívja az osztály tagjain kívül az Egészségügyi Minisztérium vezetőit, a szakmai bizottságok nem akadémikus tagjait, az orvosi szakcsoportok vezetőit, az elmegyógyász szakembereket és néhány sztahanovistát (Pióker, Muszka és Szőczei elvtársakat). Az osztályülést Illyés osztályelnök vezetné be, és Havas elvtárs irányítaná a vitát. Havas elvtárs kapott megbízást a vita megszervezésére és a határozati javaslat elkészítésére.

A határozat alapján Rajka osztálytitkár elvtárs f. hó 26-án express-ajánlott levélben értesítette Sántha professzort arról, hogy az osztályvezetőség nyilvános ülésen kér tőle magyarázatot. Ugyanakkor értesítette a

Titkárság Debrecenben Kellner és Pécsett Ernst elvtársakat az ügy jellegéről, hogy egy esetleges reakciós szervezkedésre készüljenek fel. Május 28-án hétfőn az osztálytitkár szétküldte az érdekeltek részére a meghívót. A meghívók szövegében csak azoknak az elvtársaknak jelezte a Titkárság az ülés tárgyát, akiknek aktív részvételére és hozzászólására számított, és akikkel a hét folyamán azután személyesen is felvette az érintkezést.

Május 29-én érkezett meg Sántha válasza, melyet mellékelek. A levelet a Titkárság azonnal ismertette Erdey-Gruz elvtárssal (Rusznyák elvtárs nem tartózkodott Budapesten), mivel a levél alapján aggály merült fel abban a tekintetben, hogy a levélben foglaltak elegendő alapot szolgáltatnak-e a kérdés tudományos megvitatásához, tehát a vita akadémiai jellegének a megadásához. Erdey-Gruz elvtárs ez ügyben azonnal felkereste Doleschall elvtársat, aki határozottan leszögezte, hogy nem lát okot az akció jellegének megváltoztatására. Ennek alapján Sánthával az osztálytitkár szerdán táviratilag közölte, hogy az ülést nem tudja elhalasztani.

Az osztályülés lefolyását a következőképpen gondoltuk: az üléselnök megnyitója után Havas elvtárs ismerteti lényegileg a medikusok bejelentését, majd felszólítja Sántha professzort álláspontjának ismertetésére. Amennyiben Sántha nem jelenne meg az ülésen, úgy Havas elvtárs a mellékelt levelet olvassa fel. Ezután következnek az ideggyógyászok, elsőnek Nyírő professzor, a budapesti Idegklinika vezetője, akiknek arra kell rámutatniuk, hogy Sántha álláspontja tudománytalan, és a sztahanov mozgalom lényegének teljesen hamis felfogásán alapul. Ezután következnek az akadémikusok felszólalásai, elsősorban Gegesi Kiss Pál, Babits, Straub és Lissák elvtársaké, de a kérdés teljes értékű tudománypolitikai tisztázását főleg Ernst és Kellner elvtársaktól várjuk. Várható még nem akadémikus szakmai káderek hozzászólása is, továbbá egy sztahanovista felszólalása (Rusznyák elvtárs ma telefonon jelezte, hogy a Galyatetőn üdülő sztahanovisták írásbeli véleményét eljuttatja hozzánk és ezt az ülés folyamán ismertetjük.) A vita lezárása után az üléselnök az ülést felfüggeszti és az osztályvezetőség megtárgyalja a Havas elvtárs által előre elkészített határozati javaslatot. Ezt zárt osztályülés követi, ahol az osztálynak jóvá kell hagynia az osztályvezetőség álláspontját. Ezután az üléselnök ismét megnyitja a nyilvános osztályülést, ahol az osztály határozatát ismerteti.

Ezen szervezési elgondolás alapján Havas elvtárs két megbeszélést folytatott Nyírő, Bálint István és Zádor elvtársakkal. Itt a legnagyobb nehézséget az képezi, hogy Nyírő professzor, a tervezett első felszólaló azt kívánja leszögezni, hogy Sántha kizárólag ott követett el hibát, hogy elméletileg helyes fejtegetést helytelen példára alkalmazott, mert a sztahanovistáknál nyilvánvaló módon nem játszhatnak szerepet a negatív emocionális reakciók. Ennélfogva itt nem tudományos, hanem kizárólagosan politikai kérdésről lehet szó. Amikor rá akartuk venni

Nyírő professzort, hogy Sántha példájával kapcsolatosan az egész fejtegetés tudománytalanságát domborítsa ki, erre nem mutatott hajlandóságot.

A hét folyamán tárgyalt még a Titkárság Rakonitz és Hajdú Lili elvtársakkal is, melynek alapján a részükről több támogatás várható Sántha fejtegetései tudománytalan jellegének alátámasztására.

Az osztályülés előkészítésére péntek délben 12 órakor az Osztály párttag akadémikusai aktíva értekezletet tartanak, amelyen előreláthatólag Doleschall elvtárs is részt vesz. itt Havas elvtárs ismerteti az akció jellegét és a párttagok ezzel kapcsolatos feladatait.

Budapest, 1951. május 31.

dr.Madár János
szaktitkár

Ui. Ma telefonon Illyés professzor értesített, hogy betegsége miatt az ülésen nem jelenhet meg. Ezért az ülésen előreláthatólag Havas elvtárs fog elnökölni.

Melléklet: Sántha Kálmán válaszlevele dr.Rajka Ödönnek az MTA Orvosi Osztálya Titkárának 1951. május 27-én.

(Akadémiai Levéltár 18/A.)

Melléklet:

Igen tisztelt Osztálytitkár Úr!

Nyugtázom Osztálytitkár Úr május 26-i levelét, amelyben az osztályvezetőség nevében felhív arra, hogy a sztahanovistáknál manifesztálódó elmebetegségekre vonatkozó álláspontomat a június 1-i nyilvános osztályülésen fejtsem ki. Ezzel kapcsolatban szeretném Osztálytitkár urat a következőkről tájékoztatni.

1. Sztahanovistáknál manifestálódó elmbetegségekről egyetemi előadásaimban nem beszéltem.
2. A sztahanovista szó egyik előadásomban szerepelt, amelyben az elmebetegségek és abnormis elme-reakciók aetiológiájának keretében a hajlamosító fizikai és szellemi tényezőkről volt szó.
3. Ebben az előadásomban azt a nézetemet fejtettem ki, amelyet 12 év óta mindig hangsúlyozok, hogy a functionalis elmebetegségekben, az abnormis reakciókban, de még az organicus elmebetegségek szinezésében is az emotionalis tényező döntő jelentőségű.
4. Különösképpen utaltam arra, hogy a legnagyobb fizikai és szellemi (intellektuális) megerőltetés sem vezet elmebetegségekhez, ha pozitív emocionális reakciók kísérik, amilyen a lelkes versenyzést, sikert, győzelmet kisérő emelkedett expanzív hangulat. - De káros lehet a fizikai és szellemi megerőltetés, ha negatív irányú emocionális feszültség társul, amilyen a bizonytalanság, kényszer és fenyegetettség érzésén alapuló félelem, aggodalom és szorongás.

5. Ezzel kapcsolatban csupán egy kitérő mondatban említettem azt, hogy lehet a sztahanovista munka is káros, ha az említett negatív emocionális reakciók kísérik.

Ennyit tudok az egyetemi előadásomról ismertetni, és azt hiszem, hogy ebből a helyzet teljesen világos: előadásomban a valóságtól a legkisebb eltérést nem tettem és semmi olyant nem tanítottam, amely bárki részéről kifogásolható lehetne. Félreértésről is alig lehet szó, mert világosan szoktam beszélni, elszólni magamat nem szoktam, és amit mondok, azért 10 év múlva is nyugodtan vállalom a felelősséget. Nem tudom, hogyan került a dolog az Akadémia elé, de nem kételkedem abban, hogy katathymiásan eltorzítva.

Ami már most a kérdés meritumát illeti, felfogásom az, hogy a sztahanovizmus önmagában egyáltalában nem káros, hiszen a sztahanovizmus lényegében az, amit úgy fejezünk ki, hogy többet ésszel, mint erővel, vagyis a fizikai munka betű szerinti racionalizálása. De a gyakorlatban a sztahanovizmus mégis káros lehet, ha valaki muszájból (vagy vélt muszájból) kezdi, vagy esetleg spontán lelkesedéssel kezdte, de muszájból (vagy vélt muszájból) folytatja, és igyekszik fenntartani kezdeti magas teljesítményét akkor is, amikor már nem esik jól ez a túlteljesítés, amikor már a pozitív érzelmi reakciót negatív váltja fel. Megjegyezni kívánom, hogy amikor a sztahanovistákról beszélek, nem mindig a precíz és szűk meghatározásban értem ezt, hanem általában azokra gondolok, akik a mai időkben jelentékeny norma-túlteljesítményt végeznek, tehát az élmunkásokra és kiváló munkásokra is, akik éppen kiemelkedő munkájuk révén társaik között megkülönböztetettek, és ez a megkülönböztetés fokozottabb munka és feladat elé állítja őket.

A meghívásra vonatkozólag legyen szabad tisztelettel megjegyeznem, hogy a nyilvános megvitatást ebben az esetben nem tartom szerencsésnek. Nem a magam személyét akarom kímélni, mert szokásom az, hogy álláspontomért mindig kiállok, de nézetem szerint ez a megoldás nem szolgálja az egész ügy érdekét.

Az osztályülésen való megjelenésem egyébként bizonytalan, mert igen kellemetlen lumbágó kínoz vagy egy hét óta, és nem biztos, hogy további egy héten belül utazóképes leszek. Éppen a bizonytalanság miatt kérem Titkár urat, szíveskedjék levelemre válaszolni és az osztályvezetőség álláspontját közölni. Én úgy hiszem, hogy az egyetemi előadásom dolga jelen soraim után már nem érdekes, és csupán az a kérdés marad hátra, érdemes-e a sztahanovizmusról a fentiek értelmében akadémiai vitát rendezni. A magam nézetét erre vonatkozóan már előbb ismertettem.

Sajnálom, hogy hibás és talán nem is jóindulatú adatszolgáltatásokkal egyesek az Akadémia Orvosi Osztálya vezetőségének felesleges gondot és munkát okoznak.

Jelentésem továbbítását kérve az osztályvezetőség felé vagyok Osztályvezető Úrnak

őszinte tisztelője

dr.Sántha Kálmán"

(Akadémiai Levéltár 16.)

Felmerül a kérdés, hogy ki volt ez a Veres elvtárs, akihez ez a részletes (és dokumentumnak nagyon értékes) forgatókönyv jellegű "Feljegyzés" elment (úgy is mondhatjuk, - tudván, hogy ki volt - hogy "felment"). Veres elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottsága Ellenőrző Osztályának volt a vezetője. Hozzá kellett jelenteni minden kiemelkedő személlyel kapcsolatos dolgot, - és hát Sántha végeredményben valaha az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnöke volt.

1951. június 1-én Sántha felutazott a késő délutáni osztályülésre (az előző napokban valóban kínzó lumbágója volt, hiszen 5 év múlva műtétre is került a porckorong-sérv miatt). A Magyar Tudományos Akadémia oszlopos előcsarnokában régi jó barátunk: Törő Imre akadémikus sietett elé, és azt mondta: "Kálmán bocsáss meg, de ha itt szavazásra kerül a sor, nekünk, akik párttagok vagyunk, mind ellened kell szavaznunk!" Ekkor döbbent rá Sántha, hogy itt mi készül.

Az ülés részletes, hosszú jegyzőkönyve eredetiben megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia Levéltárában. Érdemes elejétől-végig megidéznünk, hogy szégyenkezzünk az emberiség nevében: mire képesek még a tudósok is, ha pozíciójukat, egzisztenciájukat, esetleg életüket féltik (hiszen egy diktatúrában semmit sem lehet tudni...) - tisztelet a kevés kivételnek - akik persze, nem voltak párttagok.

„A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztálya 1951. június hó 1-én tartott nyilvános osztályülésének

JEGYZŐKÖNYVE

Jelen vannak: dr.Rusznyák István a MTA elnöke, dr.id. Issekutz Béla, dr.Jancsó Miklós, dr.Sántha Kálmán, dr.Haynal Imre, dr.Törő Imre, dr.Ernst Jenő, dr.Straub F.Bruno, dr.Ivanovits György, dr.Szentágothai János, dr.Kerpel-Frónius Ödön, dr.Lissák Kálmán, dr.Entz Béla, dr.Petényi Géza, dr.Hetényi Géza, dr.Babits Antal, dr.Rajka Ödön osztálytitkár, dr.Kellner Béla, dr.Gegesi Kiss Pál, dr.Havas András akadémikusok.

Rusznyák István elnök bejelenti, hogy Illyés Géza osztályelnök betegsége miatt az ülésen részt venni nem tud, ezért az elnöklést ő vállalta.

Az ülés tárgya annak a megvitatása, hogy Sántha Kálmán akadémikus egyetemi előadásain bizonyos kijelentéseket

tett, amely kijelentések alkalmasak arra, hogy a dolgozókban megingassák a sztahanov-munkamódszerek iránt való hitet, és így amennyiben ezek valónak bizonyulnának, óriási jelentőségűek volnának népgazdaságunk egész fejlődésére. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége többször kapott jelentést ezekről a nyilatkozatokról, és végül az elmúlt héten úgy határozott, hogy felkéri az Orvosi Osztály Vezetőségét, hogy foglalkozzon ezzel a kérdéssel. Az Orvosi Osztály Vezetősége a kérdés nagy fontosságára való tekintettel úgy határozott, hogy ezeket a problémákat nyilvános vita tárgyává teszi és felkéri Sántha Kálmán akadémikust, hogy az ülésen ismertesse azokat a bizonyítékokat, amelyek szerint a sztahanov munkamódszerek bizonyos körülmények között az egészségnek ártanak.

A vita megkezdése előtt felkéri elsőnek Havas András akadémikust, hogy ismertesse azokat a jelentéseket, amelyek a mai megbeszélést elindították.

Havas András közli, hogy f. év február végén neki, mint az Akadémia levelező tagjának tudomására hozták, hogy f. év február 14-én Sántha Kálmán professzor, akadémikus társunk a Debreceni Orvostudományi Egyetem Elme- és Idegklinikáján előadást tartott az elmebetegségekre hajlamosító és kiváltó tényezőkről és előadása közben a negatív emóciókról, mint kiváltó tényezőkről beszélve rámutatott arra, hogy a sztahanovistáknál, ill. munkájuknál a fizikai és szellemi megerőltetések elmebajokra vezetnek. Négy helyről kaptak erre vonatkozólag jelentést. Ez a négy jelentés, amely egymástól teljesen függetlenül és spontán keletkezett, a kérdést teljesen egyöntetűen hozta tudomásra úgy, hogy semmiféle egyéni tévedésről, félreértésről többé szó sem lehet.

Közli, hogy kötelességének tartotta ezeket a jelentéseket az osztályvezetőséggel közölni, és ezt március hó elején meg is tette. Az osztályvezetőség kívánságára a jelentéseket másolatban az osztályvezetőség rendelkezésére bocsátotta. Az osztályvezetőség már akkor kívánatosnak tartotta ennek a kérdésnek osztályülés előtt való megtárgyalását éspedig olyképpen, hogy Sántha akadémikus az osztályülésen mondja el, hogy mire alapítja az előadásain elhangzott kijelentéseit. Az osztályvezetőség kötelessége szerint továbbította a kérdést az Elnökség felé, és az Elnökség a múlt hét szombatján értesítette az osztályvezetőséget, hogy javaslatát elfogadja, és az osztályülést megtartani kívánja, éspedig egy heti határidőn belül nyílt osztályülés formájában. A heti határidő ma este letelt, ezért hívta össze az osztály tagjait az osztályvezetőség a ma esti ülésre. Mivel nyilvános ülésről van szó, az osztályvezetőség meghívott bizonyos számú szakembert, elsősorban az Egészségügyi Minisztériumot, és kötelességének tartotta néhány közismert sztahanovista meghívását is.

Rusznyák István előadja, hogy az osztályvezetőség Sántha Kálmán akadémikushoz fordult, meghívta őt mai ülésünkre, és

ő volt szíves megjelenni. Előzőleg Sántha professzor egy levelet intézett az osztályvezetőséghez. Úgy gondolja, hogy a levél szövege érdekelni fogja a megjelenteket. Felkéri Rajka Ödön osztálytitkárt, hogy olvassa fel a levelet.

Rajka Ödön: felolvassa Sántha Kálmán 1951. május 21-én kelt levelét.

Rusznyák István: felteszi a kérdést Sántha Kálmán akadémikus felé, hogy ezen előzmények után kíván-e részletesebben nyilatkozni.

Sántha Kálmán: Tisztelt Osztálygyűlés! Azt hiszem, hogy ebben a most felolvasott levelemben pontosan elmondtam mindent, amit a kapott levélre válaszolni akartam és ami erre válaszolható volt. Egyebet nem fűzök most hozzá, mint azt, hogy nagyon sajnálom, hogy egy kellőképpen ki nem vizsgált dologgal kapcsolatban olyan sok embernek kényelmetlenséget okoztam, és szerintem egészen feleslegesen hivatott össze ez az ülés, mely elbagatellizálandó lett volna. Helyes lett volna, ha az Elnökség úgy járt volna el, hogy az osztályvezetőségen keresztül közvetlenül információt kért volna tőlem, mielőtt nyilvános ülést összehív. Akkor azt hiszem, hogy ezt a felesleges munkaóra pazarlást sok akadémikus társamnak és szakembernek megtakaríthattam volna. A levélben megjelöltem, hogy mi történt az előadásokon, ugyancsak megjelöltem, hogy hogyan gondolkodom a dologról, és ehhez semmi hozzátenni valóm nincs. A levélben kifejezetteknek a lényegét szeretném most aláhúzni, ami szakszempontból áll.

Meggyőződésem egyes ósdi felfogásokkal szemben, hogy a legnagyobb fizikai és szellemi megerőltetés sem vezet elmebetegségekhez, ha pozitív emocionális reakció kiséri. Ezzel szemben 12 év óta egyetemi előadásaim során mindig hangsúlyoztam, hogy functionalis elmebetegségekben, az abnormis elmereactiokban, de még az organikus elmebetegségek szintézisében is az emocionális tényező döntő jelentőségű. A fizikai és szellemi megerőltetés káros, ha negatív irányú emocionális feszültséggel társul, amilyen a bizonytalanság, kényszer- és fenyegetettség érzésén alapuló félelem, aggodalom és szorongás. Ezt mindig így szoktam felépíteni. Álmomban sem jutott eszembe, hogy egy ilyen bagatell ügy vita tárgyát képezheti. Több hozzászólni valóm nincs.

Rusznyák István: bejelenti, hogy először a hozzászólások sorát szerette volna megnyitni, azonban elöljáróban kénytelen leszögezni, hogy mivel Sántha akadémikus az Elnökséget aposztrofálta, az "audiatur et altera pars" ebben a pillanatban történt. Sokkal helyesebb módszer a nyílt megkérdezés, minthogy magánbeszélgetések keretében tisztáztuk volna a kérdést. Azért vagyunk most együtt, hogy meghallgassuk a véleményeket, és hogy az itt eltöltött idő felesleges-e az a vita végén dönthető el. Felhívja az ülésen résztvevők figyelmét arra, hogy ez az első eset nemcsak a Magyar Tudományos Akadémia, hanem az egész magyar tudomány történetében, amikor tudósokat felelősségre vonnak

azokért a tanokért, amelyeket hirdetnek, és ez nem mondható feleslegesnek.

Straub F.Bruno: Sántha akadémikus által felvetett kérdések közül az elsőhöz kíván kapcsolódni. Sántha professzor nem látja a jelentőségét annak, hogy ezen az ülésen megvitassuk a kérdést, szerinte azonban lényegesebben könnyebben megértjük egymást, ha abból indulunk ki, amit a levélben írt. Gyakorlatilag ehhez kíván kapcsolódni. Itt nemcsak a tudományos kérdésről van szó, aminek a megítélésére nem érzi magát elég hivatottnak, csupán hozzászólni kíván. Jogosnak érzi magát hozzászólni ahhoz, hogy ma a tudósoknak milyen magatartást kell, lehet és nem lehet tanusítani. Anélkül, hogy a tudományos kérdésben állást foglalna azt hiszi, hogy ha a magyar munkásoknak munkaviszonyaival kapcsolatban Sántha akadémikusnak az a véleménye, amit előadott, - akkor a helyes út az lett volna, hogy erre az illetékesek figyelmét felhívja. Ezzel ellentétben Sántha akadémikus azt az utat választotta, hogy hallgatóinak tartott előadást. Előadásaiban beszélt sztahanovistákról, beszélt diszpozíciós tényezőkről. Nem a sztahanovistákra gondolt, hanem azokra, akik a normájukat kényszert alatt, erejüket megfeszítve teljesítik. Arra gondolt, hogy nálunk a munkának lényeges momentuma a kényszer. Ennek a problémának a hallgatók előtt való elmondása hiba. Hiba, mert nem megfelelő helyen mondotta el. Sántha akadémikus leveléből az derül ki, hogy nem azt mondotta, amit a hallgatósága ebből értett. Az előadások során a hallgatóság a sztahanovizmusról helytelen benyomást kapott. Tulajdonképpen arról van szó, hogy Sántha akadémikus egymás után féligazságokat mondott. Sántha professzor nem szűk értelemben használja a sztahanovista szót, hanem tágabb értelemben, nála a sztahanovista szó fogalmába becsúszik a kényszermunka fogalma is. A továbbiakban megjegyzi, hogy a "Science" című amerikai tudománypolitikai lapnak legújabb számában olvasott egy kritikát Darlington genetikai könyvéről. Bizonyára emlékeznek az osztály tagjai arra, hogy Darlington volt az, aki az imperialista tudományban Liszenkó tanaival szembeszállva a burzsoá tudomány érveit felsorakoztatta Liszenkó tanainak megcáfolására. Ez indította meg a szovjet genetikai vitát. A vitáról megjelent szöveg arról tanuskodik, hogy Darlington könyve nem azokért a tényekért válik emlékezetessé, amelyeket hirdet, mert ezek a tények megcáfoltatnak. Emlékezetessé válik azért, mert féligazságokat olyan ragyogóan állít be, hogy egészen elferdíti a genetika alapjait, mondja Kenneth Cooper. A burzsoá tudományban, amelyet az igazság nem túlságosan érdekel, a féligazságoknak egymás mellé való felsorakoztatása valami ellen, ez a szokásos dolog, azonban nálunk tudósok részéről egészen megengedhetetlen.

Továbbiakban kifejti, hogy Sántha professzornak a felszabadulás óta nagyon sok megnyilatkozásáról hallottunk. Ezzel kapcsolatban, miután nem élt Debrecenben, nem akar konkrétan állást foglalni. Úgy érzi, hogy Sántha professzor

felfogása és Pártunk irányvonala egymástól divergál, és ez egy lényeges pont, amit figyelembe kell venni. Sántha professzor sokszor beszélt Pavlovról, és elismeri Pavlov nagyságát. Bizonyára magában sokszor gondol arra, hogy Pavlov a Nagy Októberi Forradalom után a szocializmus rendszerének nem volt híve. Sokszor megnyilatkozott ez olyan formában, hogy ostorozta azokat a hibákat, amelyet éppen látott. De meg kell nézni, mi történt Pavlovval később. Pavlov igazi nagy tudós volt, akit nem a féligazságok érdekeltek, hanem a nagy igazság, és aki élete végén eljutott oda, hogy megértette a szocializmus nagyságát, és számtalan nyilvános nyilatkozatában a szovjet fiatalságnak megmondotta azt, hogy hogyan kell dolgozni, hogy a szovjet hazának jó fiai legyenek. Pavlov a laboratóriumában, magánkörökben tett nagyon éles kritikai megjegyzéseket, de amikor tisztába jött az igazsággal, nyilvánosan nyilatkozott. A súlyos hiba, amit Sántha professzor elkövetett, az az volt, hogy a felszabadulás óta nem közeledett hozzánk a nagy igazságok megkereséséért, hanem elmerült a kis igazságok keresésében. Sántha professzornak az ifjúság előtt kiállnia azzal, hogy ebben az országban a munkások kényszer hatása alatt dolgoznak, nem lett volna szabad. Ez súlyosan elitélendő cselekedet, mely tudóshoz ma Magyarországon nem méltó. A magam részéről nagyon hibásnak és károsnak tartom Sántha professzornak e téren való működését, és ezért vettem a bátorságot ahhoz, hogy mielőtt a szakemberek hozzászólnak, ezeket elmondjam.

Lissák Kálmán: Rámutat arra, hogy maga Sántha professzor levelében azt írja, hogy előadásán elhangzott az az állítása, hogy lehet a sztahanov munka is káros, ha azt negatív emocionális reakciók kísérik. Ezt elsősorban nem mint szakmai kérdést teszi vita tárgyává, hanem politikai szempontból. Sántha prof. hangsúlyozza, hogy minden szavának a birtokában van, és ezekért 10 év múlva is vállalja a felelősséget. mielőtt ezt a példát a negatív emocionális reakció kíséretében említi, tudnia kell, hogy ez félreérthető és politikailag igen súlyosan bírálandó. Ha Sántha prof. azt mondta volna, hogy igen, lehet a sztahanov munka is káros, ha azt negatív emocionális reakció kiséri, és hozzáteszi ehhez azt, hogy azokban esetekben, amikor a sztahanov munkát egy jobboldali szoc.dem. munkás végzi, aki állandó rettegésben van és bércsalást követ el. Helytelen volt, hogy ezt a kérdést ilyen formában az orvostanhallgatók előtt adta elő Sántha professzor akkor, amikor kormányzatunk gondosan őrködik afelett, hogy a professzorok a mai egyetemi ifjúságot hogyan nevelik, és miképpen van biztosítva a jövő orvosgenerációjának fejlődése. Ma ellentétben a régi egyetemek hallgatóival, munkás és paraszt származású fiatalok tanulnak egyetemeinken, és mint láthattuk, náluk meg is volt a hatása Sántha professzor által előadottaknak. Felhívták az illetékes helyek figyelmét ezekre az óriási hibákra. A szakmai részhez annyit kíván hozzátenni, hogy Sántha professzornak azért sem lett volna szabad példaképpen

említenie a sztahanov munkamódszert, mert konkrét adatok nem állottak rendelkezésére. Hangsúlyozza, hogy a Szovjetunióban, ahol második évtizedébe lép a sztahanov mozgalom, semmiféle statisztikai adattal nem rendelkeznek arra vonatkozólag, hogy ez az egészségre káros lenne. Magyar vonatkozásban a sztahanov mozgalom még túl rövid múltra tekint vissza, ezért semmiképpen nem lehet nálunk megkísérelni ilyen megállapítások tételét.

Amikor ez a kérdés a Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Tudományok Osztálya előtt tárgyalásra kerül, a problémát feltétlenül elsősorban politikai szempontból kell megítélni, mert ennek a félreértett és még a magyarázatok után sem kielégítően megmagyarázott példának alkalmazása feltétlenül káros és destruktív hatással és célzattal történt.

Hajdú Lili: idézi Sántha professzor szavait, hogy a gyakorlatban a sztahanov munkamódszer mégis káros lehet, ha valaki muszájból vagy vélt muszájból kezdi, vagy esetleg spontán lelkesedéssel kezdte, de muszájból vagy vélt muszájból folytatja. Ennek az állításnak az abszurditását szeretné bebizonyítani. A sztahanov mozgalom, amely evidens jelenség, ha megnézzük aetiologiáját és ha megpróbáljuk Pavlov szavai szerint értelmezni, akkor egészen más eredményekre juthatunk. A továbbiakban ismert tényeket hoz fel. A felszabadulás után a munkásosztály és a dolgozó nép helyzetében döntő változások következtek be. Megszűnt a tőkés kizsákmányolás, a tőkés elnyomás, a termelőeszközök társadalmasított tulajdonba mentek át, a munkásosztály a hatalom birtokába jutott, és vezeti az országot. Ezek a tények számtalan új feltételes ingert rejtenek magukban, amelyek feltételes reflexek keltésére voltak alkalmasak. Pavlov tanai szerint a külvilágban való orientációt a munkás számára a munka jelenti. Ténylegesen megváltozott a külvilágba való orientáció, amely minőségi változásba csapott át. Természetesen nem felejtkezhetünk meg a második jelző rendszerről, a beszédről, az absztrakcióról és a gondolkodásról sem. Mennyiségi változások minőségi változásokban nyilvánulnak meg. Mi történt tehát a munkásosztály, a dolgozó nép részéről a munkához való új viszony kialakulása terén? Másképp látták a munkát és másképpen látták azt, hogy hogyan végezzék azt el. Nemcsak megváltoztatták a munkamódszereket, hanem újakat fedeztek fel, és alkalmaztak. Természetesen ez a tény sok egyéb kérdést rejt magában, amelyek mindegyikére nem kíván kitérni. A tömeges feltételes ingerek által létrejött tömeges feltételes reflexek ilyen módon szükségszerűen, sőt törvényszerűen megváltoztatták a munkásosztály orientációját, vagyis amikor a sztahanov mozgalom megindult, akkor első sztahanovistáink munkateljesítményeiket újításokkal, ésszerűsítésekkel, hihetetlen módon felfokozták, ez spontán indult meg. Hogy valaki a munkát muszájból vagy vélt muszájból kezdi vagy folytatja, már abszurditás.

Stief Sándor: Szakmai szempontból tekintve a kérdést, igen meglepte, hogy a szocialista munkaverseny legmagasabb formáját az ideg- és elmebetegségek pathogenesisének és aetiologiájának kérdésével hozták kapcsolatba. A kapitalista munkaversenyben mindnyájan tanúi voltunk annak a lelketlen kizsákmányolásnak, amelyben a dolgozók többsége részesült. Tudjuk, hogy csak kevesen érhettek el sikert, haladást és anyagi jólétet, és ezzel a kis csoporttal szemben állott a többség, amelynek nyomorúság és megaláztatás jutott osztályrészül. Sokszor a munkanélküliség réme, a félelem, az elnyomás voltak az emocionális tényezők, amelyek nem hagyták el a dolgozókat, és ez karöltve a túlfeszített munkával vezetett egyes csoportokat a reaktív deklasszálódáshoz. Természetesen Lissák professzornak tökéletesen igaza volt. Ezt tanítják a múlt világháború tanulságai és az új szovjet tankönyvek. Sem szellemi, sem fizikai munka betegség kórokozója nem lehet. A kapitalista munkaverseny reakciós megnyilvánulásai mind ritkábbak lesznek nálunk és elkövetkezik az az idő, amikor csak kivételesen fogunk ilyen pszichikus reakcióval találkozni. Sántha professzor által előadottakban fogalmi zavarok találhatók. A normát túlteljesítők, az élmunkások és sztahanovisták között nem lát éles különbséget. Leglényegesebbnek látja azonban azt, amit a sztahanov mozgalomról mond, amikor a negatív emóciókról és a kényszerről tesz említést. Ezek a kijelentések legélesebb ellentétben állnak a sztahanov mozgalom egész történelmi fejlődésével, és magának a sztahanov mozgalomnak eredetével. Mindannyian tudjuk, hogy a sztahanov mozgalom akkor bontakozott ki, amikor a kizsákmányolás végérvényesen likvidálódott, amikor megjelent az újtipusú szocialista ember, amikor a dolgozók életszínvonala emelkedett - ahogyan Sztálin elvtárs mondja: "Ebből a lelkes, emelkedett hangulatból fakadt a sztahanov mozgalom." Ezek után nem lehet negatív érzelmeket, emóciókat említeni. Száz százalékig igazolom azt, hogy sem a norma túlteljesítése, sem semmiféle túlmunka, sem a sztahanovizmus ideges elmebántalmat nem okozhat. Intézetében 400 beteget kezelnek, és ezek között egyetlen egy sem volt olyan, akinek a betegsége orvosi szempontból negatív emóciókkal lett volna kapcsolatba hozható. Természetesen az élmunkás vagy sztahanovista is megbetegedhetik, amelyet toxikózisok, fertőzések, gyulladások idéznek elő, és amelyek alkalomadtán psychogen reakciót váltanak ki. Azonban maga a munka a betegség közvetlen kórokozója nem lehet, s ez az állítás tudományos szempontból helytálló nem is lehet. Jó volna tudni azokat az eseteket mint konkrétumokat, amelyre Sántha professzor hivatkozott, hogy áttekinthessük az illető betegségek kórtörténetét.

Zádor Imre: Az emberek társadalmi helyzetét a munkához való viszony határozza meg. Az emberek magatartását, idegrendszeri állapotát a munkához való viszony határozza meg döntő módon. Ez a viszony változott meg a népi demokráciában, a szocializmus építésében. Az előtte szólók

közül néhányan rámutattak arra, hogy a kapitalista társadalom kizsákmányolása milyen módon befolyásolja az emberek magatartását. A kizsákmányolás alatt dolgozók részére a munka nem jelent örömet. A szocialista társadalomban az emberek számára a munka örömet jelent, mert a munka eredménye az övék. Ez a megváltozott helyzet szabja meg az emberek magatartását és fejlődését, és adja meg azokat a korlátlan lehetőségek az idegrendszer számára, amelyek képessé tesznek bizonyos embereket arra, hogy sztahanovisták legyenek. Ez indította meg a sztahanov mozgalmat. Az elmúlt évek során az ideg- és elmegyógyászati gyakorlatban nem találkoztunk olyan esetekkel, hogy ez ártott volna meg az emberek idegrendszerének, és ez az összefüggés elmebetegséget kiváló tényezőként nem szerepelt sem irodalomban, sem a gyakorlatban. A Sántha professzor által elmondott összefüggés, kérdés, hogy milyen tapasztalatokra támaszkodik. A Sántha professzor levelében említett emocionális tényezőkről nem tudnak, ilyen megbetegedések legfeljebb mint psychoneuroticus állapotok merülnek fel. Kérdés, hogyha Sántha professzor psychoneurozissal kapcsolatban el tud képzelni ilyen lehetőséget, miért említette éppen az elmebetegséggel kapcsolatban? Mi eddig az elmúlt években nem találkoztunk ilyen emocionális tényezőkkel, de még irodalmi adat sincs. Ilyen tényezők embereket és dolgozókat bizonyos elmebetegségekre hajlamosíthatnak - ezek szerepelnek az amerikai irodalomban. Egy amerikai szaklapban találunk ilyen cikket törvényszéki orvostani vonatkozásban. Említi az amerikai tanulmány, hogy az elmúlt években az Egyesült Államokban az alkoholizmus által zárt intézetekbe zártak száma megszaporodott: az egyre fokozódó félelem, a korrupció magyarázza ezt. Az említett negatív tényezők tehát az amerikai lapokban szerepelnek. Kérdés tehát, hogy miért említette ezeket a tényezőket a medikus előadásában, amikor itt az embernek a munkához való viszonya megváltozott, ellenkezőleg, mint az amerikai társadalomban, ahol a nélkülözés, a bizonytalanság, a korrupció, a munkanélküliségtől való félelem, a bizonytalanságtól való félelem roppantja össze az emberek idegrendszerét. Mindezek alapján fel kell vetni a kérdést, hogy ha sem a gyakorlatban, sem elméleti adatok ezzel kapcsolatban nem merültek fel, mi szükség volt egy ilyen összefüggést említeni éppen a medikus előadáson.

Rusznyák István: Hangsúlyozza, hogy nem egészen helyes, ha ezt a kérdést kizárólag psychiatriai probléma szempontjából nézzük. A dolgokat összefüggésükben kell nézni, és ezek mutatják, hogy az a támadás, amely a szocialista munkaverseny és sztahanov mozgalom ellen a nyugati tudományos világban nem mai keletű - hogy ez nem csak pszichológiai vonalra tartozik. A Nyugat állítja, hogy itt hajcsárok hajtják a munkásokat, hogy erejüket túlfeszítve negatív emocionális faktorok tűrhetetlen helyzetet csinálnak. Meg kell néznünk, hogy mai ülésünk tárgya mennyiben függ össze ezzel a problémával.

Nem arról van szó, hogy Sántha professzor tett egy pár kijelentést, amit ő félreértésnek nevez, itt arról van szó, hogy történtek kijelentések, amelyek beillenek egy nagy támadás keretébe, amit nem innen irányítanak. Ismerteti Rusznyák professzor klinikájának tapasztalatait: azt találták, hogy a sztahanovista munkás - mint Sántha professzor maga is mondta - racionalizálja munkáját, sokkal kevésbé merül ki, mint a régi fajta munkás, aki az eredményeket úgy akarja elérni, hogy magát túlhajtja, túlerőlteti. Nézzük meg azt, hogy mennyiben lehet félreértésről szó. Sántha professzornak maga az a kijelentése, hogy ő legszívesebben ezt a kérdést elbagatellizálná: ő tett kijelentéseket, ezt észrevették, és ezek rendkívül fontosak, és ő most szeretné, hogy ezeket félreértésnek minősítsék. De nemcsak a tudósok, a dolgozók is hallják ezeket. 60 sztahanovistát kérdezett meg, és ők egyöntetűen azt válaszolták, hogy ez nem egy félreértés. Levelet írtak, amiben ezt a kijelentést visszautasítják. A levél aláírása a 60 sztahanovista által igen komoly vita keretében történt, és azt tartják, hogy itt komoly dologról van szó. És arra a kijelentésre, hogy az a sztahanovista, aki 17 deszkát visz a vállán, megbetegszik, felzúdultak, hogy az nem sztahanovista.

Pióker Ignác: Mint egyszerű dolgozó, mély megilletődéssel jött el erre a helyre. Pár szóval szeretné megvilágítani a sztahanovista munkáját. Sántha professzor véleménye szerint a bizonytalanság, a fenyegetettség érzése, a szorongás káros hatást válthat ki, és ennek kapcsán megemlíti a sztahanovistákat. Mióta a sztahanovista mozgalom Magyarországon megindult, ő részt vesz benne. Állítja, hogy amit Sántha akadémikus mondott, nem felel meg a valóságnak, - mint látja, ő is a legjobb egészségnek örvend. Számos sztahanovistával beszél, és egyik sem panaszkodik, hogy idegkimerültségben szenved. Szeretné tisztázni a sztahanovista fogalmát, Sántha professzor nincsen tisztában a sztahanovista munka lényegével. Nem lehet szó túlfeszített munkáról, hanem a munka helyesebb beosztásáról. A pártkongresszuson beszélt egy francia riporterrel, aki azt mondta, hogy ő munkásarisztokrata. Ők úgy képzelik el, hogy a sztahanovista ugrál jobbra-balra és csurog róla víz. Így képzeli el egy francia újságíró a sztahanovista mozgalmat. Ezzel szemben a helyzet a következő. Ő egy olyan munkán dolgozott, ahol 3 óra 20 percig kellett dolgozni egy helyen ülve, és nagy figyelmet kifejtve, és sok esetben elálmosodott, mert ez a munka fárasztó volt. Volt egy elgondolása, megkérte a technikusokat, mivel neki nincs annyi szaktudása, hogy az általa elgondolt ésszerűsítést segítsenek megoldani. Ma a munkát 58 perc alatt végzi el, és ezt a többi társa segítésére is felhasználta. Sok más ilyen újítást is lehetne elmondani. A múltban fenn állt ez a szorongás, amikor a kevésbé jól dolgozók féltek attól, hogy kidobják őket. Amikor ő bement a gyárba, félt, hogy milyen munkát fog kapni, el fogja-e tudni végezni. De akkor mindenki

rettegett, hogy bármikor elbocsáthatják. Akik egy-egy jobb munkamódszert tudtak, azt féltve őrizték, és nem mondták el a többieknek. Ma viszont a feladatunk az, hogy a jó munkamódszereket átadjuk a többi dolgozónak. A sztahanovista feladata nemcsak az, hogy a saját munkáját könnyítse meg, hanem hogy a munkamódszerét a többi dolgozónak átadja.

A Szovjetunióban sok olyan sztahanovista van, akit sztahanovista nevelt ki. Beszélt sok szovjet sztahanovistával, és egyik sem beszélt arról, hogy fáradt vagy kimerült. A régebbi időben ő sportolt, és ott sokat drukkolt. A munkában ami félelemérzet van benne, az az, amikor egy újabb munkamódszert ez első alkalommal kipróbálnak, hogy sikerül-e vagy sem, akkor van egy ehhez hasonló drukkoló érzés benne, ami az első alkalommal elmúlik. Kérdezi, hogy foglalkozott-e Sántha professzor a sztahanovistákkal, vizsgálta-e őket? Ő úgy tudja, hogy a sztahanovisták a legjobb egészségnek örvendenek. Ezt az állítást, amit Sántha professzor előadott, ő elutasítja, mert nem felel meg a valóságnak. Ha a tudósoknak ilyesfajta gondolataik vannak, vizsgálják meg a sztahanovistákat, ők mindnyájan szívesen rendelkezésükre állnak. Egyébként hogy a sztahanovisták erről hogyan vélekednek, ő a maga részéről csak annyit tud mondani, hogy vállalta azt, hogy ötéves tervét 1952. május 1-ig befejezi.

Kellner Béla: Amikor megnézzük a kérdést egyik oldalról, feltétlenül meg kell nézni a kérdés másik oldalát is annak a hivatásnak a szempontjából, amelynek teljesítése a mi feladatunk. Elsősorban annak a tanulócsoportnak a szempontjából, amelyiknek nevelését ránk bízták. Kétségtelen, hogy az egyetemi tanárnak a kijelentései rendkívül messze gyűrűznek, és nemcsak az egyetemre, hanem az egész városra is kihatnak. Sántha professzornak ilyen jellegű kijelentése nem az első alkalom, mely felkavarta a diákok és a város életét. Sántha akadémikusnak ilyen jellegű állítása más és más formában népi demokráciánk építésével kapcsolatban már történtek. Ilyen volt az állásfoglalása, amikor a Magyar-Szovjet Társaság elvi működésével kapcsolatban az elnökségről mondott le, ami nemcsak az egyetemi diákok körében, hanem az egész városban nem kedvező hatást váltott ki. Sántha professzor a Szabadságharcos Szövetség elnöki tisztségéről lemondó levelet írt, ahol a pacifizmusnak elvi ideológiai megállapításait hangoztatta, ami a diákokban szintén komoly ellenérzést váltott ki. Az egyetemen a katonai oktatás bevezetésével kapcsolatban Sántha professzor kijelentette, hogy ő ezt ellenzi, és ennek jegyzőkönyvbe vételét kérte. Kétségtelen, hogy eljárása a sztahanov mozgalommal szemben a telepen és a városban sokkal nyersebb formában forgott közkézen. Világos, hogy ezzel kapcsolatban diákságunk ez ügyet igen súlyosan ítélte el. Bár diákságunk ebben az évben nem lépett fel egész aktivitásával, ez a negyedévi diákság rendkívül sok ingadozó elemet tartalmaz. Azonban jövőre, amikor a diákok jelentékeny része munkás-paraszt

származású lesz, harcos kemény szellem fog uralkodni. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy egy egyetemi tanárnak és egy közéleti, valamint felelősségteljes megnyilatkozásokat hozó embernek szavait gondosabban kell mérlegelni, mert ezek a szavak messze terjednek. Örvendetes, hogy az ezzel kapcsolatos kritikai elv mind nagyobb mértékben terjed a dolgozók körében is. Kétségtelen, hogy Sántha professzornak ez a kijelentése rendkívül káros és rendkívül sok támadásra okot adó kijelentés volt. Az egyetemi hallgatóság körében is sok támadás érte egyetemünket, és nem szolgálta azt az ügyet, amiért odaállíttattunk: az új, sokkal termékenyebb, harcosabb, öntudatosabb értelmiség kinevelését, melynek folyamata megindult és amelynek folyamata rendkívül nagy lépésekkel halad előre.

Gegei Kiss Pál: Azt hiszi, hogy a tanítómester szavának nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell, és minél nagyobb a nimbusza, annál komolyabban esik latba minden kijelentése. Sánthát hosszú évtizedek óta mint a tudomány komoly művelőjét ismerték meg. Országunk egyik legkiválóbb orvos-tagja, már fiatalon elismert nevet vívott ki magának, és aránylag fiatalon professzor lett. Ez idő alatt tovább képezte magát. Nimbuszát a népi demokrácia méltányolta, magas kitüntetésben részesítette. Felelősségteljes poszton dolgozó szellemi munkásnak tisztában kell lennie a nemzetközi helyzettel, és tisztában kell lennie azzal, hogy mit jelent országunk építésében a sztahanov mozgalom. Sántha professzor, ha pártunknak nem is tagja, segítenie kellett volna Pártunkat. Pártunk vezetői felhívták a figyelmet, hogy természetesen vannak hibák. Egyes alacsonyabb funkciókban levő elvtársak megindíthatnak ugyan olyan akciókat, amelyeket kényszernek tekinthetnek. Ezeknek azonban segíteni kell éppen a felszámolásban. Ha Sántha professzor észlelt ilyen hibákat, az lett volna a feladata, hogy ezekre konkrétan felhívja a figyelmet, de nem ilyen formában, az ifjúság előtt, amivel azt a tévhitet terjeszthette el, hogy a sztahanov mozgalom kényszer hatása alatt folyik, vagy hogy elmebetegséget válthat ki. Hol a félelem és fenyegetettség, ha valakit napról-napra kitüntetnek; kényszernek érzi-e a dolgozó azt, hogy magasabb fizetése, jobb élete, szebb lakása, több könyve legyen? Véleménye szerint Sántha rendkívül durva hibát követett el, amikor ezt a meggondolatlan kijelentést tette. Az egész ifjúság figyelemmel kiséri a professzor szavát. Az, amit Sántha tett, súlyos műhibának számít. Nem a szakmai tévedés a legsúlyosabb, hanem a helyzetnek meg nem értése, az egyetemi előadások hibás beállítottsága, és az a tény, hogy nem fogta fel romboló politikai jelentőségét ennek az előadásnak.

Antal Pál: Nem pszihiáter. Amikor hallotta Sántha professzor kijelentését, feltételezte, hogy véletlen lehet. Amennyire informálva van, a pszihiáterek közül Sántha az, aki szemben áll a proletárdiktatúrával, és az, hogy ő tette ezt a kijelentést, éppen ezért nem tudja véletlennek tekinteni. Amikor emocionális faktorokról beszélt, szabad

volt-e sztahanovistákra, élmunkásokra hivatkozni, amikor az országban néhány ezer sztahanovista és élmunkás van, - ugyanakkor milliók állnak fegyverben, és két világ áll egymással szemben. Ezek közül jobb példákat hozhatott volna fel. Kénytelen tendenciát látni, hogy éppen a sztahanovistákat említette. Senki sem lesz sztahanovista kényszerből, belső ellentmondásból. A sztahanovizmus - mint Sántha mondta - a munka ésszerűsítése, egyszerűsítése, munkamódszer megváltoztatása. El lehet-e képzelni, hogy valakinek kényszer jobb munkamódszerrel dolgozni, vagy ha jobb munkamódszerrel dolgozik, visszatér-e a régihez? Vele is előfordult már, hogy félreértette a hallgatóság, ilyenkor azonban mindig ő volt a hibás, mert úgy fejezte ki magát, hogy félreérthették.

Ratkó Anna: Nem mint miniszter kíván a kérdéshez szólni, hanem mint valaki, aki korán került gyárba dolgozni. Nem töltötte még be a 12 évet, amikor gyárba került. Napi 12 órát kellett dolgoznia. 28 évig dolgozott különféle gyárakban, különféle elbánás mellett, különféle módszerekkel. Mindig arra kellett törekednie, hogy az akkordot elérje, mert különben nemcsak a keresete volt kisebb, hanem a feje felett lógott a veszély, hogy kidobják. A középiskoláit csak később, keserves körülmények között tudta letenni, azonban mégsem történt semmi különösebb defektus. Majd a felszabadulás után egyik legnagyobb szakszervezetnek lett a főtitkára, itt is igen keményen kellett dolgoznia. Később az Egészségügyi Minisztériumba került, és arra törekedett, hogy egészen megismerkedjék az egészségüggyel, és komoly szellemi munkát kellett kifejtenie, azonban ez sem ártott meg, hogy egyszerű fizikai munkás komoly szellemi munkát végzett. Igaz, hogy a politikai kérdéseket nem lehet semmilyen kérdéstől elválasztani, és így a tudomány kérdésétől sem lehet különválasztani. Azt szeretné, hogy tudományos szempontból döntenék meg Sántha tanítását. Állapítsa meg az ülés, hogy milyen hibát követett el. Politikailag is alá kell támasztani, de nem ez a fő kérdés, hanem hogy tudományosan támasszák alá. Kiss professzornak a hozzászólásához szeretne néhány szót szólni.

Amikor azt mondja, hogy a népi demokrácia megbecsüli a tudósokat, ezt gyakorlatilag mindenki érzi. Aki tudományos munkát végez, a gazdasági viszonyokhoz, a mai életünkhöz képest mindent megkap ahhoz, hogy a tudományos munkát jól tudja végezni. De felelőssége tudatában állítja, hogy pótolhatatlan ember nincs. Aki bármilyen téren ellenséggé válik, az ellensége az egész államnak.

Hetényi Géza: Sántha professzort régóta ismeri. Tudja, hogy a régi világban az volt, akit baloldalinak neveztünk. Akiről sok alkalommal volt meggyőződve, hogy a régi rendszernek nem híve. Azt gondolja, hogy az érdemi része a dolognak - a tudományos része - nem dönthető el. Sántha levelében más megvilágításba helyezte azt, amit mondott. Úgy látja, hogy itt a szakemberek sem tudtak ezen a téren dönteni, és csak azt mondták, amit mindenki tud. De Sántha

levelében is benne volt, hogy a sztahanovizmust a gyakorlatban nem tartja károsnak. Ő is úgy látja, hogy a politikai részt nem lehet a kérdéstől elválasztani. Sántha hibáját két dologban látja. Nem győződött meg arról - pedig ezt könnyen megtehette volna, látható ez éppen a jelen levő sztahanovista felszólalásából is - hogy idegrendszerileg hogyan állnak. Ő azt látja, hogy előadásában olyant mondott, amit fokozott felelősségű embernek, aki a tudományos téren él, nem lett volna szabad, és megfontolással kellene minden szavát kimondania. Alkalmat kellene adni Sánthának, hogy fejtse ki politikai álláspontját, hogy hogyan áll ma a szocializmus építésével kapcsolatban.

Rusznyák István: Hetényi prof. hozzászólásához annyit tesz hozzá, hogy Sánthának az állítását itt szakemberek megcáfolták.

Rakonitz Jenő: Nagyjából Sántha akadémikusnak a levele alapján kell, hogy a válaszát megadja. Nézete szerint a kiindulása hibás. Egy sztahanovista sem lesz muszájból sztahanovista, mert a fogalomban benne van, hogy önkéntes. Rá szeretne térni arra, amit a miniszter asszony mondott, hogy egyszerűbben és világosabban világítsuk meg a kérdést. Azt akarja, hogy mindenki megértse egy könnyű hasonlattal. Abba nem bocsátkozik, hogy milyen egyéni tényezők is vannak, ő a psychológia nyelvén igyekszik válaszolni. A túlteljesítés Sántha szerint akkor válik károssá, amikor már nem esik jól, amikor a pozitív érzelmi reakciót negatív váltja fel. Mindezt a levelében a túlteljesítésre állítja. Nyilvánvaló, hogy ha ezt a túlfeszített munkára állítja, annak a szimpla teljesítésre is állnia kellene, és ezen a téren a tudomány évszázados tapasztalatokkal rendelkezik.

Sántha elmélete és elképzelése tudományos szempontból egyáltalán csak akkor vitatható, ha ez bizonyos mértékben nemcsak a túlfeszített, hanem mindenfajta munkára igaz volna. Tudjuk, és ezt a problémát sokan kutatták, hogy vannak emberek, akik nem szeretnek dolgozni, tehát ők a munkát, amit végeznek negatív emocionális feszültség alatt végzik, mert nem szeretik végezni, és megélhetési kényszernek érzik. Mégis - bár tudjuk, hogy vannak ilyen emberek, egészen biztos az, hogy annak, hogy valaki mégis dolgozik, bár nem szeret dolgozni, megbetegedési hatása nincs, erről a tudomány nem tud. Úgy látja, hogy Sántha elképzelésében - tudományos síkra emelve a kérdést - van egy bizonyos alapvető hiba. Az érzelmi reakciók ugyanis nem apriorisztikusak, mint Sántha tekinti, bár kifejlődésére hat a környezet, nevelés, politika, szuggesztív közösségi hatások. Ezt már régi tankönyvekben is felsorolják. A nevelés, politika, közösségi hatások igenis nagy befolyásolással vannak. Régi tankönyvekben természetesen felsorolják a divatot is. Régebben pl. a feleségnél egy meg nem vásárolt kalap egész emocionális viharokat váltott ki. Hogy mennyire nem azonosak ezek az emóciók, hogy mennyire beletartoznak a társadalmi szokások az emóciós tényezőkbe, mutatja a kalap példája. De ugyanakkor a sokgyermekes

suszternek nem kellett megfizetni a pénzt, és ez nem járt semmi emócióval. Felfogása tudományosan sem helyes. Tehát az érzelmi reakciók nem okozhatnak ilyen változást. Ennek az aprioricitásnak túlhangoztatása, ez a kiindulás hibás és nem pavlovi álláspont, mert nézete szerint amit a sztahanovistákra és egyúttal az élmunkásokra mondott, az apriorisztikus kitétel az emocio-tanban. A sztahanovizmus - nézete szerint - az értelem, az ügyesség psychológiájához tartozik, és főleg ezen belül semmi esetre sem az emocionális psychológiához. Sántha akadémikus a diákság felé elhangzott előadásában a több tudományosan megvizsgált és alátámasztott tényezők között a sztahanovizmust, mint elmebetegséget kiváltó tényezőt említette meg. Hogyha tudományosan megalapozott tényekről beszélünk - amiket fel is sorolt - semmi esetre sem beszélhetett a sztahanovizmusról, ahol nem áll rendelkezésre olyan tudományos alap, mint a többi megállapításnál.

Az eddigiekből világos az, hogy Sánthának ilyen adatok nem állnak rendelkezésére, mert akik tisztában vagyunk a mozgalommal, tudjuk, hogy ilyen tényező nem állhat fenn. Kétségtelen, hogy ha valaki nem igazolt tételt a diákság felé tanít, az nem katedrára méltó. Bizonyára új volt számára, amit Pióker mondott. Nem lehet tisztában akkor a negatív emocionális tényezőkkel. Nagy testi megfeszítéssel jelöli meg a sztahanovista munkásnak a munkáját, amikor a sztahanovizmus éppen az az út, amelyen odáig akarunk eljutni, hogy a fizikai és szellemi munka között a merev válaszfal leomoljék. Amikor azt megállapítjuk, hogy az a módszer, ahogy Sántha ezt a kijelentést tette, a tudománnyal ellentétes módszer, kénytelen a politikai részhez is hozzászólni. Valaki, akinek kijelentéseit komolyan vesszük, annak kijelentéseiért helyt kell állni. Vajon mi indíthatta arra, hogy egy ilyen meg nem alapozott kijelentést tegyen?

Bíró: A sztahanovizmus a sztálini korszakban keletkezett és ezért a politikai rész megvilágításán át meg kell vizsgálni Sztálin felfogását a sztahanov mozgalomról, mert ő ismeri legjobban a sztahanov mozgalmat. Sztálin beszédéből több részletet ismertet, amit a sztahanovisták kongresszusán mondott. Sántha levelének azzal kapcsolatos részével, hogy a sztahanovista mozgalmat kényszer teremti meg, szintén Sztálin szavaival válaszolt. A sztahanov mozgalom a munkások anyagi jólétéhez vezet, a kultúra színvonalának emelkedését eredményezi. Azt hiszi, hogy senki nem tagadja, hogy az élet megjavulás a pozitív emocionális tényező, a kultúra emelkedése szintén pozitív emocionális tényező. Amikor Sztálinnak erre vonatkozó szavait olvassuk, minden kérdésre feleletet kapunk. Ugyancsak Sztálin felel ezzel kapcsolatban a tudomány kérdésére is. Sztálin tehát feleletet ad minden kérdésre. Feladat, hogy ezeket a konkrét ügyre kiértékeljük.

Szentágothai János: Azt hiszi, hogy a vita nem eléggé vette figyelembe azt, hogy Sántha - amint leveléből világosan kitűnik - a sztahanovizmussal szemben teljesen

pozitív álláspontra helyezkedik. Azzal, hogy megvilágította, hogy a sztahanovizmus a munkamódszernek technikai egyszerűsítését, a másodperceknek a helyes kihasználását, tökéletesítését, begyakorlását jelenti. Ezzel ő teljesen pozitív álláspontra helyezkedett. Teljesen feltételes módban felvetette azt a gondolatot, illetve olyan esetleges részleteket, amelyek arra vonatkoznak, hogy akár szellemi, akár testi teljesítmények, ha emotionalis komponensek kísérik, károsodást okozhatnak. Ezt a tételt szakembereink nem tagadták, bár fontosnak látja, az arra való rámutatást, hogy ezek a negatív komponensek jelentkezhetnek gyakran rendkívül kitűnő emberekben. Ezek előtt nem csukjuk be a szemünket és a Szovjetunióban sem hunyják be szemüket ezek előtt az események előtt. Teljesen feltételes módban beszél ezekről. Azt hiszi, hogy ezek a lehetőségek, amelyek akár a munkavezetők hibájából, vagy a munka túlhajtása folytán mégis keletkezhetnek valakiben, az az érzés, hogy presszióról van szó, ha tehát ilyen hiba folytán valakiben keletkezhet ez az érzés, akkor olyan kérdésről van szó, amivel foglalkozni kell. Azt hiszi, nem lényegtelen, ha Sántha prof., aki tudomása szerint hazánk egyik legkiválóbb tudósa, ezt a kérdést felemlítette. Természetesen felmerül az a kérdés, hogy tanítás közben helyes volt-e ezt a kérdést felemlíteni, és látjuk, hogy ebből félreértés keletkezhetett. Azt hiszi, hogy nem zárkózhatunk el teljesen az elől, hogy a hallgatóság előtt is, - és ezt olyan testület előtt akarja most elmondani, amelyik erre választ adhat. Vajjon a hallgatóságot nem tekinthetjük-e olyan öntudatosnak és felvilágosodottnak, és az országépítés céljaival megismerkedett kollektívának, akiknek ilyen kérdést fel lehet vetni. Azt gondolja, hogy itt ahol elegen vannak együtt, akik egyetemi tanításban részt vesznek, ebben a vonatkozásban egy határozott vagy világos állásfoglalás történjék mint eddig, mert akaratlanul is az elé a helyzet elé kerülhet valaki, hogy a legjobb akarat vagy szándék mellett is túlbecsülheti, és szükségszerűen túlbecsüli az illetők felkészültségét, és nem engedhet arra következtetni, hogy a szándék destruktív.

Fogarasi Béla: Mindenekelőtt megjegyzi, hogy az előtte szólóval a legteljesebb mértékben ellentétes az álláspontja. Mielőtt erre rátérne, először a kérdés feltevéséhez szól hozzá. milyen szempontból foglaljunk állást az orvosi szakosztály és az Elnökség szempontból, majd ezután az ülés után a felvetett kérdéshez. Nézete szerint mind tudományos, mind politikai szempontból állást kell foglalni. A kérdés annyira összefügg, hogy nem lehet egyoldalúlag psychológiai szempontból vagy kizárólag politikai szempontból a kérdést vizsgálni, hanem csak összefüggésében, ahogy Sántha prof. a kérdést tárgyalja. Sántha prof. levelében azt mondta, hogy eltorzítva közölték. A levélben írtakhoz tartja magát. Sántha prof. azt mondja: ami már most a kérdés meritumát illeti, önmagában a sztahanovizmus nem káros, mert a sztahanovizmus lényegében az, amit úgy fejezünk ki, hogy többet ésszel,

mint erővel. Nézete szerint ez tiszta idealizmus. Nem lehet önmagában és önmagán kívül tekinteni valamit. A sztahanovizmus az nem önmagában van, mint káros vagy nem káros, hanem egy társadalmi folyamat, amely a legszorosabb kapcsolatban van az emberrel és társadalommal, és annak egyik alkotó eleme. Szerinte a dolog legsúlyosabb pontja, ahogy Sántha levelében írja: a sztahanovizmus nem egyéb, mint betűszerinti racionalizálás. Ezt csak úgy lehet értelmezni, hogy Sánthának fogalma sincs arról, hogy mi a sztahanovizmus. Racionalizmus volt régen is. Kétféle racionalizmus van: kapitalista és szocialista. A szocializmusban racionalizálás folyt a sztahanovizmus előtt is, mint az észszerűsítési folyamatoknak rendszerbe foglalása. Például a Bedeaux-rendszer is ilyen volt. Ezt összetéveszteni teljesen helytelen felfogás, amiből csak a legteljesebb konfúzió folyhat. Nem kívánja kifejteni, hogy mi a sztahanovizmus. Sántha levele szerint: a sztahanovizmus mégis káros lehet - tehát önmagában nem káros - de hatásában káros lehet. Az előtte szóló elismerte a sztahanovizmus helyes oldalait, de ha valamire azt mondjuk, hogy önmagában nem káros, de gyakorlatban káros lehet, az meghamisítása lehet a dolgoknak. Ez játék a szavakkal, mégpedig tudománytalan játék. Így a tudományról nem lehet beszélni. Tudománnyal foglalkozik, így meg kell mondania, hogy minden tudományban a fogalmakat precízen használjuk. Ezt a társadalomtudománnyal sem lehet csinálni. Miért lehet a sztahanovizmus a gyakorlatban káros? (Muszájból vagy vélt muszájból.) Ha helyesen fogalmazzuk meg, hogy mi a sztahanov mozgalom, akkor ezek a lehetőségek nem állnak fenn, tehát ez fából vaskarika. Ez a sztahanov mozgalom, amelyhez hozzá tartozik a munkások érdekében a munkamódszernek a javítása, akkor nem járulhat hozzá az a bizonyos "ha". Azon nem csodálkozik, hogy nem konstatáltak ilyen eseteket, mert ilyen nem is lehetséges. Nem tudományos az egész, nem más, mint "Amerika Hangja". Ez az az érvelés, amit a sztahanov mozgalom ellen állandóan hallunk, csak feltételesen fogalmazva. Ez a nyugati antidemokratikus érzelem megnyilvánulása, hogy a sztahanovizmus muszájból van, és nem esik jól. A sztahanovistánál a lényeg az észszerűség, a racionális termelés, amely következik a sztahanovista felfogásából. Ezekből a fejtegetésekből következik, hogy belátja, hogy munkamódszere észszerű, célszerű és kedvező az egyénnek és a társadalomnak, és ebből vonja le a megfelelő következtetéseket. A többi körítés, handabandázás. Mit jelentenek ezek a "ha"-k? Ez azt jelenti, hogy a sztahanov mozgalom, ha akarom jó, ha akarom rossz, amíg akarom tetszik, addig tekinthetem racionalizálásnak, ha nem tetszik tekinthetem negatív emocionális reakciónak és annak, hogy káros. Ez a dolognak egyáltalán nem félreérthető értelme. Nem lehet egyáltalán azt mondani, hogy amit Sántha ír, azt mi eltorzítottuk, vagy ahogy ő írja "katathymiásan eltorzítottuk", hanem úgy értelmezzük, mint ahogy az írva van. Ebben van egy nagy dózis objektivisztikus felfogás, áltudományosság, ami ellen

harcolni kell. Úgy fogni fel a folyamatokat, mintha már kizárólag feltételes eseteket veszünk fel, és azokról úgy beszélünk, mint a valóságról, akkor mindenről lehetne úgy beszélni, úgy mint a nyugati filozófusok teszik. Megállapíthatjuk azt, hogy Sántha prof.

1. hamisan azonosítja a sztahanovista mozgalmat a racionalizálással, nem felel meg annak ismert vonásainak, de a sztahanov mozgalom sokkal több, sokkal gazdagabb, nemcsak technika.
2. A sztahanov mozgalom ezen azonosításából kifolyólag nagyjából úgy fogja fel a sztahanovista mozgalmat, mint régen a racionalizálás fogalmát felfogták, holott az lényegében más, psychológiailag és társadalmilag egészen más.
3. A kérdésnek igen komoly politikai oldala van, mert nézete szerint ez annyi, mint tudományos csomagolásban bombát hajítani a sztahanov mozgalomra.

Annyi, hogy kételyeket keltsünk a sztahanov mozgalom helyességéről, holott ez feltétlenül a társadalom, az egyén javát szolgálja. Nem mondja, hogy ez nyílt színvallás az ellen, hogy töröljék el a sztahanov mozgalmat. De hogy indokolatlan kételyeket ébreszt, ezáltal bizalmatlanság, gyanú és félelem érzéseket kelt a mozgalommal szemben, és politikailag feltétlenül rendkívül káros lehet. Az aggodalom, szorongás, félelem stb. -hez: ez vagy tudatos vagy öntudatlan teljes visszatükrözése a nyugati áramlatnak, amely az aggodalom, szorongás, félelem érzését állítja az élet központjába. Ezeket az elméleteket jól ismerjük, ezek szoros kapcsolatban vannak Heideggerrel és a dekadens felfogással, amely ezeket állítja a figyelem központjába. Azt hiszi, hogy megújhodott Akadémiánk, amely a népi demokráciának rendkívül sokat köszönhet, kell, hogy azt adja, amit a népi demokrácia tőle kíván. Pozitív alkotó munkát a társadalom érdekében, hasznos pozitív munkát az oktatás ellenőrzésében - mert ez is feladatunk - és nem illetéktelenül avatkozunk bele az oktatásba és annak ellenőrzésébe. Kritikai értelemben éles harc a kozmopolitizmus, idealizmus, a tudomány és a politika káros befolyása ellen. Ezt gyakorlatilag is végre kell hajtanunk. Abból, hogy Sántha prof.-on kívül más felszólalók is többé vagy kevésbé visszatükrözték ezeket a hatásokat, azt a következtetést kell levonnunk, hogy a kérdést nemcsak hogy megszűkíteni egy még szűkebb társaság körébe nem szabad, hanem mint tudományos és politikai kérdést mindenki számára teljesen világossá kell tenni, hogy a Tudományos Akadémia akkor teljesíti kötelességét, ha psychológusaink és orvosaink, valamint a sztahanovista mozgalommal széles munkás és demokratikus közvélemény előtt ezt a kérdést teljesen tisztázzuk.

Szluka Emil: Mint a psychológiai tudományon kívül álló a Fogarasi prof. beszédének utolsó részéhez kíván hozzászólni. Ez szélesebb és mindenkit érdeklő kérdés, és

ezen a jogon szól hozzá a dolog tapasztalati részéhez. Jobban kitérve arra, hogy Sánthának milyen tapasztalatai vannak, ill. alá akarja támasztani azt a lehetőséget, hogy a sztahanovista mozgalom is lehet az ő elméletének gyakorlati bizonyítéka. Ő az egyik új egyetem tanársegéde, aki psychológiával nem foglalkozott, de kellett hogy foglalkozzék vele, amikor tanyáról, üzemből jött 6 elemis lányok és fiúk álltak neki a tudománynak, a magas matematikának, hogy a tudomány várát bevegyék. Akkor kénytelen volt vizsgálni, hogy ez a szellemi túlerőltetés nem fog-e anomáliákat felvetni. Két éve dolgoznak ezek a 6 elemisek, akik az első félévben jóindulatból mentek át, mamatematikából megközelítik a jeles és jó eredményt. Egy gyakorlati példa. Sántha akadémikus elmehet Miskolcra, és tanulmányozhatja a kérdést gyakorlatban. Felhozza Gorkij "Irodalmi Tanulmányok" című könyvének példáját, amelyik a cári Oroszországban foglalkozik olyan emberekkel, akik ott megőrültek. Tapasztalta, hogy ezek igen tehetséges emberek voltak, akiknek egy része alkoholista lett, és egy jó része megőrült. De nemcsak a cári Oroszországban voltak ilyen emberek, az ő családjában is volt egy kőműves, akinek szenvedélye volt, hogy a munkában kitűnjön és a szakmát előre vigye. Akkor még nem volt sztahanovista mozgalom, de volt már ilyen típusú ember. Nem akarom Pióker elvtársat öregíteni, de ő is élt a felszabadulás előtt, tehát biztosan vannak hasonló tapasztalatai. Az ő családjában ez az illető öngyilkos lett, de megmentették, és a munka gyógyította meg. Lemérhetők rajta Sztálin elvtárs szavai, hogy nálunk is vidámabb lett az élet. Konkrétan pedig, ami egyéni véleménye Sántha levelével kapcsolatban, hogy nem mutat jóindulatra, és nem barátokat tükröz. Márpedig nekünk az kell, hogy a psychiáter is vállalja a közös feladatot, és elsősorban igazolja a tudomány segítségével a sztahanov mozgalmat, és lelkesítse azt.

Ernst Jenő: Ennyi hozzáértő után nehéz okosat mondani annál is inkább, mert érteni is kell hozzá. Az első, amit mondani szeretne az, hogy amikor elnökünk ezt az ülést összehívta, és Sántha Kálmán akadémikust meghívta, hogy fejtse ki véleményét, a lehető leglojálisabban járt el. A maga részéről helyesli, hogy ez így történt, nem adott helyet a felelőtlen suttogásnak. Ne vegye rossznéven a hallgatóság, ha annak a véleményének ad kifejezést, hogy még mindig túlzottan akadémiai levegőben élnek. Nem vette észre a hozzászólásokból, hogy az ilyen magatartás által kiváltott felháborodás legcsekélyebb hulláma is elérte volna az akadémikusokat. Számos hozzászóló említett politikai hibát, említett fogalmi zavart, a helyzet meg nem értését, egyszerű hibát, azt, hogy nincs tisztában az emóciós tényezőkkel, sejtelme sincs, hogy mi a sztahanovizmus. Ezeket mind nem hiszi el, egyik megállapítást sem tartja helyesnek. Azt hiszi, hogy igenis Szentágothai professzornak van igaza. Sántha Kálmán az ország egyetemi tanárai között egyike a legképzettebb, legokosabb szakembereknek, és hogy egy ilyen mindenki által

becsült szakembernek ne lenne fogalma arról, hogy miről beszél, nem hiszi el.

Hogy nincs egészen nem igazam - mondotta Ernst professzor - azt az a körülmény is igazolja, hogy az uszításnak szánt tanítás a kritikátlan medikusok felé nyilvánosan történt, míg a sztahanovizmus elismerése önmagában fülbe gyónásszerűen történt. Meggyőződhettünk arról, hogy Sántha akadémikus kifelé mit mondott, és egy levelében bizalmasan mit suttogott meg. Nézzük meg, hogy egyáltalában milyen lehetősége volt annak, hogy medikusok előtt ezt a kijelentést tette. Lissák professzor megemlítette, hogy bizonyos az, hogy nem voltak statisztikailag megállapított adatok, - a hozzászólók megállapították, hogy semmiféle adatra nem építhette kijelentését.

Tegyük fel, hogy a mindnyájunk által kitűnő szellemi képességűnek tartott Sántha professzor aggódva figyelte a magyar munkásosztály esetleges ártalmazási lehetőségeit! Van Egészségügyi Minisztérium, van Magyar Tudományos Akadémia, van Párt, ahová lehetett volna levélben fordulni és aggodalmát kifejteni. Elképzelhető-e, hogy a rendkívül kiválónak ismert tanár a medikusoknak tartott előadásokban akarta erre a figyelmet felhívni? Lehet erre gondolni? Véleményem szerint ezt elképzelni sem lehet. Szentágothai kiemeli, hogy Sántha levelében pontosan körvonalazta az álláspontját. Ebben egyetért vele, de éppen az, hogy a levelében másképpen fejtette ki a dolgokat, ez azt mutatja, hogy egészen másról van itt szó. Egyetért azzal is, hogy ma már öntudatos diákokkal állunk szemben, ez látszik abból, hogy a diákok feljelentették Sántha Kálmánt.

Segítséget kívánunk nyújtani mielőtt komoly hibák jelentkeznének, segítséget kívánunk adni Sántha Kálmánnak, a párton kívüli kollegáknak, hogy sokkal világosabban lássák a dolgokat. Elkenésnek ebben az esetben nincsen semmi helye. Sokan említették - bár nehezen érthető dolog - a negatív emóciós faktorokat, és erről jutott eszébe H.Nelsonnak egyik nyilvános előadásában szereplő érdekes dolog: az ál-darwinizmus leküzdése. Nagyon hamar utána kibújik a szög a zsákból. Nelson legalább megmondotta, hogy mit akar. Azt hiszi, hogy nem tartunk ott, hogy ne ismerjünk rá arra, hogy valaki mond valamit, az mit akar jelenteni. - Hogyan kezdte beszédét Sántha Kálmán? Támadással az Elnökség felé akkor, amikor az Elnökség a legkulánsabban, a leglojálisabban járt el. Hallgassák-e meg a másik felet - teszi fel a kérdést - vagy sem. Sántha Kálmán igyekezett-e meghallgatni másokat, fordult-e a kollegáihoz, fordult-e az Akadémiához, kért-e a Szovjetuniótól statisztikai adatokat, ha volt valami kételye. Tudomásom szerint nem. Helyesen látja Sántha, hogy mit kell tenni, és saját esetében is tudhatta volna, hogy mit kell tennie. Mivel sztahanovistákról van szó, fel szeretné hívni a figyelmet arra is, hogy a tudósok abból a pénzből, vagy legalább is részben abból a pénzből élvezik a nagy fizetéseket, amit a sztahanov munka ennek az országnak, a szocializmusnak termel.

Nézzük meg, milyen hatással voltak Sántha Kálmán kijelentései a diákok felé. Tárgyaljuk egészen elvontan a dolgot. Ezek felháborító hatással voltak. A népi demokráciához hű diákok felháborodtak, az ellenség boldogan vigyorgott azon, hogy az egyik legnagyobb szakember tárgyi bizonyítékokat szolgáltat számukra. Milyen hatással van ez az egész dolog a társadalomra. Amennyire ez elterjed, nemcsak Sántha Kálmán személyével, hanem az egész Akadémiával kapcsolatban nagyon rossz hatással van. Ezt tanítja a megújhodott Magyar Tudományos Akadémia? Ilyen példát állít tanítványai elé a Debreceni Tudományegyetemen Sántha Kálmán akadémikus? Még egy faktor van. Az ellenség a mi társadalmunkon kívül. Milyen hatással volt ezekre? Biztosan örültek neki. Ha mi olyat cselekedünk, aminek az ellenség örül, akkor felesleges ezen vitatkozni, mert akkor az ellenség malmára hajtjuk a vizet. Azt hiszi, ezek után nincs olyan szempont, amely helyessé tenné a részletekben kis, jelentéktelen mellékkörülményeken való fennakadást. Az eredményeket, a tényleges tetteket nézzük, nem azt, amit a levélben és előszóban bizalmasan mondanak az emberek. A kijelentés pontosan ugyanaz, amit az ellenség mondott volna, és mond is, és ez pontosan meghatározza a helyzetet.

Sántha Kálmán: Az elhangzottakra kevés szóval kíván reflektálni. Eleinte sok feljegyzést készített, és azt hitte, hogy részletesen megválaszolja a hozzászólásokat, erről azonban most lemond. Az első dolog, amit megindultan kell megtennie az az embernek a megnyilatkozása ebben a kérdésben. A sztahanovisták most megismert képviselőjével szemben azt tapasztalta, hogy ebben a hosszú disputában kétségtelenül a legemberibb és legbarátibb hozzászólás erről a részről hangzott el, barátibb, mint akadémikus társai részéről. Számára kötelező kinyilatkoztatás után engedje meg az osztály, hogymint ideggyógyász és mint férfi szóljon néhány szót. Mint ideggyógyász teljes figyelemmel kísérte ezt az ülést, teljesen megértett mindent, és teljesen természetesnek talál is mindent. Másképpen nem is várhatta volna ennek az ülésnek a lefolyását. Mint férfinek, aki már 15 éves korában nézett először szembe az élettel, és aki mindig az igazság mellett állt - tudomásul kell vennie mindent. Ezeket kívánta hangsúlyozni.

Rusznyák István: Röviden össze kívánja foglalni a tényeket. Az Elnökség jelentéseket kapott arról, hogy Sántha Kálmán akadémikus egyetemi előadásai során úgy nyilatkozott, hogy a sztahanovisták a nagy fizikai megerőltetés következtében elmebajra hajlamosak lesznek. Sántha Kálmán levelében ezt bizonyos fokig korrigálni próbálja, amennyiben azt mondja, hogy a sztahanovistáknál ez abban áll fenn, ha a sztahanovista már nem örül a munkájának, amikor a pozitív érzelmi reakciót a negatív váltja fel. Ha ennek a dolognak semmi előzménye nem lett volna, és csak az írás, akkor ez maga is mutatja, hogy Sántának nem volt semmi fogalma arról, hogy mi a sztahanov munka. Ratkó miniszterasszony felhívta a figyelmünket arra, hogy ezt a kérdést nemcsak a politikai oldaláról, hanem a

tudományos oldaláról is vitassuk meg. Az eddig elhangzottak után semmi kétely nem lehet abban, hogy ezek a kijelentések teljesen tudománytalanok. Mi tudjuk, hogy a tudományos véleményeknek van egy általában ismert, elfogadott módja, bizonyítékokat hozunk fel, amelyekkel véleményünket alátámasztjuk. Sántha minden szavában az önkritika teljes hiányát mutatta. Emberi becsületére, az akadémikusok részéről tapasztalt emberietlen állásfoglalásra hivatkozik, ezek nem bizonyítják azt, hogy a megállapítások, amelyeket a hallgatóival közölt, tudományosan alá vannak támasztva. Az előadásain tartott érveléseknek semmiféle tudományos alapja nincsen. Amit Szentágothai mond - amikor ismétli Sántha kijelentéseit - annak sincs semmi tudományos alapja.

Ezek után nézzük meg ezt a dolgot abból a szempontból, hogy a mai vita folyamán mi derült ki arra nézve, hogy ezek a megnyilvánulásai Sántha Kálmánnak mit jelentenek. Felhívja Ernst professzor megjegyzésein kívül a jelenlevők figyelmét arra, hogy amikor egy ilyen meghökkentő megnyilvánulását látjuk egy nagy tudósnak, meg kell nézni a tudóst nemcsak egy szempontból, hanem általában.

Hallottuk, hogy Sántha Kálmán a múltban egy liberális gondolkozású ember volt, a felszabadulás óta egyre jobban hajlik az imperialisták felé, a nyugati tudomány felé. Ez megnyilvánul állásfoglalásaiban, a Szovjetunió, a pacifizmus kérdésében. Ez megnyilvánult most a mai állításaiban, és ezt nem lehet véletlennek tartani. Ha valakinek az a tudományos meggyőződése, hogy itt történik valami az országban, ami a munkásoknak káros, akkor ennek megvan a módja, hogy illetékesek tudomására hozza, és ha ezt bebizonyítja, akkor az illetékes szervek meg fogják találni a módját annak, hogy ezen segítsenek. Sántha kifejezései tudománytalan kifejezések. Ma az ifjúság tudja, hogy nem egyéni véleményeket közlünk, hanem elfogadott tudományos véleményeket. Ha azt halljuk, hogy a sztahanov munka milyen veszedelmes, ha ezt látjuk és beillesztjük Sántha egész fejlődésébe, a felszabadulás utáni fejlődésébe, akkor emellett az Akadémia nem mehet el megjegyzés nélkül. Az Orvosi Osztálynak ebben a kérdésben állást kell foglalnia határozat formájában, és ezt zárt ülésen fogjuk megtenni.

Rusznyák István Elnök ezután felszólítja az Akadémia Orvosi Osztályának rendes- és levelező tagjait, hogy fáradjanak át a zárt ülésre az elnöki tanácsterembe. Amennyiben pedig a többi résztvevőt az osztály határozata érdekli, úgy a zárt ülés után be fog jönni, és a határozatról jelentést fog adni."

Közvetlenül ez után az Akadémia Orvosi Osztályának rendes- és levelező tagjai zárt ülésre vonultak vissza.

A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztálya 1951 június hó 1-én tartott zárt osztályülésének

j e g y z ő k ö n y v e

Rusznyák: Tisztelt Osztálygyűlés! A vita eredményét röviden összefoglaltam és nagyon sajnálom, hogy egy ilyen kiváló akadémikus társunkkal szemben kemény szavakat kell használnom, de azt kell mondanom, hogy úgy az, amit a hallgatóság részéről hallottunk, fokozódott azzal a levéllel, amit Sántha az osztályvezetőséghez írt, most pedig tetézte azzal a két felszólalással, amit ebben a kérdésben tanúsított. Ez a magatartása vagy a teljes megnemértését, vagy egy makacs ellenállást velünk szemben juttatta kifejezésre. Nem tudok más szavakat használni, mint amit Fogarasi mondott, hogy ami belőle beszél az Amerika Hangja. Legalábbis eredményében az, és az Akadémia számára nem közömbös az, hogy akadémikusaink úgy nyilatkoznak meg a nyilvánosság előtt, amelynek eredménye azután az ellenség támogatása, vagy úgy nyilatkozik meg, ahogyan azt a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai mondják, hogy "A mi célunk a tudomány minden eszközével hozzájárulni a szocialista társadalmat építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához. „Nem vitás, hogy Sántha működése szöges ellentétben van ezzel a céllal, és ezért az Orvos Osztályvezetőség nevében azt javasolom, hogy az Osztály tegyen javaslatot az Elnökség felé, hogy Sántha Kálmánt, aki a népi demokrácia érdekeit veszélyeztette, és olyan magatartást tanúsított, amely a magyar tudomány legfelsőbb tagságára méltatlanná teszi, zárjuk ki az Akadémia tagjai közül.

Haynal: Áttanulmányozva az Akadémia alapszabályait azt gondolom, hogy ezen súlyos 17.§. alkalmazása, amely azon tudósokról szól, akik a magyar tudomány egy felsőbb intézményének a tagságára méltatlanná válnak, nem alkalmazható a Sántha Kálmán esetére, mert meggyőződésem az, aki Sánthát egy hosszú életen át ismertem, hogy eddigi működésével úgy tudományos, mint azon építő munkájával, amit a tanítás terén a múltban szerzett, bebizonyította, hogy igenis a népi demokrácia építésében részt óhajt venni, és azt gondolom, hogy az ő szerencsétlen kijelentései abból erednek, hogy a sztahanovizmust nem helyesen definiálta, nem fogta fel, mert azok a lehetőségek, amelyeket mint károsakat említett, a sztahanovizmussal összeférhetetlenek, és így ezek a sztahanovizmusra nem vonatkoznak. A tudósok a múltban - és ez még a mai helyzetben is fennáll - nem rendelkeztek olyan politikai gyakorlattal, hogy minden szavuknak a politikai akusztikáját meg tudták volna ítélni, és nem tartom helyesnek, hogy egy ilyen kiváló tudóssal szemben mindjárt a legsúlyosabb szankciókat alkalmazzuk, mivel én meg vagyok győződve, éppen az ő leveléből arról, hogy ő a sztahanovista mozgalom félreértésében tette ezeket a kijelentéseket, és ezek a kijelentések a sztahanovizmus

lényegének definíciójával összeférhetetlenek, tehát véleményem szerint ennél fogva az Akadémiának ettől a legsúlyosabb büntető rendelkezés alkalmazásától el kell állnia.

Kerpel-Fronius: Haynal érveléseihez csatlakozom. Sántha kiváló személyiség, és kiváló érdemei olyan nagyok, hogy megcsonkítását látom az Akadémiának, ha tőle magunkat megfosztjuk. Rosszindulatot Sántha kijelentéseiben feltételezni nem tudok. Ő tudományosan a sztahanovizmussal nem foglalkozott. Nem tudományosan írt erről a kérdésről, és levelében nem volt szándéka a sztahanovizmus előnyeivel vagy hátrányaival foglalkozni. Szerencsétlennek tartom a megjegyzését, hogy azt a medikusok előtt tette. Sánthának alkalma volt meggyőződni arról, hogy egy ilyen szerencsétlen botlás a medikusok előtt ilyen óriási következményekkel jár. Meg vagyok győződve, hogy Sántha a következő működésében még jobban szem előtt fogja tartani. Indítványozom, hogy Sánthától ne fosszuk meg magunkat.

Rusznyák: a felszólalásokra válaszolok. Két dolgot akarok kiemelni. Az egyik az, hogy a felszólalók szerint Sántha nem jól értette, hogy mi a sztahanovizmus. Ez a Sántha lebecsülését jelenti. Sántha azért felelős fokozottabban ezekért a cselekedetekért, mivel róla nem lehet feltételezni, hogy rossz definíciója következtében nem egészen korrekt kifejezést használt. Ami Kerpel felszólalását illeti, az Akadémia megcsonkítását Sántha kiválásával, és hogy ez egy szerencsétlen botlás, a következőket válaszolom: az első az, hogy az Akadémia megcsonkítása ma nem ítélendő meg úgy, mint 15 évvel ezelőtt. Ma az Akadémia a népért dolgozik, és a nép ellenőrzi, hogy hogyan dolgozik, és azok a sztahanovisták, akik tiltakoznak az ellen, hogy akadémikus részéről ilyen kijelentések elhangozhatnak. Nagyon nézik azt, hogy mi hogy dolgozunk. Ez nem úgy van most, mint ahogy régen volt, hogy ez egy zárt vár, és ahhoz senkinek semmi köze, hogy ott bent mi történik. De határozottan az ellen tiltakozom, hogy ezt egy szerencsétlen botlásnak nevezzük. Ha csak erről lett volna szó, akkor mindent megtettünk volna annak kijavítására. Én tudom, hogy a múltban is történtek próbálkozások, hogy Sánthának megmagyarázzák, hogy az a vonal, amit ő vezet, helytelen, és változtasson rajta. Sántha megerősítheti azt, hogy a minisztérium részéről is felhívták a figyelmét más esettel kapcsolatban, hogy nem az a helyes módszer, amit ő csinál, mert az ellenség akar ránk pacifizmust kényszeríteni. utalok a Magyar-Szovjet Társaság elnökségének a lemondására. A legkiválóbb tudósaink egyike otthagyta ezt a Társaságot. Ezek mind tanúságtételek, és hogy nem aszerint ítéljük meg az embereket, hogy mit magyaráznak, hanem hogy melyek a cselekedeteik, azt elhihetik, és ez annál keservesebb. Az ő szavait nem tudom botlásnak minősíteni, hanem egy fejlődési folyamatnak, amely a felszabadulás után következett be, és amely fejlődés nem áll egyedül. Más tudósokat is ismerek, akik bár nem ilyen durván megnyilvánuló módon, de nem

szeretettel nézik a mi munkánkat. Sántha nem támasza a népi demokráciának. Nem úgy van, hogy itt van egy támasz, mint ahogy Haynal mondja, hanem arról van szó, hogy van egy ember, aki a legnagyobb tudósunk egyike, ezért felel most, és ezért az Akadémia is felel. Évek óta sorozatosan viselkedik úgy, hogy állandóan mindenki, ellenség és barát egyaránt úgy érzik, hogy a népi demokráciával szemben egész teátrális ellenállási atitüdöt vesz fel. Ezt nem lehet egyszerű botlásnak minősíteni.

Felteszem a kérdést szavazásra.

A szavazás eredménye: 19 szavazatból 14 igen és 5 nemmel szavaz.

Rusznyák: engedjék meg, hogy most Sántha Kálmánhoz intézzek szót. Sántha Kálmán a mi véleményünk szerint súlyos hibák sorozatát követte el. Súlyosbító körülmény a mi szemünkben az, hogy nem gyakorolt önkritikát, nem éreztette azt, hogy átérzi nemcsak ennek a minősíthetetlen előadásnak a hibáját, hanem azt a hibás fejlődését, amit a mi tapasztalatunk szerint gyakorolt. A proletárdiktatúra, amelynek az Akadémiája vagyunk, és amelynek az érdekeit képviseljük, az ilyen álláspontot büntetheti és megbüntette Sántha Kálmánt is. Engedjék meg mindnyájunk nevében, hogy annak a kifejezésnek adjak hangot, hogy az az önkritika, amely önkritika nem abból áll, hogy meaculpázunk, és azt mondom, hogy belátom, hogy hibáztam, hanem abból, hogy belátom, hogy hibáztam, és csatlakozom ehhez a keményen dolgozó néphez. Ennek az útja nincs elzárva Sántha előtt. Meg vagyok győződve arról, hogy ezután a nagyon sajnálatos esemény után, ha Sántha Kálmán számol ezzel, mert én tudom, hogy ő jó hazafi, és tudom, hogy ennek az országnak jó embere és talán nem látja azt, hogy ennek az országnak árt működésével, - de ha ezt látja, és az utat megtalálja, és be fog kapcsolódni abba nagyon súlyos körülmények között, de nagyon lelkesen folyó alkotó munkába, úgy mi mindenben segítségére leszünk. Ez a mostani eset lezár egy fejlődést, amely rossz irányba megy, és remélem mindnyájunk nevében, hogy ezt belátja Sántha Kálmán. Higyje el Sántha, hogy mi azon leszünk, ha érezni fogjuk, hogy ismét közénk tartozik, akkor biztos lehet benne, hogy ennek mi bizonyítékát fogjuk adni.

Sántha: ezt a mondanivalót szándékosan hagytam a végére. A jelentés a levélben hazugság. A nyilvános ülésen nem akartam részletezni. A debreceni jelentés hazugság. Egy rendezvényről van szó, ezt szándékosan nem akartam felhozni, és ennek a konzekvenciáit nem akartam kihozni. Amit a levélben írtam, igazoltnak látom, és nem tudok másra hivatkozni, csak arra, hogy szerencsétlen a szabadságharcos levél. Akkor is megmondtam, hogy az magánlevél volt, és ez volt a hiba. A publikálásnak az elgondolása volt szerencsétlen, és ez vonatkozik a mai ülésre is, - de nem rajtam múlott.

Ezzel a zárt ülés befejeződött. Rusznyák elnök megjelent a nyilvános ülésen ismét és a következőket jelentette be:

A zárt ülés foglalkozott a vita eredményével. Sántha akadémikus cselekedetei és elhangzott vélemény nyilvánításai nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyekre az Akadémia alapszabályai köteleznek bennünket: hogy a tudomány minden eszközével hozzájáruljunk a szocialista társadalmat építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához.

Az Orvosi Osztály Vezetősége, mivel Sántha Kálmán a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályainak I. fejezete 1. §-ra való tekintettel az Akadémia tagságára méltatlannak mutatkozott, kizárásra javasolta, és az Osztály a kizárási javaslatot 14 igen és 5 nem szavazattal elfogadta. Az osztályvezetőség határozatát az Elnökség felé továbbítjuk és az Elnökség a végleges döntést meg fogja hozni.

Elnök az ülést bezárja."

Időbeli sorrendben most az Egészségügyi Minisztérium miniszterhelyettese által 5 nappal később Debrecenben lefolytatott fegyelmi eljárás jegyzőkönyve következnék (51. június 5.), de a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének csak június 18-án hozott kizáró határozatával zárjuk le a "boszorkánypört", és utána jöjjön a debreceni "katedra-fosztás".

H a t á r o z a t

hozatott a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1951. június 18-án tartott ülésén.

1. Az Orvosi Osztály Vezetősége az Elnökség felszólítására foglalkozott dr.Sántha Kálmán akadémikus, egyetemi ny. r. tanár, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Ideg- és Elmeklinikájának igazgatója medikusoknak tartott előadásával, mely előadáson ő a szthanovista munkáról beszélt, mint olyan negatív emotcionális tényezőről, amely elmebetegség kiváltó okaként szerpelhet. Sántha professzornak erről az előadásáról több orvostanhallgató feljegyzést küldött felsőbb hatóságainak, mert felháborodtak a megállapítás reakciós és tudományellenes voltán. Az Orvosi Osztály Vezetősége e kérdésben nyilvános vitára szólította fel Sántha akadémikust, amire ő levélben válaszolt. E levélben leszögezte a kérdésben elfoglalt álláspontját és az Orvosi Osztály 1951. június 1-én tartott nyilvános osztályülésén felszólalásában lényegileg tartotta magát levelében lerögzített nézeteihez.
2. Sántha akadémikus levelében - miután egyrészt megállapítja, hogy sztahanovistáknál manifesztálódó elmebetegségekről nem tud - a továbbiakban mégis azt írja, hogy a sztahanovista

munka is lehet káros "ha negatív emocionális feszültséggel társul, amilyen a bizonytalanság, kényszer és fenyegetettség érzésén alapuló félelem, aggodalom és szorongás." Ez a kijelentés tehát feltételezi, hogy a sztahanovista munka kényszeren és fenyegetettségen alapul, és az ennek következtében fellépő bizonytalanság, a félelem és aggodalom érzése, elmebetegség kiváltó okaként szerepelhet. Közismert tény, hogy a sztahanovista mozgalomnak az emelkedett szocialista öntudat és lelkesedés az alapja. Leglényegesebb tulajdonsága az, hogy a dolgozóknak a munkához való új szocialista viszonyából fakad. A sztahanovista munkás beállítottságát a dolgozó nép ügye iránt érzett odaadás és lelkesedés jellemzi, amit munkája folyamán még csak növel az egész társadalom legnagyobb megbecsülése, az anyagi jólét nyugalma. A munka a sztahanovistánál valóban "becsület és dicsőség dolga". Mindezek - a psychiatria kifejezésével élve - a legnagyobb mértékben pozitív emocionális tényezők, elmebetegségek kiváltó okai tehát semmi körülmények között nem lehetnek. Sántha tendenciózus állításai igazolására semmilyen bizonyítékot sem tudott felhozni, nem is hozhatott fel, hiszen a Szovjetunió évtizedes és a népi demokráciák újabb keletű tapasztalatai éppen azt bizonyítják, hogy a sztahanovista munkamódszerek könnyítenek a munkás feladatán. Állítása tehát teljesen tudománytalan és félreérthetetlen, célja nem a valóság ismertetése, hanem a sztahanovista mozgalomnak szocialista építésünk egyik legfontosabb erőforrásának megrágalmazása, ennek lejáratása az egyetemi ifjúság, a leendő magyar orvosok előtt. Ha Sántha állításainak valóságáról meg lett volna győződve, és a vélt veszélyeken segíteni akart volna, akkor megállapításait nem a tanuló ifjúsággal, hanem az illetékes kormányzati szervekkel közölte volna.

3. Sántha idézett kijelentése nem tekinthető tévedésnek, elszólásnak vagy rossz fogalmazásnak. A tudománynak ez az ellenséges propaganda céljait szolgáló meghamisítása csak betetőzése, időrenben utolsó megnyilvánulása Sántha akadémikus kozmopolita, Szovjetunió ellenes és béke ellenes magatartásának, melynek ő évek óta számos tanújelét adta. Ennek a magatartásnak természetes következménye, hogy tudományos munkássága teljesen helytelen irányban halad, elszakadt a valóságtól, a nyugati imperialista áltudomány befolyása alá került, és annak kritikátlan kiszolgálójává vált. Ugyanez az ellenséges beállítottság késztette Sánthát arra, hogy a Szovjetunió orvostudományának élenjáró eredményeit - melyeket neki mint ideggyógyász professzornak ismernie kellett - semmibevéve azt a kijelentést tette, hogy a szovjet tudomány a cári Oroszország tudományaihoz képest visszaesést mutat. Nyílt és tüntető állásfoglalás volt a Szovjetunióval, hazánk felszabadítójával, békés építőmunkánk, szocialista jövőnk legfőbb biztosítékával szemben az a cselekedete, hogy már évekkel ezelőtt lemondott a Magyar Szovjet Társaságban viselt tisztségéről. Sántha még a békemozgalommal is élesen szembeszállt,

melyben pedig egész dolgzó népünk minden becsületes embere, világnézetre és vallásra való tekintet nélkül aktívan részt vesz. Az imperialisták ideológiájából jól ismert pacifista nézeteire hivatkozva kivonta magát a Szabadságharcos Szövetség és a Békebizottság megtisztelő megbízatása alól. Amikor pedig a Debreceni Orvostudományi Egyetem kari ülésén jegyzőkönyvileg tiltakozott az ifjúság által egyhangúan követelt katonai oktatás bevezetése ellen - kimutatta, hogy a jövőre vonatkozó elképzeléseinek az felelne meg, ha népünk fegyvertelenül nézné az imperialisták vad fegyverkezési hajszáját, és ellenállás nélkül szolgáltatná ki magát a népeket leigázó és szolgaságba hajtó törekvéseiknek. Bebizonyította ezzel, hogy békénk, dolgozó népünk tudatos ellensége. A felsorolt tettek és kijelentések csak egyes kiemelkedő megnyilvánulásai annak a következetes és céltudatos romboló tevékenységnek, amelyet Sántha professzori és akadémikusi tekintélyével visszaélve éveken keresztül folytatott. Tette mindezt Sántha akadémikus annak ellenére, hogy részére a magyar népi demokrácia minden erkölcsi és anyagi támogatást megadott tudományos kutatási folytatásához és kifejlesztéséhez. Az a kitüntetés érte, hogy az elsők között látogathatott el a Szovjetunióba, a megvalósult szocializmus országába. Tagja lehetett az újjászületett Magyar Tudományos Akadémiának, népi demokráciánk legfelsőbb tudományos szervének. A tanszéken folyó kutató munka kiszélesítését és elmélyítését tette lehetővé népi demokráciánk kormányzata, amikor intézetének felszerelését gazdagon kibővítette. Sántha professzor magatartásával kirekesztette magát a Magyar Tudományos Akadémiába tömörült haladó magyar orvosok sorából, mert sem mint tudós, sem mint ember nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia tagjaitól méltán elvárhat. A róla alkotott képet teljessé teszi a nyílt osztályülésen tanúsított magatartása is, ahol az önkritika és megbánás legkisebb jele nélkül az igazságtalanul megvádolt tudós szerepében igyekezett tetszelegni. Tanulságos példája Sántha akadémikus esete is, hogyan válik tudománytalanná az az ember, akit tudományos tevékenységében a reakció ellenséges politikája irányít.

4. Mindezek alapján a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége úgy találja, hogy dr.Sántha Kálmán magaviselete szöges ellentétben van a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályainak I. fejezete 1. §-ban kifejezett követelménnyel, amely szerint a Magyar Tudományos Akadémia célja, hogy az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztésével, művelésük megszervezésével és általában a tudomány minden eszközével hozzájáruljon a szocialista társadalmat építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához. Ennek folytán alkalmazandónak tartja a már említett alapszabály III. fejezetének 17.§-át, amely szerint: "Az Elnökség saját kezdeményezéséből, vagy az illetékes osztálynak a jelenlevő tagok szótöbbségével hozott javaslata alapján kizárhatja az Akadémia tagjai

sorából azt a tagot, aki a népi demokrácia érdekeit veszélyezteti, vagy egyébként olyan magatartást tanúsít, mely a magyar tudomány legfelsőbb intézményének tagságára méltatlanná teszi." Mindezeket figyelembevéve az Elnökség megbélyegzi dr.Sántha Kálmán magatartását, elfogadja és határozattá emeli az Orvostudományi Osztály 1951. június 1-i zárt ülésen titkos szavazással hozott kizárási javaslatát és dr.Sántha Kálmánt mint tagságra méltatlant

a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közül kizárja.

Ami négy nappal később Debrecenben történt, arról is érdemes a részletes jegyzőkönyvet publikálni.

„J e g y z ő kö n y v

Szigorúan bizalmas!

Készült: Debrecenben az Orvostudományi Egyetem Dékáni Hivatalában 1951. június hó 5-én Sántha Kálmán kihallgatásáról az ellene indított fegyelmi eljárással kapcsolatban.

Jelen vannak: dr.Doleschall Frigyes miniszterhelyettes
dr.Kesztyűs Lóránd dékán
dr.Sántha Kálmán egy.ny.r.tanár

dr.Doleschall:
Mivel gyanú merült fel arra, hogy dr.Sántha Kálmán egyetemi nyilvános rendes tanár a fegyelmi szabályzat 5.§-a 1. bekezdésének 2. pontja szerinti fegyelmi vétséget követett el, ellene a fegyelmi eljárást meg kellett indítani. Ennek lefolytatása céljából kértük ide, ezért kértük megjelenését. Az idézett rendelet: "...olyan magatartást tanúsít, amelyből kitűnik, hogy szemben áll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével."
Tekintettel arra, hogy a pénteki Akadémiai tárgyalásra mindannyian nagyon jól emlékezünk, azt hiszem felesleges még egyszer az egész dolgot előszedni. A fő vád volt - az előbbi régebbi pontokon kívül - az, hogy egy februárban tartott előadásán az elmebetegségek keletkezésével kapcsolatban elhangzott az a kitétel, hogy a sztahanovista munka szerepet játszhat, mint kiváltó tényező. Az Akadémián lefolytatott vita kimutatta, hogy ez tudományosan megalapozva egyáltalán nincs. Ettől eltekintve az egészségügyi kormányzat az oktatás szempontjából nézi ezt a kérdést, tehát függetlenül attól, hogy tudományosan semmi alapja nincs az egésznek, vagy lehete vitatni tudományosan. Egész biztos, hogy az előadás a fiatal orvostanhallgatókban, akik psychiatriához nem értenek semmit, azt a véleményt alakította ki, hogy mivel a sztahanovista lett példának kiemelve, a sztahanovizmus az

elmebajra mint kiváltó tényező hathat. Az Akadémián lefolytatott vita arra enged következtetni, hogy ez talán szándékosság is volt. Mindenesetre feltétlenül ártalmas, kártékony előadás volt. Ez az a szempont, amelynek alapján az Egészségügyi Minisztérium kötelességének tartja kivizsgálni az ügyet. Sántha professzor az Akadémián a zárszó jogával praktice nem élt, nem óhajtott kitérni a részletekre, ezért most teszem fel a kérdést, hogy ezzel kapcsolatban van-e valami magyarázata vagy a tényállásnak más színben való feltüntetése; az egész váddal kapcsolatban szíveskedjék nyilatkozni.

dr.Sántha:

A zárt ülésen is megvártam, amíg Rusznyák prof. az ülést feloszlatta. Akkor álltam csak fel - és azért csak akkor, mert szándékosan nem akartam semmiféle befolyást gyakorolni az egész dologra, amely előre megrendezett színjáték volt. Az egész dolog aljas hazugság. Mindenesetre mint ember legsúlyosabban hibáztatja az Akadémia vezetőségét. Az első lépés volt, amikor a megrendelt és ügyesen összetoborzott pontokat megszerkesztették, leveleket beszerezték. Ha engem azért, hogy 1950 decemberében az akkori felettes hatóságnak elmondtam, hogy hogyan gondolkozom egyes dolgokról, most felelősségre vonnak, nem értem. Nem vállalok felelősséget azért, amit egyáltalán nem mondtan és nem tettem. Miután kész helyzetet látok, tudomásul veszem. Nem tudok védekezni olyan ellen, ami nincs. Az előadás egyáltalán nem úgy zajlott le. Levelemet azt hiszem, teljesen érthetően írtam meg az Akadémiának. Védekezésnek helye nincs, úgy érzem védekezéssel lealacsonyítanám magam, miután koholmány alapján elindult és alaposan megorganizált boszorkányper indult meg ellenem. Tisztában vagyok azzal, hogy az erősebb fél győz, egyben azonban én vagyok erősebb: erkölcsiekben. Az eseményeket kritikus szemmel nézem. Annak idején Szántó György VKM főosztályvezetőnek és utóbb Orbán csoportfőnöknek is megmondtam: ha megunnak, tudomásul veszem. Egyet ne kívánjanak, hogy saját becsületemet feladjam. Kitalált dajkamesékkel akarnak elítélni. Ha el akarnak fűrészelni, tudomásul veszem, de semmi szükség arra nincsen, hogy ezt hajánál fogva előráncigált dolgok alapján tegyék. Kétségtelen, hogy súlyos elvi ellentétek vannak közöttünk, az újjáalakult Akadémia tagsága és közöttem. Akadémiai tagságom megszűnése felszabadulást, nagy megkönnyebbülést jelent számomra. Tökéletesen tisztának érzem magam, amit nem éreztem másoknál. Szándékosan visszatartom magam, nem akarok részletekbe bocsátkozni. Egészen más volt a dolgok mögött. Itt is hajlandó vagyok barátilag megmondani - nem hivatalosan - ez persze nem jelenti azt, hogy nem lehet ezt is felhasználni ellenségesen.

dr.Doleschall:

Itt most csak hivatalosan lehet tárgyalni. Mire értette, hogy aljas hazugság?

dr.Sántha:

A sztahanovizmus kérdésénél.

dr.Doleschall:

Felolvassa dr.Sánthának az Akadémiához írt levele egy részletét. Tehát levelében azt írja, hogy egyik előadásában a sztahanovista szó elhangzott.

dr.Sántha:

Undorodom az egész dologtól. Az előadás lényege az volt: mindig azt hangsúlyozom ki, testi vagy fizikai megerőltetés nem lehet diszponáló, ez volt a lényeg. Ebből önmagából minden józan ember világosan látja, hogy ebből az akarom kidomborítani, hogy semmiféle megerőltetés nem káros. Attól nem lehet elmebeteg senki. De káros akkor, ha szorongással, félelemmel teljes, a mi megítélésünk szerint. Ilyen körülmények között a sztahanovizmus is lehet káros. Nem vagyok hajlandó adatokat szolgáltatni erre vonatkozólag, mert nem tudom, hová folyik a dolog. Nem adom ki senkinek azt a monoplegiást, akinek 273 % volt a teljesítménye, megkapta az élmunkás kitüntetést. Ha 10 %-kal lejjebb megy, a becsületébe gázolnak.

dr.Doleschall:

A magam részéről igen erősen kételkedem abban, hogy ha valaki 10 %-kal kevesebbet teljesít, akkor a becsületébe gázolnak. De ne beszéljünk erről. Ha két ember azzal a szándékkal ül össze, hogy semmi körülmények között nem érti meg egymást, akkor így is történik. Tény az, hogy az elmebetegségek kiváltásánál szerepet játszható tényezők részletes tárgyalásánál a sztahanovizmus lett megemlítve. A levélben is szerepel és ennek valódiságát nem lehet kétségbe vonni.

dr.Sántha:

Szemben áll egy hivatalnok egy másik hivatalnokkal, azt hiszem, azonban mint egyik orvos a másiknak megmondtam mindent, és mint orvosnak meg kell értenie, amit mondtam.

dr.Doleschall:

Mint régi gyakorlott előadó és pedagógus jól tudja, hogy a példák az előadásban milyen célt szolgálnak. Azt, hogy azt jegyezze meg magának a hallgató.

dr.Sántha:

A magam magánnyomozását lefolytattam. A hallgatóság zöme észre sem vette.

dr.Doleschall:

Vegyünk egy más példát. Egy egyetemi előadáson a professzor beszél a C-vitaminról. Megemlíti, hogy az ember C-vitamin szükségletét a növényvilágból szerzi be. Például hozza fel a paprikát és a citromot. A hallgató, aki életében először hallott C vitaminról, szép gondosan lejegyzi magának a hallottakat, és mit raktároz el agyában: C-vitamin, növényvilág, paprika-citrom. Ha most ugyanez a professzor ugyanazt az előadást megtartaná úgy, hogy a tököt és az almát hozná fel, valótlanságot mondott volna? Nem. Valamennyi C-vitamin van a tökben is, almában is. Valótlan képzeteket keltett volna a hallgatóságban? Igen, mert a hallgató elkönyvelte volna magában: C-vitamin, növényvilág, tök, alma.

Tehát az elmebetegségek keletkezésében szerepet játszó külső körülmények között említve lett volna pl. a zongoraművész (ahogy a sztahanovista különbözik a rendes munkástól, úgy különbözik a zongoraművész egy más embertől), de nem zongoraművész, nem gépkocsivezető, sztahanovista lett példának bedobva. Tehát a hallgatóság ezt könyvelte el magában, vagyis a sztahanovistát. Egy igen jóindulatú, jámbor fiatalember levele a jelen levél, akiben az előadás kétségeket ébresztett. Idézek a levélből: "elméletileg helyes meglátás, azonban énszerintem kérdéses, hogy a Szovjetunió sztahanovistái között fordult-e elő a későbbiekben elmebetegség" stb. felolvassa az egész levelet.

Azért hozom fel ezt a levelet jellegzetes példának, mert ebből az ember következtethet a többire is. Egy fiatalember végighallgatta ezt az előadást, ennek következtében az volt az érzése, hogy az előadás teoretikusan megalapozott. Tehát az előadásnak az a megfogalmazása azáltal, hogy egy olyan példa lett odaállítva, elérte azt, hogy a hallgatóságban ez az abszolút téves nézet alakult ki.

dr.Sántha:
Én megállapítottam, hogy nem alakult ki. Véletlenségből megvannak az információim a levelek születését illetően.

dr.Doleschall:
Abból az okfejtésből kiindulva, hogy ebben az előadásban pont a sztahanovista lett példának odaállítva...

dr.Sántha:
Pontosan fordítva van a dolog. Nem az lett példának odaállítva. Eléggé megértheti, hogy miért nem válaszoltam az Akadémiának. Egy Sántha Kálmán nem fog azzal az Akadémiával vitába szállni. Mi most ketten sokkal okosabban beszélhetünk, mint az Akadémián, és itt sem tudunk közös nevezőre jutni. Nem példa volt a sztahanovista.

dr.Doleschall:
Mi az, ha nem példa?

dr.Sántha:
Nem akarok barátságtalan és udvariatlan lenni, de nem érdemes róla beszélni.

dr.Doleschall:
Mindezek ellenére megmarad azon véleménye mellett, hogy a szóbanforgó előadás egy kifogástalan előadás volt?

dr.Sántha:
Fenntartom előbbi véleményemet. Egy hallgató sem tartotta hibásnak, megkérdeztem. De bizonyos mosollyal informáltak, hogy honnan származik az egész. Férfiatlan dolognak tartom, hogy ezt veszik elő, sokkal vastagabb megfoghatóbb dolgok vannak. Pont ez lesz felhasználva. Egyébként kristálytisztán látom, hogy ez csak eszköz.

dr.Doleschall:
Jelenleg az Egészségügyi Minisztériumról van szó, nem ÁVH vizsgálatról.

dr.Sántha:
Tudományosan akarnak elgázolni. A ködösítést is készséggel tudomásul veszem, ha nincs ennek egy sokkal polgáribb útja. Meg lehetett volna simán mondani: Nézd Sántha Kálmán, Te nem tudsz beilleszkedni, nincs rád szükségünk.

dr.Doleschall:
Az egészségügyi kormányzat sok mindent elnézett a múltban Sántha professzornak egészen addig, míg kénytelen volt belátni, hogy a katedrán való működése kártevéssel van egybekötve, az ifjúság körében végzett kártevéssel. Ekkor nem joga - kötelessége - nem is kellemes kötelessége - az egészségügyi kormányzatnak közbelépni, és megakadályozni a kártevés további lehetőségét. Ezért lett ez az előadás, ez a példa elővéve. Politikai szempontból lehet, hogy a többi megnyilvánulása komolyabb, súlyosabb, oktatási szempontból az egészségügyi kormányzatot elsősorban ez érdekli, ez a legsúlyosabb eddigi megnyilatkozása, amelyből világosan lehet következtetni a rendszerrel szemben elfoglalt állásfoglalására. Sok mindent el lehet nézni, de azt nem, hogy egy professzor a katedráról romboló tevékenységet fejthessen ki.

dr.Sántha:
Nagyon helytelen az Egészségügyi Minisztériumtól, ha ezen a címen tárgyalja. Nekem teljesen mindegy. Ezeket a dolgokat régóta tudom, és el vagyok készülve rá. Teljesen informálva mentem az Akadémiára. Tudtam, hogy az Egészségügyi Minisztérium fel akar számolni, s ez egy megkönnyítő aktus.

dr.Doleschall:
Szó sincs megkönnyítő aktusról, hanem a minisztérium álláspontját ellenőriztetni akarta tudományos fórummal. Az egész eljárás menetéhez valami megjegyzése, indítványa, javaslata van-e?

dr.Sánta:
Nincs. Kész dolgokat látok magam előtt. Nincs egyéb megjegyzésem.

dr.Doleschall:
Akkor a kihallgatást befejezzük. 3/4 4 órára kérem újból megjelenni.

Jegyzőkönyvvezető: Frigyes Andorné"

F e l j e g y z é s

az 1951. évi június hó 5-én Sántha Kálmán fegyelmi ügyével kapcsolatban folytatott beszélgetésről.

Jelen vannak:dr.Doleschall Frigyes miniszterhelyettes
dr.Kesztyűs Lóránd dékán
dr.Sántha Kálmán

dr.Doleschall: a következő fegyelmi határozatot hoztam:

H a t á r o z a t

a dr.Sántha Kálmán Debreceni Orvostudomány Egyetemi ny.r. tanár ellen indított fegyelmi ügyben.

A fegyelmi eljárás vétkesnek találta dr.Sántha Kálmánt a 159/1950.(VI.14.)M.T.számú rendelet 5.§-a /1/ bekezdésének 2. pontja szerinti fegyelmi vétségben és ezért őt áthelyezésre, alacsonyabb illetménnyel járó munkakörre ítélte.

Indoklás:

A fegyelmi eljárás folyamán beigazolódott, hogy dr.Sántha Kálmán egyik - orvostanhallgatók előtt tartott - előadásában az elmebetegségekre hajlamosító tényezők tárgyalásánál példaképpen a sztahanovizmust említette. Ezen tényállás beigazolódott nem csupán az előadáson résztvett hallgatók feljegyzéseiből, hanem magának dr.Sántha Kálmánnak 1951. május 27-én írt leveléből, amelyben szó szerint a következőket írja: "A sztahanovista szó egyik előadásomban szerepelt, amelyben az elmebetegségek és abnormis elmereakciók aetiológiájának keretében a hajlamosító fizikai és szellemi tényezőkről volt szó." Ezzel az előadásával az a téves vélemény kellett hallgatóiban kialakuljon, hogy a sztahanovizmus elmebetegségekre hajlamosít. Sántha Kálmánnak egyéb közismert - jelen fegyelmi eljárás során részletesebben nem taglalt - kijelentései alátámasztják azonban különben is fennforgó valószínűséget, hogy fenti előadás céltudatosan az ifjúság körében hamis, népi demokráciánk intézményeire káros hatást tegyen, és ezzel nyilván kimerítette az idézett rendelet idézett pontjában vázolt fegyelmi vétséget: olyan magatartást tanuított, amelyből kitűnik, hogy szembenáll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével.

Tekintettel arra, hogy dr.Sántha Kálmán elismert, komoly szakember, orvos és tudós, az ítélet eltekintett a legsúlyosabb büntetés kiszabásától, az azonnal hatályú elbocsátástól, mivel népi demokráciánknak nem célja a jó szakembereket működésükben véglegesen megakadályozni. Mivel mód kínálkozik arra, hogy dr.Sántha Kálmán orvosi és kutatói munkásságát olyan körülmények között folytathassa, melyek között egyik legfontosabb feladatunkban, az ifjúság nevelésében ártani nem tud, és mivel meg óhajtjuk adni a lehetőséget ellenséges magatartásának felszámolására, alacsonyabb illetménnyel járó munkakörbe való áthelyezésre szól a büntetés.

Ezen fegyelmi határozat ellen az idézett rendelet 19.§-ának /2/ bekezdése értelmében fellebbezésnek helye nincsen.

Debrecen, 1951. június 5.

dr.Doleschall Frigyes s.k.
miniszterhelyettes

dr.Doleschall:
Ezek után az ügy hivatalos része befejeződött. Az előbb hangzott el, hogy baráti alapon lehetne a dologról beszélni.

Nem akarok baráti alapon beszélni, de a hivatalos minőségtől eltekintve volna az a kérésem, hogy a múltat lezárva a jövőről váltsunk pár szót. Mi a Te elképzelésed saját jövőd, munkalehetőségeid szempontjából. Tudom, hogy egy ilyen fegyelmi büntetés kiszabása egy, az átlagemberek felett magasan álló tudós számára súlyos traumát jelent.

dr.Sántha:
Abszolúte nem.

dr.Doleschall:
Tehát akkor annál könnyebb. Orvosi, tudósi vonalon tovább óhajtanál munkálkodni?

dr.Sántha:
Természetesen.

dr.Doleschall:
A Te szakmád tulajdonképpen három ágú: psychiatria, neurológia, neurochirurgia.

dr.Sántha:
Negyedik a neuropathológia. Legkevésbbé a psychiatria.

dr.Doleschall:
Olyan munkaterület, ahol rögtön be lehetne tölteni ezt a négyes funkciót, az országban nincs. Tehát meg kell találni a módját ennek. Nem tudok semmiféle kötelező ígéretet tenni. Egy valószínűségre szeretnék azonban rámutatni. Vannak az országban olyan kórházak, amelyek aránylag jól felszerelt, nem teljesen elavult elmeosztállyal rendelkeznek, amelyekben egyrészt jelenleg is van sebészeti osztály, tehát műtő, másrészt az elmeosztály tárgyi adottsága megengedi, hogy aránylag kisebb átalakítás segítségével az elmeosztály egy részéből lehet idegosztály és még műtő berendezése sem lehetetlen.

dr.Sántha:
Ez lehetetlen.

dr.Doleschall:
Természetesen van a dolognak praktikus oldala is. De ha volna egy mindenképpen megfelelő osztály, ahol most benn ül valaki, az kitenni hírtelen nem lehet. Tehát tekintetbe kell venni, hogy hol van hely a gyors elhelyezkedésre. Két ilyen hely van, az egyik Nagykálló, a másik hely, amire gondolok, Balassagyarmat. Rendes, becsületes kórház, nem túl régi, egészen modern épülettel, jól felszerelt. Annyira szép és jó az épület, hogy 1946/47-ben el akarták venni tüdőosztálynak, de el tudom képzelni, hogy műtéti lehetőségei is volnának. Ha pl. mondjuk 26-án elfoglalja ott a helyét, 27-én meg lehet csinálni a műtéteket a sebészeten.

dr.Sántha:
Erről kár komolyan beszélni. Ez lehetetlenség. 10 éven keresztül vártam, hogy itt sebészkedni tudjak. Ezt a részét a dolognak kár vitatni, ott komoly és hasznos munkát nem tudok kifejteni. Debrecen a gócpontja az idegsebészetnek. Ki fogja

ellátni azt a beteganyagot Debrecenben, amelyet eddig elláttam? Ez a népellenes része a dolognak.

dr.Doleschall:
Ki látja el pl. Borsodban?

dr.Sántha:
Azt jelenti, hogy ott nincsenek ellátva az emberek. Itt nem lesznek ellátva a betegek. Mindenesetre ennek egészen vitathatatlanul súlyos népellenes éle van. Nem csak a pár száz műtétről van szó, de az én tekintélyemről is.

Dr.Doleschall:
Miért lehetetlen a balassagyarmati megoldás?

dr.Sántha:
Lehetetlen felszerelés, organizáció dolgában.

dr.Doleschall:
A szegedi egyetemen sincsenek idegsebészek.

dr.Sántha:
Itt egy hatalmas anyag van.

dr.Doleschall:
Csak nem gondolod, hogy Hajdú megyében sokkal több operálandó beteg van, mint Nógrádban?

dr.Sántha:
Nem fogom azt teljes bizonytalanságban csinálni. Kitehetnek állásomból és rendelkezhetnek velem, van azonban egy kis önrendelkezésem, amit nem tudnak hál'istennek korlátozni. Tudományosan és orvosi vonalon továbbra is dolgozni óhajtok, mindazzal amivel eddig is foglalkoztam. 25 éven keresztül ezt csináltam, használtam az emberiségnek. A dolognak az a része, hogy ezt a törekvésemet a jövőben megvalósíthatom-e, más kérdés. Nem tudom, nem fogom-e azt válaszolni, hogy sehol sem.

dr.Doleschall:
A legnagyobb naivitás lenne, ha most határozott választ kérnék. De kötelességemnek tartottam, hogy ezen negatívum után bizonyos lehetőséget felvázoljak. Mindenesetre ha az egész kérdésen pár órát vagy napot foglalkozni fogsz, nem fog hátrányára válni az ügynek, hogy erre a lehetőségre rámutattam. Őszintén szólva nem vagyok meggyőződve arról, hogy lehetetlenség volna.

dr.Sántha:
Kétségtelen, hogy egy csomó ember meg fog halni emiatt.

dr.Doleschall:
Egyetlen ember sem fog meghalni.

dr.Sántha:
Gyűjthettem adatokat erre nézve. A felelősség nem rajtam van. Kötelességem, mint orvosnak, hogy erre is felhívjam a figyelmet.

dr.Doleschall:

Annyira komolyan gondolom a balassagyarmati megoldást, hogy ott egy ilyen műtéti lehetőség fennforog, hogy most, mielőtt ide bejöttél, a dékánnal beszéltem (akinek kötelessége a kar érdekeit védeni), megvolna-e a lehetősége annak, hogy az itteni műtő felszerelése nagy százalékban elkerüljön innen Balassagyarmatra. A dékán nem mondta, hogy körömszakadtáig tiltakozni fog ellene.

dr.Sántha:

Ezt az egész lepergett históriát a minisztérium inscenálta. Nincs értelme, hogy Divina Commediát csináljak Balassagyarmaton. Az életigenlés nem minden körülmények között abszolút valami, éppúgy, mint a sztahanovizmus.

dr.Kesztyűs:

Visszaemlékszem egy kari vacsorán történt kijelentésedre, amikor nézeteltérés támadt az akkori dékán és közted, és azt mondottad, hogy rossznéven vennéd a népi demokráciától, ha nem működhetnél mint orvos és kutató. Tudod, hogy kötelességszerűen védenem kell az egyetem felszerelését, de erre a kijelentésedre gondolva - miután teljesen valószínűtlennek látom, hogy az idegklinikán olyan mértékben tudnák a jövőben használni, mint Te, a felszerelést - nem helyezkedem szembe az Eü. Minisztérium javaslatával. Sántha Kálmán kezében többet jelent az a felszerelés Balassagyarmaton, mint itt más kézben.

dr.Doleschall:

Nem látom be, hogy miért olyan probléma ennek a felszerelésnek az átvitele.

dr.Sántha:

Embertelen gondolat, hogy ehhez egyáltalán hozzányúljanak. Ehhez nem hagyok hozzányúlni. Minden gerinc-esetet meg fognak tudni operálni, de lesznek olyan kázusok, akik diagnózis hijján elpusztulnak. Pl. a mai műtétem. Nem gyerekjáték az agysebészet. Lehet más perspektívában is nézni. Annak idején, amikor hadikórházat játszottunk, órákig-napokig toldoztunk össze egy-egy embert, és ugyanakkor percek alatt öldösték agyon az embereket. Ugyanez a helyzet most is: csak az orvos az, aki minden egyes beteget meg akar menteni, az emberiség nem ragaszkodik az emberek életéhez. Nem az a lényeg, a materiális hátrány vagy előny. A legfontosabb az emberiségnek a morális rombolása, amit a legsúlyosabban kifogásolok (hivatkozik Szokratészre). Bizonyos mosollyal szemlélem, hogy kísérleti példányként szerepelek.

dr.Doleschall:

Igen súlyos kifejezések kezdenek elhangzani, amelyekre reagálnom kellene. Hagyjuk ezt a témát, sok értelme nincs további beszélgetésnek. Kötelességemnek éreztem ezt a lehetőséget vázolni. Remélem, hogy bizonyos gondolkodási idő, lehiggadás után egészséges álláspontra fogsz helyezkedni.

dr.Sántha:

Sajnálatomat óhajtom kifejezni azok miatt, akik szenvednek ez ügyben.

dr.Doleschall:
Én Téged sajnállak.

dr.Sántha:
Én ideggyógyász vagyok. Miért hatott meg az akadémiai ülésen jelenlévő sztahanovista magatartása? Mert emberi volt. Igyekezett emberien meggyőzni a maga igazáról. Miért volt a többi másmilyen? Csak ezzel a hasonlattal tudok élni: ha valaki bent van a sárban, nagyon rossznéven veszi, ha valaki azon kívül van. - Remélem, a felvetett megoldást nem gondoltad komolyan?

Dr.Doleschall:
Te is komolyan gondoltad a beszélgetés elején, csak belelovaltad magad az ellenkezésbe.

dr.Sántha:
Mostani szigorlataimat átadom.

dr.Kesztyűs:
Sajnálom, hogy erre a dologra sor került.

dr.Sántha:
Én Téged sajnállak.

dr.Doleschall:
Én viszont csodállak a hallatlan önbizalmadért.

k.m.f.

Jegyzőkönyvvezető: Frigyes Andorné
(Akadémiai Levéltár 101/1951.)

Tulajdonképpen szomorú ennek a beszélgetésnek a jegyzőkönyvét elolvasni. De menjünk tovább. A fegyelmi ülés után közvetlenül rendkívüli kari ülést hívtak össze Debrecenben, melynek hiteles jegyzőkönyv másolata az alábbi.

F e l j e g y z é s

a debreceni Orvostudományi Egyetemen 1951. évi június hó 5-én tartott rendkívüli kari ülésen.

dr.Kesztyűs Lóránd dékán:
A rendkívüli kari ülést megnyitja. Rendkívül komoly határozatot fog ismertetni dr.Doleschall miniszterhelyettes elvtárs. Az ügy a Kar tagjai előtt többé-kevésbé ismeretes, s a vizsgálat hivatalos részének befejezését fogják hallani. Bizonyos szempontból egyetemünkre nézve ez az ügy, Sántha Kálmán ügye fájdalmas, mert hiszen egy kutatóról, egy orvosról van szó, aki itt kezdte tanári pályafutását, itt élt, itt dolgozott közöttünk. Ilyen módon bizonyos munkatársi kötelék fűzött hozzá bennünket, és bizonyos szempontból meg kell azt is gondolni, hogy egyes szempontokból valamennyien hibásak vagyunk abban, hogy ő ilyen módon eltávolodott a Kar tagjaitól.

Meg szeretném kérni Doleschall elvtársat, ismertesse az ügyet.

dr.Doleschall:

Tisztelt Tanári Kar! Az Egészségügyi Minisztérium szükségét látta, hogy Sántha Kálmán ellen fegyelmi vizsgálatot indítson, lefolytassa a fegyelmi eljárást. Tekintettel arra, hogy a rendelkezések előírják, hogy a fegyelmi ítélet a munkatársak előtt ismertetendő, ezért hívta össze a dékán a tanári kart, és én azért vagyok itt, hogy a fegyelmi határozatot ismertessem és ahhoz néhány megjegyzést fűzzek.

Felolvassa a határozatot (lásd fenn).

Tisztelt Tanári Testület! Ez a határozat a fegyelmi eljárás eredménye. Azt hiszem szükséges, hogy itt a Tanári Testület előtt néhány szóban rávilágítsak az egész ügy előzményeire, lényegére, végül pedig az egész ügy várható következményeire. Sántha Kálmánról köztudomású volt, hogy nem híve a jelenlegi rendszernek, nem mondható a népi demokrácia barátjának, sőt több olyan kijelentése hangzott el, illetve cselekedete történt, amelyek ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítják. Amikor az Eü. Minisztérium ez év februárjában átvette az egyetemek feletti felügyeletet, rövidesen tudomást szerzett arról, hogy Sántha professzor az egyik alapszervi párttitkárral szemben olyan eljárást tanúsított - ki óhajtotta tiltani a klinika épületéből - ami nyilván nem a párttitkár személyének szólt, hanem a Pártot óhajtotta a klinikáról kitiltani. Tekintettel arra, hogy ezen tényked̈ése határozottan ellenséges megnyilvánulás volt, amely a dékán részéről megfelelő intézkedésre talált, az eü. kormányzat nem látta szükségesnek, hogy ellene fellépjen. Amikor azonban tudomásunkra jutott, hogy előadásaiban, professzori tényked̈éseiben olyan cselekedeteket visz véghez, amelyek az ifjúságot ellentétes irányban befolyásolják, akkor nem lehetett arra az álláspontra helyezkedni, hogy még várunk. Miután itt szigorúan tudományos kérdésről volt szó, az eü. kormányzat saját véleményét alá óhajtotta támasztani az erre legilletékesebb fórum: az Akadémia véleményével, és ezért az ügy kivizsgálását az Akadémiára bízta. Az Akadémia nyílt osztályülés keretében foglalkozott ezzel a kérdéssel, amelyen Sántha Kálmán is jelen volt. Ott igen nagyszámú hozzászólás után kialakult az a vélemény, hogy Sántha Kálmánnak ez az eljárása tudományos szemszögből nézve is abszolúte hibás, legjobb esetben is téves. Ezek után került sor a fegyelmi eljárásra, amelynek eredményét most felolvastam. Az előadásban elhangzott kijelentés professzori minőségben történt, tehát mint professzort kellett felülbírálni. Nézzük mi a lényege az egész kérdésnek. Ha tudomásul vesszük, hogy előadás keretében hangzott el az inkriminált kijelentés, akkor mint professzori működést kell elbírálnunk. Minden előadásnak egy célja van, a hallgatóság között véleményt kialakítani, - azon hallgatóság között, amely a kérdéshez nem értvén, ott óhajtja azt megtanulni. Természetesen azt tanulja meg, azt a véleményt alakítja ki magában, amit professzorától hall. Az előadás technikájához hozzátartozik, hogy az előadás

folyamán a nehezebben érthető dolgok világosabbá tétele céljából az előadó példákat hoz fel. A fegyelmi eljárás folyamán, amikor Sántha Kálmán kihallgatása folyt, a következő hasonlatot hoztam fel - és ez körülbelül az egyetlen kérdés, amelyre nem tudott válaszolni -: ha egy előadás keretében valaki mondjuk a C-vitaminról tart előadást és az előadó hangsúlyozza azt, hogy az ember a C-vitamin szükségletét a növényvilágból fedezi, például hozza fel a paprikát és citromot, mi lesz előadás következménye a hallgatóság szempontjából? Tudomásul veszi, hogy a C-vitamint a növényvilágból szerezzük be, és nagyrészt a paprikából és citromból. Az előadás elérte célját, a hallgatóság helyes, jó képet nyert.

Ha a professzor ugyanezt az előadást megtartja, példának azonban nem a paprikát és citromot, hanem almát és tököt említ, voltaképpen semmi valótlanságot nem mondott, mégis a reakció a hallgatóságban az lesz: C-vitamin, növényvilág, tök, alma. Hibás nézetet kap a hallgatóság függetlenül attól, hogy amit állított a professzor, nem volt valótlanság.

Pontosan így járt el előadásában Sántha prof., említette a különböző ártalmakat, és példának odadobta a sztahanovistákat, nem a konyhakertészeket, nem a zongoraművészeket. Mi kellett, hogy legyen ennek eredménye? Az, ami az eredmény lett, hogy az egyik hallgató levelében megjegyzi, úgy látszik tudományosan megalapozott dolog a prof. állítása, de nem tudta, hogy a Szovjetunióban, ahol annyi sztahanovista van, megbetegszenek-e elmebetegségben ezek? Sikerült elérni, hogy a hallgatóságban egy hamis, hibás képet alakítson ki. Tagadhatatlan, hogy rossz előadást tartott, amelynek káros, romboló hatása volt, és amely előadás helytelensége - ismerve az ő magas intellektusát, komoly tudósi képességeit - nem lehetett elszólás, hanem céltudatos beállítás.

Ezek után azt hiszem, elég világos a tanári testület előtt, hogy az eü. kormányzat emellett szó nélkül elhaladni nem tudott, kénytelen volt a fegyelmi eljárást megindítani. Magyarázatra szorul, hogy miért nem a legsúlyosabb büntetés, az azonnali hatályú elbocsátás szabatott ki. A fegyelmi indokolás megmondja, legyen szabad még erre kissé részletesebben rátérnem: hogy nekünk ma a tudósokkal, a szakemberekkel szemben milyen állásponton kell lennünk, azt akkor tudom legjobban megvilágítani, ha citálok s legilletékesebből a Szabad Nép-ből, Kovács István elvtársnak, a Központi Vezetőség ülésén elhangzott beszámolójából, "A kádermunka kérdéseiről" c. cikkéből: "Az osztályidegen, megbízhatatlan elemeket ellenőrzés alatt szakvonalon továbbra is kell foglalkoztatni. Ha becsületes, jó munkát végeznek, munkájukat becsüljük meg." - "Olyan helyen és olyan ellenőrzés alatt kell foglalkoztatni őket, ahol nem tudnak kárt okozni." - "Számunkra nem ugyanazt jelenti az ellenség a könnyűiparban, mint a döntő jelentőségű nehéziparban." - "Mi határozzuk meg, hol foglalkoztassuk az ilyen elemeket." - "Ne ők, hanem mi válasszuk meg a munkahelyüket."

Nem ugyanazt jelenti az ellenség a könnyűiparban, mint a nehéziparban.

Nálunk egészségügyi vonalon a legfontosabb az oktatás, az egyetemeken az utánpótlásnak, az ifjúságnak a nevelése. Ez a mi nehéziparunk. Az egyéb gyógyító munka végtelenül fontos, igen jelentős, az a mi könnyűiparunk. Azt a luxust megengedhetjük magunknak, hogy ellenséges beállítottságú egyént könnyűiparunkban foglalkoztassunk. Nem engedhetjük meg, hogy nyílt ellenséges magatartást tanúsító szakember az oktatás vonalán dolgozzék, de megengedhetjük, hogy az oktatásnál kevésbé fontos gyógyító munkában hasznosíthassa tudását. Ez az oka annak, hogy miért nem szólt a határozat azonnali hatállyal való elbocsátásra. Engedje meg a Tisztelt Tanári Kar, hogy egy pillantást vessek a jövőbe. Nézzük meg, hogy ennek az ügynek milyen kihatásai lesznek. Elsősorban gondolok Sántha prof. legszűkebb munkatársai körére. Egészen bizonyos, hogy Sántha Kálmánnak ország szerte, de különösen itt Debrecenben igen nagy tekintélye volt, amelyet ő kiváló szakemberi mivoltánál fogva, kiváló orvosi képességeinél fogva a legteljesebben megérdemelt. Egészen biztos, hogy első pillanatban - ezen nimbusz miatt, a szellemi kapcsolatok miatt, esetleg még bizonyos kari szolidaritásból kifolyólag is - ez a fegyelmi határozat bizonyos negatív érzelmi reakciókat fog kiváltani. Ezen nem szabad hogy csodálkozzunk. A tanári kar azon tagjai, akik lelkes hívei a mai rendszernek, akik lelkesen dolgoznak a szocializmus építésén, ezt a kellemetlen behatást valószínűleg igen gyorsan le fogják reagálni. Reméli, hogy rövid időn belül megelégedés érzését fogja kelteni az a tény, hogy nyílt, ellenséges ténykedések nem türettetnek meg, viszont a szakmai működést biztosítottuk. Az ellenség természetesen kígyót-békát fog kiáltani, ez azonban bennünket nem érdekel. Az ellenség várható viselkedésénél sokkal jobban érdekel bennünket az, hogy azok a bizonyos elemek, akik magukat indifferensnek nevezik, vagy akik egyelőre még nem jutottak odáig, hogy túlzottan lelkesedjenek a szocializmusért, azokat fenyegeti veszély az ellenség részéről - hogyan fognak arra reagálni. Nem szeretnék jósolni, de fogadni mernék, hogy a legközelebbi napokban igen sok professzornak fülébe fogják súgni: "Te leszel a legközelebbi." "Aki nem hajlandó behódolni a rendszernek, nem hajlandó vörös zászlót lobogtatni, az Sántha Kálmán sorsára kerül."

Azt hiszem, nyugodt lehetek abban, hogy az ilyen irányú ellenséges suttogás süket fülekre fog találni. Mindenkiben feltétlenül világossá kell válnia annak, hogy erről szó sincs. Íme a napnál világosabb ellenséges megnyilvánulásra, aktív kártevő ténykedésre volt szükség, hogy egy professzort az egyetemről eltávolítsanak. Senki ne gondolja az ellenség sugdolózásait komolynak, ne dőljön be az ellenséges propagandának, nem kell félni attól, hogy őrá is hasonló sors vár. Egész biztos, hogy Sántha Kálmán prof. távozása bizonyos áldozatot jelent az egyetem számára. Jelenti azt az áldozatot, amikor egy kiváló szakembertől meg kell válni. A neurochirurgia kiváló működése Debrecenben a mai nappal megszűnt. Reméljük, hogy egy más helyen fel fog támadni. A lokálpatriotizmus szép dolog, de gondolják el, végeredményben Szegeden is van ideggyógyászat, és meg tud lenni enélkül.

Igen fontos az a körülmény, hogy a diákság hogy fog erre az eseményre reagálni. Nem hiszi, hogy különbség adódna a tanári kar és az ő reakciójuk között. A diákság haladó erői sajnálni fogják, hogy egy ilyen kitűnő erővel kevesebb van az egyetemen, de helyesnek fogják találni a tett intézkedést.

Még egy pár szót szeretne szólni ennek az ügynek - kihatásairól Sántha Kálmán személyét illetően. Egészen világos, hogy egy komoly, nagy tudós, aki tudósi mivoltával tisztában van, ezt hangsúlyozta is - nem örül annak, ha büntetést kap. Ez természetes. Eléggé valószínű, hogy eltart egy ideig, amíg ezt az ügyet lereagálja. Annak ellenére, hogy a ma vele lefolytatott beszélgetés ennek az ellenkezőjéről győzte meg, azt hiszi, hogy Sántha Kálmán mégis be fogja látni, hogy nem ő az egyedüli gáncsnélküli lovag, ebben az ügyben neki is megvannak a hibái. Az a tény, hogy Sántha Kálmán működését az eü. kormányzat továbbra is biztosítani kívánja, nem tekinthető a gyengeség jelének, éppen ellenkezőleg. Népi demokráciánk van olyan erős, hogy megengedheti magának, hogy megfelelő helyen, megfelelő ellenőrzés mellett ellenséges magatartású egyént is foglalkoztathasson. Be kell látnia Sántha Kálmánnak, hogy a marxista gondolkozással mennyire ellentétben áll minden bosszú érzése. Gondoljunk arra, ha 7-8 évvel ezelőtt történik a dolog, mi lett volna a következménye. A marxista módon gondolkodó, szocializmust építő társadalom van olyan erős, hogy gonoszságtól, bosszúérzéstől mentesen járjon el, és igenis módot adjon még az ellenségnek is a további munkára. Ha Sántha Kálmán elfogadja a kínált munkalehetőséget, meg vagyok győződve arról, hogy előbb vagy utóbb, nem később, mint két és fél év múlva - amikor látni fogja, hogy az ő jóslata, amely népi demokráciánknak még legfeljebb három évet jósolt, nem vált be - kénytelen lesz belátni, hogy ő hibázott, és mi jártunk el helyesen.

dr.Kesztyűs:

Megköszönöm Doleschall elvtárs ismertetését, és felteszem a kérdést, kíván-e hozzászólni valaki a fegyelmi határozathoz.

Rá szeretnék mutatni arra - amit Doleschall elvtárs nem említett -, hogy mennyire súlyos, ha valaki azt hiszi, hogy a sztahanovizmus negatív érzelmi momentumokat jelent valakinek az életében. Szeretnék egy példát felhozni erre. Elméleti intézetben dolgoztam az elmúlt rezsimben, abban az időben, amikor ez azt jelentette, hogy az ember eljegyezte magát a szegénységgel. A fiatalabb kollegák ugyanakkor magánpraxisból igen komoly anyagi előnyökhöz jutottak. Valószínű, hogy az elméleti intézetben dolgozóknak megvoltak ugyanazok a képességeik, mégis fillérekért ott dolgoztak, hogy időnként részt vehessenek egy-egy kongresszuson, tudományos munkát folytathassanak. Itt szeretnék rámutatni arra, hogy mennyire hibás Sántha felfogása a sztahanovizmusról. Ő képtelen elképzelni, hogy a munkásságban legyenek olyan egyének, mint ő maga is volt elméleti téren. Nem tudja elképzelni, hogy a munkásosztály soraiban - mely sokkal nagyobb réteget jelent, mint az elméleti dolgozók - vannak, akik szintén vágynak arra, hogy munkájukkal dicsőséget szerezzenek. Ugyanilyen

indokból kifolyólag dolgoznak örömmel, mint mi elméleti dolgozók tettük, hogy előrevigyük a tudományt, ők pedig munkájukkal a társadalmat. Különösen most, amikor megvannak ennek komoly anyagi feltételei is. Ebben látom Sántha és a közöttünk mutatkozó komoly nézeteltérést, ő csak úgy tudja elképzelni a sztahanovistát, hogy háta mögött korbácsos ember áll, aki hajtja a munkára, és nem tudja elképzelni, hogy nem negatív, hanem pontosan pozitív érzelmi momentumot jelent a munkásnak a munkája. Ezt akartam az elmondottakhoz hozzáfűzni.

dr.Fornet Béla:
A Doleschall elvtárs által elmondottakból az ügynek a kari tagok körében várható lereagálására szeretnék reflektálni. Azt hiszem, hogy ténylegesen nagy különbséget vált ki sokunkban az, hogy egyrészt tudtuk, hogy Sántha minden kiváló kvalitása mellett ilyen extrém megnyilatkozásokra hajlamos. Nem indifferens dolog valamennyiünk számára, hogy láthatjuk, milyen határozott ellenséges megnyilatkozások mellett - amelyek nyilvánvalóan a kérdés fegyelmi felvetéséhez vezettek elkerülhetetlenül - a tudósnak, szakembernek megbecsülése még mindig érvényre tudott jutni. Az, amit Doleschall elvtárs mondott, hogy bosszúállás nélkül és valóban az erő tudatának megnyilvánulásaként olyan formában alakult ez a mindnyájunk számára szomorú folyamat, amely nem fosztja meg a nemzeti erőt Sántha Kálmán nagyon értékes működésétől, mindnyájan nagyon is belevonjuk abba a folyamatba, amelyet Doleschall elvtárs úgy fejezett ki, hogy lereagálás. Tényleg egy folyamat, s akármilyen kisebb-nagyobb ellentétek merültek is fel közöttünk, egy évtizedes megbecsülés olyan kapcsolatot jelent, amelynek felszámolásában a lereagálás elkerülhetetlen, és ebben az általam kiemelt körülmények segítségünkre vannak.

dr.Kesztyűs:
Megköszönöm Doleschall elvtárs beszámolóját, és annak a reményemnek óhajtok kifejezést adni, hogy ez az úgynevezett Sántha Kálmán-ügy úgy Sántha Kálmán jövőbeni fejlődésére, mint Karunk további szocializmust építő munkájára jó hatást fog jelenteni, és a mi munkánkat a szocialista népegészségügy megteremtésében elő fogja segíteni.

k.m.f.

Jegyzőkönyvvezető: Frigyes Andorné
(Akadémiai Levéltár 15/c. 73-76.)

Elgondolkoztató, hogy egy olyan "talpig gentleman", amilyen Fornet Béla professzor volt, hogyan volt rávehető arra, hogy elvállalja a "hozzászóló" szerepét (még egyazon tanári villában is laktunk). De ha arra gondolunk, hogy fiát - szegény Lacit, akit szigorló korában jól ismertem - 1949-ben hűtlenség vádjával kivégezték - akkor nyilvánvaló, hogy a tanári karból ő volt a "legalkalmasabb" ilyen szerepre.

A megdöbbentő hír pillanatok alatt elterjedt egész Debrecenben. Álljon itt egy megható történet. Volt még a háború előtti-alatti időkben egy képügynök: Krausz úr, aki márkás festményekkel házalt a klinikákon, - akkoriban ez úgy volt szokás. A nehéz idők alatt eltűnt, a nyilas időket megúszta, majd háború után ismét megjelent. Kedveltük őt, Sántha több képet vett tőle. Nos, ez a Krausz a Sántha tanszékről történt menesztése után megjelent a Prof.-nál egy nagy csokor fehér liliommal ("...ártatlanság képe...") mondván, hogy a debreceni zsidóság nevében hozta ezt neki. Ők tudták, ki volt Sántha a nehéz időkben...

Az idegklinika dolgozóit pedig összehívta Kesztyűs Lóránd dékán a tanterembe, és elmondta nekünk, hogy Sántha menesztése "történelmi szükségszerűség" volt. Utána bement Sánthához és azt mondta neki: "Ne haragudj Kálmán, én élettanász vagyok, és tudom, hogy az élet alkalmazkodás. Nekem ezt meg kellett tennem."

Talán ez is motiválta a Prof.-ot, amikor 1956-ban nem sokkal halála előtt azt mondta nekem: "Tudod, az emberek többsége nem rossz, - silány!"

De jellemek is voltak és vannak. Álljon itt a Rusznyák által Környey prof.-hoz írt válaszlevél (Környey súlyos betegsége miatt nem volt jelen a június 1-i akadémiai ülésen.) . Környey levele nem volt feltalálható.

Budapest, 1951. június 13.

dr.Környey István úrnak
egyetemi ny.r. tanár
P é c s

Kedves Barátom!

Engedd meg, hogy Sántha Kálmán ügyében hozzám intézett soraidra válaszolva leszögezzem a véleményemet erről a kérdésről. Sántha nemcsak abban hibázott, hogy a hallgatók előtt olyan kijelentéseket tett, amelyek sem tudományos, sem egyéb szempontból nem állják meg a helyüket. Sántha évek óta a legkülönbözőbb esetek alkalmával úgy viselkedik, hogy azt nem lehet másnak tekinteni, mint provokációnak. Nem szeretem az erős kifejezéseket, de a sztahanovistákra vonatkozó állásfoglalást sem lehet másnak tekinteni. Tegyük fel azt, hogy őneki komoly tudományos meggyőződése, hogy bizonyos körülmények között a sztahanov munkamódszer káros lehet, akkor az lett volna a kötelessége - ha fontos neki az, hogy a munkásoknak és az országnak segítsen - hogy illetékes kormányzati körök figyelmét felhívja a veszedelemre, és nem a medikusokkal közölje az álláspontját, akik a mai körülmények között ezt hivatalos álláspontnak kell, hogy értelmezzék.

Mindezen túlmenően Sántha egész viselkedése az akadémiai vita folyamán és azután azt bizonyítja, hogy ő a legcsekélyebb hajlandóságot sem mutat arra, hogy hibáit kijavítani igyekezzék. Teljesen szokatlan az, hogy egy tudósban, vagy csak egy tisztességesen gondolkozó emberben

ne merüljön fel az a gondolat, hogy esetleg mégis hibázott, ha annyian figyelmeztetik álláspontjának tarthatatlan voltára. Sántha ez elől a legmerevebben elzárkózott és betetézte mindezt, amint hallom, a Debrecenben lefolytatott vizsgálat alkalmával tanúsított viselkedésével. Kijelentette, hogy nem érti, hogy ilyen bagatell ügyek miatt vonják őt felelősségre, mikor ő annál sokkal súlyosabb kijelentéseket is tett demokráciánk ellen. Arra a közlésre, hogy az egészségügyi kormányzat számára munkahelyet kíván biztosítani és gondoskodni fog arról, hogy megfelelő laboratórium és műtő is álljon rendelkezésére, azzal felelt, hogy sokkal helyesebb, ha őt tanársegédnek vagy adjunctusnak nevezik ki valahová. Kérdezlek Téged, hogy ez mi, ha nem provokáció. Nem tudom, hogy ez a magatartás saját iniciatívájából származik-e, vagy pedig rossz tanácsadók sugalmazzák-e neki. A tény az, hogy ő mindent megtesz a helyzet elmérgesítésére és ilyen körülmények között nem látok módot arra, hogy a jelen helyzetben bárki is tanácsolhatná az Egészségügyi Minisztériumnak a Sánthára vonatkozó döntés megváltoztatását.

Sokszor üdvözöl régi barátod

Rusznyák István
a Magyar Tudományos Akadémia
elnöke
(Akadémiai Levéltár 518/R.)

BALASSAGYARMAT

Hol van az a Balassagyarmat? - kérdeztük Sánthával egymástól, majd buszon Budapestről elmentünk a dimbes-dombos szép Nógrádba szétnézni. Akkor még nem tudtuk, hogy Nógrád megye tájai, Nógrád megye népe és Sántháék megbonthatatlan, feledhetetlen pozitív kapcsolatba kerülnek egymással.

Sántha elfoglalta 1951 augusztusban a balassagyarmati főorvosi állást, élni kellett valamiből, a történteken nem lehetett változtatni. Annál is inkább, mert 1951 szeptemberben az én idegklinikai adjunctusi kinevezésem is megszűnt, a lejárt kinevezést nem újították meg.

Balassagyarmaton nagy szeretettel fogadták Sánthát. Bartha Elemér szemész főorvossal igen jól megértették egymást, Kiss Tibor dr.pedig a fertőző osztályról állandó kiránduló társa volt, mindketten rajongtak a turistáskodásért. A 800 ágyas ideg-elmeosztályok alorvosa kortársam, a Debrrecenben végzett Mihalik István, aki egyúttal a határőrség orvosa is volt (Gyarmat határváros!), sokat kellett szaladgálnia egy segédmotoron, így Sánthára sok munka hárult. Az idegszakrendelést is ő végezte benn a kórházban több órán át (noha csak egy órára volt kötelezve, annyit is fizettek), mert mint írta nekem: "én nem engedhetem meg magamnak, hogy tévedjek." - Sem az önbecsülését, sem a munkakedvét nem tudták megtörni.

Megjelent rövidesen Balassagyarmaton Ratkó Anna miniszterasszony Doleschall kíséretében, - talán érezte, hogy valami "nem stimmel" ebben a Sántha-ügyben. Úgy tudom, éppen áramszünet volt a kórházban, ez gyakran előfordult, ilyenkor gyertyát meg petróleum-lámpát gyújtottak. Ratkó forszírozta, hogy Sántha operáljon (ez jól belefért volna a "forgatókönyv"-be), de a prof. ellenállt. A híressé vált mondását felelte neki: "Nemcsak kés kell a műtéthez, hanem lelkiállapot is!"

Sántha - már csak anyagi okokból is - legfeljebb havonta egyszer tudott hazautazni Debrecenbe családját és a klinikát - amelyet Rusz Sándor hősiesen vezetett - meglátogatni. (Juhász Pál dr.ekkor már Budapesten dolgozott a Róbert Károly körúti Honvéd Kórházban.) - Téves az a vélekedés, hogy a klinikán "megszűnt" volna a munka Sántha távoztával. A kiváló tanítványok hűséggel dolgoztak tovább osztályon, laboratóriumban és műtőben egyaránt. 1951 szeptemberben - Sántha már Gyarmaton volt - hazánkban elsőként sikerült acusticus neurinomát totalexstirpálnom, addig mindenki csak resectiot végzett, én ezt Angliában lestem el. A műtét másnapján megkaptam a felmondó levelet. Egy egyetemi karriernek vége. De a beteg gyógyultan távozott. - Viszont Hullay József továbbvitte a "marsallbotot" és csodálatos idegsebész lett belőle az elkövetkező évek alatt.

Amíg családostól (édesanyám és a két gyerek) leköltöztünk Gyarmatra, eltelt több mint egy év. Éppen 1952 karácsonya előtt érkeztünk két vasúti vagonnal nagy hóban. A női idegosztály épületében egy oldalszárnyban alakítottak ki számunkra egy 4 szobás lakást, szavunk sem lehetett, legfeljebb az, hogy hidegpadló volt parkett helyett. De nagyon örültünk mindennek, volt szőnyeg, és végre együtt voltunk.

1953 márciusában munkába álltam, és amit lehetett levettem a Prof. válláról, pl. a szakrendelést. Később főorvosi kinevezést is kaptam, enyém volt a férfi osztály, a Prof.-é a nő-osztály. És amikor 53 tavaszán lebénult egy fiú gerincvelő compressio miatt, a Prof. felszólított, hogy operáljam meg. A fiú bénulása szerencsésen megszűnt a gerincműtét következtében, és attól kezdve rendszeres idegsebészkedés indult meg Balassagyarmaton. Ez természetesen a sebész főorvos: Kenessey Albert nagystílű barátságos magatartásának volt köszönhető, aki szükség esetén átengedte a műtőt, a műtősnőket és műszereket egyaránt. Olykor maga is bejött a műtőbe, érdeklődve nézte a műtétet. Sántha nagyon ritkán jött be, amit meg is értettem: egy operatőrnek bemenni a műtőbe, és csak nézni, nem operálni, nagyon fájdalmas dolog. De kitartott álláspontja mellett: amíg el nem ismerik, hogy a "boszorkánypör" megrendezett hazug színjáték volt, addig nem vesz kést a kezébe. Így aztán nem is vett soha többé, mert mire elismerték 1956-ban, már késő volt.

Orvosi gárdánk feltöltődött, Pestről, Miskolcról jöttek a fiatal orvosok. Külföldi orvosi folyóiratok jártak a kórházba szerencsére, így nem voltunk "elmaradva". Nem hiszem, hogy 1954-ben Magyarországon tudta volna orvos, hogy mi az a „carpal tunnel syndroma"(ma közhely). Sántha kiolvasta az angol orvosi szaklapból, megdiagnosztizálta egy kézideg-bénulásosnál, és megoperáltatta velem. Gondolom, elsőként hazánkban, és még hozzá Balassagyarmaton.

A neuropathológiát sem hanyagolta el Sántha Gyarmaton. A kórboncnok főorvos, dr.Korill Ferenc régi jó ismerős volt, valaha debreceni medikus. Havonta tartott az ő intézetében Sántha makroszkópos demonstrációt az agy- és gerincvelő anyagból, osztályunk orvosa Móritz Pál pedig szövettanilag feldolgozta a Sántha által kijelölt anyagot. Mindezt Sántha értékelte ki. Ezeket a dolgokat tulajdonképpen csak azok tudták, akik vele éltek és dolgoztak.

A budapesti orvoskongresszusokon előadtunk mi, Sántha emberei, de ő nem. Ő elvből nem. Illetve vidéken tartott előadást, pl. Egerben. A "száműzetésből" az első és egyetlen tudományos közleményt az enyhülés idején, 1955-ben adta le az Orvosi Hetilapnak (lásd ott).

Balassagyarmat kezdett úgy centrummá válni a szakmában, mint azelőtt Debrecen. Azaz, ha konzílium kellett, akkor felkeresték Sánthát betegek, orvosok egyaránt, vagy felhívták Budapestre (jó busz-közlekedés volt, a kórház előtt állt meg).

Mivel elmeszakorvosok csak mi ketten voltunk az egész megyében, nekünk kellett ellátni az igazságügyi elmeszakértői feladatokat is. Rendszerint kikísérte két börtönőr hozzánk a kórházba a delikvenst, és ott vizsgáltuk meg.

Balassagyarmati időnk alatt két olyan "írásmű" is megjelent Budapesten, amelyben Sántha professzort megvetéssel említették a szerzők a "sztahanovista boszorkánypörrel" kapcsolatban, újságírókhoz illő felületességgel a rendszer szája íze szerint. Az egyik Karinthy Ferenc riportja Pióker Ignáccal a Szabad Nép 1951. december 2-i vasárnapi számában, ahol Sántha nevét nem írja ki, csak ennyit: *„A Tudományos Akadémián felszólal ... megcáfolja egy világtól elmaradt orvosprofesszor hamisan csengő érvelését, aki szerint a sztahanovista munka "kóros elváltozásokat" okoz az idegrendszerben."*

A Prof. nem mondta egy szóval sem, de tudom, hogy nagyon rosszul eshetett neki ez a sor, - ugyanis egyszer azt írta nekem (még Debrecenbe) - miután a sok konzílium-kérés befutott hozzá Budapestről és az egész országból - hogy "Úgy látszik, mégis kíváncsiak a világtól elmaradt professzor véleményére!"

Egyébként úgy tudom, hogy K.F., a szerző, sok-sok évvel a forradalom után, miután megváltoztak a nézetei - sajnálta ezt a cikket.

A másik: Bajomi Lázár Endre a francia Wurmser - Mamiac páros budapesti látogatása alkalmából írott könyvben nemcsak ellenséges, hanem pontatlan tájékoztatást ad a dologról.

Egyébként a mindennapi életünk - a munka mellett - kellemesen telt Balassagyarmaton. Hétvégeken sokat kirándultunk, bicikliztünk, télen sieltünk a dombokon a két gyerekkel meg az orvosokkal. Sokkal egészségesebb, szorosabb családi életet éltünk, mint Debrecenben, a sok intrika közepette. Ebéd után - a kórházi ebédet ettük, de a lakásunkon - rendszerint azt mondta Sántha: *„Főzz egy kávét és olvass fel valamit Karinthyból!"* (Karinthy Frigyes remek, egyéni humorát nagyon szerettük, saját dolgait éppúgy, mint pl. Leacock-fordításait. Könyv nélkül tudtuk szinte mindet, de újra és újra elolvasni mindig nagy nevetéseket okozott).El-el filozofálgattunk az életről, a „dolgokról ". Egy ilyen alkalommal mondta Sántha eltűnődve, de határozottan: *„...az emberiség még nem érett meg a szocializmusra..."*

Nemcsak a kórházban az értelmiségiekkel, munkatársainkkal voltunk jó viszonyban. Nógrád népét nagyon megszerettük és ez kölcsönös volt. Hadd mondjak el egy kedves, humoros történetet (si non e vero bene trovato): Sok szoknyás palóc néni felkeresi Sántha prof.-ot: Tessék engem megvizsgálni Professzor Úr! - Hát mi a panasza Lelkem? - Hát nincsen nekem semmi panaszom, de azt mondják, hogy olyan jól tetszik vizsgálni!

Szóval Nógrád népe befogadott bennünket!

Sok minden apró megnyilvánulás mellett erre utal az a tény, hogy az enyhülés éveiben 1954 őszén, mikor a helyi Hazafias Népfront szervezetek

megalakultak, Balassagyarmaton az előkészítő bizottság Sántha Kálmánt a jelöltek névsorába javasolta, és erről őt értesítették.

Sántha válaszlevele a következő volt:

„Ledeczki János úrnak,
a Hazafias Népfront helyi előkészítő bizottsága
elnökének,

Helyben.

Mai napon kaptam meg az értesítést, hogy a Népfront helyi előkészítő bizottság a jelöltek névsorába javasolt.

Ezt személyemre megtisztelőnek tekintem és éppen ezért őszinte köszönetet mondok azoknak, akiktől ez a javaslat kiindult. Ugyanakkor azonban kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a jelölést nem fogadhatom el. Jelenlegi helyzetemmel ugyanis összeegyeztethetetlen volna bármiféle közéleti szereplés vállalása.

A magyarázat röviden a következő: 1951. Június 2.-án rosszindulatú és hazug rágalmak alapján a Magyar Tudományos Akadémia mint a demokrácia ellenségét kizárt tagjai sorából. 3 nappal később az Egészségügyi Minisztérium fegyelmi bizottsága megfosztott egyetemi tanári tanszékemtől és büntetésképpen Balassagyarmatra helyezett át 12 évi egyetemi tanári működés után. Az "akadémiai boszorkánypör" óta (én csak így nevezem) 3 év telt el, és helyreigazítás, elégtételadás irányában nem történt ezalatt semmi. Magam természetesen semmiféle lépést nem tettem, mivel minden kezdeményezést megalázónak tekintettem volna. A legfelsőbb fórum a nép azonban fellebbezés nélkül is meghozta a maga ítéletét, amit százak és ezrek megnyilatkozásából örömmel és elégtétellel állapíthattam meg.

Ezek alapján érthető, ha nevem törlését kérem a jelöltek sorából.

Balassagyarmat, 1954. IX.24.

dr.Sántha Kálmán
v. egyetemi tanár
főorvos"

Nem véletlen, hogy 56 őszén a Honvéd Kórházban a Prof. betegágyának végéhez támaszkodva azt summáztam - száműzetés ide, száműzetés oda -. "Tudod, furcsa, de életemnek talán legszebb évei voltak Balassagyarmaton". Ő rám nézett és azt mondta: "Nevetni fogsz, nekem is!"

Sántha régi barátai (Budapestről Angyal Lajosék és Lóránd Blanka, és nagyon gyakran Környey István Pécsről) el-eljöttek látogatóba. Komáromy Laci idegsebész barátunk egyszer apró kis sziámi cicát hozott a prof.-nak, mert tudta, hogy szereti a cicákat. Jöttek tanítványok (pl. Weisz Mária). Mindig felmerült a rehabilitáció kérdése, de ehhez csak 56-ban érett be az idő, amikor a vétkesek már nem tehettek másként.

De azért 1953-54-től kezdve a "szabadabb légkör"-ben mindig voltak elképzelések orvosi körökben Sántha rehabilitációjáról, mert azt a jobbak érezték, hogy "ez így nem lehet". Ilyen pletyka volt az, hogy Sánthát Budapestre viszik a pár éve megalakult országos Idegsebészeti Tudományos Intézet-be (Amerikai -úti Idegsebészet) főnöknek, - ott ugyanis akkor még nem "idegsebészek", hanem inkább általános sebészek operáltak komolyabb neurológiai és neuro-anatomo-pathológiai alap nélkül, - és hát bizony a szaktudás megszerzéséhez idő kell.

Így történt, hogy a fiatal Pásztor Emil, aki az OITI-ben dolgozott, meglátogatott bennünket feleségével együtt Balassagyarmaton, mikor éppen itthon volt Moszkvából, ahol kandidatúrájához szükséges aspiránsi éveit töltötte. Úgy emlékszem, agyi meningeomákról szólt a leendő disszertáció.

Persze, ha valaki biztosan tudta, az maga Sántha Kálmán volt, hogy ő soha nem menne az "Amerikai út"-ra: vagy Debrecen és teljes rehabilitáció, vagy semmi.

Mielőtt a rehabilitáció - nem sima - történetével külön fejezetben foglalkoznánk, beszéljünk Sántha testi állapotáról, mely 1956-ban vált súlyossá. Két különböző dologról volt szó. Az egyik az évek óta fokozódó degenerativ neurológiai betegség, melyet akkor még nem hívtak Shy-Drager syndromá-nak, mivel a két szerző csak 1960-ban közölte az egyik jellegzetes tünetéről IOH (idiopathiás orthostaticus hypotensio) néven. De Sántha név nélkül is "degeneratív neurológiai betegség"-nek tartotta, és én hittem neki. Többen azt mondták: "Balassagyarmat-betegség", ezzel talán enyhíteni szerették volna a kór súlyosságát, de Sántha csak mosolygott rajtuk. "Te vagy köztünk a legjobb neurológus, Te tudod." mondtam neki. A nagyfokú testi gyengeség miatt 1956 tavaszán befeküdt tanítványa, Juhász Pál osztályára Budapesten a Honvéd Kórházba "kivizsgálásra", - hogy ne mondják, hogy nem törődik magával, de ő nem várt ettől semmit.

A másik betegség a régi lumbalis discopathiája volt, mely 1956 nyarán Balassagyarmaton egy rossz mozdulat következtében olyan kínzó, nem szűnő lumbagot okozott, hogy Sántha azt mondta nekem a különböző Lidocain blokádok hatástalansága után: Nem lehet bírni ezt a fájdalmat tovább. Megoperálsz?" Mit felelhettem volna? "Ha Te mondod, megoperállak." Tudtam, hogy jól meg tudom csinálni, az Ő tanítványa voltam. A továbbiakban Ő rendelkezett: "Kerítsd elő Iván Lacit, ő fog asszisztálni, a Honvéd Kórházban lesz a műtét."

És 1956. augusztus 15-én, bár ő feküdt a műtőasztalon, mégis az ő szelleme, akarata irányított bennünket.

Mindnyájan tanítványai voltunk. Amikor a beteg porckoronghoz értem és eszközzel megnyomogattam, fájdalmat jelzett. És ekkor olyasvalami történt, amit nem tudom, feljegyzett-e valaha az orvostörténelem. A műtőasztalon a steril lepedők alatt hasonfekvő beteg azt mondta: "Várj! Adjatok klóretilt!"

Senkinek sem jutott eszébe, hogy ellenvetést tegyen., Azonnal odaadták neki vattára spriccelve a klóretilt. Arcához szorította, mélyeket szippantgatott és pár másodperc múlva elaludt tőle. Ekkor gyorsan kikapartam a beteg porckorongot, és mire a narkózisból felébredt, már be is varrtam a műtéti területet. Életemnek legmegrendítőbb műtéti élménye volt ez: tanító mester, élettárs és "műtéti alany" egy személyben, méghozzá, aki saját maga altatja el magát. Szerencsére a műtét után megszűntek Sántha lumbagos fájdalmai. Többé már nem tért vissza Balassagyarmatra, még négy hónapig volt Juhász Pál osztályán, közben folytak a rehabilitációs események, és közbejött az októberi forradalom is. Ez utóbbi idején Balassagyarmatról telefonon tudtam a kapcsolatot tartani a Honvéd Kórházzal, majd novembertől a Pestre tejet szállító teherautóval jártam fel. December 12-én ágya mellett voltam, amikor befejezte földi pályafutását.

A REHABILITÁCIÓ

Az egyes ember sorsa - jól tudott - nem független annak a régiónak politikai változásaitól, amelyben él. 1953-ban jött Nagy Imre, jött az enyhülés. A debreceni klinika telepen sokan voltak, akik mindig visszavárták Sánthát - persze, nem azok, akik pártutasításra 1951-ben megszervezték az eltávolításához szükséges színjáték alapjait - de ő maga soha egy lépést sem tett ilyen irányban. Sőt 1954. január 2-án "egy szűkebb kör részére" adott nyilatkozatában (Juhász Pálnak írt levélben) az alábbiakban summázta a helyzetet és véleményét.

"Ellentétek mindig jelentkeztek köztem és a rendszer között, még a koalíciós időben is, de komoly távolodás indult meg 1948-ban. Ez lassú és folyamatos volt belül, de kifelé egy konkrét eseményhez látszik kapcsolódni. Ekkor mondtam le a Szabadságharcos Szövetség elnökségi tagságáról Debrecenben. A Szövetség az elnökségez írt lemondó levelemet az újságban közzétette és majdnem egyoldalas nyílt levélben válaszolt. Ekkor látott nyomdafestéket a pacifista gondolkozásom. Innen kezdve apróbb és nagyobb események növelték a távolságot, és élezték ki az ellentétet. 1949 őszén írásban lemondtam a Magyar Tudományos Tanácsban viselt tagságomról. Azzal indokoltam, hogy tudományos és kultúrpolitikánkat elhibázottnak tartom, és lelkiismeretemmel nem egyeztethetem össze. Ennek folyománya volt az, hogy az év vége felé felkeresett Debrecenben a minisztérium (akkor még közoktatásügyi) egyetemi ügyosztályának vezetője és hosszú vita során igyekezett tisztázni az ideológiai ellentéteket. A vita végén felajánlottam a tanszékemet a minisztériumban, de az ügyosztályfőnök azt válaszolta, hogy erről szó sem lehet, ők meg akarnak tartani, ő csak bizonyos ellentétek tisztázása végett jött.

1950 decemberében a hazai egyetemek minden karán bevezették a katonai tudományok kötelező oktatását, és ezzel kapcsolatban katonai tanszéket állítottak fel a debreceni orvosi karon is. Ez ellen tiltakoztam a kari ülésen, és kértem a "nem" szavazat név szerinti jegyzőkönyvbe vételét. A kar többi tagja simán megszavazta a javaslatot. Ennek a tiltakozásomnak az volt az eredménye, hogy karácsony előtt minisztériumba hivattak, ahol O.L. (Orbán László) csoportfőnökkel ismét hosszú vitát folytattunk. A vita végén O.L. azt a megállapítást tette, hogy én már nem ellenzék vagyok, hanem a rendszer ellensége. Erre én újból felajánlottam a tanszékemet, csak megfelelő munkakör biztosítását kértem. A válasz az volt, hogy sajnálják a mély szakadékot, amely elválaszt tőlük, de ők továbbra is meg akarnak tartani a tanszéken. A beszélgetés után azzal tértem vissza Debrecenbe, hogy tanárságom napjai meg vannak számlálva. Össze is hivattam orvosaimat, és közöltem velük (ezt lelkiismereti kötelességemnek tartottam), hogy ha úgy gondolják, akkor nézzenek körül más tudományos intézetekben is és igyekezzenek biztosítani jövő haladásukat, mivel én nyilván nem fogom őket sokáig vezetni.

Ha ekkor közlik velem, hogy nem dolgozhatom tovább a tanszéken, zokszó nélkül tudomásul vettem volna. Középkori elintézésnek tekintettem volna, de megértettem volna, hogy a mai hidegháborús légkörben egy diktatúra (proletárdiktatúra) toleranciája nem lehet ugyanaz a gondolat- és szólásszabadság terén, mint egy polgári demokráciáé zavartalan béke-körülmények között. De nem ez történt. Nem bocsátottak el a tényleges ok alapján, és kifelé is teljesen indokolható jogcímen, hanem igyekeztek bemocskolni hazugságokkal, és megrendezték ezt a valóban középkori boszorkánypert, amely miatt a Magyar Tudományos Akadémia joggal szégyenkezhet.

És ezzel elérkeztem oda, hogy rehabilitációm akadályai között egyes személyek érzelmi érdekeltségét megvilágítsam. Akik az én megsemmisítési hadjáratomban résztvettek, hivatalos minisztériumi személyek, akadémiai funkcionáriusok és tagok, valamint egyes pártemberek, ezekről nehezen tudom elképzelni azt, hogy egykönnyen ellenkező irányba forduljanak, ehhez túl messze mentek el. Nem is szólok most arról a maroknyi patkány-sakál-hiéna csapatról, amely valami okból (nyilván nem rám nézve terhelő okból) ellenségemnek számít, és amely nehezen nyugodna bele a kudarcba, és kézzel-lábbal iparkodnék minden becsületes korrigáló törekvést elgáncsolni. Ennek a patkány-sakál-hiéna csapatnak, mint meggyőződhettem, sokfelé vannak ügynökeik, akik már a lényeget nem is ismerik, akiknek az igazságról sejtelmük sincs, csak csaholnak megrendelésre. Ártatlanok tulajdonképpen, nem tudják, mit cselekszenek, de nem ártalmatlanok.

Kedves Pali, hát ezért nem hiszek én a rehabilitációm lehetőségében. Egyik a tényleges politikai-ideológiai távolság (ellentét elméletben és gyakorlatban), amely ítéletem szerint száműzetésem valódi oka. Másik az éppen most említett személyi érzelmi érdekeltség. Száműzetésem valódi oka nem változott, a szóbanforgó személyek érzelmi beállítottsága pedig nyilván még kevésbbé. Azt legbensőbb barátom éppoly kevéssé tudja bizonyítani, mint legádázabb ellenségem, hogy bármit is tettem volna a rendszer ellen. Ezzel nyíltan nem is vádoltak meg soha, bár burkolt célzásokat már hallottam. Egykori kommunista barátaimnak nem egyszer mondottam, hogy engem nem szükséges megfigyelniök, tőlem nem kell tartaniuk, mert rólam mindig pontosan fogják tudni, hol tartok és hogyan gondolkozom. Azt hiszem nincs is más bűnöm, mint az, hogy ezt az ígéretemet mindig betartottam, hogy mindig nyíltan megmondottam, amit gondolok, anélkül azonban, hogy támadtam volna. Ahol ellentétek voltak és ezeket áthidalni nem sikerült, ott félreálltam, és ezt úgy tettem mindig, hogy megmondottam világosan az okot.

Még pár szubjektív megjegyzést. Gyermekkoromban és kezdő kutató koromban zárkózott, majdnem emberkerülő voltam. Amikor a laboratóriumból a klinikára kerültem át, foglakozásom az emberek felé fordított. Innen kezdve egész életemben az emberekért dolgoztam, vagyont nem gyűjtöttem, pályámon gyorsan haladtam és sokat értem el aránylag fiatalon: mindezt pedig saját erőmből és kizárólag tisztességes eszközökkel. Nemcsak tanítottam, hanem

neveltem is, és nyugodtan tekintek hátra, mert csak jóra neveltem mindenkit. Külföldön a mikroszkóp, itthon főleg a kés tett ismertté. Mindkettőt kiütötték a kezemből 1951-ben. De egyet mégsem vehettek el, legalább is hazai viszonylatban nem. Ez pedig az emberek megbecsülése, betegeké és egészségeseké egyaránt, amely 1951 óra csak fokozódott, néha úgy érzem, érdememen felül.

Kedves Pali, azt hiszem, minden lényegeset elmondottam. Lehet, hogy helyenként rezignációval írtam, de ez a dolog lényegéből könnyen érthető. Hiszen számomra nem kevesebbről van szó, mint hogy egész életem munkáját rombolták össze.

Az elmúltnál jobb esztendőt kívánok és meleg baráti szeretettel ölellek

1954. I. 2.

Kálmán"

Ha Sántha nem is bízott a saját rehabilitációjának lehetőségében, úgy látszik a debreceniek bíztak, mert még abban az évben 1954. október 19-én, Debrecen felszabadulásának 10. évfordulóján "Debreceni Harsonaszó" címen a budapesti Magyar Nemzet-ben a debreceni Radó István cikket közöl, és ebben bátran említi Sántha Kálmánt:

"A kivonuló fasiszták fel akarták robbantani a villanygyárat is. Az egyetem neves ideggyógyász professzora biciklijén sietett oda, és a klinikai betegekre való hivatkozással megakadályozta a vandalizmust. Később vállalta az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnöki tisztét. Akkor állott ki, amikor sokaknak még nagyon az inukban volt a bátorságuk. És ma? Négy éve vezető nélkül dolgozik a debreceni ideggyógyászati klinika, a kiváló professzor a balassagyarmati kórházban dolgozik. Azért, mert az elmúlt években sok mindenben nem értett egyet, a politika fejlődése túlhaladta nézeteit. Ok ez arra, hogy értékeinkkel még ma is így bánjunk? A júniusi szellemben, a népfrontban annak is benne kell foglaltatnia, hogy ott hagyjuk kutatni, építeni, gyógyítani szakembereinket, ahol a köznek a legtöbbet használhatnak."

1954. decemberében a Központi Pártvezetőség megbízottja, dr.Kónya Sándor (Debrecenben végzett bölcsész) beszélgetést kezdeményezett Sánthával rehabilitációjáról. Hogy utána kissé "elfeküdt" a dolog - talán ennek az újabb belpolitikai változások voltak az okai - nem tudni.

Mindenesetre Debrecenben már "nem nyugosznak", és mivel az Idegklinika tanszéke több mint 4 éve betöltetlen, az Orvosi Egyetem Pártvezetősége hivatalosan tárgyal Sántha visszahozatalának lehetőségéről. Az elvtársak álláspontja korántsem egyértelmű, de már az is valami, hogy ez egyáltalán felmerülhetett. Érdemes részletesen elolvasni a DOTE PVB 1955 októberi ülésének jegyzőkönyvét. Fehér Ottó párttitkár vitathatatlanul pozitívan, pártolólag állt a dologhoz.

Részlet az MDP DOTE PVB 1955. okt. 4-i ülésének jegyzőkönyvéből:

„...Az Ideg- és Elmekórtani Klinika tanszékvezetői állásának betöltése kapcsán Sántha Kálmán "visszahozásá"-t illetően élénk és részletekbe menő vita bontakozott ki.

Fehér elvtárs: Az ideggyógyászat öt éve üres. Miskolczy professzor idejövetele meghiúsult, ezért vált aktuálissá a tanszék betöltése. Két javaslat merült fel.

Juhász Pál adjunctus visszahozása, aki az Idegsebészeti Kutató Intézet neurológusa, vezetője. Másik javaslat, mely széles elismerésnek örvend: Sántha professzor visszahozása. Mérlegelni kell, hogy a VB milyen irányban induljon el a két javaslat között. Ezt a két javaslatot csak együtt lehet tárgyalni, - a vitásabb kérdés, hogy helyes-e Sántha Kálmán visszahozása. Az ügyet, ami vele volt, iratokból ismertetem: a Minisztérium fegyelmi eljárással helyezte át Balassagyarmatra. (A Tudományos Akadémia határozatát ismerteti, felolvassa. Felolvassa az elfekvő személyzeti anyagot, életrajzát, eddigi működését eredetei iratokból.) Nem feladatunk, hogy a határozat kijelentéseivel vitába szálljunk, és újra és újra felmelegítsük és megvitassuk. Lényeges kérdés, hogy több mint 4 évi áthelyezés után jelentősen megváltozott a politikai helyzet, az egyetem adminisztrációs igényei, az Idegklinika sorsa mennyiben teszik lehetővé ennek a kérdésnek reális lehetőség, hogy visszahozzuk. Mint életrajzából kiderült, rendkívül komoly tudományos munkássága van. Vezető sebésze a neurológiának, nemcsak belföldi, hanem külföldi mértékben is. Az merül fel, hogy megfelelő feltételek mellett az egyetem szakmai tekintélyét és tudományos munkásságát figyelembe véve mennyire tekintjük ezeket pozitív indoknak, hogy visszahozzuk. Feladatunk nagy és bonyolult. Elbírálni, hogy szakmailag és politikailag mit jelent és mivel találjuk szembe magunkat, ha ez megtörténik. Anélkül, hogy véleményemet ismertetném, felvetem a javaslatot ennek megvizsgálására, és kérem hogy a legnagyobb felelősséggel szóljanak a kérdéshez az elvtársak.

Csaba elvtárs: Sántha professzor távollétében a 4 év mit eredményezett? Hol tart jelenleg, jobbra tolódott vagy beismerte hibáját?

Molnár elvtárs: Ez a kérdés nem választható el Juhász Pál kérdésétől? Hogy van ez összefüggésben?

Fehér elvtárs: A két javaslatot nem lehet függetlenül tárgyalni, mert ha az egyikben döntést hozunk, a másik automatikusan megoldódik.

Szabó Gábor elvtárs: Milyen együttműködésre lenne ő hajlandó? Egy vele való tárgyalás nélkül nem lehet ezt eldönteni. Tudni kell, hogy mit vállalunk vele. Ha fenntartja nézeteit, és annak teret követel, akkor felesleges róla tárgyalni. Lényeges, hogy a PVB titkár és a

VB 1-2 tagja nem hivatalos beszélgetést folytasson vele, hogy milyen nézeteket gondol hirdetni a hallgatóságnak. Hogy viszonyul a szovjet tudományhoz, mit tart róla? Nem-e van hátrányban a cárizmus idejével? Fel kell vetni neki a katonai oktatás kérdését, mi a véleménye róla? Aláveti-e magát az alkotmányos kormányhatározatoknak?

Vályi elvtárs: Akkor alulról volt a kezdeményezés honvédségi vonalon, és ezzel került szembe.

Petrányi elvtársnak az a véleménye, hogy Sántha elvtárs mikor szembe került a dolgokkal, az nem egy józanul átgondolt dolog volt, hanem támadás érte, amit ő makacsságból nem tisztázott, mert ideges lett a dolgokkal szemben, és talán alkalma sem volt a tisztázásra, tehát nem meggondolt véleménykülönbségről lehetett szó. Ráhagyta talán a dolgokat. Neurológiai tünetnek tartja, tisztázni kell.

Fehér elvtárs: Lényegesnek tartja Csaba és Szabó elvtársak felvetését, hogy "hol tart most?" Sántha professzor és mire hajlandó? Abból az időből, amikor személyesen ismertem és beszélgettem vele, - egy ilyen általános helyzetképet kapni róla rendkívül nehéz: a társadalom felépítésére, gazdasági struktúrájára meglátásom szerint az átlag polgári szórványos elképzeléseknél túlmenő koncepciója nincs. Jellemző: ő ezekkel a kérdésekkel nem foglalkozott részletesen, - az adott helyzetből eredő és érzelmileg megnyilvánuló volt. Pl. ha összeveszett a Szakszervezettel, akkor aszerint mondott véleményt a társadalmi, gazdasági berendezkedésünkre.

Hol tart jelenleg? Nem beszélgettünk vele, tehát erre határozottan választ adni nem lehet. El lehet azonban készülni, hogy neki átfogó véleményét a jelenlegi társadalmi és politikai berendezkedésről részletkérdések határozzák meg. Tekintetbe véve emberi tulajdonságait, összevetve a 4 évvel, ahol nem olyan igénnyel vetődtek fel a dolgok, mint az Egyetemen, tehát nem igen alkothatott tudományosabb képet, mint akkor. Szerinte a világ sorsát két dolog határozza meg: a félreértések és véletlenek. Azért fegyverkeznek, mert félreértik egymás szándékát, azt gondolják, hogy a másik meg akarja támadni őket. Ilyen példákat hozott fel annak idején, ami tudományosan és emberileg nem értékelhető.

Ügyét úgy lehet értékelni, hogy volt egy szigorú levél, ahol az álláspontját nagyon komolyra nem vehető momentumok határozták meg. Ismerni kell az ő egyéniségét. Érzelmi momentumai voltak, ami számtalan embernél megvan szintén, s ahogy halad előre a szocializmus, úgy kerül ellentétbe a kispolgári osztályösztönökkel és érdekekkel.

Véleményem, hogy vele egy beszélgetést kellene folytatni, és ezeket a kérdéseket megfelelő formába kell önteni előtte. A három professzor, akik ősszel tárgyaltak vele, párt szempontból nem beszéltek vele. Ez a tárgyalás részünkre nem hasznosítható.

Vályi elvtárs: Elsőrendű fontosságú ennek a tanszéknek a betöltése, és ezt alaposan meg kell fontolni. Tudományos szempontból kívánatos lenne a visszahozatala. Száz

százalékig fennállnak azok a rendkívül komoly momentumok, melyre Fehér és Szabó elvtárs céloztak. Egy népszerű beszélgetés Sánthával feltétlenül szükséges volna. Ha a visszahozatal lehetővé válna felsőbb szervek által, attól függne akkor az ő működése, hogy milyen szilárd emberek állnak mellette pártszempontból. Ő egy olyan ember, akit meglehetősen befolyásol, hogy kik vannak mellette, - rendkívül befolyásolható ember. 1946-49-ig tartó működésére úgy tudok visszaemlékezni, hogy olyan ember volt, amilyen befolyás alatt állott. Ha jó befolyás alatt állott, akkor cselekedetei jók voltak, mert ő becsületes ember, ha nem jó befolyás alatt állott, akkor melléfogott a dolgoknak. Voltak rigolyái, az igazság bajnokának tartotta magát, és azt hirdette, amit nem lát helyesnek az ellen fellép bármilyen következményei lesznek. Nagyon alaposan meg kell gondolni ezeket a dolgokat és az Egyetem jövője szempontjából Sántha visszahozatala feltétlenül, legalább is szakmai szempontból üdvös lenne. Ha megfelelő fiatal káderekét teszünk mellé, akikkel együtt tud dolgozni, nem fognak bekövetkezni olyan kirohanások, mint eddig voltak.

Molnár elvtárs: A vele való beszélgetés kapcsán fel kell vetni ezeket a problémákat, fel kell vetni a karban való magatartását, a hallgatók nevelést, mert joggal elvárjuk egy intézet igazgatójától, hogy a néppel együtt működjön. Becsületes embernek tartom, ismerem emberi magatartását és csökönyösségét. Pl. egy alkalommal kifejtette, hogy ő antiszemita, viszont 44-es magatartása nem ezt mutatta. Többszöri hosszas elbeszélgetésből ismerem és tudom, hogy ha a VB-vel egyezségre jut, azt be is fogja tartani. Elég nyíltan, őszintén és becsületesen lehet vele tárgyalni. Fel kell vetni az igényünket. Jelenleg másra nem terjedhet az igényünk, mint hogy tájékozódjunk tőle.

Csaba elvtárs: az Egyetem érdeke megkívánja, hogy szakmailag komoly tekintély kerüljön a Tanszékre, és ez a biztosíték benne megvan. Nem ismerem, de különböző emberektől tájékozódva vagyok ez irányban, hogy ennek tökéletesen megfelel. Az intézetek élére szakmailag nagy tapasztalatokkal rendelkező emberek kell hogy kerüljenek. Ha együtt tudna működni a pártszervezettel, jó volna ha visszakerülne, mert szakmai fejlettsége biztosíték az intézet fejlődésére. A párt politikájában hogy fog tükröződni ebben kétely nem lehet. A párt sokkal határozottabb politikai irányt folytat, mint ezelőtt két évvel. Van ereje hozzá a Pártnak, hogy megfelelően tudjon válaszolni. Ez nem válhat gátjává, hogy a tárgyalások eredményétől függően sürgősen visszakerüljön. Ha a Párt helyesen tud vele bánni, akkor a visszakerülése a Párt tekintélyét fogja megszilárdítani a felsőbb tudományos körökben.

Velok elvtárs: Visszahozatala az Egyetem tudományos megerősödését jelenti, de ha ez el akarjuk érni, akkor az ő tekintélyét is vissza kell állítani. Körvonalazni kellene azokat a véleményeket, feltételeket, amelyekre Fehér elvtárs

a vele való beszélgetésben támaszkodni akar. Elsősorban tisztázni kell vele, hogy áll a Párt vezető szerepének kérdésében. Ebben a kérdésben kompromisszumot köthetünk. Másik a Párt káderpolitikájának kérdése. A helyi szervek elismerését, a helyi káderpolitikát és a fiatalok és intézeti tagok felé olyan kutató és szakmai embereket nevelni, ami az ő tudásából kitelik, figyelembe véve hogy olyan fiatalokat kell mellé állítani, akikkel kapcsolatban megvan az a remény, hogy szélsőséges politizálás nem következne be az intézetben. Meg kell akadályozni annak a lehetőségét, hogy visszatérését jobboldali körök politikai tüntetésnek értékeljék. Szerinte a Sánthával való helyes politizálás és visszahozatal a Párt erősbödését szolgálná.

Szabó Gábor elvtárs: meg kell tőle kérdezni, hogy hajlandó-e alávetni magát az alapvető követelményeknek az Állammal és a Párttal szemben.

Fehér elvtárs: Véleménye szerint nem helyes fegyelmi ügyének boncolgatását vele újból kezdeni. Mi nem a múltba, hanem a jövőbe tekintünk. Volt már rá példa, hogy jó reményekre jogosító dolgok ilyesmin hiúsultak meg. Számolni kell, hogy sem a Párt vezető szerepét, sem az 5 éves káderfejlesztési tervet érintő pozitív kérdéseket nem várunk el tőle. Nem hiszem, hogy ez lenne a kiindulás. Gyakorlati formában kell vázolni előtte, hogy hogyan folyik az egyetemen az élet, és bele tud-e ebbe illeszkedni és ezzel semmiféle ellen-megnyilvánulást nem fog tenni. Fontos tudományos ideggyógyászt és sebészt beállítani az Idegen. Ő nem dolgozik, és ez káros, ezért akarjuk visszahozni. Szeretnénk, ha nem politizálna. Nyilvánvaló, hogy azt a politikai segítséget, amit a Kari tanácsban és a VB-ben más fontos vezetőktől megkapunk, azt tőle nem fogjuk megkapni. Így persze, előállhat a Karban, hogy kivételezettnek neveznék, akinek nem kell azt csinálni, amit a többinek. Viszont természetes válasz erre az ő 4 éves balassagyarmati áthelyezése, hogy emiatt kivétel ő.

A következő kérdés, hogy az Egyetemen a politikát nemcsak mi csináljuk, hanem csinálják mások is, és ennek a párhuzamos politikai vonalnak a gyökerei a professzorokhoz nyúlnak vissza. Az a kérdés, hogy ezáltal nem képezünk-e a professzori karon belül egy olyan ellenállási gócpontot, ami meggyőződési rezisztenciához vezetne, és ezt megvalósítaná? Ez egy nagyon komoly probléma, mert elszigeteltséget hozhat létre. Súlyosnak látja a kérdés politikai oldalát, mert ha egyszer visszahoztuk, többszöri eltávolítás nem lehetséges. Egyet lehet tenni, - kihirdetni, hogy Sánthát a Párt hozta vissza, és újabb hangos botrányt nem lehet csinálni.

Csaba elvtárs: Nagyon helyesnek tartja ezeket az elvi fejtegetéseket, amely hasznos is, de sokkal helyesebb lesz, ha Sánthával való beszélgetés után folytatjuk ezeket. Túlságosan pesszimistán értékeljük, világítjuk meg a helyzetet, mert nem tudjuk, hogy négy év mit változtatott rajta.

Fehér elvtárs: Holnap délutánra meg van beszélve vele egy találkozó Went professzoron keresztül, akivel kapcsolatot tart. Rezignált állapotban van Sántha, és azt mondja, hogy jól érzi magát Balassagyarmaton, megtalálták helyüket ott, és ennek hatása alatt nagyon megfontolja egyelőre, hogy milyen lépést tegyen - mondja, illetve hangzik tőle a hír.

Tettamanti elvtársnő ezt a kérdést Andics elvtársnő elé viszi, akitől pozitív választ fogunk kapni, és akkor össze tudunk hozni egy rendkívüli PVB ülést."

(H-B. m. L. Arch. 48.3.fcs. 54. ö.e.)

Sántha Kálmán ekkor - 1955 október elején - látogatóban volt Debrecenben, és így a Prof. Went által közvetített találkozó létrejött a "Párt" (Fehér Ottó) és közte az Idegklinikán. Két nappal később Fehér Ottó rendkívüli PVB ülést tartott.

„J e g y z ő k ö n y v

Készült: 1955. október 7-én megtartott PVB rendkívüli ülésről.

Jelen vannak: a PVB tagjai, dr.Vályi Nagy Tibor, dr.Petrányi és Rédai Imre elvtársak kivételével.

Tárgy: dr.Sántha professzorral való beszélgetés a Debreceni Idegklinika Tanszékre való visszahozása tárgyában.

dr.Fehér Ottó elvtárs: Igyekeztem végrehajtani azt a feladatot, amivel a PVB megbízott, és beszélgetést folytattam Went professzor közvetítésével az Idegklinikán Sántha professzorral: 1955. október 5-én.

Kifejtettem, hogy a PVB foglalkozott a Debreceni Orvostudományi Egyetem Idegtanszék betöltésével, mely 4 éve üres - és világossá vált, hogy ezt a tanszéket más forrásból betölteni egyelőre nem lehetséges. Kifejtettem, hogy szakmai szempontból helyesnek tartanám a vele való betöltést, mert a 4 év, - mióta a tanszék üres - szakmai felbomlást mutat. Kifejtettem, hogy nem szükséges visszatérni azokra a kérdésekre, melyek eltávolítását szükségessé tették, - inkább arról kellene beszélni, hogy melyek azok a feltételek, amelyek között működni tudna. Megmondtam, hogy a PVB a legnagyobb objektivitással és jóindulattal van iránta, és ő hogy képzeli el ezeket a dolgokat. Helyesli, hogy a régi kérdéseket ne tárgyaljuk, azonban óhatatlan fel nem vetni azokat a körülményeket, amiért távozott.

1. 1948-ban nem vállalta a Szabadságharcos Szövetség elnökségét, mert sok egyesületnek (MSzT-nek) volt az elnöke, sok munkája volt az egyetemen. Másodszor is

felkérte a SzHSz, amire ő papíron válaszolta, hogy nem vállalja, és pacifizmusára hivatkozott.

Ezt követően felkereste a Néplap főszerkesztője, majd felhívták a Minisztériumba, és erélyes hangon beszéltek vele, melyre ő azt válaszolta, hogy ha ez válaszfalat jelent közte és az állam között, akkor lemond a tanszékéről, amelyre az válaszolták, hogy "dolgozzon tovább".

2. A katonai oktatás bevezetéséről volt szó. Ismét kijelentette, hogy nem helyesli. Ekkor ismét felhívták a Minisztériumba Orbán elvtárshoz, ismét erélyesen beszéltek vele, - ő ismét felajánlotta a tanszékét. Ekkor kijelentették a Minisztériumban, hogy ellenségesen viselkedik, de ismét azt mondták, hogy dolgozzon tovább.

3. Az 1951-es ügyet "boszorkányper"-nek tartja, melyet vele folytattak, és azzal vádolták, miszerint neki az a véleménye, hogy a dolgozók a kimerüléstől a munkában elmebetegséget kapnak. Ő ezt soha nem mondotta, és nem is állította. Ő azt a kijelentést tette, hogy ha valaki kimerül, akkor abba bele tud betegedni, és a sok munkába a sztahanovista is belebetegszik. Azt, hogy a sztahanovista elmebetegségre hajlamos, - ezt a kijelentést ő sohasem tette. Ilyen értelemben beteg-bemutatást nem is tartott, sőt abban az évben beteget egyáltalán nem mutatott be. Emiatt az Akadémiára behivatták, és befejezett tények elé állították. Öt perccel előtte tudta meg, hogy miről van szó. A határozathozatal megtörtént, - ő akkor csak annyit mondott, hogy szemenszedett hazugság az egész. Az Akadémia részéről rehabilitációt nem vár, oda be nem teszi a lábát, - mert olyan emberekkel találkozna ott, akikkel ő nem fog kezet. - Lehetségesnek látja azonban, hogy az egyetemi tanszéket betöltse.

A következőkben kifejtettem neki, hogy ezek a kérdések, melyekkel szembe került a Népi Demokrácia rendjével, nem olyan horderejű kérdések voltak, mely szükségessé tette a tanszék, az oktató munka és a tudományos munka feladását. Hangoztattam, mint véleményemet, hogy ezeket a momentumokat határozottan túlértékelte, és nemcsak magának, hanem az egészségügynek is bizonyos mértékű kárt okozott, mikor ezeket az ellentéteket felnagyította, és mintegy egzisztenciális színvonalra hozta.

Tartalékos tisztek kiképzése az egyetemen azóta is folyik, jó a katonai ismeretek elsajátítása, és a hallgatók mindezeket tanulják, mint a világ bármely más országában. Ezt tekintsük elintézett kérdésnek, mint amin nem érdemes vitatkozni.

Hazugságnak tartja a sztahanovistákról való véleményét, amit akár szóban, akár írásban hajlandó publikálni.

Sok irányú volt még a beszélgetés. - Meg kell még jelentős momentumként említeni, hogy balassagyarmati száműzetésében voltak, akik mint mártír tudóst tüntették fel, - ő kiállt a tisztelet-megnyilvánulás ellen, és mint

mondotta: mindig hamisnak tartotta ezt a jelzőt. Voltak emberek, akik kihasználták a helyzetet, és kapott jobboldali reakciós körökből üdvözlő leveleket és táviratokat, akik együttérzésüket fejezték ki. Megköszönte és visszaírta, hogy bocsássanak meg neki, de ő nem tartozik közéjük, - mondotta el Sántha professzor Fehér elvtársnak.

Kifejtettem - folytatta beszédét Fehér elvtárs - hogy a VB tagjai, akik 1951-ben itt voltunk, szívvel-lélekkel részt vettünk abban, hogy eltávolítsuk, és az a véleményünk, hogy a Párt utasítását jól hajtottuk végre. Ma azonban az a véleményünk, hogy mi mint az Egyetem Pártvezetése egy bizonyos mértékig kritikával és objektivitással tudjuk folytatni a kérdést, azért félretéve és nem folytatva, objektív kritikával illetve a dolgokat, - felvetjük a revízió kérdését.

Hogy reálisan lehessen beszélni, szükséges, hogy lássa, hogyan folyik az egyetemen az élet. Elmondtam, hogy a Párt és az Állami vezetés érvényesül. A pártvezetés mindenütt megvalósul. A hallgatók felé igyekszünk azt az irányzatot minél hathatósabbá tenni. A hallgatók kapcsolatba kerülnek önzéssel, nacionalizmussal, sovinizmussal, stb. Ezek ellen a megnyilvánulások ellen nemcsak pártvonalon, de az intézeteken keresztül is harcolunk.

A munkás-paraszt származásúak arányát fokozni igyekszünk, hogy éppen olyan arányban vegyenek részt az értelmiségi pályákon, mint ahogy a termelő munkában jelen vannak. Helyesnek kell, hogy lássa, hogy a nép széles gyökereire építjük az értelmiségi pályát, és nem csupán néhány százezres kispolgári rétegre.

Ismertettem előtte az Intézet szociális összetételének megjavítására irányuló törekvéseinket, és a munkás-paraszt származású káderutánpótlást az Egyetemen. Az intézetvezetőknek megvan a joguk a válogatásra a munkatársakat illetően, de abból az anyagból, amelyeket mi bocsájtunk rendelkezésükre. Az osztályszempontokra mi vigyázunk, ők viszont ezekből válogathatnak. Megnyugtattam, hogy nagyon értékes munkás-paraszt hallgatók vannak, akik meg fognak felelni. Megkérdeztem van-e ez ellen ellenvetése, - azt mondta "nincs".

Végül felvetettem - folytatta Fehér elvtárs- hogy 1951-ben volt itt egy meglehetősen penetráns ellenzék, amely úgy azonosította a szembenállást, hogy politikai vezérének tekintette Sántha professzort. Tudjuk, hogy ő ezt nem szervezte, és nem rábeszélésre, hanem magától alakult ki. Mi tartunk attól, hogy ez ismét fel fog támadni. Amikor tehát nem kérünk túláradó szívélyes nyilatkozatot a Népi Demokrácia mellett, - kérjük, hogy ezektől határolja el magát. Erre azt mondta, hogy ismét utal azokra a levelekre, amelyeket már említett, és amelyekben ilyesmit már visszautasított. Többször kijelentette, hogy az

ilyenektől elhatárolja magát, mert ő mint demokratikus ember ezekkel nem ért egyet.

Kellemesen lepte meg, és kifejezést adott annak, hogy nem tartjuk ellenségnek. Akkor nem jöttünk volna hozzá, ha annak tartanánk, - mondottam. Elmondta, hogy alapvető kérdésekben nincs különbség közöttünk, vannak azonban kisebb nézetek, amivel ő nem ért egyet, ami azonban nem elég arra, hogy visszahúzódjon. Egyetért azzal, hogy a szocialista társadalom helyes és szükséges, és tökéletes embernek azt tartja, aki egy beteget a maga emberi betegállapotában tud nézni, és annak segítséget nyújtani., és ennek érdekében tud együttműködni, ezt teszi ő jelenlegi helyén is Balassagyarmaton: emberi segítséget ad a politikán felül. Ő adja a munkáját és tudását , - mondotta Fehér elvtársnak.

Kifejtettem, hogy nem akarjuk demarkációs védővonallal körülvenni, mindig szívesen számítunk véleményére, segítségére, ezt kérjük és ezt várjuk tőle.

Elmondta, hogy decemberben felhívták, és néhány hetes folyamatot tártak elébe a rehabilitálására. Sértő azonban, hogy még az eredménytelenségről sem értesítették eddig. (Megjegyzés: ez a dr.Kónya-féle beszélgetésre utalhat.) Kérte, hogy vegyük fel a kapcsolatot, mert nem szeret bizonytalanságban lenni.

Körülbelül ezek voltak a lényeges kérdések, - kérdezzenek az elvtársak - fejezte be beszédét Fehér elvtárs.

Csaba elvtárs: nem fejtette ki, hogy melyek azok a kérdések, melyekkel nem ért egyet? Nem tud együttműködni?

Fehér elvtárs: Nem is érdeklődtem ez iránt, a genfi értekezlet jegyében beszéltem, amikor is csak az összeférhető dolgokban gondoltam a tárgyalást.

Szabó Gábor elvtárs: a Párt, a DISZ időnként beszélgessen el vele, hogy mi befolyásoljuk és ne az ellenség.

Fehér elvtárs: azzal a szemmel kell nézni, hogy pacifista. Lényegesnek látszó felismerés, és csodálkoztam, mikor mondta, hogy a nyugati államokban sem lenne jobb sorsa emiatt az elve miatt.

Csaba elvtárs: Egyetért a "beszélgetéssel" és örömmel veszi tudomásul Sántha nyilatkozatát. Meg kell nézni, hogy mi a módszertani útja, hogy további lépéseket tegyünk az Egyetemre való visszakerülése ügyében.

Fehér elvtárs: A VB véleményét kell kikérni, hogyan látják ők, milyen politikai semlegességben tartsuk, hogy szakmailag megtartsuk, és milyen lépéseket tegyünk a Pártközpont felé.

Csaba elvtárs: a Megyebizottság tud-e róla, mi a véleménye és támogatnak-e bennünket?

Fehér elvtárs: Kulcsár elvtárs támogatja ezt az ügyet személyében, nem tudom másnak mi a véleménye róla, de ő viszont mondta, hogy ez nem az ő saját véleménye.

Csaba elvtárs: Nem tartom helyesnek, hogy leszögezzük a politikai semlegességét, mert ellentmond annak, hogy a mi befolyásunk alatt dolgozzék. Ha ezt leszögezzük, akkor az ellenoldalra kerül. Véleményem szerint a megoldás útja, hogy a Párt VB professzor tagjaival gyakorta, különösen visszakerülése első évében kell vele beszélgetéseket folytatni, amely az intézet szakmai, tudományos és káderkérdéseit illeti, amely elkerüli a látszatát a politikai igényeknek, és mégis az intézet fejlődésével foglalkozik helyes irányban. Ezek a kérdések elősegítenék, hogy túljusson az álláspontján, amiben nem ért egyet, és ne jusson az egyetem polgári ideológia hatáskörébe, hanem megértse és támogassa pártunk munkáját, amennyire tőle telik, és gondolkodásmódja megengedni.

Szabó Gábor elvtárs: a PVB-nek természetesen állandóan ellenőrzést kell gyakorolni. Ha az igazolást elfogadnánk, leszűkítenénk a munkát, amit elvárunk tőle.

Fehér elvtárs: Egyetért. Visszatérve elmondja, hogy mint minimális programot felvetette előtte, hogy a tényleges együtt végzendő munkát tartjuk a legfontosabb célnak, - hajlandó-e tehát a Népi Demokratikus rendszerrel együttműködni? Erre azt válaszolta, hogy Balassagyarmaton is így dolgozott.

Szabó Gábor elvtárs: Ebbe beletartozik a fiatal orvosok kialakítása is.

Fehér elvtárs: Sántha elvtárs hangsúlyozta, hogy az a legnagyobb problémája, hogy 4 évi kiesés után, mint klinikai vezető, hogy tud dolgozni ismét.

Összegezve: a PVB hathatós politikai ellenőrzés mellett lehetségesnek tartja visszatérését, mert jelenlegi politikai álláspontja nem szól ellene Sántha professzornak, hogy vissza jöjjön. Ahogyan itt mindenki ismeri, azt hiszem őszintének tekinthetjük nyilatkozatát, mert nem tudunk róla olyat, hogy véleményt takargatott volna valaha, vagy hazudott volna valaha. Az ügyet a Pártközpontnak be fogjuk terjeszteni.

Csaba elvtárs: Ha realizálódik, az ügyet a PVB-nek össze kell ülni megtárgyalni a lépéseket illetően pártszervezeteken belül, hogy a Párt kerüljön ki győztesen.

Fehér elvtárs: konkrétan a felsőbb szervekkel való tájékozódás után lehet beszélni.

A beszélgetés fontos részleteit, melyet Sántha professzorral folytattam, Tariska Jolánon és Haberland Katalinon keresztül visszahallottam, akiknek Sántha professzor elmondta a legfontosabb dolgokat. Nem figyelmeztettem előre, mert természetesnek vettem, hogy nem viszi ezt nyilvánosság elé. Utólagosan

figyelmeztetéssel éltem az indiszkrécióra vonatkozóan, mely egy ilyen ügynek legfeljebb csak árthat.

Több tárgy nem volt, az ülés bezáratott.

(H-B. m. L. Arch. 48.f.3.fcs. 54.ö.e.)

Kétségtelenül el kell ismerni, hogy Sántha rehabilitációjáért való mozgolódás 1954-ben a Pártközpontból indult ki (dr.Kónya), 1955-ben pedig folytatódott a DOTE PVB által. Sem nem a Minisztériumtól, sem nem a Magyar Tudományos Akadémiától.

dr.Andics Erzsébet akadémikus volt 1955-ben a MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kultúrális Osztályának Vezetője. Ő nem ismerte részletesen a Sántha-ügyet. Fehér Ottó, a DOTE párttitkára a Sánthával történt beszélgetés után sürgősen felutazott Budapestre a Párttal és a Minisztériummal dűlőre vinni a rehabilitáció ügyét. Debrecenben 55. október 18-án tartott PVB ülésen beszámolt az egyelőre "félsiker" -ről (Simonovics nem kedvelte Sánthát). Lássuk a jegyzőkönyvet.

Részlet a MDP DOTE PVB 1955. okt. 18-i ülésének jegyzőkönyvéből:

„...Fehér elvtárs: beszámolt Andics Erzsébettel, Simonovics oktatásügyi miniszterrel folytatott tárgyalásáról, melyen jelen volt Tettamanti Károlyné KV tag is.

Az egyetem függő kérdéseit tárgyaltuk meg. A betöltetlen tanszékek kérdésében a legnagyobb tárgyalás az Ideg tanszék betöltéséről volt. Andics elvtársnő nem ismerte ezt a kérdést. A miniszter elvtárs véleménye szerint el kell helyezni Balassagyarmatról Sántha elvtársat, de nem Debrecenbe - egyrészt mert országosan kellemetlen politikai hatást vonna maga után, másrészt Debrecenben, mint ahonnan az ügy kiindult, ez a helyzet még tarthatatlanabb lenne. Erősödne a reakció, ellentétet jelentene a többi professzoroknál, hogy tőle nem olyan magatartást várunk el, mint az összestől. Nem javasolják, hogy Debrecenbe visszakerüljön.

A mi véleményünk szerint viszont a visszahozás kérdése áll fenn. Jelenleg 50-50 %-ban áll a vita, nincs eldöntve. Andics elvtársnő fog még vele telefonon tárgyalni, és ő is fogja véleményezni ezt a kérdést. Fog tájékozódni a Kultúrális Osztálynál is, és a Pártközpontból is ismereteket szerez és dönt.

Petrányi elvtárs: és mi lesz, ha negatív lesz a döntés? Ez esetben Horányi Bélát vagy Angyal Lajost ajánlja a tanszék betöltésére.

Fehér elvtárs: Most kell megoldani a tanszék betöltését, mert most van rá lehetőségünk. Mind a miniszter, mind helyettese mellette vannak, hogy a Balassagyarmat-ügyet fel kell számolni, hiszen ez egy tudós számára nagy veszély, mert így elveszett a magyar tudományos és orvostovábbképzés számára.

Petrányi elvtárs: Sántha visszatérése az egyetemek közötti kiértékelésnél sokat lendítene az Egyetemen.

Fehér elvtárs: felvetettük, hogy Juhász Pál docenst is vissza akarjuk hozni. Javaslatunk így fut, és mellé helyeznénk.

Szabó Gábor elvtárs: javasolja, hogy Fehér elvtárs közölje Sántha professzorral a tárgyalások folyamatosságát, mert emberi magatartása ezt megérdemli.

Fehér elvtárs: Kulcsár elvtárssal egyetértve Went professzor utazik és tájékoztatja.

Szabó Gábor elvtárs: az anyagi igényeket meg kell vele tárgyalni..."

Az alábbi levelet nyilván Went István professzorral küldte dr.Fehér Ottó Sántha Kálmánnak, mivel a megőrzött borítékon sem címzés, sem bélyeg nincs.

Magyar Dolgozók Pártja
Orvostudományi Egyetemi Bizottsága
Debrecen 12.

1955. október 21.
160/1955.

Igen Tisztelt Professzor Úr!

E hónap elején folytatott megbeszélésünkhöz híven felsőbb pártszerveinkkel és a Minisztériummal megvitattuk Professzor Úr visszatérésének lehetőségét.

Ezen tárgyalások kapcsán támaszkodtunk a Professzor Úrral folytatott megbeszélés - véleményünk szerint - pozitív eredményeire is. A Pártközpontban folytatott megbeszélést úgy értékeljük, hogy kedvező előfeltételeket teremtett a kérdés számunkra kívánatos megoldására. A feltételek másik részére megteremtése ezzel szemben a Professzor Úrra vár.

Kérjük Professzor Urat, hogy az elkövetkező megbeszéléseken ne a szétválasztó, hanem a velünk összekötő momentumokra helyezze a hangsúlyt. Úgy gondolom, hogy ebben az esetben nemcsak az érdekelt felekre, hanem a magyar orvostudományra is komoly előnyök származnának.

Üdvözli

dr.Fehér Ottó
P.B. titkár"

1956 tavaszán - Sántha már áprilisban befeküdt a Honvéd Kórházba - Andics Erzsébet akadémikus veszi kezébe a dolgot - miközben a Petőfi Körben és másutt folynak a heves politikai viták - mindenki érzi, hogy változás készülődik az országban. 1956. április végén dr.Várady Géza kezelő orvosa kiséri ki Sánthát a Honvéd Kórház autóján az Akadémia utcába a Pártközpontba Andicshoz egy hosszabb beszélgetésre, utóbbi kezdeményezésére. Ezután Andics nyilvánvalóan utasította az MTA Elnökségét az ügy lefolytatására (bár erre dokumentumot nem tudok mellékelni, de Rusznyák elnök válaszát Andicsnak: igen).

Budapest,1956.máj.14.

ANDICS ERZSÉBET elvtársnak

az MDP Központi Vezetősége
Tudományos és Kultúrális Osztályának Vezetője

B u d a p e s t

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségi Pártcsoportja javasolja, hogy SÁNTHA KÁLMÁN professzort, akit az Akadémia Elnöksége 1951. június 18-án tartott ülésén az alapszabályok 17.§-a alapján tagjai sorából kizárt, az Elnökség a határozat további hatályától tekintsen el és nevezettet a f.é. májusban tartandó közgyűlés alkalmával vegye vissza rendes taggá.

Az Akadémia Elnöksége Sántha Kálmánt az említett időben politikai és tudományosan is káros nézetei miatt az alapszabályok 1. §-ába ütköző magatartása miatt zárta ki tagjai sorából.

Sántha Kálmán professzor az eltelt idő alatt - bár nem volt hajlandó olyan nyilatkozat tételére, amellyel előző nézeteit helyesbítette, illetőleg korábbi magatartását félreértésnek minősítette volna - megítélésünk szerint tanult az eseményekből, magatartása jelenleg pozitívumként értékelendő, és a kizáró határozat súlyossága ellenére sem sodródott a reakció karjaiba.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az Akadémia Elnöksége annak idején véleményünk szerint helyesen járt el és nem téves adatok alapján, hanem a tények és az összes körülmények figyelembevételével mérlegelte Sántha Kálmán professzor magatartását, ezért javaslatunk nem rehabilitációra, hanem arra vonatkozik, hogy méltányosságból és az eltelt idő óta végzett jó munkája eredményeként az Elnökség tekintsen el a kizáró határozat további hatályától és nevezettet ennek megfelelően rendes tagjai közé visszavegye.

Javasoljuk, hogy f.é. májusban tartandó közgyűlés keretében az Elnökség a fenti indokok alapján a közgyűlésnek az alábbi bejelentést tegye:

"Az Akadémia Elnöksége 1951. június 18-án tartott ülése alkalmával az alapszabályok 17. §-ban biztosított jogköre alapján Sántha Kálmán professzort kizárta az Akadémia

tagjai sorából, mert akkori magatartása miatt úgy politikailag, de tudományos munka szempontjából sem felelt meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az Akadémia tőle, mint akadémikustól elvárhatott, így magatartása az alapszabályok 1. §-ában megállapított célokkal ellentétesnek bizonyult.

A kizáró határozat óta eltelt idő alatt Sántha Kálmán professzor bebizonyította, hogy nehéz külső körülmények között is lelkiismeretesen és odaadóan végzi gyógyító munkáját. Ez a körülmény, valamint az utóbbi időben tanúsított emberi és politikai magatartása arra indította az Elnökséget, hogy az 1951. június hó 18-án hozott kizáró határozata további fenntartásától eltekintsen, azért úgy határozott, hogy ....naptól kezdődően visszaveszi az Akadémia rendes tagjai közé.

Az Elnökség által hozott határozatnak visszaható hatálya nincs."

Kérem a fentiekhez való hozzájárulás és arról való értesítést.

Rusznyák István

elnök

(Akadémiai Levéltár 93. 65-B/1956.)

Hát Andics Erzsébet nem ismerte jól Sántha Kálmánt, de még csak azt sem tudta, hogy mi egy tudós önérzete, büszkesége, - ha beleegyezett, hogy ezt a megalázó fogalmazást elküldjék Sánthának, és azt hitte, hogy ezt el fogja fogadni.

A Magyar Tudományos Akadémia 1956. május 27-től június 1-ig tartotta Nagygyűlését Budapesten, ezen belül május 29 és 30-án volt a Közgyűlés, melyen Ligeti Lajos akadémikus az alábbi bejelentést tette.

"Tisztelt Közgyűlés! Az Akadémia Elnöksége 1951. június 18-án tartott ülése alkalmával az alapszabályok 17. §-ában biztosított jogköre alapján Sántha Kálmán professzort kizárta az Akadémia tagjai sorából, mert akkori magatartása miatt politikailag, de a tudományos munka szempontjából sem felelt meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az Akadémia tőle, mint akadémikustól elvárhatott, így magatartása az alapszabályok 1. §-ában megállapított célokkal ellentétesnek bizonyult.

A kizáró határozat óta eltelt idő alatt Sántha Kálmán professzor bebizonyította, hogy nehéz külső körülmények közt is lelkiismeretesen és odaadóan végzi gyógyító munkáját. Ez a körülmény, valamint az utóbbi időben tanúsított emberi és politikai magatartása arra indította az Elnökséget, hogy az 1951. évi június hó 18-án hozott kizáró határozata további fenntartásától eltekint, és úgy határozott, hogy 1956. évi június 1-től kezdődően visszaveszi az Akadémia rendes tagjai közé. Kérjük a

Közgyűlést, hogy az Elnökség javaslatát vegye tudomásul. (Taps.)

Környey István: Egy javaslatom volna a fogalmazásra vonatkozóan. A dolog érdemi részének tárgyalásában annak idején az Elnökség által ismert okból nem vehettem részt. Kénytelen vagyok ma is megmondani, hogy az akkori információkat tévesnek tartottam, és ennek alapján a kizárás helyességét akkor is vitathatónak tekintettem. Ezt különben akkor az Elnök úrnak levélben tudomására hoztam. Azt kérem, hogy ha most visszavesszük, finomabban fogalmazzuk meg a szöveget, esetleg úgy: "újból tagjának tekinti". Talán a nyelvészeknek lesz erre jobb javaslatuk. Az eredetileg javasolt kifejezést nem tartom egészen szerencsésnek.

Nizsalovszky Endre: Tisztelt Közgyűlés! Bármennyire is egyetértek a határozattal, nem tartom megfelelőnek azt a fogalmazást, hogy az Akadémia nem tartja fenn határozatát. Vagy ki van zárva Sántha akadémikus, és akkor semmiféle más módon, mint újbóli taggá választással akadémikussá nem lehet, - vagy pedig nem hatályos az Elnökség határozata, akkor pedig újból taggá válik. Minthogy egy ilyen kizáró határozat jogászi értelemben jogerőre nem emelkedik, én tisztelettel azt javaslom, mondja ki az Elnökség, hogy hatálytalanítja akkor hozott határozatát, és ennek folytán az Akadémia rendes tagjának tekinti Sántha Kálmánt.

Rusznyák István elnök: Nem arról van szó, hogy az Elnökség akkori határozatát, amely jogerős volt, visszavonja.

Nizsalovszky Endre: De bizonyos idő után nem lehet úgy visszavonni a kizárást, hogy mostantól kedve megint tag, mert aki egyszer kizáró határozat következtében nem tagja az Akadémiának, azt csak újra lehet választani. Ha az Elnökség megfosztja hatályától akkori határozatát, akkor automatikusan taggá válik.

Rusznyák István elnök: Tisztelt Közgyűlés! Nagyon hálás vagyok úgy a stiláris javaslatokért, mint a jogászi javaslatért. Mi jogászokkal ezt megtárgyaltuk, igaz, sajnos nem Nizsalovszky akadémikussal. A döntés ebben a kérdésben nem a közgyűlésre tartozik. Ez egy elnökségi határozat ismertetése itt. De én azt gondolom, hogy helyes az itt elhangzottak után az, hogy az Elnökség a fogalmazást még egyszer megvizsgálja az itt elhangzottak alapján. Arra kérek majd tanácsot, hogy hogyan hidaljuk át a fogalmazásban azt a problémát, amelyet az Elnökség kifejezésre akart juttatni, hogy nem szünteti meg, hanem hatálytalanítja régi döntését... (Nizsalovszky Endre: „Nem visszaható erővel!"). Nem visszaható erejű ez a dolog, de ne kelljen ezt megint egy választás tárgyává tenni. Én azt hiszem, Sánthának sem volna jó, itt újra megválasztani és újra felvetni a kérdést. Erre vannak bizonyos - legalább nekem így magyarázták - jogi precedensek, hogy ilyen határozatot lehet hozni. Én azt gondolom, hogy egész

sürgősen a legközelebbi elnökségi ülésen ezt megtárgyaljuk, és kérni fogom úgy a nyelvészek, mint a jogászok véleményét, illetve tanácsát ilyen szempontból.

Nizsalovszky Endre: Félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznem, hogy teljesen egyetértek azzal, hogy Sántha akadémikus ne kerüljön újból választásra, és az ennek megfelelő formulát a legnagyobb készséggel segítek megkeresni, de nem látom még tisztán a tárgyalás anyagát.

Rusznyák István elnök: Ezt kérni fogom.

Környey István: Kérem azonban annak kimondását, hogy az ügyet érdemben elintézettnek tekintjük, tehát Sántha Kálmán június 1-től rendes tagja az Akadémiának, s pusztán a fogalmazásbeli dolgokat bízzuk az Elnökség további intézkedésére.

Rusznyák István elnök: A javaslatot a közgyűlés tudomásul veszi és felhatalmaz minket arra, hogy a szakemberek tanácsát meghallgassuk a végső stiláris fogalmazás tekintetében. Ez tehát nem kerül még egyszer közgyűlés elé."

(Akadémiai Levéltár 152/1956.)

Nem tudom, hogy a közgyűlésen az éleseszű és jó szándékú akadémikusok, mint pl. Nizsalovszky Endre is, rájöttek-e, hogy Rusznyákék, az elnökség nem "rehabilitálni" akar, hanem "kegyesen megbocsátani" (azt is csak felsőbb párt-presszióra, a politikai konstellációnak megfelelően, végeredményben 56-ban voltunk!), mindenesetre az elnökség sürgősen - már június 1-i dátummal - elküldte Sánthának az alábbi határozatot, gondolva, hogy ezzel "lezárta" a számukra bosszantó és kellemetlen ügyet.

Budapest, 1956. június 1.

S á n t h a Kálmán akadémikus

Budapest

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 1956. május 24-én tartott ülésén az alábbi határozatot hozta:

"Az Akadémia Elnöksége 1951. június 18-án tartott ülése alkalmával az alapszabályok 17. §-ában biztosított jogköre alapján Sántha Kálmán professzort kizárta az Akadémia tagjai sorából, mert akkori magatartása úgy politikailag, de a tudományos munka szempontjából sem felelt meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az Akadémia tőle, mint akadémikustól elvárhatott, és így magatartása az Alapszabályok 1. §-ában megállapított célokkal ellentétesnek bizonyult.

A kizáró határozat óta eltelt idő alatt Sántha Kálmán professzor bebizonyította, hogy nehéz körülmények között is lelkiismeretesen és odaadóan végzi gyógyító munkáját.

Ez a körülmény, valamint az utóbbi időben tanúsított emberi és politikai magatartása arra indította az Elnökséget, hogy az 1951. évi június 18-án hozott határozatának hatályát 1956. június 1. napjától kezdődően megszüntetni és ennek megfelelően ettől az időponttól kezdve Sántha Kálmánt újból az Akadémia rendes tagjává nyilvánítja."

Az Elnökség által hozott határozatnak visszaható hatálya nincs.

Tisztelettel kérem, szíveskedjék a fenti határozatot tudomásul venni.

Rusznyák István s.k.
elnök
(Akadémiai Levéltár 98. 503/1956.)

Erre a sértő, mondhatnám pimasz határozatra Sántha már Balassagyarmatról válaszolt, ugyanis. "nyári vakációra" már hazahoztam a kórházból.

„A Magyar Tudományos Akadémia Elnökének,

Budapest.

Megkaptam a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1956. május 24-én hozott határozatát, 1956. június 1-i keltezéssel 503/-R-1956. jelzéssel.

A határozatot nem vehetem tudomásul és így nem tekintem magamat továbbra sem az Akadémia tagjának.

Indoklásom a következő:

1. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége öt évvel ezelőtt teljesen alaptalan rágalom alapján zárt ki tagjai sorából. Ez az Akadémiának írt 1951. május 27-i levelemből világosan kitűnik. Amikor az Elnökség a 17. §. alapján kizárt, nemcsak azzal követett el súlyos bűnt, hogy egy közérdekű ügyben kellő kivizsgálás nélkül üres rágalom alapján ítélkezett, hanem becsületemben is megsértett azzal, hogy semmibe sem vette a levelemben kifejtetteket. Ez a két körülmény indított arra, hogy akkor és azóta is öt éven át tartózkodó maradjak, lemondva minden jóvátételi kísérletről, mert hiszen a vázolt körülmények mellett semmi kilátás nem lehetett arra, hogy köztem és a velem szemben ennyire élesen ellenséges magatartást tanúsító Elnökség között egészséges és őszinte együttműködés alakulhasson ki.

2. A mostani elnökségi határozat első bekezdése alapjában véve megismétli a régi vádat és mintegy újra igazolja az Elnökségnek akkori eljárását velem szemben. A második bekezdés pedig tulajdonképpen azt mondja, hogy az Elnökség öt éven át tanúsított "jóviseletem" alapján a további büntetést elengedi. Tehát nem azért revideálja a dolgot, mert egy hallatlanul súlyos

igazságsértést óhajt - úgy ahogy és elkésve - jóvátenni. Nem. A sokat hangoztatott önkritikáról itt még formailag sincs szó, még kevésbé az őszinte belátásról és megbánásról. Nem. Hanem csupán arról van szó, hogy magatartásom által indíttatva az Elnökség megszünteti az öt év előtti határozat hatályát, amivel valójában megerősíteni igyekszik az első bekezdésben újra kifejtett kizárási határozat alaposságát. - De még itt is éberen és sietve jegyzi meg, hogy a határozatnak visszaható hatályossága nincs. Öt évi tartózkodó magatartásom aligha szolgáltathatott okot arra, hogy az Elnökség rekriminálástól féljen, ilyen irányú félelmet legfeljebb a nyugtalan lelkiismeret ébreszthetett.

3. A Központi Pártvezetőség megbízottaival a párt kezdeményezésére rehabilitációmról folytatott beszélgetések során (1954. decemberében dr.-Kónya, 1956. áprilisban dr.Andics) szó sem volt olyasmiről, amelynek alapján az Elnökség mostani megdöbbentő szövegezésű határozatára számíthattam volna, ellenkezőleg: az az ott képviselt párt-álláspont dezavuálásának tűnik. Mert egyik alkalommal sem merült fel a legkisebb kétség sem abban az irányban, hogy az egész eljárás a legteljesebb igazságtalanság volt. A második esetben részletesen írásban ismertettem dr.Andics Erzsébet előtt az egész ügyet dokumentálisan és kommentáló megjegyzéseimben - szintén írásban - a lényeges dolgokra élesen és félreérthetetlenül mutattam rá.

4. Ezek után érthető, ha számomra az Elnökség határozata nemcsak a régi vád megismétlése és mintegy megerősített fenntartása, hanem - ha hallgatólagosan is - a becsületsértő meghazudtolásnak is a réginél sokkal súlyosabb megismétlése, mert hiszen most apróra részletesen ismertettem az egész ügyet, és az Elnökség ezt újból semmibe vette. Feltételezem, hogy dr.Andics Erzsébetnek küldött írásom az Elnökséghez is elkerült, ill. alig tételezhetem fel azt, hogy az Elnökség ennek ismerete nélkül foglalkozott az ügy revíziójával.

5. Mindebből azt kell látnom, hogy az Akadémia Elnökségének szelleme öt év alatt semmit sem változott, és hogy a jelenlegi Elnökség a jelenlegi körülmények között, amikor a maga teremtette kétségtelenül súlyos nehézségekkel nyíltan és bátran szembe kellene nézni, vagy nem akarja, vagy nem képes a problémát megoldani. Ha a dolog morális részét nem is tekintem, hanem csupán praktikus szempontból nézem, akkor is ugyanazt kell mondanom, mint öt évvel ezelőtt, - azt t.i., hogy alig képzelhető el ilyen ellentétek mellett hasznos és eredményes együttműködés.

Ebből a meggyőződésemből fakad az én békés javaslatom: hagyjuk az egészet.

Balassagyarmat, 1956. VI. 6.

dr.Sántha Kálmán

(Akadémiai Levéltár 98. 503/1956.)

A következő bűbájos feljegyzés annyira jellemző Sántha magatartására, hogy nem hagyhatom ki.

Iktsz.:R-17/1956.

Gazdasági Hivatal

F e l j e g yz é s
Rusznyák elvtárs
részére

A 493-R-1956. elnöki utasítás alapján 1956. június 1-től Sántha Kálmán akadémiai rendes tag részére kiutaltam 2.645.-Ft tiszeletdíjat. Miután a kiutalt összeget a címzett minden megjegyzés nélkül visszaküldte, kérem utasítást a további teendőkre.

Budapest, 1956. június 12.

Reppóni Arturné
bércsop.vez.

(Akadémiai Levéltár 100. 493-R-1956.)

F e l j e g y z é s
Dibáczi Miklós elvtárs
részére

Kérem Sántha Kálmán akadémikus, Balassagyarmat, akadémiai illetményének folyósítását újabb intézkedésemig szüneteltetni.

Budapest, 1956. június 14.

Bognár Rezső
főtitkár

(Akadémiai Levéltár: 101.493-R-1956.)

dr.Sántha Kálmán úrnak

Balassagyarmat

Értesítem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnökéhez intézett f.hó 6-án kelt átiratát megkaptuk.
Az Akadémia Elnökségének delegációja Rusznyák István elnök vezetésével hosszabb időre külföldre utazott és csak július 1. körül térnek vissza Budapestre. Amint a delegáció visszaérkezik, az Akadémia Elnöksége a levélben közöltekkel érdemben foglalkozni fog és sorait megválaszolja. Addig is a késedelemért szíves elnézését kérem.

Budapest, 1956. június 19.

Bognár Rezső

(Akadémiai Levéltár 102.503-R-1956.)

És ezzel megindult - ha szabad magam sportnyelven kifejeznem - a nagy pankráció. Az Akadémia Elnöksége - Rusznyákék - ragaszkodtak ahhoz, hogy 1951-ben ők helyesen és jogosan zárták ki Sánthát. Ragaszkodtak az "Akadémia presztizséhez", ahogy kifejezték. Hát igen, akkoriban mindenki úgy tanulta, hogy a "a Párt nem tévedhet" - hát akkor a MTA sem tévedhetett, nem igaz? Sántha viszont - gyógyíthatatlan betegsége tudatában - ragaszkodott a teljes rehabilitációhoz: "unconditional surrender", hiszen a II. Világháborút is ezzel fejezték be!

Pár nap múlva az ország három egyetemének ideg-elme-professzora sürgősen feliratot intézett Sántha érdekében a MTA elnökségéhez:

Magyar Tudományos Akadémia

Mélyen tisztelt Elnökség!

Alulírottak, mint a magyar ideg-elmegyógyászati tanszékek tanárai, bátorkodunk az Elnökséget kérni, hogy dr.Sántha Kálmán akadémiai rendes tagságának visszaállítására vonatkozólag méltóztassék további lépéseket tenni a kedvező elintézés érdekében.

Az évek során tudományos és orvosi köreinknek, de a közvéleménynek is számos megnyilvánulása éreztette, mennyire nélkülözzük Sántha tanár működését egy legmagasabb igényű munkakörben s minő kiesést jelent távolléte a debreceni tanszéktől szociális és gazdasági vonatkozásban is. A magyar tudomány nemzetközi reprezentációjának is nagy hiánya, hogy Sántha Kálmán nem serkentheti és irányíthatja a klinika személyzetét az évek során velük gyűjtött nagyértékű tudományos anyag feldolgozásában.

Tudatában vagyunk, hogy az ügy elintézéséhez nem egy tárgyi és psychológiai nehézség elhárítása szükséges. Kérjük az Elnökséget, hogy ebben a nemzetközi és a hazai tudomány igényeit szem előtt tartva szíveskedjék eljárni.

Az Elnökség iránt mély tisztelettel

1956. VI.5.

/dr.Nyírő Gyula/
a budapesti
ideg- és elmeklinika
igazgatója

/dr.Környey István/
a pécsi
ideg- és elmeklinika
igazgatója

/dr.Huszák István/
a szegedi ideg- és elmeklinika
igazgatója

(Akadémiai Levéltár 95. 5307/F.)

Ennek a feliratnak az aljára a főtitkár kézírással jegyezte: „Gömöri szükségesnek tartja, hogy a kérdés tárgyalásába az elnökség vonja be. 56.05.05. Bognár"

dr.Gömöri Pál akkor az Orvosi Osztály titkára volt.

Ezután következett dr.Juhász Pál orvosezredes - volt Sántha tanítvány - helyes sakkhúzása: jöjjön a sajtó, a "publicity"!

Tariska István segítségével megtalálta az utat a Magyar Nemzet akkori főmunkatársához, Losonczy Gézához, aki megbízta Ember Mária riporternőt a „Sántha-ügy" feldolgozásával. Ember Mária alapos, részletes cikke 1956 június 22-én jelent meg a Magyar Nemzet-ben "A Sántha-ügy" címen. Ebben elmarasztalja az Akadémiát és az Eü. Minisztériumot, azzal fejezve be, hogy *"tudomásunk szerint a párt tudományos és kultúrális osztálya sem helyesli az Akadémia elnökségének magatartását."* Bátor cikk, dehát 1956 nyarát írtuk, a szabadság szelei fújtak.

További támogatásként az Országos Ideg- és Elmegyógyintézet összes főorvosa saját kézírásával ellátott feliratot intéz 1956. június 28-án a MTA elnökségéhez:

A Magyar Tudományos Akadémia
Elnökségének

B u d a p e s t

Az Országos Ideg- és Elmegyógyintézet főorvosi kara örömmel értesült arról, hogy a MTA Közgyűlése dr.Sántha Kálmán akadémiai rendes tagságát visszaállítani rendelte. Meg vagyunk arról győződve, hogy Sántha Kálmánnak, szakmánk nemzetközileg elismert egyik kiválóságának valóban az Akadémia tagjainak sorában a helye.

Annál nehezebb szívvel értesültünk arról, hogy dr.Sántha visszatérését az Elnökség nem a teljes rehabilitáció módján kívánta megoldani. Szilárd meggyőződésünk, hogy az Elnökség közmegelégedést érne el azzal, ha az 1951-ben Sántha Kálmán ellen hozott határozatot mind módszerében, mint tartalmában felülvizsgálná és egészében megsemmisítené.

Mi az Akadémiában és az Elnökségben magas tudományos és erkölcsi magaslaton álló testületet szeretnők látni, amelynek van erkölcsi bátorsága megsemmisíteni egy téves határozatot, ami ez esetben Sántha Kálmán egyértelmű rehabilitációját jelenti.

Pollner György párttitkár, Tariska István, Simonyi Gusztáv, Horányi Béla, Tóth László, Böszörményi Zoltán, Sándor György, Orthmayr Alajos, Fekete János, Mária Béla, Simonné Lóránd Blanka, Fejér Artur György, Balassa László.

(Akadémiai Levéltár 105.)

Tintával ráírva: Lássa Rusznyák et. VII.e. Bognár Rezső

Sántha kissé keserűen és megvetéssel unta ezt a "hercehurcát" az Akadémiával, amit Went prof.-hoz Debrecenbe írt levele tanúsít:

„Kedves Pista!

Pár szóval szeretnék beszámolni az Andics Erzsébettel és Orbánnal folytatott beszélgetésről. A beszélgetés hosszú volt, egy óra ötven percig tartott és meglehetősen unalmas volt, mert szinte mániákusan igyekeztek rábeszélni, hogy engedjek álláspontomból és fogadjam el az akadémiai tagságot. Azt ők is belátták, hogy az akadémia fogalmazása rossz, de úgy gondolták, hogy elfogadván a tagságot, mintegy birtokon belül harcolhatok kielégítőbb formai megoldásért. Azt a lehetőséget is felvetették, hogy újra írjak az akadémia elnökségének, hogy milyen más szövegezés esetén fogadnám el a tagságot.

Végül is arra kértem őket, hogy feleslegesen ne fárasszuk egymást, mert nem vagyok hajlandó engedni, mivel én nem szövegezési problémát látok az akadémia határozatában, hanem elvi dolgot. Újra hangsúlyoztam - mint ahogy már az első beszélgetésnél is tettem -, hogy az akadémiát hagyják ki a dologból, és csak a debreceni tanszékkel foglalkozzanak. Andics utólag igazat adott, hogy a tanszék ügyét kellett volna előbb szorgalmazniuk. Azért akarták mégis az akadémiával kezdeni, mert egyrészt itt kezdődött az ügyem annak idején, másrészt fel akarták használni a közgyűlést, mint nagyobb nyilvánosságot. Megítélésem szerint a beszélgetés sakk-műszóval kifejezve pattal végződött, bár ők azt mondták, hogy tovább foglalkoznak a dologgal, mivel ezt "sürgősen meg kell valahogy oldani". Úgy látom, hogy ők minden érvelés ellenére sem tudják a két dolgot különválasztani. Hogy milyen lépést szándékoznak tenni legközelebb, azt nem tudom, és ők sem tudták megmondani.

Még megemlítem, hogy május vége felé a Honvéd Kórházban felkeresett Simonovics és közölte, hogy a miniszter beszélni óhajt velem. A beszélgetés valószínű idejét június első két hetére tette, ez azonban nem történt meg, és így csak július 15. után, nyaralásom után kerülhet rá sor.

Ugyancsak megemlítem, hogy a beszélgetés végén Andicsnak nyomatékkal megmondtam, hogy az akadémiára való visszatérést nem kívánom, viszont a debreceni tanszékre szívesen visszatérek.

Nagyon jól esik, hogy régóta vajúdó ügyemmel szemben ennyi baráti törődést tanúsítasz.

Melegen ölel

1956. június 22.

Kálmán"

És ekkor Környey, a jóbarát "színre lép", mint közvetítő, Rusznyák és Sántha között (Rusznyákkal ő személy szerint jó viszonyban volt, háború előtt mindketten a szegedi egyetem professzorai voltak).Levél a MTA Elnökségéhez:

Mélyen tisztelt Elnökség!

Midőn Akadémiánk nagygyűlésén az Elnökség határozatát Sántha Kálmán rendes tagságáról felolvasták, bátor voltam felszólalni. Felszólalásom első részében konkrét javaslatot nem tettem ugyan, azonban úgy érzem, kifejezésre juttattam, hogy tudatában vagyok annak, minő nehézségeket jelent az Elnökség számára mind jogi, mind egyéb szempontokból a kérdés revíziója. Szavaimban talán kifejezésre jutott az a remény, hogy az Elnökség megokolása mindezeknek a szempontoknak, főleg a több irányban nehéz psychológiai szempontoknak a figyelembevételével is új fogalmazást nyer. Konkrét javaslatot pusztán a visszahelyezésre vonatkozó kifejezést illetően tettem.

Sajnálattal értesülök arról, hogy bár konkrét javaslatom - ezt köszönettel veszem tudomásul - méltánylást nyert, azonban a Sántha rendes taghoz intézett határozat megokolása nem alkalmas arra, ahogy a psychológiai tüskéket ebből az, úgy vélem, mindnyájunk által érzett sebből kihúzza. Nem meglepő, de igen sajnálatos, hogy ennek folytán - mint látjuk - a közvélemény egyre szélesebb körökben foglalkozik a kérdéssel.

Ezért bátorkodom kérni a mélyen tisztelt Elnökséget, szíveskedjék olyan megoldást keresni, mely Akadémiánk tekintélyének csorbítása nélkül lehetőséget ad arra, hogy Sántha Kálmán rendes tagságába való visszahelyezését keserű érzés nélkül és az Akadémiánk munkájában való részvétel reményében vehesse tudomásul.

Talán nem szerénytelenség, ha - bár mint Akadémiánk egyik szerény tagja, de a magyar tudományos törekvések régi és Akadémiánk jelentőségéről meggyőződött munkása, másrészt pedig mint Sántha rendes tag személyes barátja - bátor vagyok felajánlani szükség esetére közvetítő szerepemet.

Az Elnökség iránt mély tisztelettel,

Pécs, 1956. június 25.

dr.Környey István
egyetemi tanár
levelező tag

Tintával ráírva:
Lássa Rusznyák et!
VI.26. Bognár Rezső

(MTA 5278/F.Akadémiai Levéltár 104.)

Ezzel megkezdődött Környey akadémikus kitartó és hűséges ingázása Rusznyák MTA elnök (hol Budapesten, hol Mátraházán a MTA üdülőjében) és Sántha Kálmán között.

De mielőtt az utolsó menetet végigkísérnénk az augusztusi végkifejletig (győz Sántha), vessünk egy pillantást Debrecenre, ahonnan végeredményben a rehabilitáció kiindult Fehér Ottó kezdeményezésére.

A dékán már nem Kesztyűs Lóránd, hanem Vályi Nagy Tibor, aki 1956. június 27-én a DOTE Tanácsülése elé terjeszti elfogadás céljából a Sántha Kálmán rehabilitációval kapcsolatos határozati javaslatot, - miután előtte részletesen ismertette az ügy állását, illetve holtpontra jutását Budapesten.

Határozati Javaslat

A Debreceni Orvostudományi Egyetem Tanácsa egyhangúlag kéri dr.Sántha Kálmán egyetemi tanárnak az Ideggyógyászati tanszékre való mielőbbi visszahelyezését.

A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlésének az a határozata, mely szerint Sántha Kálmán professzornak az Akadémia tagjai közé való újrafelvételét lehetővé teszi, valamint Tanácsunkban, Egyetemünk Párt Végrehajtó Bizottságában, továbbá a Hajdú-Bihar megyei Pártbizottságban kialakult azon meggyőződés, hogy Sántha Kálmán 1951-ben terhére rótt kijelentéseket a sztahanovista munka ellen nem tette meg, - elhárít minden olyan körülményt, mely a tanszék vezetésétől való megfosztását eddig indokolta.

Egyetemünk Tanácsa tudatában van annak, hogy a Magyar Dolgozók Pártja hazánkban a nép és az egyes ember igazságának legfőbb védelmezője, és ebben bízik, amikor ezen igazságtalanul gáncsolt ügyet végső megoldás céljából a Párt és az Állam legfelsőbb szervei elé terjeszti.

Bizonyos, hogy Sántha Kálmán professzor visszahelyezése az egész magyar értelmiség előtt kézzelfogható bizonyítékul fog szolgálni ahhoz, hogy a XX. kongresszus eszméi Magyarországon eleven erőként hatnak, és tettekben érvényesülnek."

Több hozzászólás után a Tanács a Dékán javaslatát egyhangúlag elfogadja, és kéri a Dékáni Hivatalt, hogy a határozati javaslatot a Párt Kp. Vezetőség Kultúrális Osztályának, a Magyar Tudományos Akadémiának és az Egészségügyi Minisztériumnak küldje meg.

Térjünk vissza Budapestre. Rusznyák elnök július közepén két feljegyzést kapott Sántha-ügyben dr.Gömöri Páltól, a MTA Orvosi Osztályának titkárától. Az elsőt kivonatosan, a másodikat teljes egészében ismertetem.

Feljegyzés Rusznyák István elvtárs számára.

Kedves Rusznyák Elvtárs!

Pro memoria az alábbiakban foglalom össze a tegnap délutáni ülésen a Sántha-üggyel kapcsolatos megállapításokat:

1. Az Akadémia Elnökségének 1951-es határozata kétségtelenül túl szigorú volt és egy, arra a politikai korszakra jellemző atmoszférában született meg.

2. Kétségtelen azonban, hogy semmiképpen sem állítható az, hogy az Akadémia alaptalanul foglalt állást Sántha Kálmánnal szemben. Biztos, hogy a katonai tanszék, a Szabadságharcos Szövetség elnöki tisztségét, a MSZT elnöki tisztségét illetően magatartása Sántha Kálmánnak feltétlenül helytelen volt.

3.Legnehezebb kérdés Sánthának a sztahanovizmussal kapcsolatos kijelentéseinek a megítélése. Sántha Kálmán az akkori osztálytitkárhoz intézett levelében többek között a következőket írja:..."

Itt több mind egy oldalon idéz Sántha általam már az előzőkben közölt leveléből (1951.május.), majd folytatja:

„...Végeredményben tehát megállapítható, hogy Sántha nem állítja azt, hogy a sztahanovisták elmebetegek lesznek, hanem ennek csak lehetőségét veti fel, ha a sztahanovizmus muszájból, vagy vélt muszájból túlzott erőfeszítésekre vezet. Ha a kérdést így nézzük, akkor Sántha felfogása kétségtelenül enyhébben ítélhető meg, éppen a corticoviscerális pathológiai szemléletből folyóan. Semmiképpen sem lehet azonban egyetérteni, hogy Sántha ezt a kérdést a medikusok előtt vetette fel, ami legalább is félreértésre adhatott és adott is okot.

Fel szeretném szíves figyelmedet hívni arra is, hogy a jegyzőkönyvből kitűnik az, hogy az Akadémiát az Egészségügyi Minisztérium kérte fel arra, hogy a Sántha-üggyel foglalkozzék..."

„...Végeredményben véleményem szerint semmiképpen sem helyes szemlélet az, amely a Sántha-ügyért kizárólag az Akadémiát kívánja felelőssé tenni. A mi felelősségünk mellett nem kétséges, hogy az elmondottakért felelős Sántha Kálmán is, valamint a debreceni egyetem ifjúsága, pártbizottsága, egyes professzorai, s végül az Egészségügyi Minisztérium, amelynek felszólítására tárgyalta az Akadémia az ügyet...

Budapest, 1956. július 11.

dr.Gömöri Pál

(503-R-1956.Akadémiai Levéltár 107.)

Szégyenteljes, ahogy egymásra igyekeznek tolni a felelősséget "a fiúk", mint a rossz gyerekek. No, de nézzük a második feljegyzést Gömöri akadémikustól.

V. Orvosi Osztály V.-40.734/1956/dr.G.P./M.

F e l j e g y z é s

Rusznyák István elnöknek

Tárgy: Sántha Kálmán prof. ügye

E l n ö k E l v t á r s !

Jelentem, hogy az 1956. július 3-i osztályülés foglalkozott a Sántha-üggyel. A szokásos titkári beszámoló után, amely a Sántha üggyel egyébként nem foglalkozott, Gegesi Kiss akadémikus felvetette a Sántha-ügyet és kifejezte azt a nézetét, hogy helyteleníti, hogy az Elnökség a Sántha-ügyben az osztály meghallgatása nélkül intézkedett. Azt javasolta, hogy a kérdéssel az osztályülés foglalkozzék és az osztály hozzon döntést a kérdésben. Mások azt javasolták, hogy az osztály kérje fel az Elnökséget, hogy újra foglalkozzék a Sántha-üggyel és hozzon kedvező ítéletet. Ismét mások kifejezték, csak annyit kívánnak, hogy az elnökség foglalkozzék a Sántha-üggyel, de nem kívánnak javaslatot tenni a döntésre vonatkozólag.

Hosszas vita után az osztályülés a javaslattevő személyétől függetlenül egyhangúlag elvetette Gegesi akadémikus javaslatát, és a következő határozatot hozta:

Az osztály felkéri az osztálytitkárt, aki az új alapszabály értelmében az Elnökség ülésein résztvesz, hogy keresse meg Elnök Elvtársat és kérje fel, hogy az Elnökség a Sántha-üggyel minél hamarabb foglalkozzék. Az osztály felszólította az osztálytitkárt, hogy az ügy állásáról folyamatosan értesítse az osztályvezetőséget. Amennyiben az osztályvezetőség szükségesnek látja, úgy az ügyben rendkívüli osztályülés hívandó össze.

Legyen szabad megjegyeznem: úgy látom, hogy az osztály messzemenő többsége a Sántha-ügy minél gyorsabb és békés elintézését kívánja úgy, hogy Sántha Kálmán minél hamarabb visszakerüljön az Akadémia tagjai közé anélkül azonban, hogy az Akadémia tekintélyén csorba essék.

Budapest, 1956.VII.13.

dr.Gömöri Pál
osztálytitkár

(Akadémiai Levéltár 128. 503/R-1956.)

Hát az a bizonyos "csorba" megesett az "Akadémia tekintélyén", mert Sántha addig nem fogadta el Rusznyák rehabilitáló fogalmazványait, míg olyan tartalmúvá nem vált, amilyenre ő igényt tartott (a "kizárás kellő alap nélkül történt").

Aki ezt végigasszisztálta - mint jómagam - az nem tudja elfelejteni, ahogy a "szöveget", mint egy rossz magyar-dolgozat "piszkozat"-át pirossal bele-belejavítva küldözték egymásnak Környey Pistával, - aki a bölcs közvetítő szerepét alakította. Az Akadémiai Levéltárban őrzött egyik szövegkísérlet:

Budapest, 1956. július

dr.Sántha Kálmán úrnak

B a l a s s a g y a r m a t

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége újból foglalkozott azzal a határozattal, amelyet 1956. május 24-én tartott ülésén hozott.

Az Akadémia Elnöksége úgy véli, hogy ennek a határozatnak a szövegezése nem megfelelő és sajnálkozását fejezi ki. 1956. V.24.-i határozatát megsemmisíti és helyette a mellékletben közölt határozatot fogadta el.

Tisztelettel

Rusznyák István
elnök

Melléklet:

H a t á r o z a t

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 1956. július tartott ülésén elhatározta, hogy SÁNTHA KÁLMÁN ügyében 1951. június 18-án hozott határozatát hatálytalanítja és S á n t h a K á l m á n t a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának tekinti.

Budapest, 1956. július

Aláírás nincs
(Akadémiai Levéltár 122.)

Sántha ezt nem fogadta el (az Akadémia még mindig nem ismeri el, hogy 51-ben tévedett, hibázott), és nyilván írt egy levelet Környeynek, melyet ő Rusznyáknak továbbított. Ez nincs meg, de erre utal Rusznyák válasza Környeynek.

Budapest, 1956. július 25.

Kedves Barátom!

Mindenekelőtt szeretnék néhány megjegyzést tenni Sántha Kálmán hozzád intézett levelére:

1. Ami a huza-vonát illeti úgy gondolom, hogy azért mi nem vagyunk hibáztathatók. Hiszen azt hittük Veled együtt, hogy az első javaslatunk minden további nélkül elfogadható lesz és azóta is igyekszünk a lehetőségek határai között Sántha Kálmán módosításait elfogadni.

Az alábbiakból kiderül, hogy most is ez a szándékunk. Szerintem talán a legfontosabb az, hogy kölcsönös jóindulattal igyekezzünk egy olyan szöveget létrehozni, ami később sem okozhat félreértéseket.

2.Sántha Kálmán leveléből az olvasható ki, hogy én személy szerint bizonyos javaslatokat teszek, amelyek számára nem elfogadhatók. Szeretném, ha Sántha tudná, hogy a javaslatokat nem én teszem, hanem csak közvetítem. A javaslatok - amint Magad is tapasztalhatod - mindig néhány illetékes szakember megbeszéléséből alakulnak ki, és amennyiben Sánthával meg tudunk egyezni, a végső döntés sem egyedül reám tartozik, hanem az egész elnökségre, úgy mint a múltban is.

Ezek után szeretném Veled a legújabb javaslatainkat közölni, amelyek Sántha utolsó módosításainak figyelembevételével készültek.

Véleményünk szerint az Akadémia Elnöksége nem hozhat olyan határozatot, amelyet Sántha kíván, mert nem illetékes arra, hogy megbélyegezze az Egészségügyi Minisztérium működését. Ezért azt gondoljuk, hogy az Elnökség határozata a Sántha-féle javaslat első két bekezdéséből álljon (külön mellékelem). Figyelembe véve mégis Sántha Kálmán szempontjait úgy gondoljuk, hogy ezekre a legalkalmasabb, ha egy kisérő levélben hivatkozunk. Ennek a kisérő levélnek a szövegét, valamint az egészségügyi miniszter hozzánk intézett tájékoztató sorait szintén mellékelem abban a reményben, hogy ezek Sánthát meg fogják nyugtatni. Végül javasoljuk, hogy Sántha az ugyancsak mellékelt válaszlevelet intézze az Akadémia Elnökségéhez.

Még egyszer hálásan köszönöm az ügy érdekében folytatott közreműködésedet és remélem, most már Sántha is meg lesz elégedve a szövegezéssel.

Szíves válaszodat kérve
sokszor üdvözöl

Rusznyák István

Tintával ráírva:

Környey István prof.-nak /Rusznyák István/

(Akadémiai Levéltár 131.504-R-1956.)

Az egészségügyi miniszter átirata a MTA Elnökségéhez szintén aznapi dátummal kelt, mint Rusznyák levele:

Egészségügyi Miniszter

Budapest,1956.július 25.
340/1956.

Magyar Tudományos Akadémia
Elnökségének

B u d a p e s t

Az Egészségügyi Minisztérium értesült arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémia meg kívánja változtatni határozatát dr.Sántha Kálmán akadémiai tagságával kapcsolatban.

Közlöm, hogy a megváltoztatott határozat alapján a minisztérium felülvizsgálja egyetemi tanári helyéről való elmozdítását és azt hatálytalanítja.

Dr.Sántha Kálmánt debreceni tanszékre való visszahelyezése után fokozottan támogatni fogjuk munkásságában.

/dr.Román József/
egészségügyi miniszter

Sántha elfogadta az Akadémia (Rusznyák) utolsó változatát a rehabilitációs szöveggel kapcsolatban, melyet Környey vitt el hozzá. Így már semmi akadálya nem volt a hivatalos szövegek megszületésének.

Budapest,1956.augusztus 1.

Környey István úrnak
az Akadémia levelező tagja

M á t r a h á z a

Kedves Barátom!

Hálásan köszönöm értesítésedet arról, hogy Sántha Kálmán legutolsó javaslatainkat elfogadta.

Úgy gondolom, helyes, ha az ügyet minél hamarabb lezárjuk, és ezért az Elnökség jóváhagyását röpszavazás útján kívánom lebonyolítani. Amint ennek az eredménye megvan, a határozatot és a mellékleteket egyenesen Sántha Kálmán akadémikusnak fogom megküldeni Balassagyarmatra.

Még egyszer nagyon köszönöm az Elnökség nevében is azt a segítséget, amelyet a "Sántha-ügy" kedvező befejezése érdekében nyújtottál. Nagyon örülnék, ha a jövő hét elején felkeresnél, csak arra kérlek, hogy legkésőbb kedd délutánig, miután szerdán külföldre utazom szabadságra.

Sokszor üdvözöl a közeli viszontlátásig

igaz híved
/Rusznyák István/
(Akadémiai Levéltár 136. 503-R-1956.)

Környey Pista, az igaz jóbarát híven teljesítette önként vállalt megbízatását, nem nyugodott, amíg az Akadémia Elnöksége nem teljesítette Sántha Kálmán szó szerinti kívánságát a rehabilitáció teljes megadása terén.

Az alábbiakban közlöm a három hivatalos irat pontos szövegét, amelyeket Rusznyák elnök Sánthának küldött.

Magyar Tudományos Akadémia Elnöke

Budapest, 1956.aug.6.

S á n t h a K á l m á n
akadémikus úrnak

Balassagyarmat

Mellékelten küldöm a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1956. augusztus 1-én hozott határozatát.

A határozat szelleméből következik, hogy az Akadémia Elnöksége Sántha Kálmán akadémikusnak meg kívánja adni a támogatást további tudományos munkásságához, és ennek egyik első lépéseként tájékozódott az egészségügyi miniszternél a tanszékre való visszahelyezése ügyéről. Az egészségügyi miniszter tájékoztató sorait mellékelem.

/Rusznyák István/
elnök

Mellékletek: 1.Az Akadémia Elnökségének 1956. aug. 1-i határozata
2.Az egészségügyi miniszter 1956. július 25-én kelt levele eredetiben

Ajánlott

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

H a t á r o z a t

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége újból foglalkozott azzal a határozattal, amellyel SÁNTHA KÁLMÁN rendes tagot, az Alapszabályok 17.§-a alapján 1951. július 18-án tagjai sorából kizárta.

Minthogy arra a megállapításra jutott, hogy a kizárás kellő alap nélkül történt, akkori határozatát hatálytalanítja.

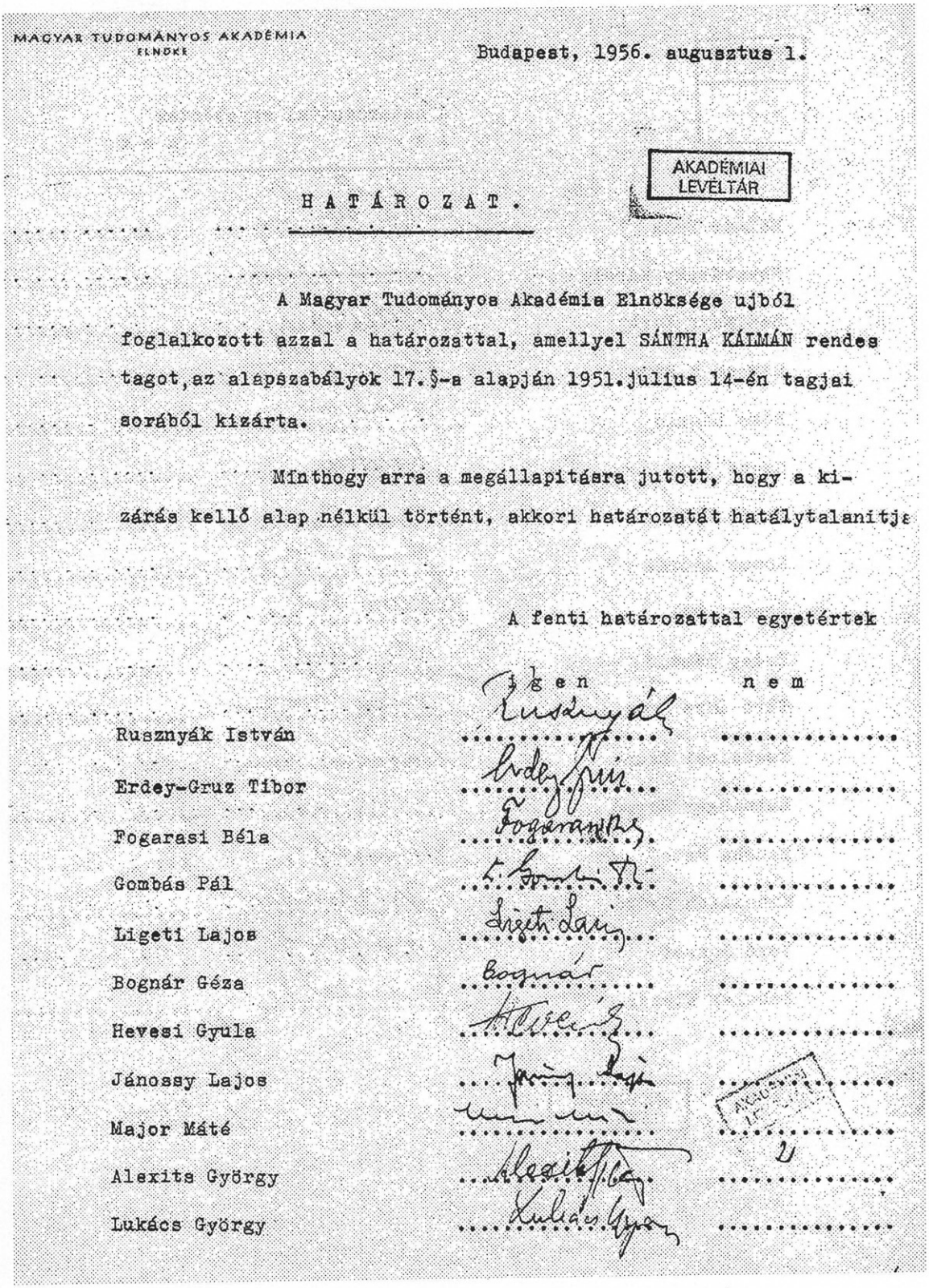
Budapest, 1956. augusztus 1.

Erdey-Gruz Tibor
főtitkár

PH.

Rusznyák István
elnök

Megjegyzem, hogy Bognár Rezső helyett ismét Erdey-Gruz lett az Akadémia főtitkára, mint a kizárás idején volt. De úgy látszik, hogy Rusznyák nem akarta egyedül vállalni a felelősséget ezért a rájuk nézve megalázó (51-es határozatukra vonatkozóan) rehabilitációs határozatért, így egy külön íven az Elnökség minden tagjával aláíratta, hogy egyetért a jelenlegi határozattal.



MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELNÖKE

Budapest, 1956. augusztus 1.

AKADÉMIAI LEVÉLTÁR

H A T Á R O Z A T .

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége ujból foglalkozott azzal a határozattal, amellyel SÁNTHA KÁLMÁN rendes tagot, az alapszabályok 17. §-a alapján 1951. július 14-én tagjai sorából kizárta.

Minthogy arra a megállapitásra jutott, hogy a kizárás kellő alap nélkül történt, akkori határozatát hatálytalanitja

A fenti határozattal egyetértek

	igen	nem
Rusznyák István	Rusznyák	
Erdey-Gruz Tibor	Erdey-Gruz	
Fogarasi Béla	Fogarasi	
Gombás Pál	Gombás	
Ligeti Lajos	Ligeti Lajos	
Bognár Géza	Bognár	
Hevesi Gyula	Hevesi	
Jánossy Lajos	Jánossy Lajos	
Major Máté		
Alexits György	Alexits	
Lukács György	Lukács György	

AKADÉMIAI LEVÉLTÁR

	A határozattal egyetértek i g e n	n e m
Molnár Erik		
Novobátzky Károly		
Sedlmayr Kurt		
Straub F.Brunó		
Bóka László		
Szabó Imre		
Hajós György		
Somos András		
Gömöri Pál		
Erdey László		
Törő Imre		
Szabolcsi Bence		
Manninger Rezső		
Maucha Rezső		
Mihailich Győző		
Verő József		
Schulek Elemér		

AKADÉMIAI LEVÉLTÁR

Sántha Kálmán válasza:

Balassagyarmat, 1956. aug.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének

B u d a p e s t
Akadémia u. 2.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1956. aug. 1-én hozott határozatát, amellyel az 1951. július 14-i kizárási határozatát hatálytalanítja, tudomásul veszem.

Sajnálatosnak tartom, hogy a kizárást megelőző időben magatartásom félreértésekre adhatott alkalmat és az Akadémiát kizáró határozata meghozatalában befolyásolhatta.

Sántha Kálmán
akadémikus

Rusznyáknak még két levélmásolatát őrzi az Akadémiai Levéltár, az egyik 56. aug. 13-i dátummal dr.Román József egészségügyi miniszternek tájékoztatás a Sántha-ügy elintézéséről.

Részletesen nem közlöm, mivel a Határozat-okat és Sántha válaszát tartalmazza. Záró sorai: "*A fentiek alapján az ügy a Magyar Tudományos Akadémia részéről le van zárva.*"

A másik "jelentés" a Pártközpontba ment:

Budapest, 1956. aug. 13.

A n d i c s Erzsébet elvtársnak,
az MDP Központi Vezetősége
Tudományos- és Köznevelési Osztálya
Vezetőjének

B u d a p e s t

Jelentem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége a másolatban mellékelt levelet intézte Sántha Kálmán akadémikushoz, melyhez csatolta az Akadémia Elnökségének f. hó 1-én hozott határozatát. Sántha Kálmán akadémikus pedig ugyancsak a másolatban mellékelt levelet intézte a mai napon az Akadémia Elnökségéhez.

A fentiek alapján az ügy az Akadémia részéről le van zárva.

Rusznyák István
elnök

(Akadémiai Levéltár: 147.503-R-1956.)

Hát ennyi. . A MTA Elnöksége a Pártközpont (Andics) nyomására végül is kénytelen volt engedni Sántha makacs, önérzetes magatartásának: a teljes rehabilitációt megkapta, - de egészségét, életét már nem tudták visszaadni.

POST MORTEM

Sántha jóval halála előtt megmondta, hogy Debrecenben legyen a temetése. Budapestet sohasem szerette.

1956. december 19-én a levert forradalom után a behavazott debreceni köztemető díszsírhelyén helyeztük el koporsóját. A ravatalnál őszinte beszédek hangzottak el, - a forradalom utáni megtorlások még éppen csak elkezdődtek, még nem vált közismertté, hogy mi következik.

Prof. Kulin László a DOTE Tanácsa, Prof. Nyírő Gyula a magyar egészségügy és a budapesti elme- és idegklinika, Prof. Nagy Dénes pedig a Budapesti Orvostudományi Egyetem rektora és Tanácsa nevében búcsúztatta. Kulin beszéde felölelte Sántha egész életpályáját. Befejező gondolata: "A nagy szellemek közös tulajdonsága, hogy haláluk után is hatnak. A Te hited, cselekedeteidből ítélve egy jobb, egy szebb, igazabb világ kialakulásába vetett megingathatatlan meggyőződés volt, amely eljövendő világban a megbékélés és a humánum lesz úrrá az emberiségen. - Legyen tragédiád mementó."

Álljon itt Nyírő Gyula és Nagy Dénes búcsúztatója teljes terjedelmében megrendítő emlékeztető és útmutatóként.

Dr. Nyírő Gyula: Búcsú Sántha Kálmántól

"A magyar egészségügy, a magyar orvosok, a magyar egészségügyi dolgozók és a budapesti elme- és idegklinika nevében búcsúzom Sántha Kálmántól. Nem feladatom méltatni most a tudósnak világraszóló, minden orvostudós által elismert érdemeit. Említenem sem kellene, mert bizton mondhatom, nincs a magyar életnek egyetlen számottevő tagja sem, aki ne tudná, hogy Sántha Kálmán a magyar orvostudománynak, a magyar egészségügynek korunkban páratlan és beláthatatlan időkig pótolhatatlan értéke volt. A veszteség oly óriási, hogy felmérése csak fokozná fájdalmunkat. Hosszú időre lesz még szükség, amíg ez a szenvedő nép elesettségéből felocsúdva, számba tudja venni elherdált értékeit, akik között - túlzás nélkül állíthatom - egyik legjelentősebb Sántha Kálmán volt.

Nehéz szívvel, felzaklatott lélekkel vállaltam a megbízatást, hogy a sírnál a magyar egészségügy nevében szóljak, bár a megbízatás ilyen egyetemes jellegű volta nagy halottunknak utolsó elégtétel. De megbízatás nélkül is szót kértem volna itt a sírnál, s ennek oka - de csak a bevett szokások szerint az lett volna, hogy Sántha Kálmán Schaffer Károly vezetése alatt a budapesti ideg- és elmeklinikának volt neveltje. Valódi és döntő indítéka azonban, amiért én itt most Sántha Kálmánt búcsúztatom az, hogy mint a szakma tanárainak korban

legidősebbje kötelességemnek érzem annak a sírjánál, aki a megalkuvás nélküli igazmondásnak képviselője volt, kemény igaz szavakat mondani.

A bennem dúló keserű indulatok Shakespeare szavait idézik elmémbe: "Temetni jöttem Sántha Kálmánt, nem dicsérni", s forrnak bennem a lázító szavak. Eszembe jut az évek előtt lefolytatott boszorkánypör.

A nép ellenségeként állították a fórum elé Sántha Kálmánt, de nem a nép vádolta őt. A nép úgy ismerte Sántha Kálmánt, mint aki minden szegény beteg ember fáradhatatlan jótevője volt.

A fórum előtt a demokrácia ellenségének mondták Sántha Kálmánt, aki a haladásnak legbecsületesebb híve volt. Senki nincs és nem volt a magyar földön, akiben igazabban, egész lényét áthatóbban éltek volna vagy élnének az emberi jogoknak, emberi szabadságnak magasztos eszméi, mint a demokratikusnak csúfolt közösségből kitaszított Sántha Kálmánban.

És ez mind nem volt elég, megvádolták, hogy valótlant állított, megvádolták, hogy meghamisította a tudományt. Azt a Sántha Kálmánt vádolták ezzel, aki 15 éves korában fogadalmat tett önmagának, hogy mindig és minden körülmények között tántoríthatatlanul hű marad az igazsághoz. Sántha Kálmán ezt a fogadalmát híven megtartotta és egész életével bizonyította.

Szörnyű volt az a boszorkánypör, a magyar tudományos életnek történelméből kitörölhetetlen, s a sors kegyetlen intézkedése révén lényegében már jóvátehetetlen szégyene. Pokoli volt a rendezés, odacsődítették a magyar értelmiség színe-javát. S kemény volt, gyűlöletet és szennyet fröcskölt a mesterkélten kovácsolt vád. S a védelem? Félénk volt és halk. A barátok egy része meg sem jelent, a többiek gyáván, némán hallgattunk, pedig már megtanultuk, hogy vétkesek közt cinkos, aki néma.

S hogy megint Shakespeare szavait idézzem: "Óh honfiak, ha dühre, lázadásra ingerelném a lelket bennetek, megbántanám Brutust meg Cassiust, kik tudva van, derék jó férfiak." Mi haszna volna? Tetemrehívás nem támasztja fel a halottat. Nem bántom őket. S ők csak eszközök voltak, hogy munkaereje teljében, életét virágzásában megbénítsák, elhervasszák Sántha Kálmánt, kiben a kemény dac és igazságának biztos tudatának érzése elutasított minden kísérletet, mely kitaszítottságán a legkisebb megalkuvás árán is, de mégis csak megalkuvásra bírással segíteni akart. A lélek szenvedélyes feszültsége megtörte az amúgy is gyengébb fizikum ellenállását, és a gyilkos betegség akkor ragadta el körünkből, mikor győzedelmesen befejezte harcát, és kívánságának megfelelő teljes elégtételt nyert. S megtörte életerejét a magyarságra zúdult csapások újabb tömege.

Sántha Kálmánt a tudóst elsősorban a synthesisben való nagyszerűség jellemezte, és ez a synthetizáló elme fanatikus módon az igazságot szolgálta. Annyit ért előtte mindenki, amennyire hű volt az igazsághoz. Megítélte azokat, akikről tudta, hogy a cél érdekében ugyan, de megalkudtak. Megítélte, de nem mindig ítélte el őket. Elitélő szavai csak az igazság árulóival szemben voltak.

Most, amikor utolsó búcsúszót mondok Sántha Kálmánnak, az egyik legnagyobb orvostudósnak, az egyik legnagyobb tanítónak, a magyar nép s általában az emberiség egyik legnagyobb barátjának, országunk egyik leghaladóbb szellemének, vallom, hogy nem ismertem senkit a magyar értelmiség tagjai közül, aki annyi veszély közepette, annyira nyílt sisakkal, felülmúlhatatlan bátorsággal harcolt volna az igazságért, a békéért, az emberi szabadságjogok megvalósításáért, mint Sántha Kálmán."

Dr. Nagy Dénes egyetemi tanár gyászbeszéde

„A Budapesti Orvostudományi Egyetem Rektora és Tanácsa, valamennyi dolgozója és egyetemi ifjúsága nevében mélyen megrendülve búcsúzom Sántha Kálmántól, a professzortól, a tudóstól és a tisztalelkű magyar embertől.

Mint professzor - betegeinek élő, fáradhatatlan orvos, diákjainak élő fáradhatatlan nevelő és tanító. Ravatalánál itt állnak lélekben betegeinek és tanítványainak ezrei.

Mint tudós - a magyar orvostudomány egyik legkiemelkedőbb alakja, a tiszta tudomány szenvedélyes hirdetője. Ravatalát körülállják mindazok, akik a magyar orvostudomány ügyét a szívükön viselik.

Mint magyar ember, nem a melldöngető hazafiak, hanem az áldozatos, sokszor népszerűtlen feladatok vállalóinak képviselője, aki úgy érzi, hogy kiváló képességeivel részt kell vennie egy új társadalom és új tudományos élet kialakításában. Szenvedélyes igazságkeresése azonban megvédi a tévedésektől. Ravatalánál itt áll minden hazája sorsáért aggódó magyar.

Hogyan lehetséges, hogy ez a rendkívül tehetséges, szinte egyedülállóan fennkölt szellemű ember, ideális orvos, méltatlan támadások kereszttüzébe került?

Azon talán nem csodálkozhatnak, hogy az emberi értelmetlenség és rosszakarat az eszmék és érdekek kavargó zűrzavarában, meg sem értve azt, amit Sántha Kálmán mond, el akarja ítélni őt, hiszen a perc-emberkék soha nem tűrik meg maguk között a náluknál nemesebbet.

De soha meg nem bocsájtható, fájdalmas csalódás annak a néhány írástudónak az árulása, aki ismerte Sántha Kálmánt, értette is Őt, és mégis ellene fordult. Pedig az ő feladatuk lett volna megmagyarázni az értetleneknek és értelmetleneknek, hogy Sántha Kálmán pacifizmusa az orvos emberszeretetéből fakad, az Ő kozmopolitizmusa tiszta internacionalizmus, szenvedélyes igazságkeresése a kutató elme nélkülözhetetlen tulajdonsága.

Annyi szándékos félreismerés, annyi rosszindulat, annyi méltatlan meghurcolás láttára mit gondolhatott Sántha Kálmán? Tudjuk, hogy az egyenlőtlen küzdelemben mély sebeket kapott. Sokan, akik nem ismerték, hajthatatlan magatartásában oktalan makacsságot láttak. De akik ismerték,

tudták, hogy megalkuvás nélküli, tántoríthatatlan magatartása az epiktetosi bölcsességet sugározta: "Megölhetnek, de nem árthatnak nekem."

S valóban, azok az eszmék, amelyekért Sántha Kálmán élt: mély humanizmusa, szenvedélyes igazságkeresése és a tiszta tudomány hirdetésére való törekvése tisztábban ragyognak előttünk, mint valaha. Ezek azok az eszmények, amelyekért egy orvosnak élni érdemes.

S most, mikor mély fájdalommal búcsúzunk Tőled, megköszönjük azt, amit a magyar tudományért, betegeidért, ifjúságunkért és értünk tettél.

Köszönjük a példát, köszönjük az útmutatást.

Nyugodjál békében."

A Magyar Tudományos Akadémia külön gyászjelentést adott ki (Emlékét az Akadémia kegyelettel őrzi!), és az Akadémia nevében Prof.Went búcsúzott. - Dr.Jeney Endre debreceni professzor a Szegedi Egyetem nevében vett búcsút (Ő régebben a szegedi egyetemen tanított). Eljött Nógrád megye: dr.Farkas István a Nógrád megyei Tanács Egészségügyi Osztálya, dr.Dobos Sándor igazgató-főorvos pedig a Balassagyarmati Kórház nevében búcsúzott.

A sírnál három búcsúbeszéd hangzott el: dr.Hetényi Ede a volt tanítványok, Lővei Sándor a klinika ápolói, dr.Rusz Sándor pedig a Debreceni Ideg- és Elmeklinika orvosai és összes dolgozói nevében búcsúzott.

Másnap a "Hajdú-Bihari Napló" részletes, kegyeletteljes tudósításban emlékezett meg a temetésről, és Sántha Kálmán életútjáról.

"S elborítá a sírt új havával az ég"

Mi pedig hazamentünk Balassagyarmatra és először ünnepeltük "Apu" nélkül a Karácsonyt: a két gyerek, Édesanyám meg én.

Lassan 40 éve lesz, hogy itthagyott bennünket, de emlékének fenntartása nem hagyott alább, sőt talán fokozódott az utóbbi évtizedekben.

A szokásos magyar, német és angol nyelvű tudományos nekrológok után bronzplakett, emléktáblák, szobrok, Sántha Kálmán Alapítvány (stroke), Sántha Kálmán Emlékérem (2 évenként kiosztva), számos előadás, közlemény és tanulmány, rádió interjúk Róla velem, e.ü. brigádok az ő nevével, Nógrád megyében díszpolgárság, poszthumusz Széchenyi-Díj 1990-ben, Debrecenben kis utca a nevéről - ezeket évtizedenként fel fogom sorolni.

De - szomorú, hogy le kell írnom - a forradalom leverése után a patkányok előbújtak lyukaikból. Hogy miért? Nem tudom. Hisz' Sántha senkit sem bántott, sőt akin kellett, segített.

Mindenesetre Debrecenben az MSzMP DOTE PB 1958. dec. 9-i ülésén a jegyzőkönyv szerint a titkárhelyettes dr.Gát László elitélte Juhász Pál professzor (Sántha utódja volt) viselkedését: "... a minisztérium úgy értékeli, hogy közel egy éves működése alatt több olyan lépést tett, ami azt bizonyítja, hogy politikailag nem helyes úton halad. Pl. a Sántha emlékünnepély megrendezése, a Leel-Össy ügyben nem helyes állásfoglalása. Meg kell mondani nyíltan, hogy ezeket nem tartjuk helyesnek, mivel őt káderként tekintette a minisztérium is."

A másik Sántha ellenes akció 1967 nyarán történt. A rádióban Fodor Ilona tartott volna - már a műsorban kinyomtatott - előadást Sántha Kálmánról, amikor hírtelen a szám bekonferálásakor a bemondó egy, a sorozatban már hetekkel előbb elhangzott előadást mondott be (Horváth Jánosról), és az hangzott el.

Ma sem tudom, hogy Sántha miatt, vagy Fodor Ilona miatt?

Azóta ilyesféle nem történt.

1957-1958.

A tanítványok - mélységesen lesújtva Sántha halála miatt - úgy határoztak, hogy bronz emlékplakettet csináltatnak azzal a felirattal, mely mondásai közül a legjobban kifejezte a Prof. tudományos személyiségét: **"Elméleteket csak tényekre szabad építenünk."** A plakett nagy formátumát pedig a klinika I. emeleti folyosóján helyezik el. Medgyesi Ferencet kérték fel, aki el is kezdte a munkát, de befejezni már nem tudta betegsége és halála miatt, - így munkatársa Pándi Kiss János készítette el művészi módon.

Az Ideggyógyászati Szemle 1957. évi 1. számában Nyírő Gyula "Búcsú Sántha Kálmántól" emlékezésében a ravatalnál mondott beszédét közli.

Az "Orvosi Hetilap" 1957. február 24-i számában Környey István így kezdi nekrológját:

"Elfogódottan veszem kezembe a tollat: tudom-e kellő tárgyilagossággal az Orvosi Hetilap közönsége előtt megjelentetni alakját én, akit csaknem három évtized érzelmei és közös törekvései fűztek hozzá, és tudom-e most, amidőn a döbbenet még teljes súlyával ül lelkemen? De talán nézeteinknek és törekvéseinknek oly sok egybehangzása folytán éppen előttem állhat az Elhunyt jelentősége tisztábban, mint más, esetleg objektívebb, kevésbé sújtott szakember előtt..."

És így fejezi be:

"...Kivételes képessége volt a problémák végiggondolására. Ez volt egyik titka nagy hatásának szaktársaira, tanítványaira és betegeire. Egyéniségéből hiányzott minden alakítás és törekvés a hatásra. Komolyságának, határozottságának, önálló, világos gondolkodásának erejével tudott közvetlen

hatást elérni, és ez a hatás lenyűgözővé vált azokra, akik emberi tisztaságát ismerték. - Szegényebb lett távozásával a tudományos munka, a magyar orvosi világ és - ma még talán nem is felfoghatóan - azok élete, akik Hozzá közel állottak."

A MTA értesítője a "MAGYAR TUDOMÁNY" 1957. 1-4. számában Környey István MTA szellemének megfelelő hűvös-tárgyilagos nekrológot közöl a tudományosságot domborítva ki.

A balassagyarmati tanítvány, Sántha utolsó adjunctusa Paál János, aki 1956 novemberben Bécsbe, később Németországba távozott, - Sántha halála után egy évvel 1957. dec. 21-én a kinti magyarok újságjában "És elhulltanak legjobbjaink" címen részletes, hosszú, nagyon szép megemlékezést közöl.

A német tudományos sajtóban (Arch.f.Psych.u.Z., ges.Neur.Bd.196.S.1-3., 1957.) J.Hallervorden (Giessen) "Koloman von Santha" címen írt nekrológot Sántha összes német és angol nyelven megjelent műveinek jegyzékével.

1957-ben Környey István emlékezik Sántha Kálmánra német nyelven. (Dtsch,Z.Nervenheilk.Bd.177.)

Végül a kanadai jóbarát, W.Penfield, a szakma nagyja 1958-ban az Arch.Neurol.and Psych.79,177. számában szakmailag méltatja és barátilag búcsúztatja.

Sántha Kálmán sírjára 1958 végén állítottunk sírkövet. Nem volt könnyű azokban az években fekete gránithoz jutni, - nem is lehetett újat kapni. De végül mégis sikerült a gránitsírkövet felállíttatnom, és kedvenc Horatius ódám sorait rávésetnem (Iustum et tenacem propositi virum...). Tizennyolc éves koromban ezt választottam életem egyik mottójául. Sejthette az a gimnazista kislány, hogy a sors olyan férfival hozza össze, akire ráillenek ezek a sorok?

1960-AS ÉVEK

1966-ban Paál János Németországban a magyarnyelvű újságban emlékezik Sántha Kálmánra:

„Tíz éve 1956 decemberében a bécsi klinika hosszú folyosóján találkoztunk össze, három hazai munkatárs. "Meghalt a Prof."- mondta egyikünk. Többet azon a délelőttön senki közülünk nem tudott szólni. Csak ott sírtunk a klinikai folyosó egyik zugában, fehérköpenyben, a derék osztrákok megütközésére.

A Prof. nem szerette az ünnepléseket, még kevésbé, ha őt ünnepelték s valószínűleg azzal sem értett volna egyet, hogy megsiratjuk. Kerülte a feszes formaságot, az órarendre járó programot és a megmutatkozó érzelmeket is, - ugyanakkor bármikor, bárkinek rendelkezésére állt, és legszívesebben csak úgy kötetlenül, a lépcső egyik fokán állva, kulcscsomójával játszadozva beszélgetett el akár órák hosszat velünk.

És mégis, bármennyire kerülte a feltűnést, mennyi feltűnést okozott! Nem tudott hallgatni, ha úgy érezte, hallgatásával lelkiismeretét, igazsághoz-ragaszkodását fojtja el. Kijelentései az ötvenes évek elején, mind megannyi kiállás, kihívásszámba menő kritika az önkény felé, bátorító remény a csüggedő tömegek számára."

Idehaza a 60-as években születik meg Vekerdi László nagyívű részletes tanulmánya Sántháról, az orvostudósról a VALÓSÁG c. folyóiratban (1968). Ez a legalaposabb munka, amely Sántháról készült tudományos munkáinak elemzésével. Örömmel tölt el, hogy segédkezhettem a létrejöttében.

1969-ben jelenik meg Vekerdi László könyve a Magvető kiadásában "Kalandozás a tudományok történetében" címmel. Ennek egyik fejezete a Sántha-tanulmány.

1967-ben tiltják le Fodor Ilona műsorba vett előadását a rádióban Sántha Kálmánról - mint már említettem.

1967 nyarán (aug.18-19.) Juhász Pál - aki 10 évi debreceni professzorság után megkapta a budapesti ideg- elmeklinika katedráját - mintegy búcsúzóul két napos, 27 előadást magába foglaló "Sántha Kálmán Tudományos Emlékülést" rendeztetett a DOTE Tudományos Társaságával annak emlékére, hogy Sántha Kálmán 30 évvel azelőtt kezdte el a debreceni idegklinikán munkásságát. Mindenki ott volt, a szakma "nagyjai" (Miskolczy, Környey, Huszák, Tariska, Lóránd Blanka, Csermely stb.) és az idegklinika orvosai.

1970-ES ÉVEK

Az országban lassan elmúlnak a forradalom megtorlásának évei, kissé szabadabb levegőben élünk, ez megérződik azon is, hogy a Sántha Kálmánra emlékezők egyre gyakrabban nyilvánulhatnak meg szóban, írásban, tettekben.

1970-ben Salamon Pál a MAGYAR HÍREK -ben, a Magyarok Világszövetsége Budapesten megjelenő lapjában az "Arcképek a mából" sorozatban velem készít fényképes interjút, mint idegsebésznővel, de ez tulajdonképpen Sántha Kálmánról szól.

1971. december 11-én a Balassagyarmati Kórház Női Ideg- és Elmeosztályának folyosóján fehér márvány emléktáblát leplez le az osztályvezető főorvos, dr.Szabó Endre. Utána az emlékülésen számos előadás hangzik el Sántháról (Oppe Emil igazgató főorvos, Prof. Környey, Prof. Juhász, dr.Majerszky).

Egyébként mindkét osztályvezető főorvos Balassagyarmaton akkor Sántha-tanítvány volt (dr.Samu István, dr.Szabó).

Másnap a NÓGRÁD c. napilap részletesen, fényképes tudósítást közöl az eseményről.

1972. Az Ideggyógyászati Szemle januári számában közölte Környey professzor 71-ben Balassagyarmaton tartott előadását "Sántha Kálmán Emlékezete" címen. Részletes tudományos és emberi, baráti ismertetés, melyet azzal fejez be: "A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Egyesülete meghajol Sántha Kálmán egyénisége és alkotásai előtt."

Az Ideggyógyászati Szemle ugyanazon számában közli Juhász Pál Balassagyarmaton tartott előadását "Emlékezés Sántha Kálmánra, a nevelőre" címen.

1972. január 1-i számában a NŐK LAPJÁ -ban Salamon Magda riportjában ("Az idegsebésznő, akivel a saját férje megoperáltatta magát") túlnyomórészt Sántha Kálmánról van szó.

Paál János immáron harmadszor emlékezik felejthetetlen főnökére "Egy magyar mártír" címen: *"Rendkívüli volt a szónak szószerinti értelmében is, éppen ezért sem a régi, sem az új, az úgynevezett szocialista Magyarország rendje előtt nem talált megértésre... Csak egy volt számára szent: a betegek érdeke."*

1973-ban jelent meg Budapesten a Minerva Nagy Képes Enciklopédia A GYÓGYÍTÓ ÉRTELEM c. kötete, amelynek 335. oldalán dr.Vörös László ezt írja:

"Az orvosok egy része nem a társadalmi harc, hanem az erkölcsi helytállás példaképpé növeszthető útját követi. Ilyen életút Albert Schweitzer-é, aki romantikus antikapitalizmusból a gyarmatosító fehér ember bűneit akarta levezekelni afrikai gyógyító működésével, a fehér elnyomók által ejtett minden sebért egy-egy valódi sebet, vagy megbetegedést gyógyítva meg, oly áldatlan körülmények között, hogy betegei nyomorult létkörülményeinek nemcsak tanúja, hanem sorstársa is volt. - E morális zsenik közé tartozik a magyar Sántha Kálmán, aki az 1950-es évek egyes torz bürokratikus intézkedései ellen tiltakozott, amelyek az orvos gyógyító munkáját nehezítették, az orvos moráljával ellenkeztek. Véleménye nyilvánításával sorsot is vállalt: katedráját vesztette, és egy ragyogó kutató-út további állomásától fosztotta meg magát."

1973-ban az IDEGGYÓGYÁSZATI SZEMLÉ- ben dr.Majerszky Klára közli Sántha Kálmán 70. születésnapjának emlékére "Óriássejtes csigolyadaganatok" címen 4 fiatal nő esetét katamnesztikusan, akiket 1938-49 között Sántha operált sikeresen.

1976-ban egy miskolci napilapban kis tudósítás jelent meg a "Sántha Kálmán munkamegjavító brigád"-ról, amely a Megyei Kórház I. Ideg-elme-idegsebészeti osztályán alakult meg 36 dolgozóval (brigádvezető: dr.Tomori Zsuzsanna).

Karcagon a Kórház Idegosztályán hasonló Sántha Kálmán Brigád alakult meg. Egyszer meghívásukra előadást tartottam ott Sántha Kálmánról.

1976-ban Stephen Környey: "History of Neurological Sciences in Hungary" címen kis könyvet jelentet meg, melyben fényképet közöl Sántháról és tudományos munkásságát méltatja.

1978-ban az ORVOSI HETILAP /melynek az enyhülés éveiben főszerkesztőségét - felkérésre - elvállalta/ szeptember 17-i számában „Közgondolkodásunk, tudománypolitikánk és Sántha Kálmán" címen Juhász Pál professzor hosszú tanulmányt közöl Sántha születésének 75. évfordulójára.

1978-ban az ORSZÁG-VILÁG augusztus 30-i számában Benedek István Gábor "A Pióker-sztori" címen hosszú cikket közöl a sztahanovistáról. Természetesen megemlítik az 1951-es Magyar Tudományos Akadémia-beli szereplését, némi kis ferdítéssel, - de végeredményben sem a riporter, sem Pióker nem bántja Sánthát. Íme a szöveg: "Ekkoriban ugyanis a tőkés propaganda éjjel-nappal azt fújta, hogy az élmunkások idegileg tönkremennek az örökös hajszában. A Magyar Tudományos Akadémia is úgy határozott, megvizsgálja a kérdést. Engem is meghívtak arra az akadémiai ülésre, ahol részt vett többek között Rusznyák István és Sántha Kálmán professzor."

A továbbiakban a riportban Sántha neve nem szerepel.

Meghívó az 1976 decemberi ünnepségre:

A Debreceni Orvostudományi Egyetem
SÁNTHA KÁLMÁN
akadémikus
halálának 20. évfordulója alkalmából
1976. december 10-én
15 órakor a debreceni Köztemetőben
KOSZORÚZÁSI ÜNNEPSÉGET
16 órakor az Elméleti Tömb Tantermében
EMLÉKÜLÉST
rendez, amelyre tisztelettel meghívjuk

dr.Szabó Gábor
egyetemi tanár,
rektor
az emlékülés elnöke

Hát eljutottunk ide - 18 évvel az MSZMP DOTE PVB ülésén elhangzottak után, amikor a titkárhelyettes elitélte Juhász Pál professzor viselkedését a Sántha Emlékünnepély megrendezése miatt - hogy maga a DOTE rendezi meg az ünnepélyt és a rektor az ülés elnöke.

Tempora mutantur...

Szabó Gábor rektor megnyitó beszéde megérdemli, hogy teljes egészében itt álljon:

"Sántha Kálmán professzorra emlékezve tartozásunkat kíséreljük meg leróni. Adósai vagyunk, mert csendesen tudomásul vettük az őt ért igazságtalanságokat, mert megpróbáltunk magyarázatot találni az ellene alkalmazott eljárásra, vagy mert akaratlanul ártottunk is neki.

De adósai vagyunk azért is, mert hallgatóinak orvosként és emberként olyan követendő magatartást tanított meg, amelyik mindmáig hat, amelynek etikája ma is, de talán még igen hosszú időn át aktuális marad.

Vaskövetkezetességgel végig vitt élete a megalkuvásmentes humánum példája marad. Erkölcsi idealizmusnak tudatos vállalójává mi tesz egy materialista tudóst? Miért nem válik engedékennyé a sors csapásai alatt,

miért nem enged a hatalom önkényének, miért nem követi önös érdekeit, miért nem jut el akár a cinizmus álláspontjára is? Hihető-e, elgondolható-e, hogy Sántha Kálmán magatartását valamiféle személyes romantikus elképzelés irányította, amikor tudatosan vállalta a megalkuvásmentes igazmondást, a konzervatív reakcióval való szembefordulást, mindig mindenben mindenkivel szemben? Vajon nem tudta-e, hogy milyen kockázattal jár mindez?

Úgy hiszem, mindezt mérlegelte, és nem voltak illúziói és nem volt egzaltált, sem a II. világháború évei alatt, sem akkor, amikor a fasizmussal fordult szembe, sem akkor, amikor polgári-demokratikus-liberális politikai álláspontját nyíltan kifejtette a hatalmát szilárdító, hatalmáért küzdő proletárdiktatúra képviselői előtt.

Tette ezt, mert képviselte azt a felismerést, hogy emberré bennünket éppen a mai érdekeken való felülemelkedés, e határokon való túllátás tesz, hogy az emberi társadalom előrehaladását az adott társadalmi, politikai viszonyokon belül immanens módon meghatározza az a többlet, amelyet ösztönösen nem teszünk, amelynek közege és célja az emberi társadalom, amelyet ez teremtett meg, és biztosítja hozzá fennmaradásának légkörét is.

Az alkotó-termelő, áldozatot is vállaló ember példaképének megteremtése nélkül nem lehet haladás, nincs civilizált élet, megszűnik az, amit emberi méltóságnak hívunk, amely civilizációnk alapja.

Hiszem, hogy az emberi méltóság igényével élők gondolat- és érzésvilágát nemcsak a vallásos hit fűtheti, hanem - amint Sántha Kálmán példája is mutatja - egy materialista, racionális világnézet, az ember történelmi szerepének öntudatos és felelősségteljes felismerése és vállalása is.

E gondolattal köszöntöm Sántha Kálmánt ezen a napon."

Ezután következett Juhász Pál egyetemi tanár megemlékezése Sántha Kálmán oktató-nevelő, gyógyító munkájáról, majd Tariska István egyetemi tanár Sántha neuropathológiai munkásságáról, végül a beteg Hullay József helyett Majerszky Klára Sántha idegsebészeti tevékenységéről.

Szabó Gábor rektor megnyitó beszédét az Ideggyógyászati Szemle 1977 májusi számában lehozta Juhász Pál professzor.

1980-AS ÉVEK

1981-ben volt Sántha Kálmán halálának 25 éves évfordulója. Dr.Sántha Andrea és dr.Majerszky Klára 1981-ben azzal a kéréssel fordult írásban a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Társasága Vezetőségéhez, hogy *"...Alapíttassék Sántha Kálmán Emlékérem, mellyel elsősorban a klinikai neurológia, neuropsychiatria és neurochirurgia, valamint neuroradiológia arra érdemes művelőit jutalmazza a Társaság vezetősége. Az emlékérem két évenként kerüljön*

kiadásra december hónapban megtartott emlékülésen váltakozva a szintén két évenként adományozott Schaffer Emlékéremel.

Szeretnénk, ha a Társaság tisztelt Vezetősége a megalapítandó SÁNTHA KÁLMÁN Emlékérmet első ízben 1981 december hónapban tartandó emlékülésen Debrecenben adományozná Sántha Kálmán halálának negyedszázados évfordulóján."

Azóta az emlékérem hét ízben került kiosztásra, legutóbb 1993-ban (dr.Török Pál, dr.Mérei F.Tibor, dr.Bodosi Mihály, dr.Várady Géza, dr.Leel-Össy Lóránd, dr.Majtényi Katalin, dr.Molnár László), mindig Debrecenben.

A tudományos ülés után kimegyünk a temetőbe és megkoszorúzzuk Sántha Kálmán sírját.

1981 áprilisban a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiója "A Magyar Olivecrona" címen riportot közvetített, amelyben Ágoston István beszélgetett Sántha Kálmánról Majerszky Klárával.

1980 januárjában az "Új Tükör" c. hetilapban Székely András interjút közöl Varga Imre szobrászművésszel. Ebben említi - név nélkül -, hogy egy debreceni orvosprofesszor emlékművét készíti Debrecen számára: "Ez a kiváló tudós az első Kossuth-díjasok egyike volt, azután félreállították."

A szoborcsoport el is készült a DOTE megrendelésére, ott áll ma is a DOTE előtt, szerencsére nincs ráírva Sántha neve.

1983 július 12-én a "Hajdú-Bihari Napló" első oldalán szignó nélküli részletes megemlékezés van Sántha Kálmánról, aki aznap lett volna 80 éves.

1986-ban a "Képes 7" c. hetilap 6. számában az 50-es években Debrecenbe "száműzött" Schifferné Szakasits Klára naplószerű, folytatásos életrajzában említi Sántha Kálmán esetét: "*Ami meglepett - ezt Nagy doktor beszámolójából tudtam meg -, hogy Sántha professzor vidáman, tervekkel tele hagyta el a klinikát, és ment el dr.Majerszky Klára sebészorvossal a balassagyarmati kórházba.*"

Hát ebben bizony tévedett az azóta elhunyt szegény Nagy doktor, - de ez nem lényeges.

1987 március 7-i számában a Hajdú-Bihari Napló" dr.Nyakas László tollából "Akiről utcát neveztek el Debrecenben. Sántha Kálmán" címen részletes, szép tanulmányt közöl. Ebben említi, hogy Debrecenben a Bem téri kórház udvarán kis mellszobor áll Sántha Kálmánról, melyet egy régi beteg készített. Az újonnan elnevezett kis utca a Károlyi Mihály és Németh László utcát köti össze.

1987-ben a "BORSODI ORVOSI SZEMLE" 1. számában Török Pál főorvos Sántha halálának 30. évfordulója tiszteletére közli azt a

visszaemlékezését, melyet 1981-ben mondott el Debrecenben a "Sántha Kálmán Emlékérem" átvételekor:

"... soha senkit nem láttam úgy beteget vizsgálni, mint ahogy Sántha professzor vizsgált. Ilyenkor tanultunk tőle a legtöbbet. Miután a beteg kiment a vizsgálóból, elővette zsebéből kis jegyzetfüzetét, pillanatok alatt lerajzolta pár vonással az agyat, és benne a pontos lokalizációt. Ugyanígy tette ezt, amikor a beteg hozzátartozója kért tőle felvilágosítást, a legegyszerűbb embernek is részletesen elmagyarázta hozzátartozója betegségét. Egyik alkalommal, amikor osztályvezető tanársegédemtől kérdeztem, hogy hol van a beteg agyában a daganat, nevetve válaszolta: "Menj, kérdezd meg a beteg férjét, neki már a professzor elmagyarázta." Nap mint nap tanúi voltunk - korunk orvosaiból lassan kiveszőmélységes emberségének és közvetlenségének, a beteg ember minden problémáját ismerő és megértő orvosnak. Mindenkor eszményképül lehet állítani nemcsak mint tudóst, hanem mint gyógyító orvost is. Ilyen eszménykép volt a mi számunkra is, őt tekintettük mindig a legmagasabb erkölcsi normának, a tanítványai közül többen fogalmazták meg, hogy mindig a professzornak dolgoztunk, - és dolgozunk még manapság is. Csodálatos képessége volt arra, hogy orvosaival a szakmát megszerettesse, kényszer nélkül, csupán az érdeklődés felkeltésével, és ennek köszönhető, hogy mindennapos, átlagos képességű emberekből később olyan orvosok lettek, akik megállták a szakmában becsülettel a helyüket.

Balassagyarmati száműzetése idején, amikor hazalátogatott, többször megkértük, egy-egy olyan beteg vizsgálatára, akin nem tudtunk eligazodni. Mindig készségesen segített és konzultált velünk. Egy-egy ilyen élményszámba menő betegvizsgálatból hónapokig éltünk... Toronymagasan állt fölöttünk szakmailag és emberileg is, ennek ellenére mindig legközvetlenebb barátunk és segítő társunk volt bármilyen problémával, bármikor fordultunk Hozzá."

1987-ben a "KÉPES 7" május 2-i számában "Még mindig Pióker" címen nagy riportot közöl a sztahanovistáról Földes József. Ebben írja:

"Az ötvenes évek elején a híres debreceni orvosprofesszor Sántha Kálmán szóvá tette, hogy a túlhajtott munkaverseny tönkreteheti, idegileg kimerítheti a sztahanovistákat. Ennek cáfolatára a pártvezetés látványos "tudományos" ülésszakot celebráltatott az Akadémián, ahol Piókert is felszólaltatták. "Itt vagyok Sántha professzor úr, vizsgáljon meg, ha akar, van-e rajtam valamilyen elváltozás?" mondta akkor a magyar tudományos élet számos kiválóságának tapsa kíséretében. (NB. az akadémiai ülés jegyzőkönyvében ilyesmi nem szerepel. A szerk.) - Pióker csak jóval később, amikor Sántha professzort emiatt eltávolították a debreceni klinikáról, értette meg, hogy milyen célok érdekében léphette ő át a Magyar Tudományos Akadémia küszöbét, ami pedig akkor oly felemelő érzéssel töltötte el. De Sántha Kálmán személy szerint sohasem hibáztatta Piókert a történtekért."

1988. február 5-én a "MAGYARORSZÁG" c. hetilapban nagy feltűnést keltett Neukum Lea "A Prof." című, fotókkal ellátott alapos "tanulmánya", melynek megszületésében sok adattal örömmel működtem közre. A hetilap tudományos rovatvezetője az a Nyárády Gábor volt, akinek családjához valaha baráti kapcsolatok fűzték Sánthát. Olyan élénk visszhangja volt a cikknek (a "Magyarország" nagy publicitásának köszönhetően), hogy a hetilap március 4-i és április 8-i számában régi tanítványok jelentkeznek az "Olvasói Rovat"-ban (Dr.Kulcsár Dániel és Dr.Kardos Ferenc). Utóbbi ezt írja:

"... három hallgató írta alá a feljelentést a pártszervezethez. (Persze, a többiek tudta nélkül.) Mint később kiszivárgott, a szervezet utasítására, hogy ennek alapján eljárhassanak Sántha Kálmán ellen. Közülük kettő ma is él, egyikük pár évvel ezelőtt meghalt. Nevüket nem közlöm, mert nem akarok nekik ártani. Mindenesetre megkapták ezért a jutalmukat: egyetemi tanárok lettek. Feltételezhető, hogy nincsen lelkiismeretfurdalásuk. Az Akadémia akkori elnökségének eljárása Sánthával szemben ugyancsak elitélendő. Ezekben az években szolgailag végrehajtotta a politikai "útmutatásokat" minden tekintetben. Akkori elnöke közmegbecsülésnek és nagy tekintélynek örvendő belgyógyász professzor volt, aki fenntartás nélkül kiszolgálta az akkori politikai vezetést. Tiltakoznia kellett volna Sántha elitélése ellen, vagy lemondani az akadémiai elnökségről. Így Sántha Kálmán sorsában őt is részesnek kell tekinteni."

1988-ban az "OLVASÓ NÉP" negyedévenként megjelenő folyóirat 1. számában Tóbiás Áron "Majerszky Klára Életútjá"-ról ír, de ennek jó része - természetesen - Sántha Kálmánról szól. A tetszetős külsejű folyóirat elülső és hátsó borítólapján a Sántha Emlékplakett két oldala van.

1988 december 12-én Miskolcon nagyszabású ünnepség volt, ebben az évben volt Sántha Kálmán születésének 85. évfordulója. A Megyei Kórház-Rendelőintézet Igazgatósága, Tudományos Bizottsága és az 1. sz. Ideg- és Idegsebészeti Osztály áll a meghívón, mint rendezőség, persze mindennek a mozgatója dr.Török Pál volt. A műsorban dr.Vekerdi László: Sántha Kálmán, a tudós, dr.Majerszky Klára: Sántha Kálmán az idegsebész, és dr.Gomba Szabolcs: Sántha Kálmán a Debreceni Orvostudományi Egyetem professzora címen tartottak előadást. Utána a parkban Sántha Kálmán Máger Ágnes által készített mellszobrát leplezte le a BAZ megyei Kórház igazgató főorvosa: dr.Katona Zoltán.

Felemelően szép ünnepség volt.

1988. december 24-én a "KÉPES 7" nagy riportot közölt Straub F.Brunóról "Elnök Úr? Professzor Úr!" címen KocsisTamás tollából. Őszinte meglepetéssel olvastam benne a következőket: "Miért döntött úgy 1956 után, hogy nem kíván párttag lenni?" - kérdezi a riporter.

"56 után néhány tapasztalatot értékelnem kellett. Az ötvenes évek elején történt például, hogy az Akadémián az orvosi osztály, ahová akkor tartoztunk, kapott egy utasítást, hogy Sántha Kálmánt ki kell zárni az Akadémiából. Az ülésen Sántha is megjelent, de nem volt hajlandó egy szót sem szólni. Utána, mikor visszavonultunk, közölték velünk, hogy ez párthatározat: ki kell zárni. Kizártunk. Azután egy hét múlva kiderült, hogy nem volt párthatározat, hanem valaki ezt így adta elő."

Sapienti sat.

1989 tavaszán a Kőbányai Gyógyszergyár munkatársa dr.Bodó Mihály kezdeményezésére SÁNTHA KÁLMÁNY ALAPÍTVÁNY-t létesített a Magyar Ideg- és Elmegyógyász Társaság cerebrovascularis szekciójának támogatására, a "stroke program" (agyi szélütés) hazai megvalósítására. Ünnepélyes alakuló ülés volt május 25-én Csillebércen, amelyen Sántha Andreával együtt résztvettünk.

1989-ben a MAI MAGAZIN c. szakszervezeti lap interjút közöl dr.Simon Miklós szegedi bőrgyógyász professzorral, aki valaha Debrecenben volt medikus és fiatal orvos. Többek között részletesen beszél a "Sántha Ügy"-ről nagy felháborodással: "ami vele történt, a kor legnagyobb injúriája volt."

1989 január 25-én a Magyar Rádióban a Kossuth adón elhangzott Lukácsi Béla interjúja dr.Majerszky Klárával "A tudományok és a tudománypolitika az 50-es években" sorozatban "Az orvostudományról" címen. Ebben részletesen ismertetik a Sántha-ügyet (A következő évben megjelent az Élet- és Tudomány 25. Számában.).

1990-ES ÉVEK

1990. március 13-án poszthumusz Széchenyi Díj-at első ízben osztottak ki a Parlamentben a Nemzeti Ünnep alkalmából. Két kiváló, a múltban sérelmeket elszenvedett orvos kapta meg: Johann Béla (eü. államtitkár a Horthy időkben) és Sántha Kálmán.

1990 PSYCHIATRIA HUNGARICA 4. szám. A poszthumusz Széchenyi Díj alkalmából felkért dr.Füredi János professzor, a Magyar Psychiatriai Társaság elnöke, hogy írjak Sántháról a lapba, így "Sántha Kálmán a psychiater" címen közöltem megemlékezést Róla. Idézem benne Sántha véleményét - mely tulajdonképpen az amerikai Adolphe Meyer-től származik: *"... pszihiátrialilag intelligens neurológusokra és neurológiailag intelligens pszihiáterekre van szükség."*

1990 február 2-i MAGYARORSZÁG hetilapban ismét Neukum Lea ír "Neuroloógia, Az ötödik helyen, Cerebrovascularis Osztályok, Sántha Kálmán

Alapítvány" címen részletes tanulmányt a hazai "stroke" helyzetről, dr.Nagy Zoltán, dr.Bodó Mihály szerepéről, a jövő lehetőségeiről.

1990 január 2-án a Komárom Megyei Dolgozók Lapja "Emlékérem dr.Leel-Össy Lórándnak" címen ír Sántha Kálmánról és közli az érem képét is.

1990 az ÉLET ÉS TUDOMÁNY 25. számában Lukácsi Béla "A gyógyíts jobban mozgalom" címen közli az előző évben a rádióban elhangzott szellemes hangvételű interjúját, elsősorban Sántha Kálmánról.

1991-ben megrendezik az Első Magyar Neuropathológiai Konferenciát Budapesten szeptemberben a "Decade of the Brain" keretén belül (Leel Össy és Majtényi K. a főrendezők). Leel Össy nehéz bronz plakettet készíttetett, rajta Schaffer Károly és Sántha Kálmán profil képe.

1991 december 11-én a Hajdú-Bihari NAPLÓ -ban "Sántha Kálmán Emlékünnepély" címen emlékeznek a prof. halálának 35. évfordulójára, amikor is dr.Majtényi Katalin kapja meg az emlékérmet, és emlékbeszédét az AIDS neuropathológiájáról tartja.

1992 októberében Nógrád megye Közgyűlése dr.Sántha Kálmánnak és Rajeczky Benjámin zenetudósnak Nógrád megye Díszpolgára kitüntető címet adományozta poszthumusz. A kitüntetés átadása Szécsényben történt ünnepélyes keretek között.

Nógrád nem felejt!

1992. október 19-i számában a NÉPSZABADSÁG lehozta az eseményt a Hírek között.

1993-ban lett volna Sántha Kálmán 90 éves. Számos megemlékezés történt szóban és írásban.

1993/1. számában a DEBRECENI SZEMLE folyóirat Kiss (F.) József tollából "Sántha Kálmán debreceni évei" címen részletes, alapos tanulmányt közöl újabban hozzáférhető párttörténeti adatokra, jegyzőkönyvekre támaszkodva.

1993 Ideggyógyászati Szemlében dr.Török Pál írt szép megemlékezést "Dr.Sántha Kálmán ez év július 12-én lett volna 90 éves" címmel.

1993. KÓR-LAP az Esztergomi Orvosi Kamara lapja 7.-8. számában dr.Szállási Árpád hosszabb tanulmányban emlékezik: "*90 éve született és már 37 esztendeje nincs az élők sorában. Hogy nem lett Nobel-díjas, mint Szent-Györgyi Albert, hát istenem. Szerencsésebb neurokirurgus kortársai: Cushing, Penfield, sőt a svéd Olivecrona sem lett az. Ennek ellenére megérdemelné, hogy róla nevezzék el a Debreceni Orvostudományi Egyetemet!*"

1993 szeptember 14-én a Balassagyarmati Honismereti Kör baráti ülést rendezett, "hogy közösen emlékezzünk a 90 éves dr.Sántha Kálmán professzorra. Ez alkalomból Honismereti Körünk vendége özvegye és leánya: dr.Majerszky Klára és dr.Sántha Andrea, kik a Balassagyarmaton töltött időt idézik fel."

Nagyon kedves délután volt, eljöttek Miskolcról, Budapestről is régi Sántha tanítványok.

1993. október 23-án a debreceni orvosképzés megindulásának és a főépület ünnepélyes átadásának 75 évfordulója alkalmából a DOTE által rendezett egyetem-történeti kiállításon "Sántha Kálmán Rehabilitációja" című fényképes poszter szerepelt.

A kiállításról készült, 1994-ben kiadott "DOTE EMLÉKKÖNYV" -ben részletesen ismertetik Sántha Kálmán pályafutását, 1944 őszi "egyetem-mentő" magatartását külön kiemelve.

1993 december 10-i számában a Hajdú-Bihari Napló némileg téves adatokkal bár, de közli hogy a Sántha Emlékérmet a debreceni Molnár László egyetemi tanár kapja.

1993 december 14-én heted ízben adományoztuk a Sántha Emlékérmet Debrecenben, ezuttal Molnár László ideg-elmegyógyász professzornak. Az Elnökségben résztvett Prof.Dr.Gergely Lajos, a DOTE rektora, aki 4 és fél oldalas elaboratumot olvasott fel "Előterjesztés Sántha Kálmán Egyetemi Rehabilitációjára" címen. Mivel 1956-ban a MTA és a minisztérium rehabilitálta Sánthát, de a DOTE a közbejött forradalmi események és Sántha halála miatt, majd a "megtorlás" évei alatt - nem, ezt megteszi a DOTE ebben az előterjesztésben, melynek végső mondatai a következők:

"...Az elmondottak alapján indokolt, hogy az Egyetemi Tanács és a rektori vezetés a széles nyilvánosság előtt kinyilvánítsa, hogy Sántha Kálmánnak, a DOTE nemzetközi rangú, nagy felkészültségű, iskolateremtő egyetemi tanárának elévülhetetlen érdemeit, valamint a szélsőségektől mentes, demokratikus hazai közélet, az egyetem politikai tisztatásságát, erkölcsi és tudományos tekintélyét, a szellemi élet sokszínűségét képviselő egyetemi önkormányzat megteremtésére, illetve megőrzésére irányuló munkásságának emlékét megőrzi..."

"... kötelességének érzi, hogy a jövő orvosnemzedékét a Sántha Kálmán-i életminta szellemében tanítsa és nevelje. Mélységesen elitéi mindazokat, akik közreműködtek és segítséget nyújtottak Sántha Kálmán szakmai és erkölcsi tekintélyének, emberi méltóságának minden jogi alapot nélkülöző gyalázatos meghurcolásában."

Ezután - a kitüntetés átadása és a kitüntetett méltatása előtt - Sánthára emlékeztem, nem a közismert "boszorkánypörre", hanem kevésbé ismert dolgaira:

"Mikor megismertük egymást, már nem volt vallásos a szó egyházi értelmében, és már én sem voltam az. Így aztán nem kötöttünk egyházi házasságot és gyermekeinket sem kereszteltettük meg. Válasszanak ők maguk, ha már felnőttek. Én viszont jól ismertem a Bibliát, mert református

gimnáziumban érettségiztem, és idézgettem is gyakran belőle, mert úgy gondoltam, hogy a szocializmust bibliai alapon lehetne megvalósítani. - Mikor 51-ben Sántha elkerült Balassagyarmatra, de mi még Debrecenben laktunk 52 karácsonyig, egyszer azt írta: "Küldj nekem egy Bibliát!" Mindent szeretett megismerni, nem szerette a másodkézből való dolgokat, értesüléseket. És én Jézus szavait írtam be a Biblia első lapjára Sánthának: "Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall?" Ez a mondás Őrá illet, ez Ő volt. Inkább odaadta katedráját, tudományos akadémiai tagságát, a műtőt, a laboratóriumot, mindent, ami az életet jelentette, - de tiszta maradt. Nem vallott kárt az ő lelkében."

1994. február 11-én a Hajdú-Bihari Napló -ban Juhász Nagy Sándor "A PET-centrum és Debrecen" címen remek, tömör ismertetést ad a pozitron emissziós tomográf debreceni "felavatásáról" végigtekintve Debrecen "tudományos" múltján Méliusz Juhász Pétertől kezdve, és végezve a PET-tel kapcsolatosan Szalay Sándor atomfizikus professzoron és Sántha Kálmánon, az idegrendszer tudósán: "Sántha századunk magyar orvostudományának e méltatlanul meghurcolt jellemóriása (egyébként a hazai idegsebészet megteremtője), az idegtudományoknak éppen azokon a területein alkotott maradandót, ahol a PET gyakorlatias, gyógyításbeli hasznosíthatósága a legjelentősebb."

1994-ben Mérei F.Tibor "Környey István"-ról írt könyve jelent meg az Akadémiai Könyvkiadónál "A múlt magyar tudósai" sorozatban. Mérei, mint Környey tanítvány, idegsebész, jól ismerte Sánthát. Könyve 116. oldalán a fejezet címe: "A Sántha-Ügy", melyről véleményét már idéztem az értelmiség megfegyelmezésével kapcsolatosan.

1994. december 22-i számában a Hajdú-Bihari Napló "Nyugtalan békében hitre, reményre van szükség" címen emlékezik az Országgyűlés Debrecenben tartott emlékülésérőI az Ideiglenes Nemzetgyűlés 50. évfordulóján: "...a Köztársaság elnöke, az Országgyűlés elnöke és a képviselők küldöttsége a Köztemetőben megkoszorúzta a Nemzetgyűlés egykori képviselőinek: Juhász Nagy Sándornak, Sántha Kálmánnak és Vásáry Istvánnak a sírját."

1995. május 12-re meghívót kaptam a Magyar Orvostörténeti Társaság Kelet-magyarországi Szekciójának és a DAB Orvostudományi Szakbizottságának Tudományos Ülésére Debrecenbe dr.Zajácz Magdolna szemész professzornőtől, a szekció vezetőjétől, hogy tartsak előadást Sántha Kálmánról. Örömmel tettem eleget a felkérésnek annál is inkább, mert 1951 óta már több orvosgeneráció nőtt fel, akik akkor még meg sem születtek, így a Sántha-Ügy-ről csak zűrzavaros értesülései vannak. Ha egyáltalán...

1995. júniusban megjelent az Akadémiai Kiadónál Huszár Tibor: "A hatalom rejtett dimenziói, Magyar Tudományos Tanács 1948-49." c. könyve, melyben egész fejezetet szentel Sántha Kálmán - általam is ismertetett - magatartásának az Akadémiai Levéltárban található jegyzőkönyvek alapján.

Sántha Kálmán 1945 előtti politikai kapcsolataira vonatkozóan a könyvben téves adatok szerepelnek.

A könyvet - kiemelten a Sántha-fejezettel együtt - ismertette a Magyar Rádió júniusban

Álljanak itt végül a z idegsebész tanitvány és utód, Hullay József sorai:

"Ki nem mondottan éreztük, a beteg mindenek felett, a tudomány is a gyógyítást szolgálja, nem öncélú egyéni ambíció annak művelése. A tudás-szomjat a betegért való aggódás, a gyógyítás szülje, ill. hassa át. Minden beteg egyformán beteg, s mindenki a betegségének megfelelő maximumot kapta. Életmódját is ez determinálta. Úgy élt a klinika életében, hogy egyszerre volt a leglelkiismeretesebb irányító és végrehajtó, a professzor és a gyakornok. Véleménye sohasem volt elhamarkodott és megfellebbezhetetlen. Hosszas meditácio és mérlegelés előzte meg minden elhatározását és minden cselekedetét. Tudta revideálni álláspontját, és sohasem kinyilvánított, mindig eszmefuttatott, de abban könyörtelen logika és mérlegelés tükröződött.

Kritikus volt önmagával és másokkal, maximálisat követelt önmagától és másoktól.

Oly gyermeki közvetlenség húzta alá szuggesztivitását és különleges egyéniségét, hogy nemcsak tisztelni és csodálni tudtuk, de szeretni is, sőt az is, amit csinált, és ahogy csinálta, azt is. Így lettek sokan a szakma szerelmesei, az orvosi művészet szenvedélyes szenvedői olyan hivatástudattal, amit kevés iskola tanítványai érezhetnek és élvezhetnek.

Ilyen volt mint nevelő, egyszerű és csodálatos, szigorú és szeretetreméltó, példakép és játszótárs. A munka, a gyógyítás volt a legizgalmasabb játék, a szenvedély, a hivatás és az élet. - Így élt, ilyennek láttuk, s ilyenek akartunk lenni."

Sántha összesen 18 évig volt professzor (1939-1956). Rövid idő. De ami rábízatott, azt elvégezte. 48 tanítványt, illetve munkatársat tudtam összeszámolni, ebből 25 biztosan nincs már az élők sorában. A "professzorok" (Juhász, Tariska, Hullay) már mind meghaltak. Akik még élünk és nagyon közel voltunk Hozzá, ápoljuk és fenntartjuk emlékét útmutatóul a jövő "jobbjai" számára.

TANÍTVÁNYOK ÉS MUNKATÁRSAK

Prof. Benedek László tanítványai
később Prof. Sántha munkatársai

dr.Bagothay László
Dobrossy Béla
dr.Ferenczy Jolán
dr.Hartos Béla
dr.Kallos Sándor
dr.Rusz Sándor
dr.Széky Antal

a Debreceni Idegklinika orvosai

dr.Balajthy Béla
dr.Berczeller Imre
dr.Ballay Judit
dr.Faragó Lajos
dr.Fornosi Ferenc
dr.Gál Pál
dr.Győry Béla
dr.Haberland Katalin
dr.Horváth András
dr.Hullay József
dr.Juhász Pál
dr.Kajtor Ferenc
dr.Leel Össy Lóránd
dr.Lukács Kornél
dr.Madarász István
dr.Majerszky Klára
dr.Majtényi Katalin
dr.Nagy Tibor
dr.Nikodémusz József
dr.Orosz Etelka
dr.Russay Gábor
dr.Samu István
dr.Sándor György
dr.Séra Ibolya
dr.Szabó Pál
dr.Tariska István
dr.Török Pál
dr.Várady Géza

a Balassagyarmati Kórház orvosai

dr.Ábrahám Kristóf
dr.Csillag Mária
dr.Hamar Imre
dr.Lesch Gyula
dr.Litkei László
dr.Mihalik István
dr.Móritz Pál
dr.Paál János
dr.Simkovics Miklós
dr.Szabó Endre
dr.Vikár György

dr.Iván László a Sebészeti Klinika orvosa, idegsebész tanítvány
dr.Blau Márton ambulancián dolgozó orvos a háború alatt, amíg lehetett
dr.Orbán Lajos, Sántha prof. egyetemi magántanárrá habilitáltatta

Összesen 45 orvos + 3 (nem kinevezett).

DR.SÁNTHA KÁLMÁN
TUDOMÁNYOS MUNKÁINAK JEGYZÉKE

Könyvek:

1. Az idegrendszer kórtana c. fejezet Went István: Az általános kórtan vázlata c. tankönyv II. kötetében, Budapest, A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat CLXX. kötet, 1940.
   Az idegrendszer kórtana c. fejezet a Preisz-Sántha-Went: Általános Kórtan c. tankönyv 2. kiadásában, Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetemi Nyomda kiadása, Debrecen, 1944.
   Ugyanaz, 3. kiadás Debrecen, 1944.

2. Idegsebészet. - Hedri-Babits-Sebestyén-Sántha: Részletes Sebészeti Takönyvben. Budapest, 1951.

3. Congenitale früherworbene und heredofamiliare neuro-muskuläre Erkrankungen. 1. Angeborene Missbildungen des Gehirns und seiner Häute. 2. Angeborene Nuclearlähmungen der Hirnnerven. 3. Periodische oder paroxysmale Lähmungen. 4. Hereditär-familiäre spastische Symptomenkomplexe. 5. Myoclonie, familiäre Myoclonieformen, Myokymie und Verwandtes. Paramyoklonus multiplex. 6. Amaurotische familiäre Idiotie. 7. Angeborene encephalopathische Idiotie. 8. Angeborene Muskeldefecte.
   Bergmann-Staehelin: Handbuch der Inneren Medicin, III. kiadás, Berlin, 1939.

Közlemények

1. Zur Klinik und Anatomie des Hemiballismus. Arch.Psych.94., 1928.
2. Neuer Beitrag zur Histopathologie der Tay-Sachs-Schafferschen Krenkheit. Arch.Psych.86., 1929.
3. Újabb adatok a családi vakságos idiótaság kórtanához. M.T.A., Mathemat. és Természettud. Ért., 48., 1931.
4. Über das Verhalten des Kleinhirns in einem Falle von endogen afamiliaren Idiotie. Z.Neur. 123., 1930.
5. Über die Entwicklungsstörungen der Purkinjeneurone. Arch.f.Psych.91., 1930.
6. Die Cajal-Smirnowschen Fasern - ein normaler Bestandteil des menschlichen Paleocerebellums. Arch.f.Psych. 93., 1931.

7. Vizsgálatok az emberi kisagyvelő Cajal-Smirnow-féle rostjairól. MTA Mathemat. és Természettud. Ért. 48., 1931.
8. Über drei reine von Niemann-Pickschen Krankheit verschonte Fälle von infantil-amaurotischen Idiotie. Arch.f.Psych.93., 1931.
9. Zur Pathologie der hereditaren Chorea. Arch.f.Psych.95., 1931.
10. Lángész és átöröklés. Természettud. Közlöny, 1932.
11. Untersuchungen über die Entwicklung der Hortegaschen Mikroglia. Arc.f.Psych.96., 1932.
12. Vizsgálatok a mikroglia fejlődéséről. MTA, Mathem. és Természettud. Ért. 49., 1932.
13. Über die endogen-systematische Natur der amyotrophischen Lateralsklerose. Arch.f.Psych.97., 1932.
14. Hemiballismus und Corpus Luysi. Z.Neur. 141., 1932.
15. Über Gefässveranderungen im Zentralnervensystem bei Chorea rheumatica. - Virchow's Archiv f.Path.Anat. 287., 1932.
16. Über das hirnanatomische Substrat des Rechentalentes. Arc.f.Psych.98., 1932.
17. Agyvelő és elmetehetség. Orvosképzés, 1933.
18. Über das Verhalten der Primaren optischen Zentren bei einseitiger peripherer Blindheit. Graefe's Arch.f.Opthalm. 198., 1932.
19. Weitere Untersuchungen über die Entwicklung der Hortegaschen Mikroglia. Arch.f.Psych. 98., 1933. (dr.Juba Adolffal közös)
20. Über einen Fall von Polygangyonitis. Arc.f.Psych. 100., 1933.
21. Über das Verhältnis zwischen Tay-Sachs und Niemann-Pick mit besonderer Berücksichtigung des biochemischen Mechanismus der beiden Prozesse. Arch.f.Psych. 101., 1933.
22. Zur Symptomatologie der Ponstumoren. I.Arch.f.Psych.102., 1934.
23. Zur Symptomatologie der Ponstumoren. II.Arch.f.Psych. 103. 1935.
24. Ein fall von Polyradiculoneuritis acuta curabilis. Dtsch.Z.f.Nervenheilk.136., 1935.
25. A kéz-arcközpont bántalmára mutató tünetcsoport. Orvosi Hetilap, 1935.
26. Diffuse Lemmoblastose des Zentralnervensystems. Z.Neur.154., 1936.
27. Muskelhypertrophie und Muskelkrämpfe in einem Polyradiculitisfalle. Dtsch.Z.f.Nervenheilk. 141., 1936.
28. Zur Symptomatologie der Ponstumoren. III.Arch.f.Psych.106., 1936.
29. A keresztezett aphasiákról. Orvosi Hetilap, 1937.

30. Focal alterations in subcortical circulation resulting from stimulation of the cerebral cortex. Publications of the Association for Research in Nervous and Mental Disease, Vol.XVIIII. 1937.
31. Cortico-subcorticalis kapcsolatok felderítése a működő idegszövet fokozott vérátáramlásán alapuló physiológiai módszerrel. Tisza István Tud.Társ.II.oszt.munkái VI. kötet, 2.füzet, 1939.
32. Az extrapyramidalis mozgatórendszer. Orvosképzés, 1938. II.sz.
33. Die Wirkung umschriebener Lasionen in der Zentralregion auf den Muskeltonus und die Reflexe beim Menschen. Monatschr.f.Psych. 100., 1938.
34. A centralis regio körülírt sérülésének hatása az izomtonusra és reflexekre emberen. Orvosi Hetilap, 1938.
35. Agyi véráramlás vizsgálatok kisérletileg előidézett görcsök alatt. Orvosi Hetilap, 23. szám, 1938.
36. Gehirndurchblutungsversuche bei experimentall hervorgerufenen Krampfen. Arch.f.Psych. 1939.
37. Temporooccipitale Jackson Epilepsie. Z.Neur. 163., 1938.
38. Temporooccipitalis Jackson epilepsia operált esete. Orvosi Hetilap, 38. 1938.
39. Ein Fall von Balkenblutung. Beitrag zur Frage des Verlaufes der Armfasern im Zentrum Semiovale. Arch.f.Psych. 1939.
40. Adat a pyramispálya karrostjainak lefutásához corpus callosum vérzés esete kapcsán. Orvosi Hetilap, 41. 1938.
41. Epilepsiás érgörcselmélet és agyi vérkeringés. (Megjegyzések Mezei Béla dr."Görcskezelés utáni epilepsia" c. közleményéhez.) Orvosi Hetilap, 1938.
42. Epileptische Gefässkrampftheorie und Gehirnkreislauf. Psych. Neur. Wschr. 41., 1939.
43. Cerebral blood flow during induced epileptiform seizures in animals and man.-J.of Neurophysiology, II. 1939. /W.Penfield és André Cipriani-val közös/.
44. A Schüller-Christian-féle betegségről. Orvosi Hetilap, 1939.
45. Zum Problem des pallidären Tremors. Arch.f.Psych. 111. 1940.
46. Karl Schaffer /1864-1939/, Psych. Neur. Wschr. 42.No.10. 1940.
47. A beszédközpont viszonya jobb- és balkezességhez. (Adatok a keresztezett aphasia problémájához) Tisza István Tud.Társ. II. oszt. munkái VII.kötet, 2. füzet 1941.
48. Cysta septi pellucidi. Orvosi Hetilap, Orv.Tud.Közl. (Dr.Hüttl Tivadarral közös), 1941.

49. Encephalographiás tanulságok. Orvosképzés "1941. évi Balatonfüredi Orvoshét előadásai" c. kiadvány 1942.
50. Adatok az agyi meningeomák ismeretéhez. Orvosi Hetilap, Orv.Tud.Közl. (Dr.Jáki Gyulával közös) 19., 1942.
51. Fali lebenyből kiinduló forgási rohamok. Orvosi Hetilap, 21. 1943.
52. Beitrag zur Kenntnis des vom Scheitellappen ausgehenden Drehanfallen. Arch.f.Psych. 116., 1943.
53. A dominans félteke alsó homloktekervényének eltávolítása motoros aphasia nélkül. Adat a frontalis eredetű amnesticus aphasia kérdéséhez. Orvostud. Közlemények 10., 1944.
54. Fast totale Abtragung der linken dritten Stirnwindung ohne motorische Aphasie. Zur Frage der amnestischen Aphasie frontalen Ursprunges. Monatschr.f.Psych.u.Neur. 114., 1947.
55. Lokalisierte Atrophie der Kleinhirnrinde bei chronischem Alkoholismus. Monatschr.f.Psych.u.Neur. 116. 1948.
56. Arteriitis temporalis és arterialgia temporalis. Orvosok Lapja, 1948.
57. Ischias műtétek kapcsán kimetszett hátsó gyökerek szövettani vizsgálata. Orvosok Lapja, 46., 1948. (dr.Haberland Katalinnal közös)
58. Félrevezető tünetek óriási baloldali frontális (praecoronalis) meningeoma esetében. Orvosi Hetilap, 13., 1949.
59. Zavaró tényezők az ischias diagnosticájában. Orvosok lapja, 18., 1949.
60. A beszédközpont és a keresztezett aphasia öröklésbiológiai szempontból. Ideggyógyászati Szemle, VIII. évf. 2.szám, 1955.

BIBLIOGRÁFIA

1. Hallervorden, J.: Koloman von Santha
   Arch.f.Psych.u.Zschr.,Bd.196. 1957.
2. Huszár Tibor: A hatalom rejtett dimenziói. MTT 1948-49.
   Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995.
3. Juhász Pál: Emlékezés Sántha Kálmánra, a nevelőre
   Ideggyógyászati Szemle, 1. 1972.
4. Juhász Pál: Közgondolkodásunk, tudománypolitikánk és Sántha Kálmán
   Orvosi Hetilap, 1987.
5. Kiss (F) József: Sántha Kálmán debreceni évei
   Debreceni Szemle, 109-118. 1993.
6. Környey István: Sántha Kálmán 1903-1956.
   Orvosi Hetilap, 137-139, 98. 1957.
7. Környey István: Sántha Kálmán 1903-1956.
   Magyar Tudomány, 124-126., 64. 1957.
8. Környey István: Sántha Kálmán Emlékezete
   Ideggyógyászati Szemle, 1972.
9. Környey, St.: Koloman Sántha
   Dtsch.Z.Nervenheilk., Bd.177. 1957
10. Lukácsi Béla: A "Gyógyíts jobban!" mozgalom
    Élet és Tudomány, 774-776. 25. 1990.
11. Majerszky Klára: Sántha Kálmán, a pszichiáter.
    Psychiatria Hungarica, 353-356., 4. 1990.
12. Mérei F.Tibor: Környey István. A múlt magyar tudósai.
    Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
13. Neukum Lea: A prof.
    Magyarország, 1988/6.
14. Nyírő Gyula: Búcsú Sántha Kálmántól
    Ideggyógyászati Szemle, 1:1, 1957.
15. Paál János: "És elhulltanak legjobbjaink..."
    Magyar Híradó, Bécs 1957.
16. Paál János: Emlékezés Sántha Kálmánra
    Magyar Híradó, Bécs 1966.
17. Paál János: Egy magyar mártír
    Magyar Híradó, Bécs, 1973.

18. Penfield, W.: Kalman Santha M.D.
Arch.Neurol.and Psych. 177. 79. 1958.

19. Salamon Magda: Az idegsebésznő, akivel saját férje megoperáltatta magát
Nők Lapja, 24. évf. 1.sz. 1972.

20. Salamon Pál: Arcképek a mából.
Magyar Hírek, Budapest, 1970.

21. Szállási Árpád: 90 évvel ezelőtt született Sántha Kálmán
KÓR-LAP, az Esztergomi Orvosi Kamara Lapja, 1-2.III. 1993.

22. Tóbiás Áron: Messiások.
Olvasó Nép, X. évf. 1.szám, 1988.

23. Török Pál: Emlékezés Sántha Kálmánra
Borsodi Orvosi Szemle, 3 évf. 1.szám, 1987.

24. Török Pál: Dr.Sántha Kálmán ez év július 12-én lett volna 90 éves
Ideggyógyászati Szemle, 428.o. 1993.

25. Vekerdi László: Sántha Kálmán, a magyar idegsebészet úttörője
Valóság, 33-43. 1.szám, 1968.

26. Vekerdi László: Kalandozás a tudományok történetében
Magvető Kiadó, Budapest, 1969.

27. Vörös László: A gyógyító értelem.
Minerva Nagy Képes Enciklopédia, Budapest, 335.o. 1973.

DOKUMENTUMOK, FOTÓK

NOS RECTOR

Et Alma Ac Celeberrima Regia Scientiarum Universitas Hungarica a Fundatore Petro Pázmány Nominata Lecturis Salutem. Laudabile imprimis Maiorum Nostrorum institutum est: ut qui honestis studiis atque artibus diu sese dediderunt, priusquam ad vitae communis usum et ad praxim se conferant, ante omnia subeant examina, ut debitum eruditionis suae testimonium legitimo acquirant modo. Cum itaque Ornatissimus Expertissimus ac Doctissimus Dominus COLOMANNUS JOANNES MARTINUS SÁNTHA ann. aet. viginti sex, rel. rom. cath., opp. Nagybocskorak Comit. Terontál ortus, cursum universi studii medici, legibus academicis praescriptum, debita assiduitate ac diligentia rite terminasset, atque iam ad exhibendum doctrinae suae specimen paratus esset, petiissetque a Nobis ut ipsum titulo academico, doctrinae suae conveniente ornaremus: Nos cum honestissimae aequissimaeque Ipsius petitioni, hac in parte deesse non possemus, Ipsum per universam Medicinam omni cum rigore examinavimus. Qua occasione cum debitam eruditionem suam ac Medicinae peritiam abunde Nobis probasset, libenter contulimus petenti honorem, qui virtuti ac honestis studiis debetur. Quapropter potestate Nobis competente, Eundem Ornatissimum, Expertissimum, ac Doctissimum Dominum COLOMANNUM JOANNEM MARTINUM SÁNTHA Doctorem Medicinae Universae sub auspiciis Gubernatoris die, mense et anno infrascriptis [redacted] pronunciavimus ac declaravimus, dedimus ac damus Ei potestatem cathedram doctoralem conscendendi ac de medicina respondendi, praximque Medicinae universae post annum in certis ad hunc finem designatis valetudinariis diligentissime peractum exercendi. Tribuimus Ei insuper privilegia omnia ac praerogativas, quaecunque Medicinae universae Doctori legibus et consuetudine tribui solent. In quorum omnium fidem DIPLOMA hoc, maiore Universitatis sigillo munitum, requisitisque subscriptionibus firmatum, Ei dari curavimus. Budapestini in Hungaria die vigesimo octavo mensis Maji a. D. millesimo nongentesimo vigesimo nono. Theol. dr. ALOISIUS WOLKENBERG m.p. Rector. Dr. LADISLAUS KETLY de Csurgó L. B. m.p. Facult. Med. Decanus. Dr. GEZA FARKAS m.p. Facult. Med. Notarius. P. H. Ezen oklevél tulajdonosa az előirt egyévi kötelező kórházi gyakorlatot kifogástalanul kitöltvén, részére az egyetemes orvosi gyakorlatra feljogositó orvosdoktori oklevél kiszolgáltatik. Budapest, 1929 évi május hó 28-án. Báró Dr. KETLY LÁSZLÓ s.k. az orvostudományi kar e.i.dékánja. P. H.

80 fill.
bélyegilleték a 141.414/923. P. M. számu rendelet alapján készpénzben leróva.

475/1929 sorszám.

Hogy ezen másolat a Dr. Sántha Kálmán János Károly ur részéről előttem eredetiként felmutatott, 80 fillér bélyeggel ellátott oklevéllel, valamint az annak hátlapjára vezetett záradékkal szóról-szóra megegyezik, bizonyitom,- azzal, hogy jelen másolat 19.-ik sorában ezen három szónak: doktorem medicinae universae" törlése az eredetinek megfelelően hitelesités előtt történt.

Kelt Budapesten, 1929, ezerkilencszázhuszonkilencz évi, május hó 29, huszonkilenczedik napján.

Dij és bg. 1.80 P.

VIZSGÁZTATÓ TÓTH ALADÁR BUDAPEST

kir.közjegyző.

"Pátria" r.-t., Budapest — 273052

Sub auspiciis oklevél



Vasárnap, 1929 junius 2 — ESTI KURIR — 3. oldal

BESZÉLGETÉS A KÉT LEGJOBB EGYETEMI HALLGATÓVAL

Én nem voltam egyetlen bajtársi egyesület tagja, nem tüntettem, sem nem verekedtem, csak tanultam, mondja a kormányzó gyürüjével doktorrá avatott Sántha Kálmán

Hogyan végzett az egyetemi tüntetések és botrányok éveiben két kitünő egyetemi hallgató? — Sántha Kálmán dr. és Zalán Kornél dr. egyetemi éveikről, pályájukról és terveikről

A diszes ünnepségen az egyetem aulájában, a sok közéleti reprezentáns, tudományos előkelőség közül megfigyeltem három kitünő fiu. A budapesti egyetem két «sub auspiciis gubernatoris» végzett hallgatója: *egy mérhetetlen nagy egy fogalec.* Illetve most már *orvos és törvénytudó* jöggyel. Mikor a régi gyémántkötés kézből gyürü helyett felhuzták ujjukra a *szeniorgyürü*, lehajtották a fejüket és az ünnepi levegőjében így hallgatták a *diszérő szavakat.* Hogy *ők azok a legjobbak*, hogy *megérdemelten* jutottak ehhez a ritka kitüntetéshez, mely azonban terhet is jelent: felelősségét annak, hogy leendő pályájukon, közéjukolni és egyetemi tanulmányaikban megfelelően fogjak munkálkodni.

Azután hazamentem a két fiu, mindegyik a maga portájára és a ragyogó befejezésü egyetemi évek után elkezdték azt, amit hétköznapi munkának nevezünk.

Így akadtam össze véletlenül az egyikkel, aki azóta már husz hónapja a diplomával, *az egyetemi elmo- és idegpszichiatriai klinikán dolgozik.*

Magánbeszélgetés a klinikán

Igazán nem ugy indult ez a beszélgetés, hogy valaha is sajtóba kerül. A klinika kis orvosi szobájában, egy *gőzt vasalgó*, három pole könyv,

mintegy ezer preparáti lepke, egy sárga emberi koponya a sokáig klopelgető buvárdarab küllött beszélgetünk ...

Hangsulyozom, mivel semmi hivatalos jellege a diskurzusnak. Nem interju és nem vita.

Csak mikor két ember gyanutlanul beszélget *és az egyik rájön*, — hogy a *pole szemében ülő többet mond, mint amit eddig ebben a szük kis orvosi szobában. Hogy mégis meg kell irni, amit annak ez a sub auspiciis gubernatoris felavatott fiatal orvos, akit a napok közelgésében ki és az egyetem ily fényét végig mint kitünő tanuló végzette ...*

— 1921-ben iratkoztam be az orvosi karra — mondja *Sántha* doktor ur, a *Schaffer-klinika jelenleg már díszium gyakvezetője.*

Nagyon nehezen beszél. Minden szót, minden adat kiszótagolva, Egy felcsúszó hangja nincs.

Komoly, érdekes tekintet. Nagy, fekete haj, merész homlok, a szemüveg alatt pedig két élénkebben kutató, mélyen ülő fekete szem. *Illuzionhatásos, de időtebbenő látszik.* A vékony, összeszorított száj alig mosolyog.

Egy nagyon szünt és nehéz munkát végző ember. A szobatudós fölognomiájával és lassu, finom mozdulataival.

— Otthon a családban már kisgyerek koromban *én voltam a «szobatudós».* Mindig olvastam, gyüjtöttem, kutattam. Ezek a pillanatok itt a falon *tizennégy-tizenötéves* koromból valók. *Akkor amatőr-rovároknak voltam* és különösen

lepkegyüjtéssel foglalkoztam.

Nem iratkozott be a bajtársi egyesületekbe és nem tüntetett, mert bosszantották a dolgok

— En akkor is tanultam és dolgoztam. Semmiféle társadalmi mozgalomban nem vettem részt. Nincs társadalmi életem.

— Az nem lehet, mert tudtommal minden hallgatónak —

természetesen, aki nem szlób — be kell lépnie a bajtársi egyesületbe.

— Hát én nem léptem be. — Eleinte, 1921-ben, amikor még legkevesebbek voltak a mozgalmak, természetesen felsőlélegzettek, hogy iratkozzam be. Nem iratkoztam be. *Ezt már egy mondtá*k, hogy kolléga ur magyar, leiadt be kell iratkozni a bajtársi egyesületbe ... — Ugyan kérem! — legyint a kezével — igazán nem fontos. De ha azt akarja, hogy ill. Ferdindig tudjuk visszavezetni a nemzetségünket.

— Egyetlen bajtársi egyesületnek sem volt a tagja és így végzés az egyetemet?!

— Igy. — *En folyton tanultam!* Még a közelebbi *barátaim is tüntetőtáblák magukat minden tüntetőtől, verekedéstől.*

— Ezeket nem tartották helyesnek ezek az akciók, nagyon bosszantotti, mikor a verekedések, tüntetések voltak.

— En lejáratnak *Schaffer tanár előadásaimon*, meg otthon olvastam. Azok, akik csellog engem is be akartak szervezni, rájöttek, hogy nem lehet. Később már bizonyos respektust szereztem magamnak.

Pedig nem tüntetett, nem igazolhatott, nem verekedett. Csak tanult. Dolgozott.

A másik sub auspiciis Gubernatoris

Most már tel kell keresni a *második kitüntetettet is*, hogy teljes legyen a kép. A másik *sub auspiciis gubernatoriai Zalán Kornélnak* hívják, a *Szent Imre-kollégium nbemdéke* volt és néhány nap óta törvényszéki jegyző Tárkány Gém tanácsában. A karmánytól visszatért után a másnapi kitüntetés, hogy a budapesti közigazgatási törvényszék előkészítő beosztásába került jegyzőnek.

O letöltötte közül a kötelezettségeit, reálisabb, tisztelő kuratóriumot. Nagykanizsáról való, az apja ott szolgálnak. O 1923-ban iratkozott be az egyetemre, mikor a kanizsai Piarista gimnáziumban járt. A középiskolái és az egyetemet is kitüntetéssel végezte.

— A 48 előtti magyar nagyjogról foglalkoztam különösen.

— Birónak készül?

— Igen. Biró szeretnék lenni.

Zalán már könnyebben beszél, de feltünően *tartózkodó és duotus.* Ez'a hiszonbkeménység látszólagos már figyel, hogy az újságiró nem szerkijne könyvet kérdések közé? Hogy nem mondok valami, amiből esetleg *«botrány baj lesz».*

— Nem szándoztam a kitüntetésre, őszintén mondom, hiszem a sok vizsgo során igazán elő, állhat egy kis szerencsétlenség! Csak a *közreműködés és a tanárok jóindulata* segített téc.

— Kire emlékszik vissza legszivesebben a tanárok közül?

— *Szladiesen. Kiváltképen Nagyvallon.*

— Sokat tanult?

— Nem tulságosan sokat. *Inkább olvastam.*

— Ugy-e 1923-ban iratkozott be az egyetemre, ...

— a legtöbbesnább diáktüntetések idején, mikor hol szabadult hajtányok, hol utcai felvonulások, egyvirul verekedések vol... tak ...

A fiatalember *pisszolétről*, arról beszélgetésünk. Ugy érzi, hogy most valami olyat kérdeznek tőle, ami már kiválik a szabályos vizsgái. *Politika*, — mondja.

— Kérem,

én nem veltem részt ugyan semmiben,

de a társadalmi mozgalmak *nem is voltak olyan tulzottan magasak.* Tartózkodó és egész kérdésről azonban *ne érezzék irni.* Ez már politika, kérem, ne keverjük bele ... Ilyesmiről nem beszélhetek ...

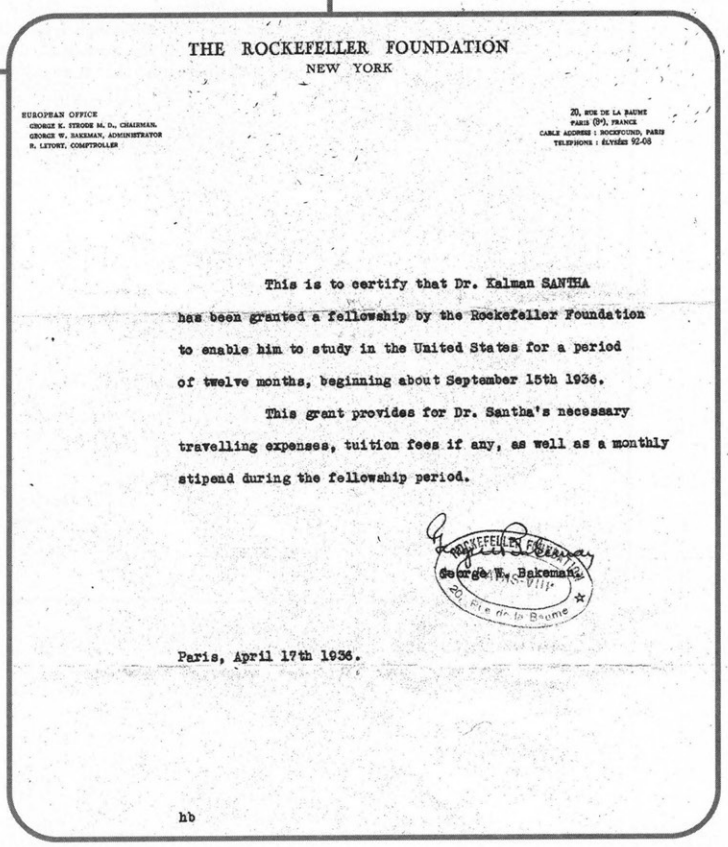
Minden rosszindulat nélkül, *inkább meg kell irni!* Olyan kérdés volt ez az összes diffizsiv mondatai ellől a husonhárom éves ifiuról, aki *második fog alapban szerepelni* ... Meg kell irni, Zalán doktor ur, mégis!

Ma már nem salgyen bevallani, hogy valaki nem verekedett az egyetemen és a 48 előtti magyar nagyjoggal foglalkozott ...

Sőt! Szabad büszkének is lenni arra, hogy csak *tanult, hogy sub auspiciis gubernatoris* lett és hogy a *Nagyasszony* előtti szerveskedés, vagy az igazolásának ideje alatt — mondjuk — éppen *Szimfónei* hallgatta ...

Gál Imre.

Az Esti Kurír ujságcikke (1929)



THE ROCKEFELLER FOUNDATION
NEW YORK

EUROPEAN OFFICE
GEORGE E. STRODE M. D., CHAIRMAN.
GEORGE W. BAKEMAN, ADMINISTRATOR
R. LITOHY, COMPTROLLER

20, RUE DE LA BAUME
PARIS (8e), FRANCE
CABLE ADDRESS : ROCKFOUND, PARIS
TELEPHONE : ÉLYSÉES 92-08

This is to certify that Dr. Kalman SANTHA has been granted a fellowship by the Rockefeller Foundation to enable him to study in the United States for a period of twelve months, beginning about September 15th 1936.

This grant provides for Dr. Santha's necessary travelling expenses, tuition fees if any, as well as a monthly stipend during the fellowship period.

George W. Bakeman

Paris, April 17th 1936.

hb

Rockefeller Foundation



1948. november 28., vasárnap TISZÁNTÚLI NÉPLAP

A pacifista Professzor Ur lemondását elfogadjuk!

A Magyar Szabadságharcos Szövetség debreceni csoportja levelet küldött dr. Sántha Kálmán egyetemi professzornak. A levélben fel-

Magyar Szabadságharcos Szövetség Debreceni Csoportja Elnökségének

Helyben.

Jelentem az igen tisztelt Elnökségnek, hogy az e hónapi taggyűlés lemondok és kérem lemondásom szíves tudomásulvételét. Tisztelettel maradok a Szövetség!

Amikor az elnökségben fokozottabb szerepet vállaltam, nem volt bennem kétségbeesett igyekezetem a Szövetség célkitűzéseinek. Csak a végső célról volt tudomásom és ez a népek békéjének fokozottabb biztonságában volt megfogalmazva. Az első nagyobb érzésem mindjárt az erőszak kényszerítésem, mikor az együtt szánok a pacifizmust ellen összeül és a Szövetség harcos szellemét kiirtotta, szerintem ni. illetlen értelemben. Már akkor úgy éreztem, hogy ellentmondás egyesnek a Szövetség szempontjából, de nem akartam ellenvetés. Ma tépni tenni, amit szükségszerűséggel elemek bennem tiltakozásnak erősítek. volna és ezzel akaratlanul is a reakció céljait szolgáltam volna. Az idők folyamán azonban végleg ellentétbe kerültem, meggyőződésemmel és lelkiismeretemmel. Az ellentét lényege az, hogy szocialistaellenfelnek és fasiszta ellenfelet vagyok, ma is, amikor re mindennapos támadás tárgyát képezi a sajtóban. Nem kívánok ahhoz, hogy a békét bizonyos jelkörülmények biztosítani lehet. A fegyverek egyes emberek élete árnyékában járnak nagy megrendítésük, de a békét nem szolgálják. A békét csupán a szellem emberei biztosíthatják, ha rendelkezni nem bocsátanak rendelkezésre nyílnak csúcsaik természetében. Így egyaránt gondolok fizikai és lelki gyilkoló eszközökre. A szellem képviselőinek arról az összefogásáról azonban mérsékelt vagyunk. Vizsgáni nem lenni. Meggyőződésem, hogy jobbra vágyó emberek a békére, ha felelősséggel a háborúra, a háborúnak fönni kell. Háború csak úgy kerülhető el, ha nem békeellenség fog rá. Ezért vagyunk pacifisták, akkor is, ha azt egyesek is, belgiumok lenni sem, gúnyolják, sőt bűnnek tekintik.

És az elsőrendű lényegesnek azt, hogy az Elnökségben, amiért fogla lelkiismeretünk szerint igazán összhangban van a pacifizmus célkitűzésével és lemondjak.

Dr. SÁNTHA KÁLMÁN

A Szabadságharcos Szövetség debreceni csoportja a professzor úrnak a következő választ küldte:

Professzor úr! Visszavonultatlan pacifizmusára hivatkozva Ön lemondott a Szabadságharcos Szövetségben betöltött elnöki tisztségéről.

A pacifizmus kérdése nem a Szabadságharcos Szövetség és az Ön ügye, ezért a kérdéséről nyíltságosan kívánunk beszélni.

Mi az Ön pacifizmusával nem értünk egyet, ezért az eddigi szellemben tovább végezzük eddigi munkánkat. De ezzel az ügy nincs elintézve. Az a kérdés, hogy kinek van igazi Önnek vagy nekünk? Ezért nemcsak mi kérdezzük, ha nem tudni akarja rá az igaz választ az a sok ízesse dolgozó, aki szívének alatt tolvarkozott fel. Ha Önnek lenne igaza és a Szabadságharcos Szövetség működése egy újabb háború előkészítésének volna része, vagy éppen ezután, úgy nyíltságosan, hogy a magyar nép széles rétege nem járulna vele, nem támogatnánk ezt a szövetséget. Ha viszont nekünk van igazunk, akkor a Professzor Ur nemcsak a mi nézetünkkel áll szemben, de szemben áll a magyar és a többi népi demokrácia, a Szovjetunió, a szabadságharcból kiindó görög és kínai népek milliónak megnyilvánulásával is. De szembe áll Ön, az illetők, az igazsággal is.

Lemondását azért hozzuk nyilvánosságra, hogy a magyar nép széles rétegének mód adódjék állást foglalni az Ön pacifizmusa és a mi álláspontunk közötti. Állást foglalni, hogy Önnel tartva és ezzel erősíti az ellenséget, vagy velünk együtt védelmezi, óvni függetlenségünket.

Mert a Szabadságharcos Szövetség a szó igazi értelmében békepárti, mint ahogy békepárti a magyar kormány is. Amikor szívvel lélekkel a béke hívei vagyunk, a békéért küzdünk, ugyanakkor nyíltan szemmel járunk. Látjuk mi történik a világban és nem-csak. Tudjuk ki az elmúlt 25 esztendő folyamán, még kevésbé a magyar nép sorsa volt problémamentes pillanat. Ezért kell éberen őrködnünk a béke érdekében, ezért az ország szuverenitásának védelmében.

Professzor Úr! Mi nem akarjuk és nem fogjuk országunkat kiszolgáltatni sem az atombomba nemzetközi imperialistáknak, sem az általuk újonnan szervezett külső és belső fasiszta csoportoknak. Mi nem ismerjük azt a jelszót, ha kívánja, hogy védekezés nélkül fegyverelenül éljünk, különösen akkor, ha az ellenség fegyverrel támad. Ezért akarjuk mi a magyar nép ellátni a szellem és a fizikai minden fegyverével

Bp. 1956., VI. 22.

Asszonyom,
fogadja kérem a Sántha-ügyben írt cikkéért szeretetteljes, könnyes üdvözletemet.

Mindenkor híve:
Füst Milán.

Füst Milán üdvözlete

A Magyar Köztársaság Ideiglenes Elnöke
életműve elismeréséként

SÁNTHA KÁLMÁN

Kossuth-díjas, akadémikus, orvos
1903–1956
részére

a

SZÉCHENYI-DÍJ

Kitüntetést
adományozom.

Kelt Budapesten, 1990. évi Március hó 15. napján

Széchenyi-díj

Nógrád Megye Közgyűlése

NÓGRÁD A KÖZÜGYÉRT

Dr. Sántha Kálmán

részére

NÓGRÁD MEGYE
DÍSZPOLGÁRA

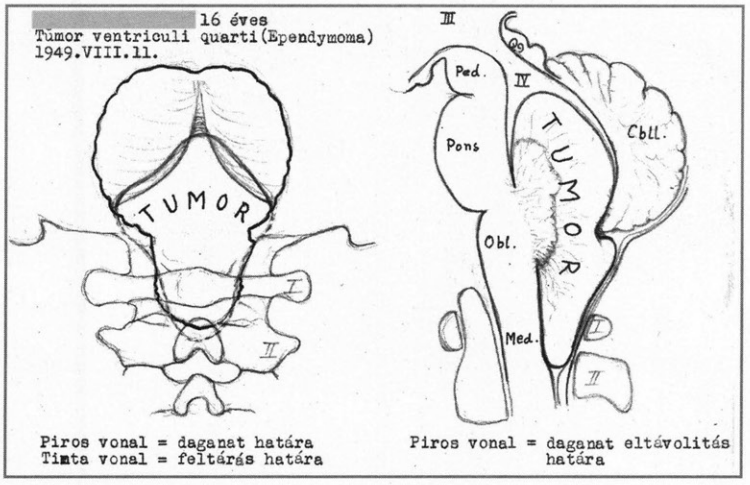
kitüntető címet
adományoz

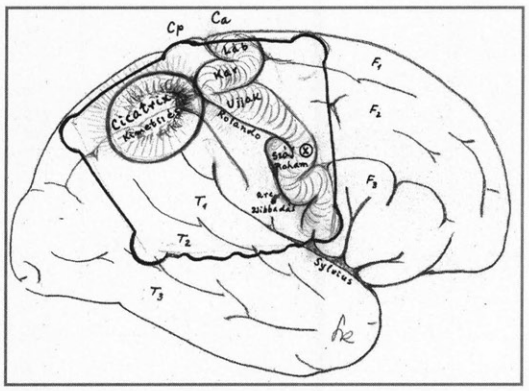
Salgótarján, 1992. október 23.

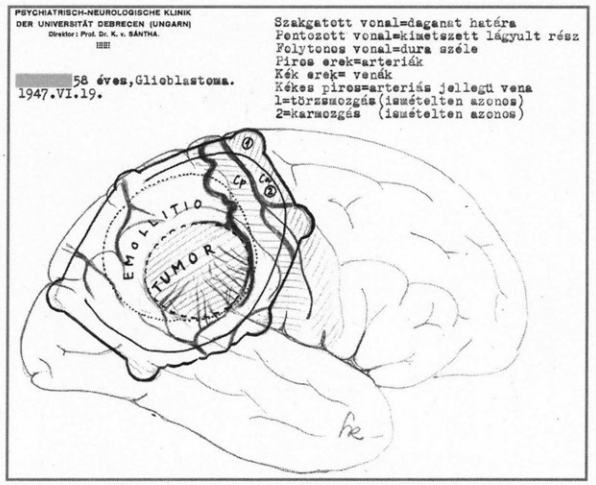
Közgyűlés Elnöke

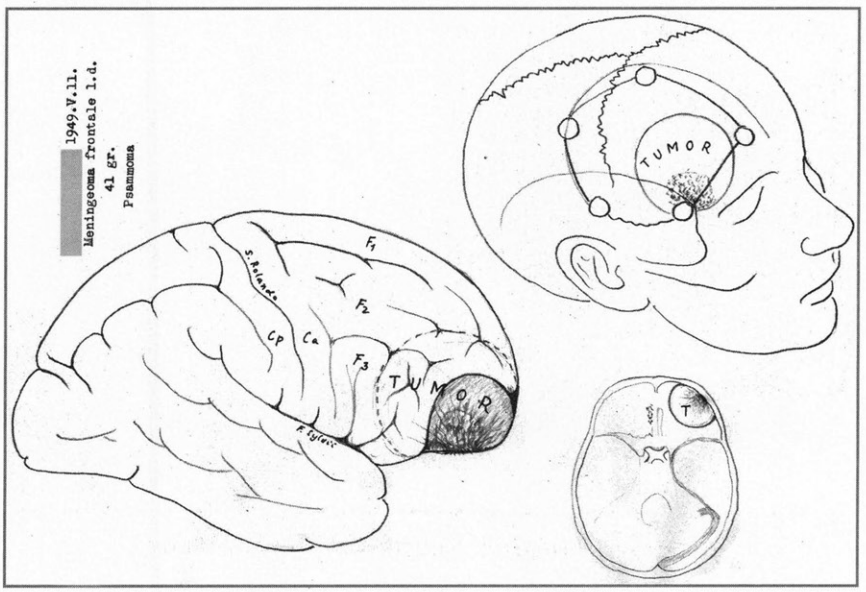
Nógrád Megye Díszpolgára oklevél

MŰTÉTI RAJZAI







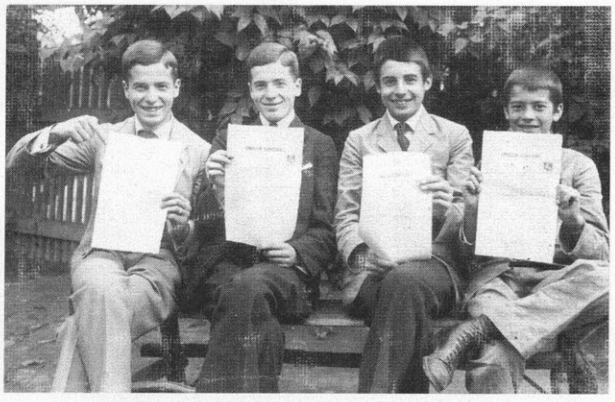




Az egyéves Sántha Kálmán a Mama ölében 1904.



A hét Sántha gyerek 1915.



A Sántha fiúk a jó bizonyítvánnyal



A tizenéves Sántha Kálmán



Az öt Sántha fiú két fatörzs között



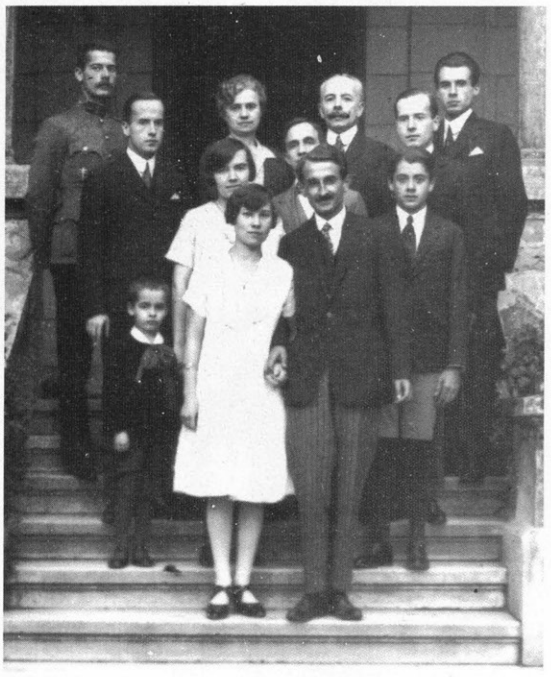
S.K. hátrafelé biciklizik



S.K. az egyensúlyozó művész
(Imre öccse tartja az asztalt)



Egyensúlytartás evezés után
(Szatmári Sándor és Sántha Imre vállán)



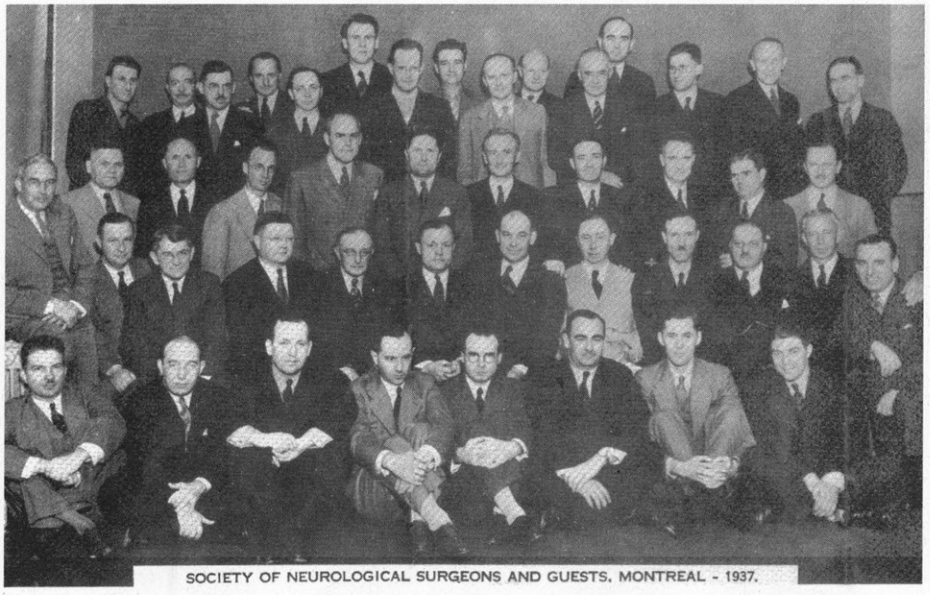
A teljes Sántha család
(a lányok férjeikkel és egy kisunoka)



Az ifjú egyetemi magántanár 1935.



A Debreceni Idegklinika Orvosi Kara 1939/40



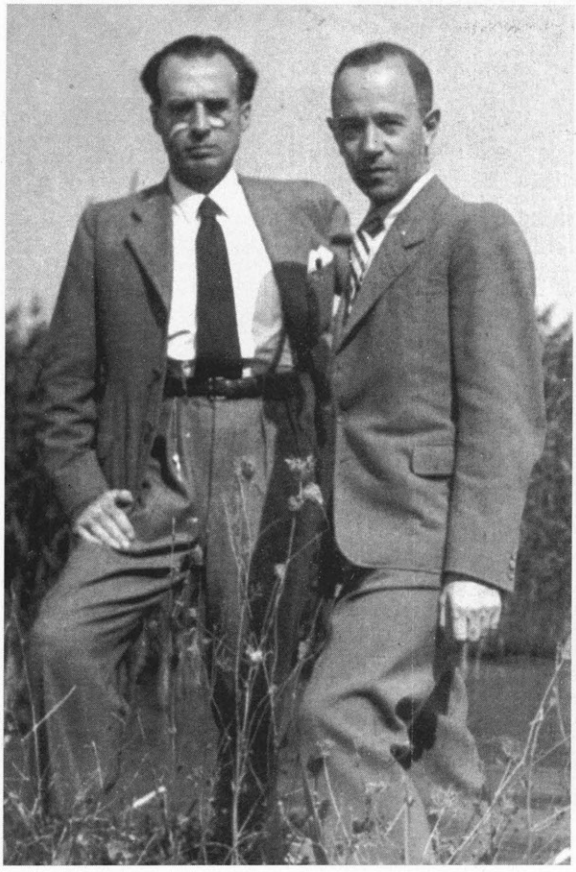
Top Row: (left to right) Edgar Kahn; Raphael Semmes; W. P. van Wagenen; Julian Taylor; Leo Davidoff; T. C. Erickson; Edgar Fincher, Jr.; Wallace Hamby; William German; J. S. Robertson; Donald Munro; Harry Mount; Arthur Elvidge; Wilder Penfield; Joseph Evans.

Second Row: Harry Kerr; William Ott; J. Keegan; Kenneth McKenzie; Byron Stookey; Loyal Davis; Jason Mixter; Glen Spurling; Percival Bailey; Charles Bagley, J.; William Gardner.

Third Row: Max Peet; Claude Coleman; Alfred Adson; Charles Elsberg; Francis Grant; Carl Rand; Geoffrey Jefferson; Gilbert Horrax; Ernest Sachs; Howard Naffziger; William Cone.

Bottom Row: Clement Masson; J. Scarff; T. Hoen; **KORNYEY ISTVÁN** és **SÁNTHA KÁLMÁN**; William Reid; Donald Coburn; Exum Walker.

Az Idegsebész Társaság és vendégeik Montreal-ban 1937.



Környey Pistával a Hortobágyon 1942.



A 39. születésnap Tusnádon az Olt partján 1942. 07. 12.



Vidám csónakázás a Szent Anna tavon Erdélyben 1942.



Katonai kiképzést is kapott 1943.



A Moszkva folyón hajókirándulás Szent-Györgyinével
1945.



Debrecenben a Klinika Telepen
a két gyermekkel 1948



Tavaszi kirándulás a debreceni
Nagyerdőben 1949.



A Debreceni Idegklinika Orvosi Kara 1949.



W. Penfield
(to Kalman von Santha from his friend W. Penfield)



H. Olivecrona



Gyöngyösön látogatás Csermely Hubert főorvosnál (Környey, Törő, S.K., Csermely)
1952. július



Balassagyarmat, kerékpár kirándulás Cseszteyére
(Móritz Pál és Kiss Tibor kíséretében) 1953.



Balassagyarmat, 50-ik születésnap a Dudáska tetején
1953. 07. 12.



Balassagyarmat, Koponyaműtét



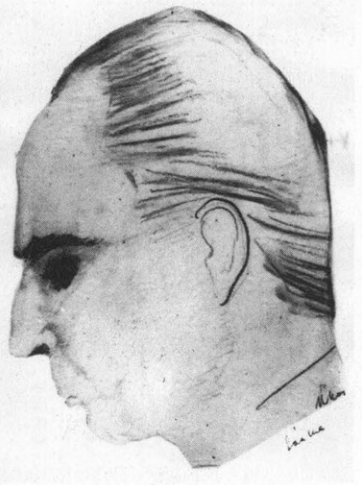
Balassagyarmat
Az orvosi kar feleségeikkel 1953.



Debrecen Köztemető



Sántha Kálmán Emlékplakett (Pándi Kiss János alkotása)



Hullay professzor rajza S.K.-ról

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ 7
BEVEZETÉS 11
CSALÁDI HÁTTÉR 12
TUDOMÁNYOS PÁLYAFUTÁS 16
MONTREAL 20
DEBRECEN 24
A " SÁNTHA ÜGY" 33
BALASSAGYARMAT 101
A REHABILITÁCIÓ 108
POST MORTEM 143
1957-1958. 147
1960-AS ÉVEK 148
1970-ES ÉVEK 149
1980-AS ÉVEK 153
1990-ES ÉVEK 157
TANÍTVÁNYOK ÉS MUNKATÁRSAK 162
DR.SÁNTHA KÁLMÁN TUDOMÁNYOS MUNKÁINAK JEGYZÉKE 163
BIBLIOGRÁFIA 167
DOKUMENTUMOK, FOTÓK 169

A debreceni orvosképzés nagy alakjai című sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Dr. Alberth Béla: Dr. Kettesy Aladár élete és munkássága
2. Dr. Kulcsár András: Dr. Fornet Béla élete és munkássága
3. Dr. Hadházy Csaba: Dr. Krompecher István 1905-1983
4. Dr. Törő Imre: Dr. Huzella Tivadar 1886-1951
5. Dr. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula élete és munkássága 1860-1931
6. Dr. Szállási Árpád: Weszprémi István (1723- 1799) és kora
7. Dr. Szállási Árpád: Dr. Szontagh Félix (1859-1929) és a debreceni gyermekorvoslás előzményei
8. Dr. Varga Emil: Went István -az iskolateremtő mester (1899-1963)
9. Dr. Majerszky Klára: Dr. Sántha Kálmán (1903-1956)

Előkészületben:

Dr. Csécsei György: Dr. Hullay József
Dr. Jeney András: Dr. Jeney Endre
Dr. Zs. Nagy Imre: Dr. Verzár Frigyes
Dr. Hernádi Ferenc: Dr. Vályi Nagy Tibor
Dr. Gomba Szabolcs: Dr. Endes Pongrác
Dr. Péter Mózes: Dr. Elischer Gyula
Dr. Szállási Árpád: Dr. Benedek László
Dr. Simon Miklós: Dr. Szodoray Lajos
Dr. Szállási Árpád: Dr. Bókay Zoltán
Dr. Szilágyi Tibor: Dr. Kesztyűs Lóránd

A megjelent füzetek a DOTE Rektori Hivatalában szerezhetők be.
(4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98. ; Fax: 52/419-807)